

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
FILOSOFIJOS KATEDRA

Dana SAKALAUŠKIENĖ

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETO DĖSTYTOJŲ
TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS STRUKTŪRA IR RAIŠKA,
DALYVAUJANT AKADEMINIŲ MAINŲ PROGRAMOSE**

DIE STRUKTUR UND DIE AUSDRUCKSFORM DER INTERKULTURELLEN KOMPETENZ
VON LEKTOREN DER UNIVERSITÄT ŠIAULIAI IM RAHMEN DER TEILNAHME AN
AKADEMISCHEN MOBILITÄTSPROGRAMMEN

Magistro darbas

Šiauliai, 2007

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
FILOSOFIJOS KATEDRA

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETO DĖSTYTOJŲ
TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS STRUKTŪRA IR RAIŠKA,
DALYVAUJANT AKADEMINIŲ MAINŲ PROGRAMOSE**

Magistro darbas
Socialiai mokslai, edukologija (07 S)

Magistro darbo autorė Dana Sakalauskienė

Vadovė doc. dr. Natalija Mažeikienė.....

Recenzentas doc. dr. Rasa Pocevičienė

Šiauliai, 2007

SANTRAUKA

Dana Sakalauskienė

„Šiaulių universiteto dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos struktūra ir raiška, dalyvaujant akademinė mainų programose“

Magistro darbas

Šio darbo tikslas – atskleisti Šiaulių universiteto dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos struktūrą ir raišką bei patiriamas problemas dėl tarpkultūrinės kompetencijos stokos, dalyvaujant SOCRATES ERASMUS mobilumo programoje. Tyrimo instrumentas – autorės sukurtas pusiau struktūrizuotas interviu klausimynas.

Magistro darbe, remiantis Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros bei dokumentų analize, atskleista sąvokų *kompetencija, kultūra ir tarpkultūrinė kompetencija* tarpusavio sąsajos bei šių sąvokų aiškinimo tradicijos; sukurtas bendrasis tarpkultūrinės kompetencijos teorinis-hipotetinis modelis, atskleidžiantis tarpkultūrinės kompetencijos sampratą, struktūrą, dimensijas.

Tyrimas patvirtina autorės suformuluotą mokslinio tyrimo hipotezę, kad dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensijos turi specifinę raišką, atspindinčią aukštosios mokyklos dėstytojo tarpkultūrinę kompetenciją akademinio mobilumo kontekste.

ZUSAMMENFASSUNG

Dana Sakalauskienė

„Die Struktur und die Ausdrucksformen der interkulturellen Kompetenz von Lektoren der Universität Šiauliai im Rahmen der Teilnahme an akademischen Mobilitätsprogrammen“ Die Magisterarbeit

Das Ziel dieser Arbeit besteht darin die Struktur und die Ausdrucksformen der interkulturellen Kompetenz von Lektoren der Universität Siauliai im Rahmen der Teilhanme an akademischem Mobilitätsprogramm SOCRATES ERASMUS zu entdecken und die Probleme bei der Teilhanme an diesem Programm festzustellen. Als Forschungsinstrument dient bei der Arbeit halb-strukturierter Interview-Fragebogen.

Bei der Analyse der litauischen und ausländischen wissenschaftlichen Literatur und Dokumenten wurde der Zusammenhang von Begriffen *Kompetenz, Kultur und interkulturelle Kompetenz* verdeutlicht und verschiedene Analysistraditionen von diesen Begriffen in verschiedenen Wissenschaften beschrieben. Es wurde in dieser Arbeit ein hypothetisches Modell der interkulturellen Kompetenz gebildet, das die Struktur, die Dimensionen und die Konzeption des Begriffs erläutert.

Die Forschung hat die wissenschaftliche Hypothese bestätigt, dass die Dimensionen der interkulturellen Kompetenz eines Lektors eine spezifische Ausdrucksform hat, die durch akademischen Mobilitätskontext beeinflusst wird.

TURINYS

ĮVADAS	6
1. TARPKULTŪRINĖ KOMPETENCIJA	10
1.1. Bendrojo kompetencijos samprata	10
1.2. Kompetencijos sampratų įvairovė	11
1.3. Sąvokos kultūra apibrėžtis	16
1.4. Tarpkultūrinės kompetencijos koncepto struktūra ir tarpkultūrinės kompetencijos nagrinėjimo tradicijos	19
1.5. Dėstytojo tarpkultūrinė kompetencija	29
2. ŠIAULIŲ UNIVERSITETO DĖSTYTOJŲ TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS STRUKTŪRA IR RAIŠKA DALYVAUJANT AKADEMINIŲ MAINŲ PROGRAMOJE SOCRATES ERASMUS	31
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	31
2.2. Tyrime dalyvavusių dėstytojų demografinės charakteristikos	32
2.3. Šiaulių universiteto dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos struktūra ir raiška: tyrimo duomenų analizė ir įvertinimas	35
2.3.1. Žinios – Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija .	35
2.3.1.1. Žinios apie šalį partnerę	36
2.3.1.2. Žinios apie Lietuvą	41
2.3.1.3. Dėstomo dalyko pateikimo žinios	50
2.3.1.4. Etiketo žinios	57
2.3.1.5. Žinios buitiniams dalykams spręsti	67
2.3.2. Įgūdžiai – Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensijos	73
2.3.2.1. Įgūdžiai atrasti ir sąveikauti	74
2.3.2.2. Įgūdžiai interpretuoti ir sieti	82
2.3.3 Nuostatos – Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija	86
2.3.4. Kultūrinis sąmoningumas – Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija	94
2.4. Bendrasis tarpkultūrinės kompetencijos modelis ir Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelis: lyginamoji analizė	95
DISKUSIJA	97

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	99
LITERATŪROS SĄRAŠAS	101
PRIEDAI	105
Priedas Nr. 1. Interviu klausimynas	105
Priedas Nr. 2. Europos kalbų lygmenys – įsivertinimo lentelė	110

IVADAS

Tyrimo aktualumas.

Vieningos Europos idėja įsitvirtino jau prieš pusę amžiaus – 1957 m. kovo 25 d. pasirašytoje Romos sutartyje, kuomet buvo įkurta Europos ekonominė bendrija, tapusi šiandieninės Europos Sąjungos pagrindu. Bendroji rinka, kuri buvo įsteigta šia sutartimi, grindžiama gerai žinomomis keturiomis laisvėmis: laisvu asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo judėjimu. Taigi laisvas asmenų judėjimas – mobilumas – tampa svarbiu besivystančios Europos aspektu.

Mobilumas – šiandienos būtinybė: tai vienas labiausiai vertinamų modernios organizacijos požymių; ir vienas labiausiai skatinamų modernios asmenybės bruožų (plg. Schneider, 2001).

Mobilumo idėja gyva visose visuomenės gyvenimo srityse; ne išimtis ir švietimas. 1995 m. įkuriama Europos Bendrijos programa – SOCRATES, remianti daugiašalį bendradarbiavimą švietimo srityse, kur taip pat akcentuojamas mobilumas. Viena iš SOCRATES paprogramių – ERASMUS – skirta aukštajam mokslui.

ERASMUS siekia pagerinti aukštojo mokslo kokybę ir sustiprinti jo europietišką dimensiją, remiant tarptautinį aukštojo mokslo institucijų bendradarbiavimą, skatinant studentų ir aukštųjų mokyklų pedagoginio personalo mobilumą, tobulinant studijų bei kvalifikacijų skaidrumą ir akademinį pripažinimą visoje Europos Sąjungoje (SOCRATES Europos Bendrijos švietimo programa (2000-2006). Kandidatų vadovas. ERASMUS: aukštasis mokslas, 2001, p. 9).

Akademinis mobilumas akcentuojamas ir Bolonijos proceso dokumentuose: 1999 m. birželio 19 d. Europos šalių ministrų, atsakingų už aukštąjį mokslą, pasirašytoje Bolonijos Deklaracijoje šalia kitos veiklos taip pat nutarta remti ir akademinės bendruomenės mobilumą; Prahos 2001 m. gegužės 19 d. komunikate tvirtinama, jog būtina stengtis skatinti mobilumą, kad studentai, dėstytojai, mokslininkai ir administracijos darbuotojai galėtų naudotis Europos aukštojo mokslo erdvės turtais; Berlyno 2003 m. rugsėjo 19 d. komunikate sakoma, kad studentų, akademinio bei administracinio personalo mobilumas yra pagrindas sukurti Europos aukštojo mokslo erdvę; Bergeno 2005 m. gegužės 19-20 d. komunikate nurodoma, kad būtina skatinti studentų ir dėstytojų mobilumą, nes tai vienas svarbiausių Bolonijos proceso tikslų (plg. Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai. Bolonijos-Bergeno laikotarpis 1999-2005 m., 2005).

Taigi akademinis mobilumas labai svarbus kuriant bendrą Europos aukštojo mokslo erdvę. Tačiau kalbant apie mobilumą nereikia pamiršti ir trikdžių, tokių kaip administraciniai barjerai, socialiniai-ekonominiai bei praktiniai trikdžiai. Dažniausiai pasitaikantys yra praktiniai trikdžiai. Tai nepakankamas užsienio kalbos mokėjimas, kultūriniai skirtumai, nepakankama informacija apie priimančią instituciją ir pan. (Mytzeck, Schömann, 2004, p. 40). Remiantis tuo galima teigti, kad vienas pagrindinių mobilumo trikdžių yra tarpkultūrinės kompetencijos stoka. Aukštas tarpkultūrinės

kompetencijos lygis reikalingas ir studentams, ir dėstytojams, todėl būtina nagrinėti tarpkultūrinės kompetencijos (aukštojo mokslo kontekste) sąrangą, vertinti bei ugdyti šią kompetenciją. Taip pat svarbu identifikuoti problemas, kylančias dėl tarpkultūrinės kompetencijos stokos.

Šio magistro darbo **mokslinis aktualumas** pasižymi tuo, kad tarpkultūrinė kompetencija, ypač edukologijos srityje, yra mažai Lietuvos mokslininkų nagrinėjama tema. O tarpkultūrinės kompetencijos vertinimas yra dar visai naujas dalykas Lietuvos edukologijoje.

Tuo tarpu užsienio šalių mokslininkai – tiek edukologai, tiek verslo / vadybos sričių specialistai (Hinz-Rommel, 1994; Byram, 1997, 2004; Opitz, 1997; Johann ir kt., 1998; Bolten, 2001; Demorgon ir kt., 2001; Baumer, 2002; Auernheimer, 2002; Geistmann, 2002; Krüger-Potratz, 2005; Nohl, 2006 ir kt.), tarpkultūrinę kompetenciją analizuoja labai plačiai. Daugelis tarpkultūrinės kompetencijos aspektų aptinkama ir autorių (Maletzke, 1996; Gesteland, 1997; Lewis, 2002 ir kt.), nagrinėjusių tarpkultūrinės komunikacijos bei kitas temas. Užsienio mokslinėje literatūroje taip pat dažniau aptinkama tarpkultūrinės kompetencijos raiškos ir vertinimo tyrimų (INCA Assessorenhandbuch¹, 2004).

Lietuvos mokslininkų (Mockutė, Tamošiūnienė, 2002; Radzevičienė, 2004; Petkevičiūtė, Budaitė, 2005; Vengrauskas, Langvinienė, 2005;) tarpkultūrinė kompetencija (ar kai kurios jos komponentės) dažniausiai analizuojama verslo / vadybos srityje. Ši (nors ir nauja) tradicija turi savas priežastis: tarptautinė prekyba, tarptautinės investicijos ir pan. tampa Lietuvos įmonių kasdienybe; vis plačiau kalbama apie Lietuvos įmonių internacionalizaciją (Žukauskas, 2006). Daug tarpkultūrinės kompetencijos aspektų aptinkama autorių (Pruskus, 2004; Būdvytytė-Gudienė, Mažeikienė, 2005), nagrinėjusių tarpkultūrinę komunikaciją (t. p. verslo srityje).

Nors Lietuvoje ir vyrauja tarpkultūrinės kompetencijos analizė verslo / vadybos srityje, tačiau tuo nėra apsiribojama. Tarpkultūrinės kompetencijos nagrinėjimas ir jos vertinimas neseniai pradėtas ir edukologijos srityje: konkrečiai – aukštojo mokslo kontekste. E. Virgailaitė-Mečkauskaitė ir O. Zubilina (2006) nagrinėjo ir vertino Šiaulių universiteto magistrantų mokslinės kompetencijos tarptautinį aspektą. Viena iš dabar vykdomo Šiaulių ir Klaipėdos universitetų projekto ARIADNE² veiklų taip pat yra susijusi su tarpkultūrinės kompetencijos vertinimu ir ugdymu. Projekto rėmuose vykdomas pokyčio tyrimas: „ŠU ir KU magistrantų tarptautinio mokslinio bendradarbiavimo kompetencijos tobulinimo efektyvumo nustatymas“ (2006.06 – 2008.01).

Taigi besiplečiantis mokslinis bendradarbiavimas, įvairios akademinų mainų programos įpareigoja tarpkultūrinę kompetenciją nagrinėti ne tik verslo / vadybos, bet ir edukologijos, ypač

¹ INCA Assessorenhandbuch (INCA - tarpkultūrinės kompetencijos vertinimas) – tai viena iš Leonardo Da Vinči projekto, vykusio 2001-2004 metais, tarpkultūrinės kompetencijos vertinimo metodinių priemonių – vertintojo knyga. Tarpkultūrinės kompetencijos matavimo instrumentas parengtas remiantis M. Byram (1997) tarpkultūrinės kompetencijos modeliu; projekto teorinį pagrindą sudaro M. Byram, T. Kühlmann, B. Müller-Jacquier, G. Budin darbai (INCA Assessorenhandbuch, 2004, p. 5). Atsižvelgiant į tai, kad tiek pats tarpkultūrinės kompetencijos matavimo instrumentas, tiek dalis teorinio projekto turinio remiasi M. Byram darbais, toliau šiame darbe cituojant šio projekto metodinių priemonių mintis, citatos bus nurodomos taip: M. Byram ir kt. (2004).

² Projektas „Tarptautinio mokslinio bendradarbiavimo kompetencijų plėtotė magistrantūros studijų programose“ (ARIADNE) Nr. SF/2004/2.5.0-03-415/BPD185. Projektą vykdo J. Ruškus, N. Mažeikienė, E. Virgailaitė-Mečkauskaitė.

akademinio mobilumo, srityje. Juo labiau, kad iki šiol nėra apibrėžta struktūra tarpkultūrinės kompetencijos, reikalingos konkrečiame profesiniame – aukštojo mokslo – kontekste.

Tyrimo problema.

1. Kokie elementai / dimensijos sudaro bendrąjį tarpkultūrinės kompetencijos konceptą.
2. Koks yra ryšys tarp bendrojo tarpkultūrinės kompetencijos ir dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelių?
3. Kokie tarpkultūrinės kompetencijos modelio elementai / dimensijos labiausiai išryškėja dėstytojui dalyvaujant akademinėse mainų programose?

Tyrimo objektas.

Šiaulių universiteto dėstytojų tarpkultūrinė kompetencija.

Tyrimo dalykas.

Šiaulių universiteto dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos struktūra ir raiška. Dėl tarpkultūrinės kompetencijos stokos dėstytojų patiriamos problemos mobilumo pagal ERASMUS programą metu.

Tyrimo hipotezė.

Tikėtina, kad dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensijos turi specifinę – profesinį kontekstą atspindinčią raišką.

Tyrimo tikslas.

Tyrimu siekiama atskleisti aukštosios mokyklos dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos struktūrą, raišką bei patiriamas problemas dėl tarpkultūrinės kompetencijos stokos.

Tyrimo uždaviniai.

1. Išanalizavus Lietuvos ir užsienio šalių mokslinę literatūrą sukurti bendrąjį tarpkultūrinės kompetencijos teorinį-hipotetinį modelį, atskleidžiantį kompetencijos sampratą, struktūrą, dimensijas.
2. Parengti teorinį tarpkultūrinės kompetencijos modelį, pritaikytą dėstytojo mobilumo sąlygoms.
3. Atlikus teorinio dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos konstrukto operacionalizaciją ir sukūrus tyrimo instrumentą – pusiau struktūruotą interviu klausimyną, bei atlikus dėstytojų apklausą – interviu:
 - a) nustatyti dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelį ir raišką akademinio mobilumo sąlygomis,
 - b) dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelį palyginti teoriniu bendroju tarpkultūrinės kompetencijos modelių;
 - c) nustatyti problemas, kylančias dėl dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos stokos.
4. Remiantis tyrimo medžiaga pateikti išvadas, rekomendacijas dėl dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos tobulinimo galimybių.

Tyrimo metodai.

Tyrimė naudojami šie metodai:

1. Mokslinės literatūros bei dokumentų turinio analizė, kuria siekta atskleisti pagrindines sąvokas, jų vartojimo ypatumus; nustatyti tarpkultūrinės kompetencijos koncepto struktūrą, tarpkultūrinės kompetencijos nagrinėjimo tradicijas; išsiaiškinti veiksnius, galinčius įtakoti dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos raiškos ypatumus.

2. Apklausą taikant pusiau struktūrizuotą tiriamąjį interviu³ (su laisvai formuluojamais atsakymais, kur neribojamas nei turinys, nei forma⁴), kuria siekta nustatyti kokia, Šiaulių universiteto dėstytojų nuomone, yra dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos struktūra, jos raiška, bei kokios galimos problemos dėl tarpkultūrinės kompetencijos stokos.

Duomenų apdorojimo metodai.

Interviu protokolų turinio analizė.

Tyrimo imtis.

Tyrimas buvo atliktas 2007 m. sausio – gegužės mėnesiais. Tyrimė dalyvavo 33 Šiaulių universiteto dėstytojai. Interviu vidutinė trukmė 60 minučių. Bendra visų interviu protokolų apimtis (garso įrašus perrašius tekstu) 598 puslapiai.

Darbo struktūra ir apimtis.

Magistro darbą sudaro įvadas; 2 skyriai, kuriuose nagrinėjama kompetencijos, kultūros, tarpkultūrinės kompetencijos teoriniai aspektai bei Šiaulių universiteto dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos struktūra bei raiška, pateikiamos išvados bei rekomendacijos dėl dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo galimybių; literatūros sąrašas; 2 priedai. Darbe pateikta 16 lentelių bei 30 paveikslų. Darbo apimtis – 110 puslapių. Panaudoti 65 literatūros šaltiniai, iš jų 32 – lietuvių kalba ir 33 užsienio kalbomis.

³ 2007 m. sausio 23 d. vyko Šiaulių universiteto dėstytojų, dalyvaujančių ERASMUS mainų programoje, „Apskritojo stalo“ diskusija, kurios metu buvo surinkta pirminė informacija. Ši informacija panaudota kuriant interviu klausimyną.

⁴ plg. K. Kardelis 2005, p. 197

1. TARPKULTŪRINĖ KOMPETENCIJA

1.1. BENDROJI KOMPETENCIJOS SAMPRATA

Tarpkultūrinės kompetencijos koncepto samprata yra glaudžiai susijusi su sąvokų **kultūra** (tarpkultūrinis ir pan.) ir **kompetencija** sampratomis. Tarpkultūrinės kompetencijos neįmanoma apibrėžti neišsiaiškinus, kaip mokslinėje literatūroje traktuojamos sąvokos kompetencija ir kultūra, koks šių sąvokų ryšys analizuojant tarpkultūrinę kompetenciją. Taigi šios dvi sąvokos sudaro pagrindą tarpkultūrinės kompetencijos apibrėžimui.

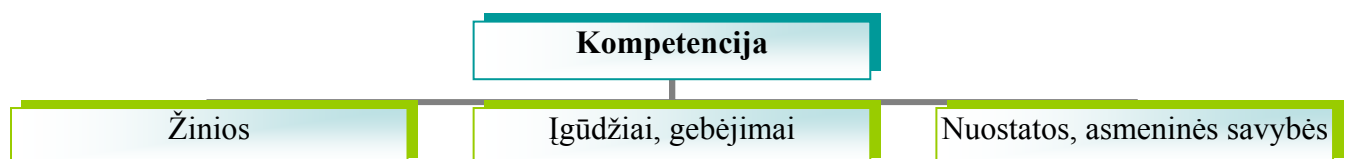
Kompetencijos sąvoka šiandien dažna ne vien mokslinėje literatūroje; ją vartoja įvairaus išsilavinimo bei specialybių žmonės. Ši sąvoka vis dažniau tampa išėities tašku kalbant apie mokymą(si) / ugdymą(si), specialybės įgijimą, profesinę veiklą bei kitas visuomeninio gyvenimo sritis, kuriose žmogus turi rasti tinkamą sprendimą tiek sau, tiek aplinkiniams. Nors dažnai kompetencijos terminu apibūdinamas žmogaus gebėjimas atlikti konkrečią veiklą, ši sąvoka yra daug platesnė ir daugiamačė. Jos aiškinimas mokslinėje literatūroje atspindi įvairių autorių gana skirtingą požiūrį į šį fenomeną.

Kadangi tarpkultūrinė kompetencija šiame darbe analizuojama aukštojo mokslo (akademinio mobilumo) kontekste, svarbu, kaip kompetencijos sąvoka apibrėžiama švietimą, aukštąjį mokslą reglamentuojančiuose dokumentuose.

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme⁵ (Žin., 1991, Nr. 23-593) kompetencijos sąvoka apibrėžiama taip: *Kompetencija – mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma*. Taigi Švietimo įstatyme, apibrėžiant kompetenciją, akcentuojamos žinios, įgūdžiai, gebėjimai bei nuostatos.

D. Lepaitė (2003, p. 22), išsamiai analizuodama kompetencijos termino raidą Lietuvos ir išsivysčiusių Vakarų šalių kontekste, atskleidama kompetencijos ir kvalifikacijos sampratų santykį, kompetencijos sąvoką papildo tokiais komponentais, kaip asmeninės savybės, vertybės ir požiūriai.

Taigi galima teigti, kad *kompetencija – tai trinaris konceptas apimantis: žinias; gebėjimus, įgūdžius; vertybines nuostatas bei asmenines savybes, reikalingos kokiai tai veiklai atlikti* (paveikslas Nr. 1).

Paveikslas Nr. 1 Bendroji kompetencijos struktūra

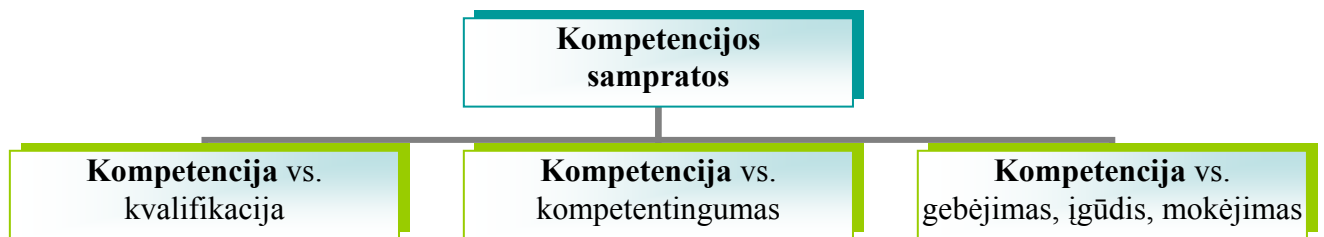
⁵ Lietuvos Respublikos Aukštojo mokslo įstatyme (Žin., 2000, Nr. 27-715) ši sąvoka nėra aiškinama.

Tačiau kompetencijos terminas vartojamas įvairiuose kontekstuose, įvairiomis formomis bei skirtingose srityse. Vienaip yra suprantama mokslinė kompetencija, kitaip socialinė kompetencija, dar kitaip tarpkultūrinė kompetencija ir pan. Tai leidžia teigti, kad vieno universalios kompetencijos apibrėžimo nėra ir būti negali. Esama tik bendrų, tiek vienam, tiek kitam atvejui tinkamų, kompetencijos sąvoką nusakančių komponentų, kurie išplečiami kalbant apie vieną kompetenciją ir visai nevertojami (nelaikomi svarbiais), kalbant apie kitą kompetenciją.

Kompetencijos sampratos apibūdinimą sunkina dar ir tai, kad dažnai kartu su šia sąvoka vartojamos dar ir kitos – kvalifikacijos, gebėjimų, kompetentingumo ir pan. – sąvokos. Todėl verta aptarti šių sąvokų vartojimo mokslinėje literatūroje ypatumus bei apibrėžti jų vartojimą šiame darbe.

1.2. KOMPETENCIJOS SAMPRATŲ ĮVAIROVĖ

Atliekant mokslinės literatūros analizę išryškėjo keletas kompetencijos konstrukto aiškinimo perspektyvų. Ši įvairovė atsiranda dėl skirtingo koncepto siejimo su kitomis sąvokomis: kvalifikacija; kompetentingumu; gebėjimais; įgūdžiais, mokėjimais (Paveikslas Nr. 2).

Paveikslas Nr. 2 Kompetencijos sampratų įvairovė

Kompetencija vs. kvalifikacija. Literatūros analizė parodė, kad įvairių mokslininkų pateikiami kompetencijos (kompetencijų⁶) sąvokos apibrėžimai labai įvairuoja. Vienas iš dažniausiai pasitaikančių šios sąvokos skirtingo aiškinimo priežasčių yra kompetencijos sąvokos nevienodas siejimas su konkrečios praktinės veiklos (darbo; profesinės veiklos) samprata. Šiuo požiūriu galima išskirti dvi tendencijas:

1. Kompetencija – kaip kvalifikacija arba sudėtinė jos dalis;
2. Kompetencija – kaip holistinė asmens raiška.

Pirmuoju požiūriu kompetencija – tai konstruktas neišeinantis už kvalifikacijos⁷ ribų, nusakantis gebėjimą tinkamai atlikti kokią tai veiklą ar veiklos dalį (pagal įgytą kvalifikaciją); **antruoju**

⁶ Kai kur mokslinėje literatūroje (Laužackas, 2005, p. 35) kompetencijos sąvoka vartojama daugiskaita.

⁷ **Kvalifikacijos samprata.** Tarptautinių žodžių žodyne (Vaitkevičiūtė, 2002, p. 595) pateikiamos trys sąvokos *kvalifikacija* reikšmės: 1. ko nors kokybės apibrėžimas, jos nustatymas; 2. darbuotojo tinkamumo tam tikram darbui laipsnis, turėjimas reikiamų žinių, įgūdžių, patirties, reikiamų tam darbui deramai atlikti; žmogaus tinkamumo tam darbui nustatymas; 3. profesija, specialybė.

požiūriu kompetencijos sąvoka suprantama daug plačiau negu kvalifikacija; šiam požiūriui dar būdingas dėmesys individo asmeninėms savybėms, nuostatomis, aplinkos įtakai ir pan.

Pirmojo požiūrio laikosi L. Jovaiša (1993, p. 100), A. Malinauskaitė ir K. Pukelis (2001, p. 52) kompetenciją apibrėždami kaip gebėjimą pagal kvalifikaciją, žinias ir įgūdžius gerai atlikti veiklą konkrečioje situacijoje. Šiam požiūriui pritaria ir R. Laužackas bei V. Dienys (2004, p. 5) teigdami, kad kompetencija yra tik sudėtinė kvalifikacijos dalis. Jų manymu, kompetencija reiškia funkcinį gebėjimą atlikti dalį veiklos, t. y. vieną veiklos funkciją ar net operaciją. Vadinasi, darbuotojas, norėdamas kvalifikuotai atlikti savo darbą, „turi pasižymėti tam tikrais funkciniais gebėjimais, kurie vadinami kompetencijomis, įgalinančiomis jį sėkmingai atlikti <...> veiklos funkcijas. Tokių funkcijai atlikti kompetencijų visuma leidžia kalbėti apie atitinkamo laipsnio kvalifikaciją“ (Laužackas, Teresevičienė, Stasiūnaitė, 2005, p. 41; Laužackas, 2005, p. 35). R. Laužackas (2005, p. 36) teigia, kad praktikoje kvalifikacijos ir kompetencijos sąvokų vartojimas atsiskiria tik tada, kai suvokiama jas išreiškiančių profesinių žinių ir gebėjimų plotmė. Taigi jei kalbama apie gebėjimų, reikalingų tam tikrai profesijai, visumą, sakoma – kvalifikacija. Jei kalbama apie gebėjimą atlikti konkrečią operaciją, veiksmą ar funkciją, sakoma – kompetencija.

R. Laužackas, M. Teresevičienė, E. Stasiūnaitė (2005, p. 41); R. Laužackas (2005, p. 36) pateikia išvadą: jei konkrečioje profesijoje žmogus atlieka daug skirtingų funkcijų, vadinasi, jis turi turėti daug skirtingų kompetencijų. Visą šią kompetencijų visumą autoriai siūlo pavadinti „kompetencijų puokšte“, įgalinančia darbuotoją veikti tam tikroje profesijoje.

Apibendrinant šį požiūrį, kad kompetencija – tai kvalifikacija arba kvalifikacijos sudėtinė dalis, galima teigti, kad kompetencija – tai (funkcinis) gebėjimas atlikti kokią tai veiklą, turint tam būtinų žinių ir įgūdžių. Asmeninės individo savybės, nuostatos ir kt. laikantis šio požiūrio nėra akcentuojamos.

Vadovaudamiesi šiuo požiūriu autoriai (Jovaiša, 1993; Palinauskienė, Pukelis, 2001; Laužackas, Dienys, 2004; Laužackas, 2005 ir kt.) kompetencijos ir gebėjimo⁸ sąvokas dažnai naudoja sinonimiškai tuo perteikdami gana siaurą kompetencijos sąvokos sampratą.

Antrasis požiūris į kompetenciją kaip į holistinę asmens raišką yra daug platesnis: kaip jau minėta, šiam požiūriui dar būdingas dėmesys individo asmeninėms savybėms, nuostatomis; kai kada akcentuojamas ir aplinkos veiksnys.

Nagrinėjant kompetencijos ir kvalifikacijos santykį svarbios antroji ir trečioji reikšmės. Be to, „kvalifikacija yra fiksuota kategorija, išreikšta tam tikru dokumentu, liudijančiu apie įsisavintą studijų programą“ (Studijų kokybės vertinimo centras. Informacinis leidinys, 2000; cit. pagal Adamonienė ir kt. 2001, p. 31).

R. Laužackas (2005, p. 20) kvalifikaciją apibrėžia kaip tam tikrų gebėjimų (kompetencijų) visumą, kurią įgijęs žmogus gali efektyviai ir kokybiškai (kompetentingai) dirbti atitinkamoje profesijoje (atitinkamos rūšies ir sudėtingumo darba). „Kvalifikacija reiškia žmogaus žinias, mokėjimus, įgūdžius, nuostatas, kurie didžiąja dalimi įgaunami tam tikru išmokino būdu“ (Laužackas, Teresevičienė, Stasiūnaitė, 2005, p. 40; Laužackas, 2005, p. 35).

Tai reiškia, kad kvalifikacijos sąvoka grindžiama įsisavinta studijų programa bei dokumentuota šio fakto išraiška.

⁸ Pagal R. Laužacką (2005, p. 13) gebėjimas – tai mokymosi / studijų išdavoje išlavintas atitinkamas gabumas, tam tikrų intelektualinio ir / ar fizinio pobūdžio veiksmų atlikimas konkrečioje veiklos srityje. Gebėjimus sudaro mokėjimai ir įgūdžiai.

Daugelyje sričių tiksline kategorija tampanti kompetencijos sąvoka, kaip teigia U. Clement (2002, p. 7), yra suprantama daug plačiau negu kvalifikacija: jei kvalifikacijos samprata apsiriboja darbo vietos keliamais reikalavimais bei tai atitinkančiais specialistų rengimo tikslais, tai kompetencijos sąvoka aiškinama kaip galimybė veikti adekvačiose situacijose daug platesniu mastu. Aiškinant kompetencijos sąrangą šalia žinių, gebėjimų bei įgūdžių atsiranda dar vienas komponentas – individo vertybinės nuostatos⁹.

Vadovaudamasi šiuo požiūriu kompetenciją nagrinėja D. Lepaitė (2003). Savo apibrėžtoje kompetencijos koncepcijoje D. Lepaitė (2003, p. 12) kompetenciją traktuoja ne kaip sudėtinę kvalifikacijos fenomeno dalį, o kaip holistinę (visuminę) asmens potencialo raišką, akcentuodama asmenines individo savybes, vertybines nuostatas bei gebėjimą realizuoti sukauptą potencialą ir patirtį veikloje.

R. Laužackas ir V. Dienys (2004, p. 23), nors ir laikosi požiūrio, kad kompetencijos reikalingos tam tikroms apibrėžtomis profesinėms veikloms atlikti, visgi sutinka, kad kompetenciją (apibrėžtos veiklos atlikimą) lemia ne tik atitinkamų žinių įsisavinimas, bet ir įvairūs žmogaus kognityviniai bei psichomotoriniai dariniai. „Kompetenciją lemia mokymosi / studijų metu įgytos žinios, gebėjimai, turimi požiūriai ir vertinimai“ (Laužackas, 2005, p. 18). Tačiau apibrėždamas kvalifikaciją R. Laužackas (2005, p. 20) teigia, kad kvalifikacija – tai tam tikrų žinių bei gebėjimų (kompetencijų) visuma. Tai dar kartą patvirtina autoriaus požiūrį, kad kompetencija – kvalifikacijos sudėtinė dalis.

Antruoju požiūriu vadovaujasi ir R. Adamonienė ir kt. (2001, p. 31) kompetenciją apibrėždami kaip individo savitą raišką veikloje, pagrįstą jo profesiniais ir asmeniniais sugebėjimais. Taigi šalia profesinių sugebėjimų (kas būtų priskiriama kvalifikacijai) minimi asmeniniai sugebėjimai. „Asmens kompetencijos raiška – veiklos efektyvumo demonstravimas. Tai ne tik objektyvus, bet ir subjektyvus reiškinys, priklausantis nuo asmens kryptingumo, profesinės sąmonės, socialinės, ekonominės aplinkos“ (Adamonienė ir kt., 2001, p. 31).

Aplinkos įtaką pabrėžia ir J. Knoll (1997, p. 30). Autorius mano, kad kompetencija – tai sąveiką apibūdinanti sąvoka. Čia kalbama apie žmogų ir jo santykį su pačiu savimi bei jo santykį su kitais žmonėmis; taip pat jo santykį su aplinka, kuri daro jam įtaką. Šis konkretus turinys apima individo ir jo aplinkos bei jų tarpusavio priklausomybės suvokimą. Kompetencija matoma tik individui veikiant konkrečiame kontekste (Clement, 2002, p. 29). Tai pabrėžė ir W. R. Leenen ir kt. (2002, p. 92) teigdami, kad kompetencijos be konteksto nėra.

B. Martinkus ir kt. (2002, p. 90) taip pat laikosi tos nuomonės, kad kompetencijos sąvoka paprastai vartojama apibūdinti plataus diapazono sugebėjimams, kurie kaip nors susiję su individo patirtimi: meistriškumu, specializacija, inteligentiškumu ir problemų sprendimu.

⁹ Šis aiškinimas atitinka bendrąją (trinarę) kompetencijos sampratą, kas nebuvo būdinga kompetencijos sąvoką prilyginant (esant jos daliai) kvalifikacijos sąvokai.

Panašią kompetencijos sampratą pateikia ir I. Bootz bei Th. Hartmann (1997, p. 22) teigdami, kad kompetencija: 1) reiškiasi subjektyviai; 2) susijusi su individu, todėl turi visuminį (visumos) raiškos aspektą; 3) reikalauja saviorganizacijos gebėjimų ir pan.

Autoriai teigia, kad kompetencijos sąvoka apima neribojamą individo poelgių / veiklų dispoziciją. Taigi sąvoka suprantama daug plačiau nei vien tik kvalifikacija.

Mokslininkai kalba apie „dvejopą kompetencijos fenomeno prasmę“ (Lepaitė, 2003, p. 24). Pasak D. Lepaitės (2003, p. 24) tai ir fragmentuota kompetencija, kurią galima stebėti ir vertinti darbo vietoje, ir holistinė kompetencija, pasireiškianti gebėjimu vertinti naują situaciją, pasirinkti tinkamus veiklos metodus ir nuolat integruoti dalykines ir profesines žinias.

Šiame darbe bus laikomasi požiūrio, kad kompetencija neapsiriboja vien tik kvalifikacija; svarbu yra individo asmeninės savybės, nuostatos ir požiūriai, taip pat gebėjimas veikti skirtingose aplinkose bei asmeninė individo patirtis.

Kompetencija vs. kompetentingumas. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad autoriai skirtingai traktuoja sąvokų kompetencija ir kompetentingumas sąsają.

R. Laužackas, M. Teresevičienė, E. Stasiūnaitė (2005, p. 42) mano, kad tiek kvalifikacija, tiek kompetencija atspindi tik potencialiąją žmogaus veiklos pusę. Realiajai žmogaus profesinės veiklos pusei išreikšti šie autoriai naudoja kompetentingumo sąvoką. „Kompetentingumas – efektyvios, kokybiškos veiklos demonstravimas, patvirtinamas rezultatais, tenkinančiais veiklos pasaulio reikalavimus. Kompetentingumo pagrindą lemia asmens turimos kompetencijos ar kvalifikacijos lygis bei sukaupta profesinė patirtis“ (Laužackas, 2005, p. 19). Taigi kompetentingumas pasireiškia praktinėje veikloje. Autorių nuomone kompetencija ir kompetentingumas nėra adekvačios sąvokos.

R. M. Andrikienė ir B. Anužienė (2006, p. 89) remdamosi daugiausia prancūzų mokslininkų tradicija teigia, kad kompetentingumo sąvoka adekvati kompetencijos, traktuojamos kaip visuma (holistinis požiūris), sąvokai. Tokį aiškinimą autorės grindžia galimybe išvengti terminologinės dviprasmybės: „kompetencijų sąvoka nusakomos dalinės kompetencijos, o bendrajai profesinei kompetencijai apibūdinti vartojama kompetentingumo sąvoka“ (Andrikienė ir Anužienė, 2006, p. 89). Tačiau tai nereiškia, kad kompetentingumas atitinka įgytą kvalifikaciją. M. Andrikienė ir B. Anužienė (2006, p. 89) teigia, kad didžiausia klaida manyti, jog žinių visuma, įgyta studijų metu, leidžia diplomantams „gebėti atlikti...“, „turėti teisę į...“ ir t.t.

Išanalizavus M. Andrikienės ir B. Anužienės (2006) pateiktą kompetentingumo sampratą aiškinimą galima teigti, kad autorių pateiktas požiūris į kompetentingumą labai artimas D. Lepaitės (2003) bei kitų autorių pateiktam (holistiniam) požiūriui į kompetenciją.

Taigi išryškėja dvi kompetencijos ir kompetentingumo sąvokų aiškinimo tendencijos: 1) kompetencija ir kompetentingumas nėra laikomos tapačiomis sąvokomis; 2) kompetencijos ir

kompetentingumo sąvokos vartojamo sinonimiškai. Tačiau abiems požiūriams bendra tai, kad kompetentingumas – tai individo raiška praktinėje veikloje.

Šiame darbe bus laikomasi nuostatos, kad kompetentingumo sąvoka tapati kompetencijos (holistiniu požiūriu) sąvokai.

Kompetencija vs. gebėjimas, įgūdis, mokėjimas. Mokslinėje literatūroje pastebimas nevienareikšmis sąvokų gebėjimas, įgūdis, mokėjimas vartojimas bei jų siejimas su kompetencijos sąvoka. Todėl tikslinga paanalizuoti minėtų sąvokų vartojimo santykį mokslinėje literatūroje bei apibrėžti jų vartojimą šiame darbe.

Aptariant kompetencijos ir kvalifikacijos sąvokų tarpusavio santykį pateikiama mokslinėje literatūroje keletą kartų buvo paminėta, kad kompetencija – tai gebėjimas atlikti veiklą konkrečioje situacijoje (Jovaiša, 1993, p. 100; Malinauskaitė, Pukelis, 2001, p. 52); funkcinis gebėjimas atlikti dalį veiklos/ veiklos funkcijas (Laužackas, Dienys, 2004, p. 5; Laužackas, Teresevičienė, Stasiūnaitė, 2005, p. 41; Laužackas, 2005, p. 35). Tai leidžia teigti, kad sąvokos kompetencija ir gebėjimas kai kurių autorių vartojamos sinonimiškai.

L. Jovaiša (1993, p. 62) gebėjimą apibrėžia kaip fizinę ir psichinę galią atlikti tam tikrą veiksmą, veiklą, poelgį; gebėjimas yra mokėjimo prielaida ir padarinys. Autorius išskiria keturis gebėjimo pagrindus: fizinį, psichologinį, pedagoginį ir socialinį. Fizinis pagrindas – tai sveikata; psichologinis – gabumai, įgyti sugebėjimai, intelektas; pedagoginis – žinios, mokėjimai, įgūdžiai; socialinis – teisė veikti. V. Chreptavičienė (1999, p. 32) taip pat teigia, kad gebėjimas grindžiamas įgytomis žiniomis ir įgūdžiais.

R. Laužackas (2005, p. 13) gebėjimą apibūdina kaip mokymosi / studijų išdavoje išlavintą atitinkamą gabumą, tam tikrų intelektualinio ir / ar fizinio pobūdžio veiksmų atlikimą konkrečioje veiklos srityje. Gebėjimus, pasak autoriaus, sudaro mokėjimai ir įgūdžiai. Mokėjimo sąvokos R. Laužackas visai nepateikia, o įgūdžius autorius apibūdina kaip iki automatizmo išlavintus žmogaus mokėjimus (Laužackas 2005, p. 14).

Nors autorių pateiktos definicijos šiek tiek skiriasi, tačiau jie sutaria, kad įgūdis yra gebėjimo komponentas.

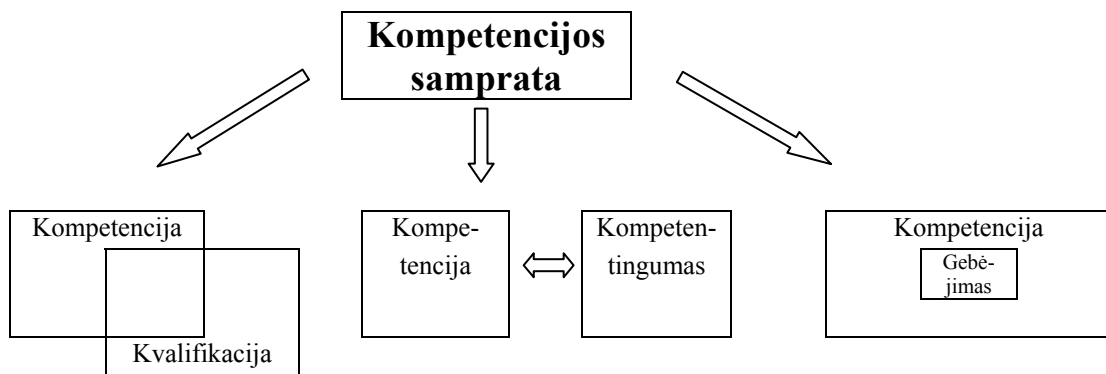
Tačiau mokslinėje literatūroje esama ir kitokių tendencijų. M. Byram (1997, p. 52) pateikdamas tarpkultūrinės kompetencijos sąrangą teigia, kad įgūdis tai gebėjimas¹⁰.

Sąvoka mokėjimas mokslinėje literatūroje taip pat pateikiama gana įvairiai: Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (Žin., 1991, Nr. 23-593) mokėjimas pateikiamas kaip kompetencijos sinonimas (aiškinantis kompetencijos sąvoką); L. Jovaiša (1993, p. 62) ir L. Laužackas (2005, p. 14) mokėjimo sąvoką sieja su įgūdžio sąvokos aiškinimu.

¹⁰ Plg.: „Skills of interpreting and relating: Ability to interpret...“ (M. Byram, 1997, p. 52).

Kadangi kompetencijos koncepto aiškinime nėra vieningai nusistovėjusio gebėjimų, įgūdžių ir mokėjimų sąvokų apibrėžties, kad išvengtume terminologinių dviprasmybių, šiame darbe šios sąvokos bus vartojamos sinonimiškai, kaip viena iš tarpkultūrinės kompetencijos komponentų. Tokią šių sąvokų vartojimo galimybę pasirinkti leidžia kai kurių užsienio autorių (Do Mar Castro Varela 2002, p. 35) nuostata, kad nagrinėjant (tarpkultūrinę) kompetenciją aprašomi gebėjimai ir įgūdžiai niekuo nesiskiria.

Apibendrinant tai, kaip aptartos sąvokos (kompetencija vs. kvalifikacija; kompetencija vs. kompetentingumas; kompetencija vs. gebėjimas, įgūdis, mokėjimas) viena su kita bus siejamos šiame darbe, galima pateikti vaizdinę šių sąvokų santykio schemą (Paveikslas Nr.3).

Paveikslas Nr. 3 Kompetencijos, kvalifikacijos, kompetentingumo, gebėjimo sąvokų santykis

Kadangi šio magistro darbo tyrimo objektas yra dėstytojo tarpkultūrinė kompetencija, tai, remiantis aukščiau pateikta schema (paveikslas Nr. 3), akivaizdu, kad tarpkultūrinė kompetencija bus aiškinama siejant ją profesine veikla (t.y. su kvalifikacija), tačiau jų netapatinant; sąvokos kompetencija ir kompetentingumas bus vartojamos kaip tapačios; sąvokos gebėjimas, įgūdis, mokėjimas bus vartojamos sinonimiškai ir traktuojamos kaip tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementas.

Apibrėžus kompetencijos ir pagrindinių su ja susijusių sąvokų sampratą bei jų vartojimą šiame darbe ir pereinant prie tarpkultūrinės kompetencijos struktūros analizės, būtina apibrėžti ir tai, kaip šiuo konkrečiu – tarpkultūrinės kompetencijos nagrinėjimo – atveju yra suprantama kultūra.

1.3. SĄVOKOS KULTŪRA APIBRĖŽTIS

Kaip jau ne kartą minėta, nagrinėjant tarpkultūrinės kompetencijos konceptą, svarbi yra **kultūros** samprata. Tai, kaip apibrėžiama kultūra, lemia ir pačios tarpkultūrinės kompetencijos sampratą. Jei, pavyzdžiui, kultūrą apibrėšime kaip kiekvieno individo kultūrą (kas apima geografinę, etinę, etninę, moralinę, religinę, politinę, istorinę ir pan. priklausomybę; t. p. amžių, lytį, šeiminių padėčių, seksualinę orientaciją ar pan.), tai tarpkultūrinė kompetencija gali būti suprantama kaip sėkmingo

kasdienio bendravimo su kitais žmonėmis prielaida (plg. Baumer, 2002, p. 76) ir taip ši kompetencija priartėtų prie socialinės kompetencijos sampratos.

Tačiau šiame darbe nagrinėjant (dėstytojo) tarpkultūrinę kompetenciją kultūros samprata yra kur kas siauresnė (tačiau nėra griežtai atsiribojama nuo aukščiau minėtų aspektų). Kultūros sampratą šiame darbe tikslingiausia aiškinti remiantis mokslininkų, nagrinėjusių tarpkultūrinę kompetenciją (Hinz-Rommel, 1994; Bolten, 2001; Knapp, 2002; Baumer, 2002; Geistmann, 2002 ir kt.), tarpkultūrinę komunikaciją (Maletzke, 1996) bei kitas temas, susijusias su tarpkultūriniu bendravimu ir bendradarbiavimu (Vengrauskas, Langvinienė, 2005), pateiktais kultūros fenomeno apibrėžimais. O sąvoka **tarpkultūrinis** (tarp kultūrų) šiame darbe bus suprantama kaip dviejų (ar daugiau) skirtingų kultūrų sandūra, kurioje ir pasireiškia nagrinėjamos tarpkultūrinės kompetencijos būtinybė.

G. Maletzke (1996, p. 16) kultūros sąvoką apibrėžia teigdamas, kad kultūra – tai konceptų, įsitikinimų, nuostatų ir vertybių sistema, kuri pastebima žmonių elgesyje ir veikloje, o taip pat jų dvasiniuose ir materialiniuose produktuose. Kultūra – tai būdas, kaip žmonės gyvena, ką jie daro su savimi ir su savo pasauliu. Tai bendros nuomonės, tikėjimai, supratimai ir jautimai, kurie ilgainiui susiformavo socialinėse grupėse (Liubinienė, 2002, p. 6).

Tokiai kultūros sampratai pritaria ir Th. Baumer (2002, p. 77) bei A. Knapp (2002, p. 64). Nagrinėdami tarpkultūrinę kompetenciją autoriai kultūros sąvoką nusako gana panašiai: kaip žinių ir jų pritaikymo, religijos, meno, moralės, įstatymų, papročių, o taip pat visų gebėjimų ir savybių visumą / sistemą, kurią yra įvaldę kokios nors konkrečios visuomenės / grupės nariai (visu tuo skirdamiesi nuo kitų grupių narių). Kultūra tai konceptų, įsitikinimų, nuostatų, vertybių sistema, kuri pasireiškia žmonių bendravime, veikloje bei simbolinėje elgsenoje, jų dvasiniuose bei materialiniuose produktuose.

Th. Baumer (2002, p. 78) teigia, kad kultūra gali būti suprantama kaip kelių dimensijų (sistemos, raiškos, tapatumo, funkcijos) darinys:

- Sistema: tam tikros žmonių bendruomenės (bendrijos / grupės) vertybės, simboliai, ritualai, papročiai, elgesio būdas, o taip pat mokymosi procesas;
- Raiška: elgesys (pasisveikinimas, problemų sprendimas ir pan.), jausmai (džiaugsmas, susirūpinimas ir pan.), daiktai (apranga, pastatai ir pan.), mąstymas (nuostatos, nuomonės ir pan.);
- Tapatumas (*Einheit vok.*): nacija, religija, lytis, karta, veikla, profesija, subkultūra;
- Funkcijos: orientacija, elgesio valdymas, komunikacija, gyvenimas kartu, identitetas, atsiribojimas.

Kultūra susideda iš elgesio pobūdžio, kuris būdingas tos visuomenės nariams – unikalaus tam tikros žmonių grupės gyvenimo stiliaus (Vengrauskas, 2005, p. 127). Kultūra – tai būdas, kuriuo remdamiesi žmonės tvarko savo gyvenimą, naudodami savo mąstymo ir kūrybos produktus (Maletzke, 1996, p. 15).

Siejant kultūros sampratą su tarpkultūrine kompetencija, anot Th. Baumer (2002, p. 77), kultūra gali būti apibrėžiama ir kaip užprogramuota kolektyvinė sąmonė, dėl kurios vienos grupės nariai

skiriasi nuo kitos grupės narių. Tikėtina, kad tokį kultūros aiškinimą autorius perėmė iš G. Hofstede (1997), kuris kultūros sampratą aiškino kaip proto programavimą. Kultūra, anot G. Hofstede (1997, p. 4), yra kolektyvinis proto programavimas, skiriantis vienos grupės narius nuo kitų.

E. Hoffman (2002, p. 108) teigia, kad kultūra vienu metu reiškiasi dviem aspektais. Tai tikrovės modelis ir modelis tikrovei. Kultūra kaip tikrovės modelis reiškia tai, kad kultūra žmonėms teikia visumą galimų interpretacijų, pagal kurias jie gali orientotis visose situacijose. Antrasis modelis – kultūra kaip modelis tikrovei, suteikia žmonėms instrukcijas ir nurodymus teisingai ir adekvačiai veiklai. Tai reiškia, kad kultūra leidžia žmonėms laisvai elgtis tik tam tikrų instrukcijų ir nurodymų ribose.

Tačiau kai kurie autoriai (Hinz-Rommel, 1994; Knapp, 2002) pabrėžia, kad kultūra nėra vienalytė. Ir toje pačioje kultūroje galimi įvairūs prieštaravimai. A. Knapp (2002, p. 65) teigia, kad viduje to, ką mes, pavyzdžiui, vadiname *vokiškąja kultūra*, *angliškąja kultūra*, yra daugybė komponentų, kurie įvairuoja. Tai socialiniai, regioniniai skirtumai; skirtumai įtakoti įvairaus amžiaus grupių bei profesijų. Neretai į kultūros fenomeną, anot A. Knapp (2002, p. 65) reikia žvelgti per trimatę prizmę.

A. Knapp (2002, p. 65) pabrėžia dar ir kitą svarbų dalyką, kuris neabejotinai reikšmingas kalbant ir apie tarpkultūrinę komunikaciją bei tarpkultūrinę kompetenciją. Autorė teigia, kad interakcijoje dalyvauja ne kultūra A ir kultūra B, o žmonės, kuriems būdingos ir asmeninės savybės bei nuostatos nebūtinai determinuotos kokios tai konkrečios kultūros. Nereikia pamiršti, kad žmonės yra ne tik kultūros produktas, bet ir patys produkuoja kultūrą (Hoffman, 2002, p. 103).

W. R. Leenen ir kt. (2002, p. 82) pateikia du kultūros fenomeno aiškinimo modelius: **statišką kultūros modelį** ir **dinamišką kultūros modelį**.

Anot autorių **statiškajam** modeliui būdinga tokia kultūros samprata:

- kultūros yra aiškiai viena nuo kitos atskirtos (skirtingos) reikšminės (reikšmių) sistemos, kurios laikui bėgant beveik nekinta;

- (Kasdienė) komunikacija vyksta tik šių reikšminių sistemų ribose;

- Individų elgesys, veikla ir kt. yra determinuoti kultūros ir nekinta.

Dinamiškajam kultūros modeliui apibūdinti autoriai išskiria šiuos teiginius:

- kultūros nėra homogeninės; jos pilnos įvairių prieštaravimų; jų ribos nėra aiškios. Tarp kultūrų esama aiškių skirtumų, tačiau taip pat ir panašumų;

- Komunikacijos procese kultūra ne interpretuojama, o kaskart naujai kuriama ir naujai pateikiama;

- Individų elgesys, veikla ir kt. įtakojami priklausomybės kokiai tai grupei, tačiau nėra jos griežtai nustatyti.

Vadovaujantis šiuo W. R. Leenen ir kt. (2002, p. 82) pateiktu kultūros modelių aiškinimu, statiškajam modeliui galima priskirti tokių autorių kaip G. Maletzke (1996), Th. Baumer (2002), V.

Vengrausko ir N. Langvinienės (2005) kultūros sampratos aiškinimą; dinamiškajam kultūros modeliui atstovauja W. Hinz-Rommel (1994), A. Knapp (2002).

Šiame darbe bus laikomasi dinamiškojo kultūros sampratos modelio aiškinimo.

Taigi šiame darbe kultūra bus traktuojama kaip visų aukščiau pateiktų mokslininkų įvardytų komponentų sistema, kuria vadovaujasi kitos šalies(-ių) (kita kultūra) bei Lietuvos (sava kultūra) žmonės. O sėkmingam bendravimui tarp dviejų (ar daugiau) kultūrų yra būtina šių kultūrų atstovų tarpkultūrinė kompetencija.

Apibrėžus kompetencijos ir kultūros sampratas toliau darbe bus aptariama tarpkultūrinės kompetencijos struktūra ir tarpkultūrinės kompetencijos nagrinėjimo tradicijos.

1.4. TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS KONCEPTO STRUKTŪRA IR TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS NAGRINĖJIMO TRADICIJOS

Nors Th. Baumer (2002, p. 76) tarpkultūrinės kompetencijos sampratą aiškina dvejopai: 1) kaip prielaidą sėkmingam kasdieniam žmonių bendravimui¹¹ ir 2) kaip prielaidą sėkmingam skirtingų kultūrų atstovų bendravimui; remiantis tuo, kaip šiame darbe traktuojama kultūros samprata, bei daugelio mokslininkų tarpkultūrinės kompetencijos nagrinėjimo tradicija, tarpkultūrinė kompetencija šiame darbe bus traktuojama kaip prielaida sėkmingam skirtingų kultūrų atstovų (kalbančių kita kalba, gyvenančių kitame kultūriniame kontekste ir pan.) bendravimui.

Jei vieni mokslininkai kalbėdami apie tarpkultūrinę kompetenciją labiau akcentuoja bendravimą atsižvelgiant į kultūrinius skirtumus, tai kiti mokslininkai mano, kad šiuo atveju svarbiausia yra gebėjimas būti šalia neišryškinant kultūrinių skirtumų. A. Bollmann ir kt. (1998) tarpkultūrinę kompetenciją apibrėžia kaip gebėjimų visumą, kurių pagalba kuriamas bendrumo jausmas su kitų kultūrų atstovais, o specifinės kultūrų ypatybės nėra išryškinamos.

Esama ir tokios mokslininkų nuomonės, kad tarpkultūrinė kompetencija – tai gebėjimas efektyviai ir priimtinu būdu integruotis į skirtingos kultūrinės kilmės individų grupę (Byram ir kt., 2004, p. 5).

Mokslinėje literatūroje įvairiai pateikiama ne tik tarpkultūrinės kompetencijos bendroji apibrėžtis, bet ir jos turinio elementai. Taip pat skirtingai akcentuojama tarpkultūrinės kompetencijos raiškos svarba vienoje ar kitoje srityje.

Literatūros analizė parodė, kad tarpkultūrinės kompetencijas nagrinėjimas mokslinėje literatūroje turi dvi tradicijas (Paveikslas Nr. 4), kitaip tariant tarpkultūrinė kompetencija nagrinėjama dviejose mokslinėse srityse:

- (tarptautinis) verslas / vadyba (Maletzke, 1996; Opitz, 1997; Gesteland, 1997; Bolten, 2001; Baumer, 2002; Geistmann, Lewis, 2002; 2002; Petkevičiūtė ir Budaitė, 2005 ir kt.)

¹¹ Kas, kaip jau minėta, tarpkultūrinę kompetenciją priartina prie socialinės kompetencijos.

- edukologija / socialinis darbas (Hinz-Rommel, 1994; Byram; 1997; Johann ir kt., 1998; Demorgon ir kt., 2001; Auernheimer, 2002; Lanfranchi, 2002; Majauskienė, Leliūgienė, Baršauskienė, 2003; Krüger-Potratz, 2005; Nohl, 2006 ir kt.).

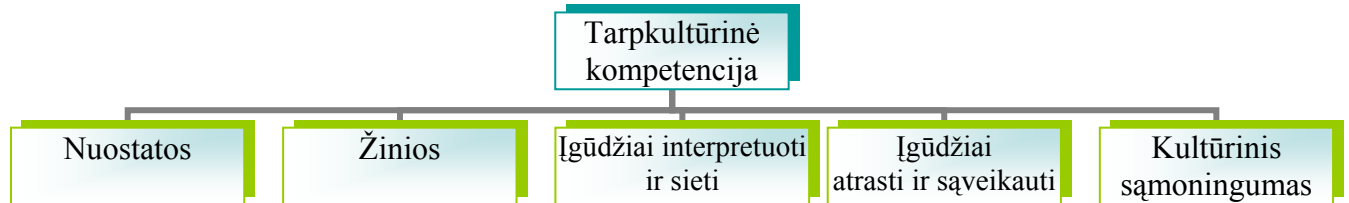
Paveikslas Nr. 4 Mokslinės sritys, kuriose plačiausiai nagrinėjama tarpkultūrinė kompetencija

Nors literatūroje ir išryškėja šios dvi tarpkultūrinės kompetencijos nagrinėjimo tendencijos, visgi esama bendrų principų, kuriuos vienaip ar kitaip pamini beveik visi mokslininkai. Šiuos bendruosius principus – tarpkultūrinės kompetencijos dimensijas – geriausiai atspindi M. Byram (1997) pateiktas tarpkultūrinės kompetencijos modelis.

M. Byram (1997, p. 50-54) aptardamas tarpkultūrinę kompetenciją išskiria penkias šios kompetencijos dimensijas – nuostatas, žinias, įgūdžius interpretuoti ir susieti, įgūdžius atrasti ir sąveikauti bei kultūrinį sąmoningumą, kurių kiekvieną apibūdina taip:

- nuostatos - tai smalsumas ir atvirumas, pasirengimas sustabdyti nepasitikėjimą kitomis kultūromis ir perdėtą pasitikėjimą savąja kultūra, pasiruošimas bendrauti su kitokios kultūrinės patirties žmonėmis; noras atrasti kitokias perspektyvas interpretacijai ir pan.;
- žinios – tai įvairios žinios apie savo ir kitos kultūros socialines grupes, jų praktikas ir kuriamus produktus, žinios apie bendrus individo ir visuomenės sąveikos procesus, žinios apie istorinius ir nūdienos savos ir kitos kultūros santykius, žinios apie nacionalinį geografinės erdvės aiškinimą, žinios apie nesusipratimų atsiradimo priežastis bei kilmę ir pan.;
- įgūdžiai interpretuoti ir sieti – tai gebėjimas interpretuoti kitos kultūros įvykius ir dokumentus, paaiškinti ir susieti tai su savo kultūros įvykiais ir dokumentais; gebėti atpažinti etnocentrizmo apraiškas ir interpretuoti to ištakas; gebėti atpažinti ir paaiškinti nesusipratimų sritis ir pan.;
- įgūdžiai atrasti ir sąveikauti – tai gebėjimas įgyti naujas žinias apie kultūrą ir kultūrinės praktikas, gebėjimas nedelsiant taikyti tas žinias, nuostatas ir įgūdžius; gebėjimas atpažinti reikšmingas kultūrinės nuorodas ir išsiaiškinti jų konotacijas; gebėjimas identifikuoti verbalinių ir neverbalinių procesų panašumus ir skirtumus bei tinkamai juos naudoti; gebėjimas surasti ir pasinaudoti viešų ir privačių įstaigų pagalba, palengvinančią kontaktus su kitos šalies ar kultūros atstovais ir pan.;
- kultūrinis sąmoningumas (kritinis kultūrinis sąmoningumas/ politinis išsiugdymas) – tai gebėjimas remiantis daugeliu kriterijų kritiškai įvertinti perspektyvas, praktikas ir veiklos produktus savo ir kitose kultūrose bei šalyse.

Taigi pagal M. Byram (1997) tarpkultūrinę kompetenciją sudaro penkios dimensijos: žinios, nuostatos, įgūdžiai interpretuoti ir susieti, įgūdžiai atrasti ir sąveikauti bei kultūrinis sąmoningumas (Paveikslas Nr. 5). Kai kurie autoriai (Petkevičiūtė ir Budaitė, 2005) įgūdžius interpretuoti ir susieti bei įgūdžius atrasti ir sąveikauti apjungia į vieną tarpkultūrinės kompetencijos dimensiją, pavadindami tai kultūriniais įgūdžiais.

Paveikslas Nr. 5 Tarpkultūrinės kompetencijos modelis pagal M. Byram (1997)

Remiantis M. Byram (1997) modeliu buvo sukurta tarpkultūrinės kompetencijos (į)vertinimo teorija ir instrumentai (Byram ir kt., 2004), kur tarpkultūrinė kompetencija apima šešis elementus: toleranciją neapibrėžtumui ir dviprasmiškumui (daugiaprasmiškumui), elgesio lankstumą, komunikacinį (kalbinį) sąmoningumą, žinių įgijimą; atvirumą kitoms kultūroms ir empatiją. Tačiau, kaip teigia M. Byram ir kt. (2004) tarpkultūrinės kompetencijos elementų sąrašas gali būti vis kitoks, o minėta šešių elementų struktūra yra tik dalis to, ką vadiname tarpkultūrine kompetencija.

Kadangi literatūroje pastebimos dvi tarpkultūrinės kompetencijos nagrinėjimo tendencijos, tikslinga jas abi apžvelgti, išskirti jų panašumus ir skirtumus bei išsiaiškinti, kokiais tarpkultūrinės kompetencijos elementais išplečiamas jau minėtas M. Byram (1997) kompetencijos modelis.

Tarpkultūrinės kompetencijos koncepto aiškinimas (tarptautinio) verslo / vadybos srityje. Šiai moksliniai sričiai atstovaujantys A. Bollmann ir kt. (1998) teigia, kad tarpkultūrinė kompetencija prasideda nuo savo paties kultūriškai įtakoto mąstymo, veiklos ir elgesio suvokimo. Tik tai suvokus, galima svetimos kultūros perspektyvų analizė ir priėmimas / perėmimas.

A. Bollmann ir kt. (1998) analizuodami tarpkultūrinę kompetenciją taip pat mini žinias, įgūdžius, nuostatas bei kultūrinį sąmoningumą, tačiau šiuos komponentus pateikia pagal kitas tarpkultūrinės kompetencijos dimensijas (1. lentelė).

Dimensijos	Komponentai
Asmeninės savybės	Atvirumas/ smalsumas // Sąmoningas savęs vertinimas Pozityvus „Aš“ paveikslas // Socialinės sąveikos kompetencija
Komunikaciniai gebėjimai	Išraiškingumas // Socialinių gebėjimų panaudojimas Gebėjimas bendrauti įvairiose situacijose // Sąveikos valdymas
Psichologinis prisitaikymas/ pasiruošimas	Esant frustracijai // Esant stresui // Esant socialiniai atskirčiai Esant neaiškiai/ neprognozuojamai situacijai
Kultūrinis sąmoningumas/ pagrindinės žinios	Apie socialines vertybes // Apie socialines pareigas Apie socialines normas // Apie socialines sistemas

1. Lentelė: Tarpkultūrinė (komunikacinė-) kompetencija pagal A. Bollmann ir kt. (1998).

A. Bollmann ir kt. (1998) aptardami tarpkultūrinę kompetenciją mano, kad svarbiausia yra įgūdžiai; vien žinių apie kultūrinius skirtumus nepakanka. Daug svarbiau gebėti tuos skirtumus atpažinti konkrečiose situacijose ir pasirinkti tinkamą komunikacijos strategiją. Tarpininkas¹² tarp dviejų kultūrų turi gebėti atpažinti kitoniškumą ir atskleisti jo ypatybes, turi gebėti įsijausti, gebėti kooperuotis ir integruotis bei būti kritiškai tolerantišku. Autorių pateiktame tarpkultūrinės kompetencijos koncepto aiškinime didelis dėmesys skiriamas asmeninėms individo savybėms bei psichologiniam pasiruošimui sąveikauti su kitos kultūros atstovais.

Palyginus dar naujoje lietuviškoje tarpkultūrinės kompetencijos nagrinėjimo tradicijoje dažniausiai akcentuojamos žinių ir įgūdžių dimensijos (Mockutė, Tamošiūnienė, 2002; Vengrauskas, Langvinienė, 2005). Tačiau, remiantis užsienio autorių tradicija, pateikiami ir kiti tarpkultūrinės kompetencijos modelio elementai: kultūrinis sąmoningumas (Radzevičienė, 2004; Petkevičiūtė, Budaitė, 2005), nuostatos, asmeninės individo savybės ir pan. (Petkevičiūtė, Budaitė, 2005).

Tarpkultūrinė kompetencija lietuviškoje mokslinėje literatūroje iki šiol plačiausiai buvo nagrinėjama kaip tik sąsajoje su verslo / vadybos sritimi. Jau minėti autoriai (Vengrauskas, Langvinienė, 2005; Mockutė, Tamošiūnienė, 2002; Radzevičienė, 2004; Petkevičiūtė, Budaitė, 2005 ir kt.) pateikia verslininkų, (tarptautinio verslo) vadybininkų, tarptautinių ryšių specialistų ir pan. žinioms ir įgūdžiams keliamus reikalavimus bei jų svarbą.

Antai R. Mockutė ir R. Tamošiūnienė (2002) remdamosi amerikiečių (Lundstrom, White ir Schuster) atliktais tyrimais žinias ir įgūdžius, reikalingus tarptautinių (verslo) projektų marketingo specialybės studentams skirsto į keturis svarbumo lygius: aukščiausią, antrąjį, trečiąjį ir žemiausią. Šiame skirstyme integruotos ir tarpkultūrinei kompetencijai reikalingos žinios bei įgūdžiai. Aukščiausiajam svarbumo lygiui (šalia kitų) priskiriami: bendravimo įgūdžiai; bendras kultūrinių skirtumų supratimas; puikus šnekamosios (užsienio) kalbos mokėjimas.

Antrajam svarbumo lygmeniui priskiriamas užsienio verslo kalbos mokėjimas bei puikus rašytinės (užsienio) kalbos mokėjimas. Trečiajam lygmeniui priskiriamos specifinių regionų kultūrinių skirtumų žinios.

A. Radzevičienė (2004) kalbėdama apie tarptautinių ryšių specialistų kompetencijas išskiria nemažai šios srities atstovų žinioms ir įgūdžiams keliamų reikalavimų, kurie taip pat siejasi su tarpkultūrine kompetencija. Šias autorės akcentuojamas žinias ir įgūdžius, pasinaudojus M. Byram (1997) tarpkultūrinės kompetencijos modeliu, galima suskirstyti taip:

žinios: kultūrinės, geografinės, istorinės, politinės žinios apie kitas šalis;

įgūdžiai (atradimo ir sąveikos): tarpkultūrinės komunikacijos;

Kultūrinis sąmoningumas: skirtingo kultūrinių identiteto sąlygotų vertybių ir nuostatų poveikio individų ar grupių sąveikai išmanymas; kultūros ir kalbos įtakos kognityviniams ir mokymosi procesams suvokimas; kultūrinės adaptacijos ar prisitaikymo procesų išmanymas.

¹² Vadybininkas, verslininkas ir pan.

Reikalavimus, keliamus verslo srityje dirbantiems asmenims, aptaria ir V. Vengrauskas, N. Langvinienė (2005, p. 127). Autoriai mano, kad šie visi reikalavimai yra svarbūs dėl tokių priežasčių:

- efektyvus bendravimas su kitų kultūrų atstovais verslo srityje;
- vadovavimo deryboms ir kitos derybų šalies susitarimų niuansų supratimas;
- socialinio elgesio, kuris paveiktų užsienio įmonės veiklos operacijas, prognozavimas;
- etinių standartų ir socialinės atsakomybės koncepcijos įvairiose šalyse supratimas;
- kultūros poveikio vartotojo reakcijai į reklamą ir kitas rėmimo priemones prognozavimas.

Lietuviškoje mokslinėje literatūroje aptariamai verslo / vadybos srities atstovų žinioms ir įgūdžiams keliami reikalavimai dažniausiai nėra įvardijami kaip tarpkultūrinė kompetencija, tačiau paanalizavus jų turinį galima teigti, kad tiek vieni, tiek kiti autoriai kalba būtent apie tarpkultūrinę kompetenciją, jos sudedamąsias dalis.

Tarpkultūrinės kompetencijos versle akcentavimas turi savas priežastis: tarptautinė prekyba, tarptautinės investicijos ir pan. tampa Lietuvos įmonių kasdienybe; vis plačiau kalbama apie Lietuvos įmonių internacionalizaciją (Žukauskas, 2006). Tačiau tai dar nėra priežastimi apsiriboti vien tik verslo sritimi.

Daug platesnį tarpkultūrinės kompetencijos sampratos vartojimo lauką pateikia N. Petkevičiūtė ir R. Budaitė (2005). Autorės teigia, kad tarpkultūrinė kompetencija – tai individo (ar organizacijos) gebėjimas efektyviai dirbti įvairialypėje aplinkoje. Šalia verslo N. Petkevičiūtė ir R. Budaitė (2005) mini dar dvi sritis, kuriose yra svarbi tarpkultūrinė kompetencija – tai karinė sritis ir komunikacijos sritis¹³. Kiekvienai iš šių sričių priskiriami skirtingi aspektai bei įgūdžių sferos (2. lentelė).

Sritis	Įgūdžių sferos; kompetencijos aspektai
Verslo. Šiai grupei priskiriami aspektai, kurie daro įtaką tarptautiniams individų ar institucijų verslo reikalams	Savęs ugdymo įgūdžiai (mąstymo lavinimas, psichologinis stabilumas, streso nugalėjimas, pasitenkinimo jausmas).
	Sugebėjimai užmegzti ryšius su tautybėmis, gyvenančiomis kitose šalyse (kur organizuojamas tarptautinis verslas).
	Pažinimo įgūdžių ugdymas (padėtų suvokti supančią nepažįstamą aplinką ir socialinę sistemą).
	Kitų šalių verslo kultūros, papročių, tradicijų ir derybų strategijų išmanymas.
	Gebėjimas analizuoti ir adekvačiai suprasti skirtingus kultūrinius kontekstus bei adekvačiai reaguoti juose.
	Žinios apie kitų šalių politikos ir verslo filosofiją ir tendencijas, gebėjimas užmegzti kontaktą su skirtingas kultūras atstovaujančiais verslo ir politikos lyderiais.
	Gebėjimas efektyviai dirbti multikultūrinėse komandose ir / ar multikultūrinėse aplinkoje.
	Kalbų mokėjimas.
Karinė. Žinios bei įgūdžiai padeda vertinti situaciją bei sugebėti prisitaikyti prie jos pasikeitimų, sprendžiant įvairius konfliktus, aiškinantis jų priežastis ir pan.	Informuotumas. Gebėjimas naudoti informaciją apie pačius save kebliose situacijose, suprasti, kaip kiti jus supranta ir naudoti informaciją tam, kad būtų galima išspręsti sudėtingas situacijas.
	Pasitikėjimas. Tai pasitikėjimas savimi ir atsakomybė, charakterio ugdymas ir atitinkamas elgesys.
	Sąveika. Gebėjimas efektyviai komunikuoti su kitais žmonėmis.
	Tarpusavio supratimas. Situacijos supratimas kito žmogaus akimis (empatija).
	Prisitaikomumas. Gebėjimas greitai perprasti neformalią aplinką, normas, kurios priklauso kultūrai, kuri yra skirtinga nuo mūsų.
	Apibrėžtumas. Gebėjimas veikti situacijose taip, kaip reikia tuo metu; kuo greičiau gebama pastebėti ir perprasti situacijas, tuo greičiau prie jų yra prisitaikoma ir jos yra išsprendžiamos.
	Iniciatyva. Atvirumas bet kokiai naujai patirčiai.
	Pritarimas. Tolerancija ir noras suprasti naujus dalykus.

¹³ Tokį skirstymą N. Petkevičiūtė ir R. Budaitė (2005) perima iš F. E. Jandt (1995).

Komunikacijos. Ši sritis svarbi analizuojant tarpkultūrinę žmonių sąveiką, - komunikaciją.	Asmenybė. Svarbios žmogaus savybės, kurios veikia tarpkultūrinę žmonių komunikaciją: savęs supratimas, savikontrolė.
	Komunikacijos įgūdžiai. Kompetencija tiek verbalinėje, tiek neverbalinėje komunikacijoje; gebėjimas rasti kalbą ir supratimą su žmonėmis iš skirtingų kultūrų ir įvairiose situacijose.
	Psichologinis palaikymas. Gebėjimas aklimatizuotis naujoje aplinkoje; gebėjimas įveikti kultūrinį šoką, kurį lydi baimė, stresas, nepripažinimo, svetimumo jausmas.
	Kultūros pažinimas. Gebėjimas suprasti kitos kultūros socialinius papročius, socialinę sistemą, žmonių elgseną bei mąstymą konkrečiose situacijose.

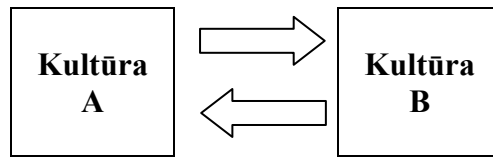
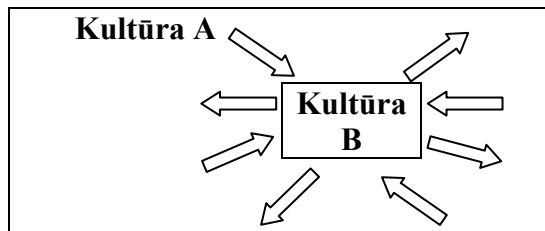
2. Lentelė: Tarpkultūrinės kompetencijos raiškos sritys pagal N. Petkevičiūtę ir R. Budaitę (2005).

Tačiau šis skirstymas negali būti griežtas: verslo sričiai priskiriamas kalbų mokėjimas yra tiek pat aktualus ir karinėje, ir komunikacijos srityje; atvirumas naujai patirčiai taip pat nėra vien tik karinės srities tarpkultūrinės kompetencijos aspektas. Toks suskirstymas negali būti griežta tarpkultūrinės kompetencijos aspektų klasifikacija, nubrėžianti griežtas raiškos sričių ribas. Kiekvieną, iš įvardytų kompetencijos aspektų, galima perkelti iš vienos srities į kitą. Be to, verslas sunkiai įsivaizduojamas be komunikacijos. N. Petkevičiūtės ir R. Budaitės (2005) pateiktas tarpkultūrinės kompetencijos aiškinimas šiame darbe bus traktuojamas kaip bendras tarpkultūrinės kompetencijos komponentų sąrašas.

Išanalizavus N. Petkevičiūtės ir R. Budaitės (2005) pateiktą tarpkultūrinės kompetencijos aiškinimą, galima atpažinti visus bendruosius M. Byram (1997) tarpkultūrinės kompetencijos modelio elementus; taip pat kitų autorių (Bollmann, 1998) išskirtus komponentus, kaip asmenines individo savybes, bei psichologinį pasiruošimą.

Tarpkultūrinės kompetencijos koncepto aiškinimas edukologijos / socialinio darbo srityje. Analizuojant mokslinę literatūrą pastebėta, kad nagrinėjant tarpkultūrinę kompetenciją (tarptautinio) verslo / vadybos srityje į kitą kultūrą, kitos kultūros atstovus žvelgiama iš didesnės distancijos (Paveikslas Nr. 6). Šiuo požiūriu kita kultūra nėra ta kultūra, kuri yra visada šalia ir, kuri kasdien įtakoja ir yra įtakojama. Visiškai kitaip traktuojama kita kultūra, kitos kultūros atstovai literatūroje, kur tarpkultūrinė kompetencija nagrinėjama edukologijos / socialinio darbo srityje (paveikslas Nr. 7). Šiuo atveju dažniausiai kalbama apie kultūras, kurios kasdien yra šalia, kurios kasdien viena kitą įtakoja. Dažniausiai šioje literatūroje pateikiamas santykis: pedagogas / socialinis darbuotojas (viena kultūra, beveik visada daugumos¹⁴) – mokinys / vaikas / studentas (kita kultūra, beveik visada mažumos). Šioje literatūroje daugiausiai kalbama apie pedagogo / socialinio darbuotojo tarpkultūrinę kompetenciją.

¹⁴ P. Merchel (2002, p. 16) kritiškai pastebi tai, kad tarpkultūrinė kompetencija dažnai suprantama kaip daugumos privalumas ar būtinybė, tačiau ne mažumos.

Kultūrų santykis**Paveikslas Nr. 6** Tarpkultūrinės kompetencijos aiškinimas verslo / vadybos srityje: kultūrų santykis**Kultūrų santykis****Paveikslas Nr. 7** Tarpkultūrinės kompetencijos aiškinimas edukologijos / socialinio darbo srityje: kultūrų santykis

Aptarus abiem požiūriam būdingą kultūrų sąveikos traktavimą, tikslinga pateikti pačios tarpkultūrinės kompetencijos aiškinimą edukologijos / socialinio darbo srityje.

Literatūros analizė rodo, kad Lietuvoje tarpkultūrinės kompetencijos nagrinėjimas edukologijos / socialinio darbo srityje yra visai naujas reiškinys iki šiol nagrinėtas tik nedaugelio autorių (Tamošiūnas ir kt., 2003, Saugėnienė, 2003, Majauskienė, Leliūgienė, Baršauskienė, 2003; E. Virgailaitė-Mečkauskaitė, O. Zubilina, 2006), todėl toliau bus remiamasi užsienio šalių mokslininkų darbais apie tarpkultūrinės kompetencijos koncepto aiškinimą.

W. Hinz-Rommel¹⁵ (1994, p. 60), remdamasis daugiau angliška (amerikietiška) tradicija, išskiria septynias kategorijas, kurios sudaro tarpkultūrinės kompetencijos konceptą. Tai gebėjimai, nuostatos, elgesys, charakterio savybės, motyvacija, įgūdžiai ir žinios.

Kiek kitokius tarpkultūrinės kompetencijos elementus išskiria E. Johann ir kt. (2001, p. 12). Tai komunikacinė kompetencija, empatija, atvirumas, lankstumas, tolerancija neapibrėžtumui, daugiaprasmiškumui, gebėjimas spręsti / išvengti konfliktų, savirefleksija bei kūrybiškumas.

Nors autoriai (tiek W. Hinz-Rommel (1994, p. 60), tiek E. Johann ir kt. (2001, p. 12)) tarpkultūrinę kompetenciją apibūdina skirtingai, jų įvardyti elementai neprieštarauja M. Byram (1997)

¹⁵ W. Hinz-Rommel laikomas vienu pirmųjų autorių Vokietijoje tarpkultūrinės kompetencijos sampratą nagrinėjęs pedagoginiame diskurse. Jo publikacija „Interkulturelle Kompetenz. Neues Anforderungsprofil für die Soziale Arbeit“ yra vienas dažniausiai cituojamų šaltinių (plg. Mecheril, 2002, p. 15).

modeliui: autoriai naujomis sąvokomis praplečia kai kurias tarpkultūrinės kompetencijos dimensijas, pavyzdžiui, nuostatas.

Tačiau kai kurie autoriai visgi linkę manyti, kad tarpkultūrinė kompetencija – tai žinios ir gebėjimai. Antai J. Demorgon ir kt. (2001, p. 104) teigia, kad tarpkultūrinė kompetencija tėra tik kitos kultūros kodų sistemos žinojimas ir gebėjimas tą žinojimą naudoti.

Tokio požiūrio laikosi ir D. Kiesel ir F. R. Volz (2002, p. 60) sakydami, kad tarpkultūrinė kompetencija – tai atitinkami gebėjimai, žinios ir žinojimas, kurie būtini bendraujant su skirtingų etninių, kultūrinių ir religinių tradicijų atstovais, tam, kad būtų galima rekonstruoti jų požiūrius ir interpretacijas bei apgalvotai vystyti bendravimo strategijas.

Iš dalies panašios pozicijos laikosi ir W. R. Leenen ir kt. (2002, p. 89) teigdami, kad tarpkultūrinė kompetencija yra individo žinių, gebėjimų ir įgūdžių konstruktas, kurį pagal raišką įvairiose interakcijos situacijose galima suskirstyti į 4 sferas (3. lentelė).

Tarpkultūriškai svarbios bendrosios savybės	Tarpkultūriškai svarbios socialinės kompetencijos	Specifinės kultūrinės kompetencijos	Bendrakultūrinės kompetencijos
<ul style="list-style-type: none"> gebėjimas tvarkytis sudėtingose situacijose Netikrumo ir daugiaprasmiškumo tolerancija lankstumas emocinis lankstumas / stabilumas asmeninis autonomiškumas 	<p><u>Asmeninė perspektyva:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> diferencijuotas savęs suvokimas realistinis savęs vertinimas gebėjimas atsizvelgti į savo identitetą <p><u>Partnerio perspektyva:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> gebėjimas perimti roles / perspektyvas <p><u>Interakcijos perspektyva</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Gebėjimas užmegzti ir palaikyti draugiškus santykius 	<ul style="list-style-type: none"> kalbinė kompetencija tarpkultūrinė patirtis specialios interpretavimo žinios 	<ul style="list-style-type: none"> Žinios (sąmoningumas) apie bendrą kultūros įtakotą mastymą, interpretavimą, veiklą tarpkultūrinės komunikacijos principų žinojimas / suvokimas akultūracijos procesų suvokimas žinios apie bendrus kultūrų skirtumus ir jų reikšmę

3. Lentelė: Tarpkultūrinės kompetencijos sferos¹⁶ W. R. Leenen ir kt. (2002, 91).

Nors autoriai (Leenen ir kt., 2002, p. 89) bendrą tarpkultūrinės kompetencijos sampratą apibūdina labai glaustai – žinios, gebėjimai ir įgūdžiai, paanalizavus pateikiamą kompetencijos raišką

¹⁶ Tarpkultūriškai svarbioms bendrosioms asmeninėms savybėms priskiriama ne tik psichologinis (psichinis) stiprumas arba gebėjimas valdyti stresą, bet ir atvirumas kitiems asmenims, kurie geba elgtis nepažįstamoje situacijoje. Čia kalbama apie asmenines kompetencijas, kadangi nėra aišku, kiek ugdymo proceso metu galima išmokti tokių gebėjimų kaip, pavyzdžiui, smalsumas arba humoro jausmas.

Tarpkultūriškai svarbios socialinės kompetencijos skirstomos į tris dalis. Asmeninės perspektyvos kompetencijos – tai gebėjimas realistiškai vertinti save, savo įtaką kitiems, savo kultūrinės priklausomybės toleravimas, bei gebėjimas pripažinti nemalones būsenas. Taip pat svarbu yra savirefleksija. Partnerio perspektyvos kompetencijos – tai gebėjimas perimti roles, perspektyvas. Čia svarbus gebėjimas įsijausti į partnerio savijautą (empatija). Interakcijos perspektyvos kompetencijos – tai gebėjimas sėkmingai išlaikyti ir plėtoti santykius ilgesnį laiką.

Pirmųjų dviejų sferų kompetencijos sudaro bazines socialinio pedagogo kompetencijas, tačiau jos yra svarbios kalbant apie bet kokį tarpkultūrinį bendravimą.

Kalbant apie specifines kultūrinės kompetencijas svarbiausia yra kalbinė kompetencija ir žinojimas (suvokimas) kultūriškai nulemtų reikšmių: emblemos, ritualai, tabu; bendrų istorinių sąsajų žinojimas; savos kultūros suvokimas: nacionaliniai, regioniniai, socialiniai ypatumai bei žinios apie organizacijos, kurioje dirbama, bei profesinę kultūrą.

Bendrakultūrinę kompetenciją sudaro psichologinės ir socialinės adaptacijos metu įgyta asmeninė patirtis; akultūracijos procesų suvokimas ir pan.

Visoms šioms kompetencijoms yra bendra tai, kad jos yra labai abstrakčios, jei nėra siejamos su kokia tai konkrečia interakcijos situacija. Tarpkultūrinės kompetencijos be konkretaus konteksto nėra (plg. Leenen ir kt., 2002, p. 92).

interakcijos procesuose, aiškiai matyti, kad svarbu yra tiek asmeninės savybės, kurias mini W. Hinz-Rommel (1994, p. 60) bei kiti autoriai, tiek nuostatos, kurias išskiria E. Johann (2001, 12), M. Byram (1997, 50) ir kiti, tiek kultūrinis sąmoningumas, akcentuojamas M. Byram (1997, 54).

Aptariant kultūros sąvoką, buvo minėta, kad kai kurie autoriai (Leenen ir kt., 2002, p. 86) teigia, jog galimi du kultūros fenomeno aiškinimo modeliai: statiškas kultūros modelis ir dinamiškas kultūros modelis. W. R. Leenen ir kt. (2002, p. 86) mano, kad skirtingai suprantant kultūrą, turi skirtis ir tarpkultūrinės kompetencijos samprata. Autoriai pateikia tris pagrindinius tarpkultūrinės kompetencijos sampratos skirtumus (4. lentelė).

Statiškasis modelis	Dinamiškasis modelis
Svetimo / kitokio supratimas	Multiperspektyvų (multikultūriškumo) suvokimas / pastebėjimas
Tolerancija	Skirtumų toleravimas
Pasiruošimas prisitaikyti	Gebėjimas veikti / komunikuoti skirtinguose kontekstuose

4. Lentelė: Tarpkultūrinės kompetencijos sampratos skirtumai esant skirtingam kultūrų interpretavimui pagal W. R. Leenen ir kt. (2002, p. 86).

Žvelgiant iš dinamiškojo kultūros modelio perspektyvos interakcijos dalyviai suprantami ne vien kaip kurios nors kultūros (kaip vienio) atstovai. Jų mastymas ir elgesys keičiasi įtakojami socialinio kitimo (plg. Leenen ir kt., 2002, p. 86). Kaip matyti iš pateiktų tarpkultūrinės kompetencijos skirtumų, dinamiškajame modelyje labiau akcentuojamas multikultūriškumas, skirtumų toleravimas, gebėjimas veikti skirtinguose kontekstuose. Tai reiškia, kad viena tarpkultūrinės kompetencijos (kultūrinio sąmoningumo) komponentų yra suvokimas, jog nėra vienalytės kultūros.

Tarpkultūrinės kompetencijos koncepto skaidymas į atskirus elementus įmanomas tik atliekant teorinę analizę (Hinz-Rommel, 1994, p. 61; Leener ir kt., 2002, p. 91), praktinėje veikloje šios visos kategorijos yra viena su kita susijusios ir viena nuo kitos priklausomos; atskirai jų stebėti praktiškai neįmanoma. Tačiau pagal jų įgijimo laipsnį jos yra skirtingos. Kaip teigia W. Hinz-Rommel (1994, p. 60) žinios ir įgūdžiai įgyjami lengviausiai; nuostatos ir elgesys įtakojamas daug sunkiau; o charakterio savybės gali būti traktuojamos kaip nekintančios.

Apžvelgus tarpkultūrinės kompetencijos sąvokos aiškinimą (tarptautinio) verslo / vadybos ir edukologijos / socialinio darbo srityse galima daryti išvadą, kad tarpkultūrinė kompetencija aiškinama gana panašiai. Kiek skirtingas yra tik, kaip jau minėta, požiūris į kultūrą (distancija).

Apibendrinant aukščiau pateiktą tarpkultūrinės kompetencijos aiškinimą įvairovę būtina ją susisteminti ir pateikti bendrą tarpkultūrinės kompetencijos modelį (lentelė Nr. 5). Šis bendras tarpkultūrinės kompetencijos modelis sudarytas remiantis M. Byram (1997) apibrėžtomis tarpkultūrinės kompetencijos dimensijomis, jas konkretizuojant ir išplečiant aukščiau aptartos mokslinės literatūros pagrindu.

BENDRASIS TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS MODELIS	Nuostatos bei asmeninės savybės	Atvirumas/ smalsumas	Kitoms kultūroms
			Naujai patirčiai
			Naujoms žinioms
			Naujoms perspektyvoms
		Realistinis savęs vertinimas	Sąmoningas savęs vertinimas
			Pozityvus „Aš“ paveikslas
			Savęs supratimas
			Savikontrolė
			Savirefleksija
			Gebėjimas atsižvelgti į savo identitetą
		Tolerancija	Kultūrinės priklausomybės toleravimas
			Frustracijos
			Stresui
			Socialiniai atskirčiai
	Dviprasmiškumui, daugiaprasmiškumui		
	Naujiems dalykams		
	Savęs ugdymas	Skirtumų toleravimas	
		Empatija	
		Pasitikėjimas savimi ir atsakomybė	
		Nuostata prieš nepasitikėjimą kita kultūra	
		Motyvacija	
		Kūrybiškumas	
		Žinios	Apie kultūrinius skirtumus / specifinių regionų kultūrinius skirtumus
			Kultūrinės; geografinės, istorinės, politinės ir kt. žinios
	Žinios apie bendrą kultūros įtakotą mąstymą, interpretavimą, veiklą		
	Tarpkultūrinės komunikacijos principų žinojimas / suvokimas		
	Žinios apie emblemas, ritualus, tabu		
	Bendrų istorinių sąsajų žinojimas		
	Žinios apie organizacinę bei profesinę kultūrą		
	Igūdžiai interpretuoti ir stėti	Gebėjimas analizuoti ir adekvačiai suprasti skirtingus kultūrinius kontekstus bei adekvačiai reaguoti juose	
		Gebėjimas interpretuoti kitos kultūros įvykius ir dokumentus, paaiškinti ir susieti tai su savo kultūros įvykiais ir dokumentais	
		Gebėjimas atpažinti etnocentrizmo apraiškas ir interpretuoti to ištakas	
		Gebėjimas atpažinti ir paaiškinti nesusipratimų sritis ir pan.	
	Igūdžiai atrasti ir sąveikauti	Komunikaciniai gebėjimai	Užsienio kalbos mokėjimas
			Gebėjimas užmegzti ryšius
		Gebėjimas efektyviai dirbti multikultūrinėse komandose ir / ar multikultūrinėse aplinkoje	Neverbalinės kalbos supratimas
Elgesio lankstumas			Išraiškumas
Kultūrinis sąmoningumas	Kultūrinis sąmoningumas/ pagrindinės žinios /	Socialinių gebėjimų panaudojimas	
		Gebėjimas bendrauti įvairiose situacijose	
	Skirtingo kultūrinių identiteto sąlygotų vertybių ir nuostatų poveikio individų ar grupių sąveikai išmanymas	Sąveikos valdymas	
Gebėjimas spręsti/ išvengti konfliktų		Apie socialines vertybes	
Gebėjimas spręsti/ išvengti konfliktų		Apie socialines pareigas	
Kultūros ir kalbos įtakos kognityviniams ir mokymosi procesams suvokimas	Kultūrinės adaptacijos ar prisitaikymo procesų išmanymas	Apie socialines normas	
		Apie socialines sistemas	

5 Lentelė: Bendrasis tarpkultūrinės kompetencijos modelis

Šis bendrasis tarpkultūrinės kompetencijos modelis – tai bandymas apibrėžti tarpkultūrinę kompetenciją pateikiant kuo daugiau jos turinio elementų. Tačiau šis modelis nėra universalus ir apimantis visus įmanomus tarpkultūrinės kompetencijos elementus. Lygiai kaip nėra vieno bendro apibrėžimo, galinčio vienu metu apimti visus tarpkultūrinei kompetencijai priskiriamus požymius ir kriterijus (Hinz-Rommel, 1994, p. 58). Iš pateiktos tarpkultūrinės kompetencijos sampratos aiškinimų apžvalgos akivaizdu, kad tai daugiamatė sąvoka, apimanti daugybę aspektų. Tarpkultūrinė kompetencija nagrinėjama siejant ją su įvairiomis sritimis, todėl yra neįmanomas universalus koncepto apibrėžimas – kiekvienas bandymas apibrėžti tarpkultūrinę kompetenciją yra nulemtas konteksto (plg. Risager, 2000).

Šiame darbe tarpkultūrinės kompetencijos sąvoka bus nagrinėjama remiantis M. Byram (1997) pateikta bei kitų autorių išplėsta tarpkultūrinės kompetencijos modelio samprata: tarpkultūrinė kompetencija tai – nuostatos, žinios, įgūdžiai interpretuoti ir susieti, įgūdžiai atrasti ir sąveikauti bei kultūrinis sąmoningumas. Tarpkultūrinė kompetencija bus nagrinėjama Lietuvos aukštojo mokslo kontekste siejant ją su dėstytojų mobilumu. Individo asmeninės savybės (remiantis sudarytu bendroju tarpkultūrinės kompetencijos modeliu) bus nagrinėjamos neatskiriant jų nuo nuostatų. Nors šiame darbe tarpkultūrinė kompetencija nagrinėjama edukologijos srityje, tačiau kultūrų santykis bus vertinamas taip, kaip jis pateikiamas aiškinant tarpkultūrinę kompetenciją verslo / vadybos srityje (Paveikslas Nr. 6). Tokių kultūrų santykį leidžia pasirinkti tai, kad tarpkultūrinė kompetencija nagrinėjama akademinio mobilumo kontekste, kur ir dėstytojai ir studentai yra skirtingų kultūrų atstovai, tačiau nepriklausantys daugumos / mažumos kultūrai, kaip tai dažnai buvo akcentuojama mokslinėje literatūroje, nagrinėjančioje tarpkultūrinę kompetenciją edukologijos / socialinio darbo srityje.

1.5. DĖSTYTOJO TARPKULTŪRINĖ KOMPETENCIJA

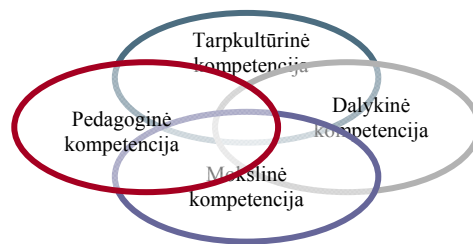
Bendros Europos aukštojo mokslo erdvės kūrimas, Lietuvos aukštojo mokslo internacionalizacija, didėjantis akademinis mobilumas yra pakankamai svarios priežastys kalbėti apie tarpkultūrinės kompetencijos aukštojo mokslo kontekste būtinybę. Ir konkrečiai apie dėstytojo tarpkultūrinę kompetenciją.

Iki šiol mokslinėje literatūroje nepavyko aptikti dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio, tačiau remiantis daugelio autorių (Risager, 2000; Leenen, 2002) išsakyta nuomone, kad tarpkultūrinės kompetencijos apibrėžimą lemia kontekstas, be to kompetencija glaudžiai siejasi su profesine veikla, galima teigti, kad dėstytojo tarpkultūrinę kompetenciją (jos lygį) įtakoja ir kitos

dėstytojo kompetencijos (plg. Bolten, 2001): dalykinė kompetencija; mokslinė kompetencija bei pedagoginė kompetencija¹⁷.

Šiame darbe tarpkultūrinė kompetencija nagrinėjama atsižvelgiant į jos raišką dalyvaujant SOCRATES ERASMUS mainų programoje. Šioje programoje keliamuose pedagoginio personalo mobilumo tiksluose¹⁸ akcentuojamas tiek bendravimo ir bendradarbiavimo su kitų Europos šalių institucijomis (kita kultūra) aspektas, tiek profesinis aspektas: žinių, profesinės patirties sklaida; universitetų siūlomų programų ir kursų apimtį ir turinio platinimas ir gausinimas bei pedagoginio personalo profesinio ir asmeninio ugdymo galimybės.

Taigi atsižvelgiant į tai galima teigti, kad dėstytojo tarpkultūrinė kompetencija dalyvaujant akademinėms mainų programose glaudžiai susijusi su profesiniu kontekstu; arba, kitaip tariant, su kitomis dėstytojo kompetencijomis: dalykine, moksline, bei pedagogine. Hipotetiškai galima įsivaizduoti šitokią dėstytojų kompetencijų santykį (paveikslas Nr. 8) dėstytojui dalyvaujant akademinėms mainų programose.

Paveikslas Nr. 8 Dėstytojo kompetencijų santykis dalyvaujant akademinėms mainų programoje

Taigi jei kalbėsime vien tik apie dėstytojo tarpkultūrinę kompetenciją dalyvaujant akademinėms mainų programoje, tai tikėtina, kad ši kompetencija turės ir pedagoginės, ir dalykinės, ir mokslinės kompetencijos elementų visose penkiose bendrojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensijose: žiniose, nuostatose, įgūdžiuose interpretuoti ir sieti, įgūdžiuose atrasti ir sąveikauti bei kultūrinio sąmoningumo dimensijoje.

¹⁷ Tokias dėstytojo kompetencijas išskiria D. Lipinskienė (2002, p. 44) apibūdindama jas taip:

Dalykinė kompetencija – tai geras dėstomo dalyko išmanymas, bei sugebėjimas naudotis savo žiniomis.

Mokslinė kompetencija – tai platus išsilavinimas, erudicija, noras tobulėti, siekti naujovių. Taip pat tai mokslinė veikla kuriant, taikant ir platinant naujas žinias.

Pedagoginė kompetencija – didaktikos, psichologijos bei švietimo vadybos išmanymas.

- ¹⁸ suteikti pedagoginiam personalui profesinio ir asmeninio ugdymo galimybes;
- skatinti universitetus platinti ir gausinti jų siūlomų kursų apimtį ir turinį;
- suteikti galimybę negalintiems dalyvauti mobilumo projekte studentams gauti naudos iš kitų Europos šalių universitetų akademinio personalo žinių ir profesinės patirties;
- stiprinti ryšius tarp įvairių šalių institucijų;
- skatinti žinių ir patirties mainus pedagoginių metodų srityje (SOCRATES Europos Bendrijos švietimo programa (2000-2006). Kandidatų vadovas. ERASMUS: aukštasis mokslas, 2001, p. 54).

2. ŠIAULIŲ UNIVERSITETO DĖSTYTOJŲ TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS STRUKTŪRA IR RAIŠKA DALYVAUJANT AKADEMINIŲ MAINŲ PROGRAMOJE SOCRATES ERASMUS

2.1. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Tyrimo tikslas. Tyrimu siekiama atskleisti konkretų profesinį (aukštojo mokslo) kontekstą atitinkančios tarpkultūrinės kompetencijos struktūrą, raišką bei patiriamas problemas dėl tarpkultūrinės kompetencijos stokos.

Tyrimo organizavimas. Dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio struktūros ir raiškos bei problemų dėl tarpkultūrinės kompetencijos stokos nustatymo instrumentas – pusiau standartizuotas tiriamasis interviu klausimynas (su laisvai formuluojamais atsakymais, kur neribojamas nei turinys, nei forma¹⁹) (priedas Nr. 1) buvo sutarytas remiantis moksline literatūra apie kompetencijos konceptą (Chreptavičienė, 1999; Lepaitė, 2003; Laužackas, Dienys, 2004; Laužackas, 2005; Adamonienė, 2001; Andriekienė, Anužienė, 2006) tarpkultūrinę kompetenciją bei tarpkultūrinę komunikaciją (Hinz-Rommel, 1994; Risager, 1994, 200; Byram, 1997, Johann, 1998; Bollmann ir kt., 1998; Bolten, 2001; Demorgon ir kt., 2001; Geistmann, 2002; Ulich, 2002; Lafranchi, 2002; Auernheimer, 1999, 2002, 2004; Baumer, 2002; Krüger-Potratz, 2005 ir kt.) bei tarpkultūrinės kompetencijos vertinimą (Byram ir kt., 2004; Petkevičiūtė, Budaitė, 2005 ir kt.). Taip pat buvo atsižvelgta į SOCRATES ERASMUS programos tikslus, specifiką (dėstytojų mainus), bei informaciją, kuri buvo surinkta SOCRATES ERASMUS programoje dalyvaujančių Šiaulių universiteto dėstytojų „Apskritojo stalo“ diskusijoje.

Kokybinio (o ne kiekybinio) tyrimo metodologijos – šiuo atveju interviu – pasirinkimą lėmė keletas aplinkybių. Visų pirma tai, kad kiekybinių tyrimų požiūriu siekiama ieškoti išorinių vienokio ar kitokio reiškinio požymių, išgaunant įvairius dydžius, kurie gali būti išreikšti skaičiais ir matuojami. O kokybinių tyrimų požiūriu siekiama suprasti, kaip individai suvokia bei aiškina pasaulį; kaip jie konstruoja socialinę realybę, kaip jų kuriamos prasmės lemia jų elgesį (plg. Kardelis, 2005). Kokybinio tyrimo metu analizuojami kokybiniai duomenys, išreikšti žodine forma, teiginiais, kategorijomis ir vertinami subjektyviai (Bitinas, 2006). Būtent dėl šių įvardytų skirtumų ir buvo pasirinktas kokybinio tyrimo metodas – interviu.

Interviu metodas leidžia atskleisti tai, kaip tyrime dalyvavę dėstytojai savo nuomonėmis konstruoja dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelį; kaip vertina atskirus tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementus. Nes būtent dėstytojo subjektyvus požiūris lemia daugelį tarpkultūrinio ugdymo aspektų. Visų pirma tai, ar dėstytojas pats sieks aukštesnio tarpkultūrinės kompetencijos lygio. Antra, kaip bus užtikrintas studentų tarpkultūrinis ugdymas, kuris akademinų mainų kontekste tampa vis aktualesnis.

¹⁹ plg. K. Kardelis 2005, 197

Be to, interviu metodas leidžia tyrime dalyvavusiems dėstytojams išsakyti savo patirtį / savo elgesį vienoje ar kitoje situacijoje, kas suteikia galimybę vertinti dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos lygį.

Tačiau atliekant tyrimą pastebėta ir šio metodo trūkumų. Vienas jų yra tas, kad tyrime dalyvavę dėstytojai nenoriai išsako patirtas problemas. O, jeigu ir išsako, tai priežastys, dėl ko kyla problemos, dažniausiai priskiriamos ne sau, o kitiems (ŠU, priimančiosios institucijos atstovams ar pan.). Tam gali būti keletas priežasčių: savirefleksijos stoka, neigiamo vertinimo baimė ir kt.

Prieš interviu tyrime dalyvavę dėstytojai buvo įspėti, kad interviu bus įrašomas, taip pat dėstytojai buvo perspėti, kad nei jų pavardės, nei pilni interviu tekstai niekur nebus skelbiami.

Garso įrašai vėliau buvo perrašomi tekstiniu pavidalu (interviu protokolai), kas būtina norint kokybiškai atlikti interviu turinio analizę.

Interviu metu gauti duomenys ir rezultatai pateikiami naudojant struktūrinį (pasikartojančių minčių, sprendimų ir t.t.) aprašą (Kardelis, 2005, 286). Duomenys pateikiami kartu su interpretacijomis, pastebėjimais bei dalinėmis išvadomis.

Tyrimo imtis. Tyrimas buvo atliktas 2007 m. sausio – gegužės mėnesiais. Tyrime dalyvavo 33 Šiaulių universiteto dėstytojai. Interviu vidutinė trukmė 60 minučių. Bendra visų interviu protokolų apimtis 598 puslapiai.

2.2. TYRIME DALYVAVUSIŲ DĖSTYTOJŲ DEMOGRAFINĖS CHARAKTERISTIKOS

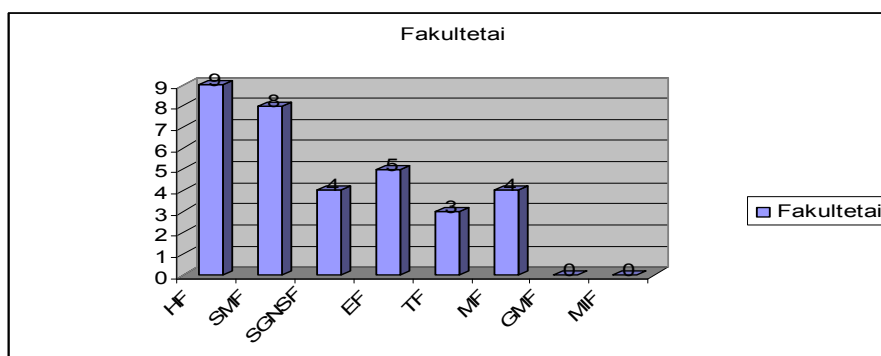
Pradedant atlikti tyrimą buvo svarbu išsiaiškinti, kurių Šiaulių universiteto fakultetų dėstytojai aktyviausiai dalyvauja SOCRATES ERASMUS mainų programoje ir, į kurias šalis partneres dažniausia vykstama. Ši informacija padėjo atrinkti dėstytojus, kurie buvo kviečiami dalyvauti tyrime. Orientaciniais buvo pasirinkti 2006 metai.

Leidinyje „Šiaulių universiteto veikla 2006 metais“ (2007, p. 24) teigiama, kad 2006 metais pagal SOCRATES ERASMUS programą buvo įgyvendinti 57 dėstytojų vizitai²⁰. Remiantis leidinyje pateikta diagrama aktyviausi buvo Humanitarinio, Socialinių mokslų, Socialinės gerovės ir negalės studijų bei Edukologijos fakultetų dėstytojai. Šiek tiek pasyvesni Menų bei Technologijos fakultetų dėstytojai, o Gamtos mokslų bei Matematikos ir informatikos fakultetų dėstytojai SOCRATES ERASMUS programoje nedalyvavo.

Remiantis šia informacija tyrimo metu buvo apklausta 33 Šiaulių universiteto dėstytojai. Iš jų: 9 dėstytojai iš Humanitarinio fakulteto; 8 dėstytojai iš Socialinių mokslų fakulteto; 5 dėstytojai iš

²⁰ Tačiau, kaip teigė Šiaulių universiteto Užsienio ryšių skyriaus darbuotojai, vizitų skaičius neatitinka dėstytojų dalyvavusių mainų programoje skaičiui, nes, kai kurie dėstytojai per metus vyksta po kelis kartus, dėl to realus išvykstančių dėstytojų skaičius yra mažesnis už ataskaitose pateikiamą vizitų skaičių. Tai reiškia, kad **33 tyrime dalyvavę dėstytojai sudaro didžiąją daugumą** akademinų mainų programoje dalyvaujančių dėstytojų.

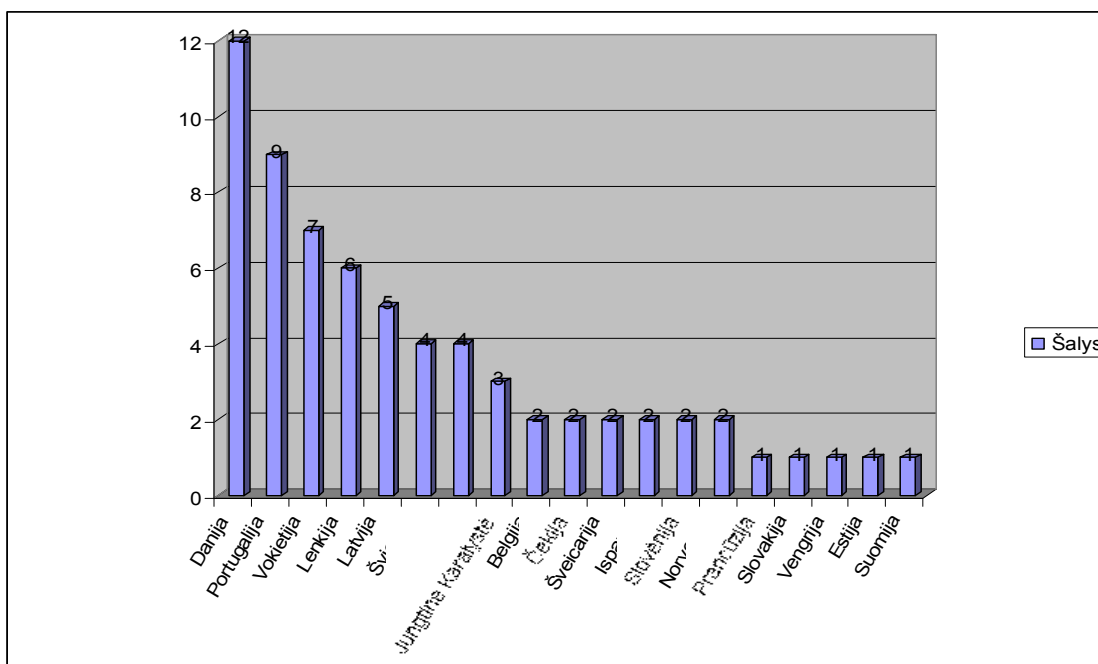
Edukologijos fakulteto; 4 dėstytojai iš Socialinės gerovės ir negalės studijų fakulteto; 4 dėstytojai iš Menų fakulteto bei 3 dėstytojai iš Technologijos fakulteto (Paveikslas Nr. 9).

Paveikslas Nr. 9 Tyrime dalyvavusių dėstytojų skaičius pagal fakultetus

Šiaulių universiteto Užsienio ryšių skyriaus pateikiamoje informacijoje²¹ teigiama, kad dažniausiai vykstama į tokias šalis kaip Danija, Portugalija, Vokietija, Latvija, Austrija ir kt.; rečiau vykstama į Prancūziją, Ispaniją, Vengriją ir kt.

Ši tendencija akivaizdžiai atsispindi ir nagrinėjant tyrime dalyvavusių dėstytojų vizitų „geografiją“²² (Paveikslas Nr. 10).

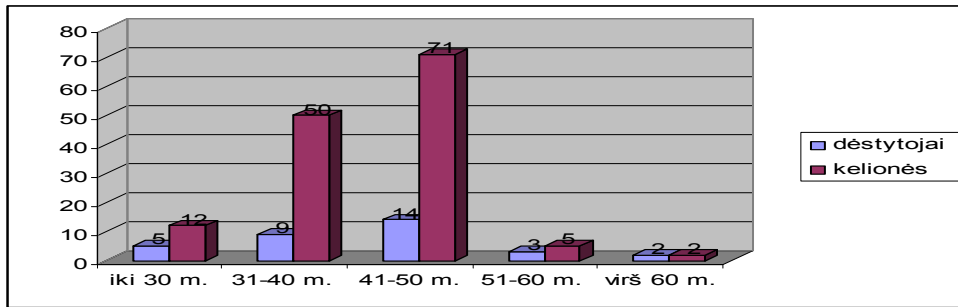

Paveikslas Nr. 10 Tyrime dalyvavusių dėstytojų vizitai į šalis partneres

Analizuojant tyrime dalyvavusių dėstytojų demografines charakteristikas paaiškėjo, kad patys mobilius Šiaulių universiteto dėstytojai yra nuo 41 iki 50 metų – 71 vizitas (Paveikslas Nr. 11).

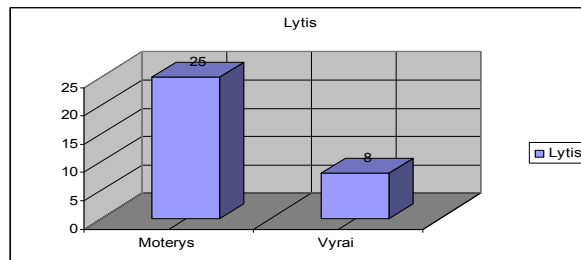
²¹ <http://www.su.lt/article/archive/927/>

²² Tyrime dalyvavusių dėstytojų skaičius neatitinka su vizitų skaičiumi, kuris pateiktas Paveiksle Nr. dėl to, kad didelė dalis dėstytojų į kai kurias šalis vyko 2 ir daugiau kartų.

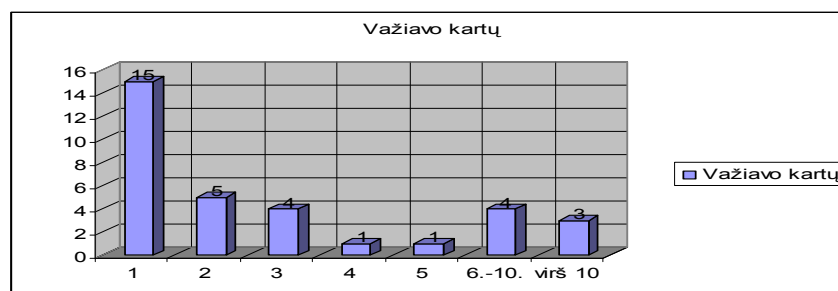
Paveikslas Nr. 11 Dėstytojų mobilumas pagal amžiaus grupes

Kadangi SOCRATES ERASMUS programoje aktyviau dalyvauja moterys, tai ir tyrime dalyvavusių dėstytojų santykis tai atspindi: 25 moterys ir 8 vyrai (Paveikslas Nr. 12). Remiantis tuo galima daryti išvadą, kad šiame darbe nagrinėjama dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos struktūra ir raiška atspindės daugiau Šiaulių universiteto dėstytojų moterų tarpkultūrinės kompetencijos sampratą.

Paveikslas Nr. 12 Tyrime dalyvavę dėstytojai pagal lytį

Dar viena demografinio bloko analizės metu išryškėjusi detalė yra ta, kad beveik pusė (15) dėstytojų pagal SOCRATES ERASMUS programą vyko 1 kartą; vienuolika dėstytojų vyko 2-5 kartus; keturi dėstytojai vyko 6-10 kartų ir trys dėstytojai vyko daugiau nei 10 kartų į šalis partneres (paveikslas Nr. 13).

Paveikslas Nr. 13 Tyrime dėstytojų vizitų skaičius

Tai, kad pagal SOCRATES ERASMUS programą penkiolika dėstytojų vyko į kitas šalis tik vieną kartą dar nėra prielaida teigti, jog šiame darbe atskleidžiama tarpkultūrinės kompetencijos struktūra atspindi mažą tarpkultūrinę patirtį turinčių dėstytojų konstruojamą dėstytojo tarpkultūrinės

kompetencijos modelį. Daugelis tyrime dalyvavusių dėstytojų dalyvauja ir kitose tarptautinėse programose, tyrimuose bei projektuose.

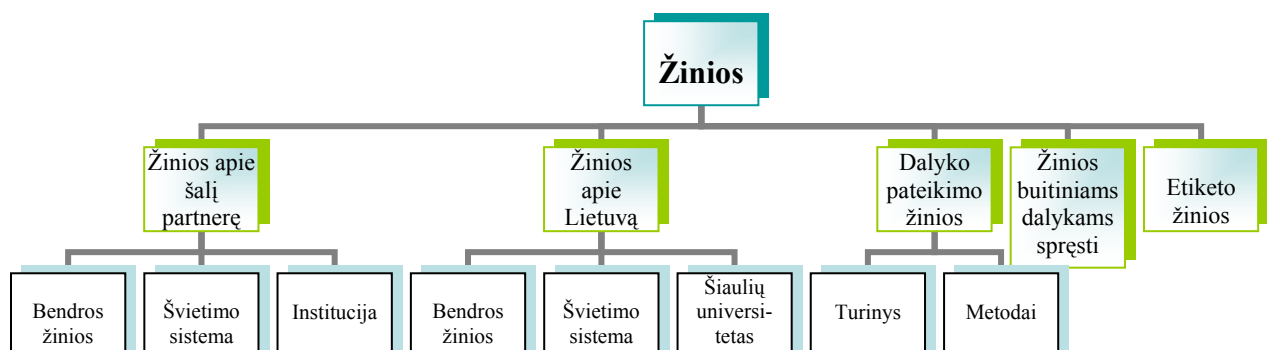
2.3. ŠIAULIŲ UNIVERSITETO DĚSTYTOJŲ TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS STRUKTŪRA IR RAIŠKA: TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ IR ĮVERTINIMAS

2.3.1. Žinios – Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija

Žinios – tai tikrovės pažinimo rezultatai, teikiantys žodinę ir simbolinę informaciją apie įvairius daiktus, reiškinius, jų savitarpio ryšius (Jovaiša, 1993, p. 260). Pasak R. Adamonienės ir kt. (2001, p. 43) žinių kaupimas, sisteminimas, plėtotė, formavimas turi tam tikrą kryptingumą. Tai dažniausiai būna susiję su žmogaus profesinės veiklos turiniu, asmenybės vertybinėmis orientacijomis, galimybėmis. Taigi mobilus dėstytojas kaupia, sistemina, plėtoja ir formuoja tarpkultūrinės žinias.

Atliekant interviu protokolų turinio analizę paaiškėjo, kad žinios, tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone, yra viena pagrindinių dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensijų. Todėl didžiausias dėmesys šiame darbe bus skiriamas žinioms, kurios (tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone) reikalingos mobiliam Šiaulių universiteto dėstytojui.

Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinei kompetencijai reikalingos žinios aprašomos remiantis struktūra, kuri išryškėjo analizuojant interviu protokolus (Paveikslas Nr. 14). Tai 1) žinios apie šalį partnerę; 2) žinios apie Lietuvą; 3) dalyko pateikimo žinios; 4) žinios buitiniams dalykams spręsti bei 5) etiketo žinios. Analizuojant žinias apie šalį partnerę bei apie Lietuvą išryškėjo tam tikras žinių specifiškumas: bendros žinios; žinios apie Švietimo sistemas bei žinios apie institucijas. Dalyko pateikimo žinias, remiantis interviu protokolų analize, galima išskirti į du blokus: 1) turinio pateikimo žinios bei 2) metodų taikymo žinios.

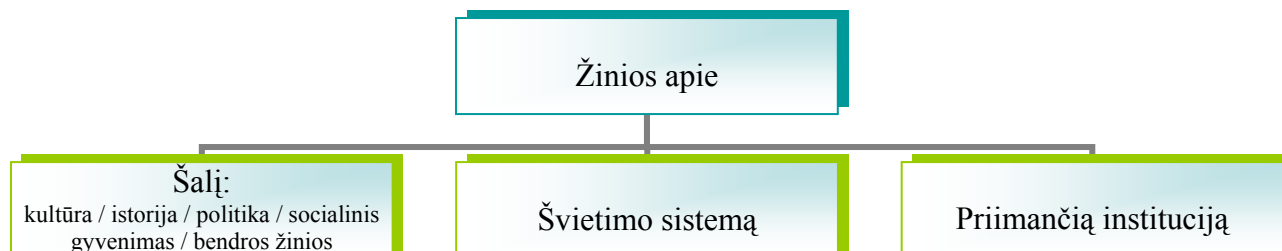

Paveikslas Nr. 14 Žinių aprašymo schema

Kadangi visos akademinė mainų programos (t. p. SOCRATES ERASMUS) grindžiamos mobilumu – dėstytojų darbo vizitais į kitas šalis, tikslinga pradėti nuo to, kokių žinių (dėstytojų nuomone) reikia dėstytojui apie šalį partnerę.

2.3.1.1. Žinios apie šalį partnerę

Šiame skyriuje bus analizuojamas pirmasis tyrimo metu išryškėjęs dėstytojų (respondentų nuomone) reikalingų žinių blokas – žinios apie šalį partnerę (Paveikslas Nr. 15).

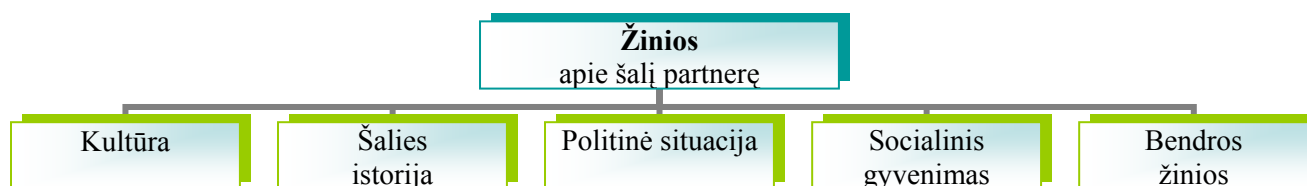

Paveikslas Nr. 15 Žinios apie šalį partnerę

Interviu protokolų analizė rodo, kad dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, jog žinios apie šalį partnerę yra būtinos. Interviu metu buvo teigiama, kad **reikia pasidomėti istorija, paskutinių dienų / savaitių įvykiais šalyje, kultūriniais šalies ypatumais** ir pan.

„Reikėtų būtinai pasidomėti istorija, nes nežinant istorijos, tam tikrų įvykių, sunku suvokti tam tikrą kultūrą <...>, tradicijom ir papročiais reiktų pasidomėti.“ (iš 1 interviu protokolo²³) / „<...> bus ten pokalbis, jie ten paminės ką nors – ten įvykį ar kažką, kuris jiems ten labai svarbus, ir paprasčiausiai pasijusi kvailas, kad tu nežinai, negirdėjai; <...> bent minimaliai, bent jau kas šią dieną, ten porą savaitių ten vykusius įvykius vis tiek gal reiktų kažkaip žinoti. Na istorijos ten, aišku, visos nežinosi, bet maždaug, ar ne? Į kurią pusę krypo <...> link kur ta kultūra labiau jų ten pakreipta...“ (4 i.p.) / „...be abejo geriau būtų pasidomėti, tikrai šitą pilnai pripažįstu ir rekomenduoju ten vykstantiems prieš važiuojant į kitą šalį bent pasiskaityti apie tą miestą, bent žinoti apie tą instituciją, į kurią atvažiuoji, kažką tai bent pagrindinius dalykus, nu, be abejo, reikėtų žinoti ir pomėgius bei tokius kultūrinius dalykus. Subkultūrinius, kultūrinius.“ (29 i.p.) / „Aš manau, kad mums taip pat reikėtų žinoti, reiškia, kokia ten yra situacija, kokia galbūt partija <...>, kokios socialinės bendros nuostatos ar, sakykim, tokius politinius ir socialinius, ir kultūrinius dalykus.“ (9 i.p.)

Atliekant interviu protokolų analizę aptinkamas platus Šiaulių universiteto dėstytojų reikalingų žinių apie šalį partnerę spektras. Šios žinios toliau bus sisteminamos ir pateikiamos pagal analizės metu išryškėjusį jų pobūdį (Paveikslas Nr. 16).

Paveikslas Nr. 16 Žinių apie šalį partnerę klasifikacija

Šalies partnerės kultūra. Žinios apie šalies kultūrą – labiausiai išsiskirianti žinių kategorija. Interviu protokolų analizė rodo, kad dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, jog žinios apie šalies partnerės kultūrą yra labai svarbios. Dažniausiai akcentuojama tai, kad svarbu **žinoti**

²³ Toliau tekste vietoje „iš [numeris] interviu protokolo“ bus rašomas sutrumpinimas – [numeris] i.p. Pavyzdžiui: iš 8 interviu protokolo – 8 i.p.

kultūrinius skirtumus (skirtingą laiko sampratą, hierarchiją ir pan.), **tradicijas ir papročius, įpročius; etiketą**²⁴, **elgesio normas**. Manoma, kad svarbu turėti tos šalies žmonių **nacionalinio charakterio sampratą, suvokti tautinio identiteto, etnokultūros dalykus**. Kai kurie dėstytojai mano, kad reiktų žinoti / **mokėti pagrindines frazes**, netgi dėstomo dalyko pagrindinius **terminus tos šalies kalba** (jei tai nėra pagrindinė bendravimo kalba).

„Pirmiausiai tos šalies kultūriniai skirtumai, nes yra pietietiškos šalys, Skandinavijos šalys ir kiekviena šalis yra skirtinga. Pavyzdžiui, nuvažiavusi į Portugaliją, aš susidūriau su visai kitokiu laiko skaičiavimu, <...> kada tu vyksti skaityti paskaitų arba turi susitikimus, tai tu turi žinoti, kad jei susitikimas paskirtas antrą valandą, tai organizatoriai gali ateiti pusę trijų – turi tiesiog būti tam pasirengęs ir nedaryti iš to problemos, nes laiką jie skaičiuoja kitaip...“ (21 i.p.) / „Manau, kad reiktų numanyti, ko būtų galima tikėtis iš tam tikros, <...>, kultūrinės terpės, kaip vyksta bendravimas ir kaip... kaip tai atrodo iš tiktųjų, nes galima sulaukti tokių labai keistų dalykų, kai tave priima arba labai šiltai, arba išvis, na, labai šaltai, bet tai iš esmės nereiškia nieko.“ (24 i.p.) / „Tradicijom ir papročiais reiktų pasidomėti.“ (1 i.p.) / „Važiuojant reikia visada užmesti akį į tuos kultūrinis skirtumus, ypač kas liečia tuos hierarchinius santykius, subordinacijos išlaikymą – tai yra gan svarbu.“ (1 i.p.) / „...aišku pradedant nuo elementarių tokių tam tikrų tarpkultūrinių niuansų, elgesio visokių normų skirtumo, ir, aišku, ten ir to nacionalinio charakterio šiokių tokių sampratą, kokie skirtumai yra ir, kokia specifika būtent ten tos šalies, į kurią vyksti...“ (3 i.p.) / „...vis tiek reiktų pasigilti į tuos tarpkultūrinius skirtumus...“ (4 i.p.) / „... kultūrinis kontekstas, ir kažkokio tautinio identiteto dalykai, bendravimo, etnokultūros supratimas, žinoma, visada reikalingas <...> Komplexas, sakyčiau, kaip inteligentiško, išsilavinusio žmogaus, o juo labiau dėstytojo docento važiuojančio, tai tu tiesiog privalai žinoti.“ (5 i.p.)

„ačiū, prašau, atsiprašau, visai gražu ispaniškai, o ne vien angliškai...“ (13 i.p.) / „...bent jau keletą žodžių mokėti pasakyti tos šalies kalba, mokėti pasakyti: laba diena, ačiū ar atsiprašau...“ (14 i.p.) / „...dėstomo dalyko terminus jų kalba žinoti...“ (31 i.p.)

„Manau, kad reikia žinot apskritai, kaip būna, pavyzdžiui, šalies trumpa kultūros istorija. Kokiam specialistui – kultūros istorikui – viskas galėtų rūpėti, bet šiaip žmogui bent jau bendriausios žinios turėtų būt žinomos privalomai. Jei domiesi kultūra – tai va kultūros, literatūros istorijos bendriausi bruožai turėtų būt suprantami, kur tu vyksti. Tas komparatyvistinis lyginimo aspektas gi labai svarbu yra.“ (15 i.p.)

„Mums buvo labai gražus dalykas - mes buvom gruodžio pradžioje, pataikėm į labai gražią jų tradicinę šventę – Nikolašą, kur visiems vaikams neša saldinius, šokoladus (aišku ir mes gavom). Mums buvo labai smagu, bet prisipažinsiu, kad nebuvau girdėjęs apie tokią šventę.“ (18 i.p.)

Tai, kad tyrime dalyvavę dėstytojai pagrindinėmis žiniomis laiko žinias apie šalies partnerės kultūrą nėra netikėta. Mokslinės literatūros analizė taip pat rodo, kad įvairūs autoriai (Gesteland, 1997; Byram, 1997; Baumer, 2002; Leenen, 2002 ir kt.) aprašydami tarpkultūrinę kompetenciją didžiausią dėmesį skiria žinioms apie šalies partnerės kultūrinius ypatumus. Tai apima žinias apie skirtingų kultūrų elgesio modelius; apie orientaciją į dalykinius reikalus ir orientaciją į tarpusavio santykius; apie verbalinės bei neverbalinės kalbos vartojimo strategijas; orientavimąsi į laiką; apie formalumo / neformalumo apraiškas: statusą, hierarchiją, valdžią bei pagarbą; apie protokolą bei etiketą ir t.t. Ne mažiau mobiliam dėstytojui svarbios žinios apie kultūriškai nulemtus simbolius, ritualus, emblemas, tabu, papročius, tradicijas, požiūrius į įvairias profesijas (t. p. dėstytojo) (plg. Baumer, 2002; Leenen, 2002).

Tyrimė dalyvavę dėstytojai išskiria tik kai kurias žinias apie kultūriškai nulemtus dalykus. Daug platesnis šių žinių diapazonas aptinkamas mokslinėje literatūroje. Tai leistų daryti prielaidą, kad dėstytojams visgi trūksta žinių apie tarpkultūrinius skirtumus.

Šalies partnerės istorija. Kita interviu protokolų analizės metu išryškėjanti žinių kategorija – tai šalies partnerės istorijos žinojimas. Interviu metu akcentuojama, kad reiktų **žinoti pagrindinius šalies** (ir konkrečios vietovės, į kurią vykstama) **istorijos faktus, įsimintinas datas**. Reikia žinoti **istorinius šalių – Lietuvos ir šalies partnerės – santykius**.

²⁴ Apie tai bus kalbama plačiau.

Taip pat siūloma **pasidomėti įsimintinomis datomis ar šventėmis**, kurios gali būti švenčiamos **vizito metu**.

„Reikėtų būtinai pasidomėti istorija, nes nežinant istorijos, tam tikrų įvykių, sunku suvokti tam tikrą kultūrą.“ (1 i.p.) / „Aš kai važiuoju, aš visada internete susirandu vietą, aš susirandu žemėlapi, aš susirandu, kas ten istoriškai yra naudinga, ir susirandu bent minimaliai istoriją kažkokią tai.“ (6 i.p.) / „Aš visada patarčiau pasidomėti šventėmis. Pasižiūrėti, būtent tavo vizito metu ar nėra kokių įsimintinų datų, ar nėra kokių švenčių, tai tada kažkaip lyg ir parodot, kad jūs va žinot, jūs, kaip sakant, na, reiškiat dėmesį. Manychiau, kad tai reikia žinot.“ (13 i.p.) / „Apie konkrečią šalį važiuojant tai aš visą informaciją renkuosi. Sakykime bandai pasižiūrėti, kokia tos šalies istorija, kas ten mėgstama, kas ten populiariu“ (17 i.p.) / „Gilus istorijos žinojimas niekam nepamaisė dar, ir jeigu mūsų gili istorija nesieja Lietuvos su Portugalija tiesiogiai, tiesiog istorijos raidoje nebuvo daug sąlyčio taškų, tai Lenkų ir Lietuvos istorija labai glaudžiai susijusi yra, ir ten jau reikia būt labai, sakykim, nu... turėt tokio lankstumo, supratimo, kad vis dėl to, tie santykiai visada būdavo gana jautrūs, istoriniai santykiai.“ (29 i.p.)

Politinė situacija šalyje partnerėje. Analizuojant interviu protokolus galima išskirti dar vieną kategoriją žinių, kurios reikalingos vykstant dėstytojui į kitą šalį. Tai žinios apie politinę situaciją šalyje partnerėje. Manoma, kad reikia žinoti, **kokia politinė sistema šalyje, kokia valdančioji partija, politinė situacija viešnagės laikotarpiu; koks administracinis suskirstymas ir pan.**

„Tai, iš tikrųjų, sakyčiau, kad reikia. Ne taip plačiai, bet bent jau įsivaizduot, ar tai yra monarchija, ar tai parlamentinė respublika, bent jau reikia turėt supratimą. Ar galbūt važiuoji ir ten, pavyzdžiui, vyks kokie nors labai svarbūs rinkimai ir jie ten visi užsiėmę ir t.t.“ (18 i.p.) / „...arba tą politinę struktūrą, kad mes esame nesuskirstyti kaip kažkokia ten Federacinė respublika į kažkokias tai žemes, gal mūsų administraciniai vienetai kitokie. Aš įsivaizduoju, lyginamasis aspektas yra visada įdomus.“ (2 i.p.) / „...reikėtų žinoti <...> kokia galbūt partija, jeigu jau iš politikos... (9 i.p.)

Tačiau dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, kad reikia būti itin atsargiems vertinant politinę situaciją šalyje partnerėje. Kai kurie dėstytojai politiką priskiria prie tabu temų.

„Gal kai žinai, apie ką nereikia šnekėti ir nešneki. <...> Apie politiką, apie religiją, apie lyčių skirtumus.“ (19 i.p.) / „O politikos tai vėlgi, stengiuos šitos temos neliesti. <...> Nes mes žiūrim į jų politiką, į jų šalies vienaip, jie žiūri visai kitaip. Čia vargu ar būtų teisinga analizuot kažką, reikšt savo nuomonę.“ (32 i.p.)

Socialinis gyvenimas šalyje partnerėje. Žinios apie socialinį gyvenimą šalyje – tai dar viena kategorija žinių, reikalingų mobiliam dėstytojui. Dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, kad **reikėtų žinių apie pragyvenimo lygį šalyje, apie bendrą ekonominę šalies situaciją ir pan.**

„Reikėtų žinoti <...> kokios socialinės bendros nuostatos, ar, <...> vat, tokius politinius ir socialinius, ir kultūrinius dalykus, bet niekada nedemonstruoti.“ (9 i.p.) / „Peikia žinot ir, kokia yra politinė situacija, ir ekonominė situacija, jie irgi klausia: „Kaip jūs vertinate?“, žinoma, nereikia ten labai daug žinoti, bet tokius pagrindinius...“ (20 i.p.) / „Tai be abejo, pragyvenimo lygis, valiuta...“ (30 i.p.)

Bendros žinios apie šalį partnerę. Tai dar viena, dėstytojų nuomone, reikalingų žinių kategorija, kurią galima išskirti nagrinėjant interviu protokolus. Šią kategoriją sudaro bendros žinios apie šalį partnerę: **geografinė padėtis, gyventojų skaičius ir pan.**

„Apie jų šalį <...> sakykim, kai nuvažiuoji, jie dažniausiai žino, iš kur atvažiuoji, kad aha, čia Jūs prie Baltijos, ten pas jus nedaug gyventojų, labai žalia, nors jie nėra buvę. Tai aš manau, kad mums taip pat reikėtų žinoti, reiškia, kokia ten yra situacija...“ (9 i.p.) / „...apie šalį ten truputį istorijos, geografijos visų tų žinių; politinė sistema ten, demografiniai dalykai, va tiesiog bendram, kad suprastum, kad žinotum, kur tu čia atvažtavi...“ (5 i.p.) / „Tai vis tiek kažkokios bendrosios, aišku, yra tos žinios, geografinės tos žinios, kažkoks tai įsivaizdavimas.“ (33 i.p.)

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų svarbiausiomis laiko žinias apie šalies partnerės kultūrą. Ši dėstytojų nuomonė sutampa ir su mokslinėje literatūroje

pakeikiamų žinių apie šalies partnerės kultūrinius ypatumus akcentavimu. Tačiau svarbios yra ir kitos šiame skyriuje aptartos žinios apie šalį partnerę.

Taigi aukštos tarpkultūrinės kompetencijos siekiantis dėstytojas turi žinoti pagrindinius šalies partnerės istorijos faktus, žinoti politinę situaciją šalyje, tačiau apsiriboti nuo šios situacijos subjektyvaus vertinimo. Mobilus dėstytojas turi žinoti pagrindinius socialinio gyvenimo aspektus šalyje partnerėje; žinoti bendrą informaciją apie šalį. Tačiau didžiausią aukštą tarpkultūrinės kompetencijos lygį turinčio dėstytojo žinių bagažą turi sudaryti žinios apie šalies partnerės kultūrinius ypatumus.

Bet interviu protokolų analizė rodo, kad dalis (nors ir labai maža) dėstytojų visgi mano, kad žinios apie šalį partnerę nėra būtinos ir papildomos informacijos ieškoti nereikia.

„Apie šalį, kad nu kažkaip ir negalvojau per daug. Ką aš žinojau, tiktai, kokia valiuta ir, kaip pasiekti tą miestą reikalinga. Daugiau nesidomėjau ir nereikėjo man to bent jau.“ (27 i.p.) / „Aš tai daugiau domėjausi pačiu dalyku, <...> ir daugiau, pavyzdžiui, man niekas nebuvo aktualu.“ (23 i.p.) / „Nereikia visiškai. Jie daugiausia patys tiesiog pasako ar ten atsiunčia kokią informaciją, parašo, kad ten taip ir taip, kad pas mus susisiekimas yra traukiniais tiktai... <...> Na, tiesiog duoda jie patys bendrą informaciją, kurios visiškai pakanka dažniausiai.“ (7 i.p.) / „Nu aš manau, kad gal ir galima be viso to ten... Principe, vis tiek, nėra didelių kultūrinių, religinių skirtumų, kad tai būtų, reiškia, visiškai kita šalis <...> jeigu ten važiuoti į kokią ten, sakysim, musulmonišką ar induistišką šalį, kur kitokie papročiai ir visa kita, tai, be abejo, reiktų tada, o šiuo atveju, tai vis tiek Europa yra, ir manau, kad čia.“ (28 i.p.) / „Pirmiausia apsižiūrime vietovę, tiesiog, susisiekimą su ta vietovę <...> plačiai <...> nelabai domėjausi <...> bendro pobūdžio dalykai...“ (26 i.p.)

Iš pateiktų interviu protokolų citatų matyti, kad svarbiomis laikomos tik žinios susijusios su kelione, o žinios apie šalį partnerę neakcentuojamos. Tačiau remiantis literatūros analize tokią dėstytojų nuomonę galima paneigti. Nes daugelis autorių (Byram, 1977; Gesteland, 1997; Risager, 2000; Leenen, 2002; ir kt.) nagrinėjančių tarpkultūrinę kompetenciją akcentuoja būtent žinių apie šalį partnerę svarbą. Žinių apie šalį partnerę stoka lemia žemą dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos lygį.

Žinios apie šalies partnerės švietimo sistemą. Analizuojant interviu protokolus pastebėta, kad žinias apie šalies partnerės švietimo sistemą mini tik maža dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų.

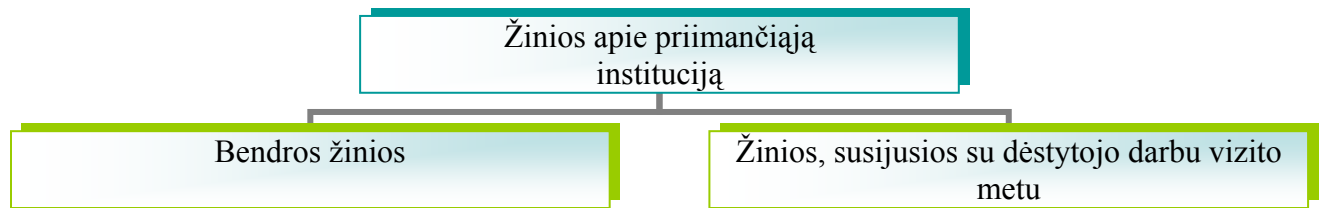
„Sakykim, kur kalbama apie švietimo sistemą, tai galima ir pasirengti tiesiog, kad pademonstruoti tą medžiagą, kad mes išmanome, kokia yra ta Vokietijos švietimo sistemos struktūra, ir parodyt, kad pas mus tas yra taip, o tas kitaip.“ (2 i.p.) / „Reiktų pasidomėti, kad bent jau išivaizduoti, ką jie studijuoja, kokie ten laipsniai pas juos, sakykim, ir kas kiek ten metų trunka ir pan., kokios praktikos pas juos ir pan. (26 i.p.) / „...dėl bendro išprusimo <...> reiktų žinoti <...> apie politiką, švietimo sistemą ir pan.“ (30 i.p.) / „...tai reikia žinoti tiek, kad jie suprastų, kad tu gerbi jų švietimo sistemą. Na gal tik dėl pagarbos.“ (32 i.p.)

Tačiau nepaisant to, kad žinios apie šalies partnerės švietimo sistemą nėra dažnai akcentuojamos, jos visgi yra reikalingos kiekvienam Šiaulių universiteto dėstytojui. Nes daugelis respondentų, kalbėdami apie tiek apie Lietuvos (bei Lietuvos švietimo sistemos) pristatymą, tiek apie dėstomo dalyko turinio pasirinkimą²⁵, dažnai mini lyginamąjį aspektą. Be to, dalyvaujant ERASMUS programoje dažnai tikimasi, kad dėstytojai nuvykę į kitą šalį ne tik pristatys savo šalies švietimo sistemą, bet ir bus pajėgūs diskutuoti apie nacionalinius skirtumus.

Žinios apie priimančiąją instituciją. Daugelis tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, jog mobiliam dėstytojui reikalingos žinios apie priimančiąją instituciją.

²⁵ Plačiau apie tai bus kalbama skyriuje „Žinios apie Lietuvą“.

Apibendrinant tyrime dalyvavusių dėstytojų išsakytas mintis išryškėja keletas dalykų (paveikslas Nr. 17), kuriuos Šiaulių universiteto dėstytojui reikia žinoti apie priimančiąją instituciją. Tai bendros žinios apie instituciją, bei žinios, kurios susijusios su dėstytojo darbu vizito metu.

Paveikslas Nr. 17 Žinios apie priimančiąją instituciją

Bendros žinios apie priimančiąją instituciją. Tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone reikia žinoti, kokia ta priimančioji institucija: jos **amžius, dydis, lygis** lyginant su kitomis tos šalies ar Europos aukštojo mokslo institucijomis, **studentų skaičius** ir pan.; **kokias studijų programas siūlo**. Kai kurių respondentų nuomone vertėtų pasidomėti, **kokie žymūs asmenys ten yra dirbę**, kokie tos **institucijos tikslai** ar pan.

„Kiek ten studentų, kokie studentai, kokios programos <...> tai tikrai reikėtų žinoti, gal ten visus dalykus ne, bet ten jau tuos dalykus, kas mus domina, mūsų ta sritis, tai žinoma, taip.“ (9 i.p.) / „Man atrodo pats geriau, geriau psichologiškai jautiesi, bent jau pavartai jų tinklapį, pasižiūri kokios yra programos, yra nuotraukos sudėtos, žmones atpažinti.“ (21 i.p.) / „Tai vėlgį, reikėtų pasidomėti, kokio tai lygio, ar tai europinis lygis, ar tos šalies lygis, į kokią važiuojam, ar tai regioninis ten kažkoks tas universitetas yra. Na tiesiog dėl tokio bendro susipažinimo, kad bent jau susidaryt išpūdį, kur mes ten važiuojam, į kokią aplinką pateksime“ (26 i.p.) / „Na, jų, matyt, irgi ir dydį, ir koks tai ar klasikinis universitetas, ar techninis, bent jau amžių. Jeigu važiuoji į kokią Europos šalį, į kokią Čekiją, turi orientuotis ar jis XX a. kūdikis, ar XIX a. dar įkurtas ir tu važiuoji į kelių šimtų metų tradiciją, gali būti ir šitaip juk <...> Ar, tarkim, pasaulinio lygio fizika, ar kokia filologija labai stipri. Bent jau tada savo fakulteto ar savo srities korifėjai dirbę ar buvę. Žinoma, kad reikia pasižiūrėti pasidomėti tais dalykais.“ (15 i.p.) / „Na važiuojant reikia pirmiausia išsistudijuot, kas ta per aukštoji mokykla, kuri kviečia, reikia išsistudijuot jų <...> tikslus...“ (25 i.p.).

Žinios, susijusios su dėstytojo darbu vizito metu. Dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, kad reikia žinoti / išsiaiškinti ir tuos aspektus, kurie siejasi ne tik su priimančiąja institucija, bet ir su vykstančiojo dėstytojo darbu²⁶ vizito metu. Tai **studentų užsienio kalbos mokėjimo lygis; konkretaus dalyko dėstymo ypatumai** ir pan.

„Reikia išsiaiškinti ir kalbos, reiškia, bendravimo ypatybes, kokie studentai, kaip bus bendraujama, koks dėstytojas, ir pats dalykas <...> ir kokia auditorija. <...> Koks dėstymo metodas. Pasiruošt galbūt, nes galbūt užsienyje kitaip dirba negu pas mus.“ (23 i.p.) / „...kokie bus studentai, kokie yra jų lūkesčiai <...> kadangi <...> dalykas dėstomas pasaulyje gana įvairiai, kurį aš dėstau, tai tokia informacija labai svarbi.“ (25 i.p.) / „Nu bent jau žinot, kur tu važiuoji ir, ką ten tau gali tekti veikti, nes jeigu tu važiuoji <...> iš interneto gali gauti vienas žinai, kad ten dėstomi moduliai anglų kalba kažkokie tai, aš kalbu apie tai, kad tu gali pakliūt į tokią terpę, kur tave, pavyzdžiui, sunkiai supranta anglų kalboj, net ir studentai...“ (29 i.p.).

Tačiau analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, jog dalis (nors ir maža) tyrime dalyvavusių dėstytojų visgi mano, jog išankstinės žinios apie priimančiąją instituciją nėra reikalingos.

„Nebūtina, viską patys maloniai aprodo, visur praveda, papasakoja.“ (7 i.p.) / „Nu aš manau, kad jie patys pakankamai daug papasakoja: ką jie daro, kaip jie daro ir, ką jie turi, ir, ko jie tikisi iš mūsų, aišku, nu ko mes galim tikėtis jie gali klausti.“ (20 i.p.)

²⁶ Plačiau apie tai bus kalbama aptariant turinio derinimo aspektus.

Remiantis literatūros analize galima teigti, kad tokia dėstytojų nuomonė yra neteisinga. Tarpkultūrinę kompetenciją nagrinėję autoriai (Leenen, 2002; Mytzek, Schömann, 2004) mano, kad reikia turėti žinių ne tik apie pačią instituciją, bet ir apie jos profesinę (akademinę) kultūrą, administracinius ypatumus ir pan. Taigi žinios apie priimančią instituciją aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio siekiančiam dėstytojui yra būtinos.

Kaip rodo interviu protokolų turinio analizė, mobilus dėstytojas turi žinoti ne tik pagrindinius faktus apie šalį partnerę, bet ir išmanyti šalies partnerės švietimo sistemą bei turėti žinių apie priimančiąją instituciją.

Kita svarbi dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos žinių grupė – žinios apie Lietuvą, tai yra apie savo kultūrą.

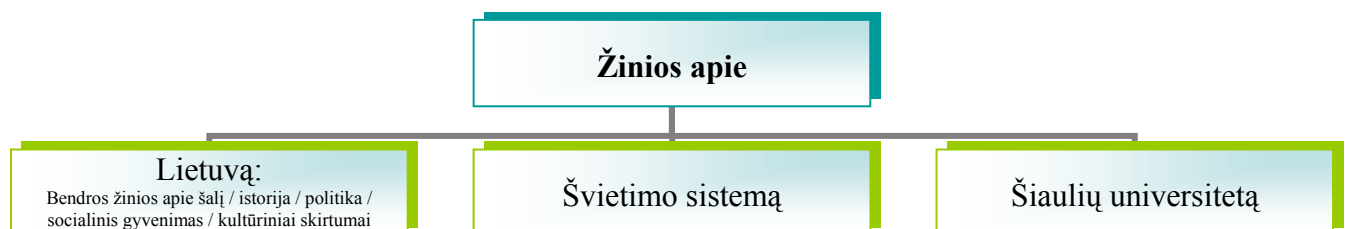
2.3.1.2. Žinios apie Lietuvą

Kaip jau ne kartą minėta, akademinų mainų programų (šio atveju SOCRATES ERASMUS) pagrindas yra visų tipų aukštojo mokslo įstaigų bendradarbiavimas ir studentų bei dėstytojų mobilumas (plg. SOCRATES Europos bendrijos švietimo programa (2000-2006). Kandidatų vadovas. ERASMUS: aukštasis mokslas, 2001, p. 33). Todėl kiekvienas akademinų mainų programoje dalyvaujantis dėstytojas turi būti suinteresuotas ne tik puikiai išdėstyti pasirinkto dalyko turinį, bet ir pasirengęs tinkamai atstovauti Lietuvai bei Šiaulių universitetui. Šios pozicijos (atstovavimo (angl. Advocacy) idėjos) laikosi ir dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų.

„...važiuoti ne kaip kažkokia Ona Onaitienė, o kaip Šiaulių universiteto dėstytoja...“ (1 i.p.) / „Aš vis tik galvoju, kad atstovauju savo instituciją. Pagal mane jie spręs kokie čia dėstytojai.“ (8 i.p.) / „...didelė atsakomybė, nes tu žinai, kad tu atstovauji ne tik save, bet vis tiek, esi tam tikras, sakykim, atstovas ir kažkokios šalies, ir kažkokio universiteto...“ (9 i.p.) / „...vis tiek savyje žinoti, kad dabar atstovauji Lietuvai, Šiaulių universitetui ir, kad nebūtų galima spekuliuoti to universiteto pavadinimu.“ (15 i.p.).

Tačiau tinkamas (valstybės, organizacijos ir pan.) atstovavimas neįmanomas be žinių. Todėl šiame skyriuje bus aptariama tai, ką Šiaulių universiteto dėstytojas, tyrime dalyvavusių respondentų nuomone, turėtų žinoti apie Lietuvą (istorija, politika, socialinis gyvenimas, kultūra ir pan.), Lietuvos švietimo sistemą bei Šiaulių universitetą. Didžioji dalis interviu metu išsakytų dėstytojų nuomonių paremta praktine patirtimi – ko klausia užsienio šalių studentai bei dėstytojai apie Lietuvą, apie švietimo sistemą bei apie Šiaulių universitetą, kas juos labiausiai domina.

Šiaulių universiteto dėstytojui reikalingos žinios apie Lietuvą bus aprašomos naudojant tą pačią schemą (antrąją žinių bloką), kaip ir pateikiant žinias apie šalį partnerę (Paveikslas Nr. 18).

Paveikslas Nr. 18 Žinios apie Lietuvą

Dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, kad norint tinkamai atstovauti šaliai ir savo institucijai reikia turėti pakankamai žinių tiek apie Lietuvą, tiek apie Lietuvos švietimo sistemą, tiek apie Šiaulių universitetą. Tačiau interviu metu buvo išsakyta ir priešinga nuomonė – dalyvavimas mainų programose yra dėstyimas, o ne Lietuvos ar Šiaulių universiteto pristatymas.

„Matote, tada ko mes ten važiuojam? Ar pristatinti Lietuvą, ar mokymo patirties semtis? Tai skirtumai yra. Aš manau, gal ir galima būtų kokią tai mažą dalį pristatyt apie Lietuvą, bet juk mes ne to važiuojam. Mes ne populiarint Lietuvos važiuojam? Ar populiarint? <...> mokymasis, o ne pramoga <...> Mano važiavimas yra dėstyimas, aš dėstau tai, ką aš moku, ką suprantu, ir kai važiauvau į tą kelionę, kurią čia paminėjau, tai jie akcentavo būtent dalyką...“ (19 i.p.)

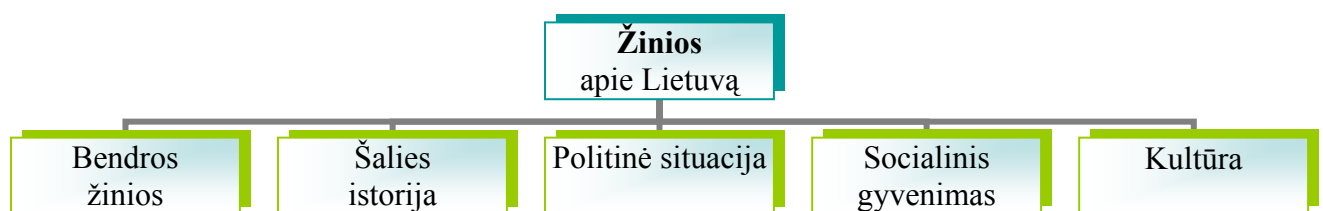
Interviu protokolų analizė leidžia išskirti dar ir kitą nuomonę / dėstytojų patirtį – kad nei Lietuva, nei Šiaulių universitetas užsieniečių (ypač studentų) nedomina.

„Turėjau labai įvairialytę auditoriją ir jos mūsų Lietuva na niekaip nedomino. Supraskit – niekaip.“ (19 i.p.) / „...jų susidomėjimas yra labai menkas, nes nu jie sako atostogoms yra geresnių vietų, studijom turbūt irgi, ir jie praktiškai nesidomi. Nu kažkokia egzotika galbūt, kažkoks ten vienas kitas koordinatorius atvažiuoja, nu, kad taip – malonu aplankyti, kad pas jus geras alus, geras maistas, vat apie tai yra pakalbama ir viskas, nes mes tikrai neturime nei Londono, nei ten kažkokios Kopenhagos, kad mes galėtume sudominti savo... Vilnius toli gražu ne tai, ir tas susidomėjimas labai menkas“ (24 i.p.)

Tokia nuostata, kad nei Lietuva, nei Šiaulių universitetas kitų šalių studentų nedomina yra klaidinga, juk dėstytojas, dalyvaujantis akademinėse mainų programose, turi būti suinteresuotas savo šalies bei universiteto populiarinimu bei mainų (tiek studentų, tiek dėstytojų) plėtra.

Taigi nepaisant išsakytų skirtingų nuomonių, žinios apie Lietuvą, apie Lietuvos švietimą, Lietuvos aukštąjį mokslą ir Šiaulių universitetą yra būtinos. Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad dėstytojai sulaukia įvairių klausimų tiek iš studentų, tiek iš kolegų. Tuo labiau, kad ir mokslinės literatūros analizė rodo, kad norint pažinti kitą kultūrą, norint sėkmingai bendrauti su kitos kultūros / kitos šalies atstovais, visų pirma reikia gerai pažinti savo kultūrą, savo šalį.

Respondentų nuomone dėstytojui reikalingų žinių analizę tikslinga pradėti nuo žinių apie Lietuvą, kurios bus aprašomos remiantis žemiau pateikta schema (paveikslas Nr. 19).

Paveikslas Nr. 19 Žinios apie Lietuvą

Bendros žinios apie Lietuvą. Nedidelė dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų teigia, kad pakanka trumpai pristatyti Lietuvą, paminint pagrindinius faktus: **geografinę padėtį, sostinę, plotą, gyventojus, religijas, valstybinę kalbą, valdymo formą, valstybės vadovą, nacionalinę valiutą, klimatą** ir pan.

„...pagrindinius faktus <...> pagrindinius duomenis, kokie mes, kiek dideli, kokiom kalbom kalbam <...> tiesiog tokius pačius įdomiausius dalykus.“ (2 i.p.) / „Jiems labai vis tiek įdomu Lietuva Europos ir pasaulio kontekste. Bendros žinios apie Lietuvą, istorija, statistika...“ (13 i.p.) / „Statistiką dažniausiai reikia žinoti: koks plotas, kiek gyventojų, kokia mūsų dabar ekonominė situacija, kokios mūsų, sakykime,

aktualiausias problemos, ko mums trūksta, ko mes norim, kokia mūsų valiuta, prie ko jiniai pririšta...“ (17 i.p.) / „... kiek gyventojų, koks plotas, iš kokio miesto, kiek tam mieste gyventojų, kokia sostinė, tai va būtų tokie.“ (33 i.p.)

Tačiau interviu protokolų analizė atskleidė, kad dažnai trumpo pristatymo apie Lietuvą nepakanka. Dėstytojai sulaukia įvairių klausimų tiek apie Lietuvos istoriją, tiek apie politinę bei socialinę situaciją Lietuvoje, tiek apie Lietuvos kultūrą. Toliau bus išsamiau aptariama, kokių tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone istorinių, politinių, socialinių bei kultūrinių žinių reikia Šiaulių universiteto dėstytojai.

Lietuvos istorija. Analizuojant interviu protokolus išryškėja, kad užsieniečiai labiausiai domisi **tarybiniu laikotarpiu (1940 – 1990 metai)**²⁷, laikotarpiu **po Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo bei įstojimu į Europos Sąjungą**. Ankstesniais Lietuvos istorijos laikotarpiais domimasi kur kas rečiau. Tačiau pristatinėjant Lietuvą, kai kurie dėstytojai siūlo pateikti įdomių, auditorijai netikėtų faktų iš Lietuvos istorijos, pavyzdžiui: Lietuva nuo jūros iki jūros ar pan.

„Eiga kaip atsirado Lietuvos Valstybė, tas labai svarbu: iš kur ta Lietuvos Valstybė ir, kokių būdu jiniai tapo valstybe. Visi sunkumai, kada jiniai nebuvo suvereni, ir <...> kaip jiniai tapo stipria valstybe ir pripažinta pasaulinėje bendruomenėje. Va ta seka yra labai svarbi. Ir visada užklausia klausimų, kas čia įvyko. <...> Ypatinai tas paskutinis periodas – perėjimas iš to sovietinio kultūrinio paveldo į mūsų ir santvarka.“ (1 i.p.) / „Vokietijoj įdomiausias, ko gero, yra tas posovietinis laikotarpis, ir, arba tas, sakykim, kai mes dar buvom Sovietų Sąjungoj ir va tie va pokyčiai. Tarkim esminiai pokyčiai, kurie yra įvykę, kas yra pasikeitę.“ (2 i.p.) / „Danija, Vokietija labai domėjosi trėmimais, Sibiru, ir vat tuo, ir vat tuo pereinamuoju laikotarpiu.“ (6 i.p.) / „Jie nelabai žino Lietuvos, todėl juos ir domina ta mūsų šalies istorija... kaip mums pasisekė tapti nepriklausomais prieš 16 metų...“ (13 i.p.) / „Istorija: nuo ko mes pradėjom, nuo ko mes gimėm, dar vat „Soviet Union“, kaip iš tos priespaudos išsivadavom, kada išsivadavom, ir kas po to pasikeitė. Dar ankstesni laikotarpiai neįdomūs.“ (17 i.p.) / „...kada atgavom Nepriklausomybę, <...> apie tą sovietinę okupaciją truputį, ten gilios istorijos ten, sakykim, Vytauto laikų ar dar kažko nelabai kam reikia.“ (5 i.p.) / „...juos labai domina, iš kur ta Lietuva, pavyzdžiui, švedams įdomu yra, tai, kad Švedija ir Lietuva turi bendrų <...> istorijos sąlyčio taškų, <...> vokiečiams taip pat yra labai įdomu, todėl, kad vokiečiai pakankamai gerai žino Latvijos istoriją, bet jiems labai įdomu <...> kiek tai yra susiję su Lietuva. <...> Tai yra ta labai, labai sena istorija. Paskui juos labai domina <...> požiūris ir tie pokyčiai, kurie vyko per bolševikmetį tą visą, kas buvo suniokota ir, iš ko suniokota. Jiems yra labai įdomu, nes praktiškai va šito Nepriklausomo laikotarpio Lietuvos jie nežino, nes po carinės, reiškia, okupacijos visos caro rusifikavimo visos politikos, tai, kad mes turėjom Nepriklausomą valstybę ir, kas per ją visgi buvo pasiekta ir, kad tai buvo orientuotasi į Vakarų kultūrą visą ir mūsų mokslo visi darbai, ir įžymūs mokslininkai – šito staiga nebėra <...> Paskui, jeigu kalbant apie kitus istorinius dalykus, pavyzdžiui, kaip, kiek mes galim, kiek mes pasinaudojam savo pedagogine, kultūrine patirtimi, kiek mes galim pasinaudoti savo senuoju paveldu, sakykim, kultūrinio, pedagoginio, <...> filosofinio, psichologinio – tas yra įdomu jiems.“ (10 i.p.) / „...daugiausiai apie Nepriklausomybės atgavimą. Dar apie krikščionybės įvedimą...“ (8 i.p.)

„Kunigaikščiai visiškai yra neįdomūs, ir... nebent ten, jei pasakysi vieną vienintelį faktą apie Vytautą Didįjį, kad Lietuva buvo kažkada iki Juodosios jūros. Tiesiog tie faktai, kur galbūt gali nujauti, kad gali būti publikai netikėti. O aišku, jeigu tu ten pristengsi folijų apie ten visus karalius, kunigaikščius, tai aš manau, kad labai greitai nusibosi“ (2 i.p.)

Dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, kad nepaisant to, kokių klausimų galima sulaukti iš užsienio šalių studentų ar kolegų, dėstytojas turi **žinoti Lietuvos istoriją** pakankamai gerai. Be to, kai kurie dėstytojai išsakė nuomonę, kad skirtingose šalyse domimasi skirtingais Lietuvos istorijos laikotarpiais.

„Savo trumpą Lietuvos istorijos kursą turėtų jau išmąnyt kiekvienas važiuojantysis <...> Kokie istoriniai personažai didžiausi arba ten, kokios dailės, bent kelios pavardės, nes gali paklausti: modernizmo ką nors turit, ar ten XIX a. amžiaus rašytojas. Žinoma tokius dalykus turi žinoti, kad nepasirodytų, kad nieko nežino apie savo tautą, šalį. Visiškai privalu. Aš manau, kad bent jau elementarios žinios mokyklą baigusio žmogaus žinios, tai turi būt kiekvieno važiujančiojo galvoje.“ (15 i.p.) / „Aišku, kažkiek tai jie domisi, <...> pagrindinius momentus reikia žinoti. Kaip buvo Lietuvos istorija, kada buvo karalius, kada buvo užkariavimai, kryžiuočiai, kad Lietuva buvo iki Juodosios jūros kažkoku laikotarpiu, nes gali tokių klausimų kilti studentams. Aišku kaip ten tas transformacijos laikotarpis kaip vyko, tas pasikeitimas, sovietiniai laikai, posovietinis laikotarpis, kokios buvo pagrindinės tendencijos, kaip viskas vystėsi, tai tokius dalykus reikėtų žinoti. <...> Jie klausia, kaip buvo tuo laikotarpiu, kai buvot penkiasdešimt metų Sovietų Sąjungoj, kokia tada buvo situacija, kaip po to viskas vystėsi, kaip keitėsi, kaip jūs dabar gyvenat, kokia dabar situacija pas jus, nes daugelis net nežino kaip yra, kiti galvoja, kad mes nei televizorių, nei šaldytuvų neturim“ (20 i.p.) / „Dažniausiai, kas labai įdomu man pačiai yra, kad kai nuvažiuoji <...> kai mes

²⁷ Išskyrus kaimynines šalis: Latviją, Estiją, Lenkiją.

susitinkam su kolegom, jie būna paskaitę apie mūsų šalį <...> jie žino, žino šiek tiek mūsų istorijos, jie žino geografinę padėtį sakykim mūsų, ir todėl tikrai reikia žinoti ar karalius koks mūsų buvo, ar kunigaikščiai, ar... ypač apie kalbą, kalbos tas mūsų ištakas... (9 i.p.) / „...kiekvienai šaliai yra kitoks. Kitoks interesas. Dabar su lenkais buvau, nu tai ėjo Jogailos laikų istorija, Žygimantas, tai va Jogailos laikai. Suomijos istorija pagrindinė buvo – Tarybų sąjungos pabaiga, nes tenais susiję su pramone buvo viskas. Danija... Danija gal daugiau tarpukaris buvo... suprantat, tokia... nežinau, kodėl, o Portugalija... ten apskritai, ko gero, bendriausias buvo. Matai, kad ko gero interesas būna skirtingas.“ (32 i.p.)

Kai kurie dėstytojai interviu metu teigė, kad Lietuvos istorija nėra populiarus pokalbių tema.

„Apie istoriją tai na, su kažkuo, su lenkais, gal galima pasikalbėt apie bendrą istoriją, o daugiau lietuvių istorija, Lietuvos, sakysim, menkai kam žinoma, ir nelabai. Ten su danais galima palyginti, kad va čia jūs turėjot tokią vat istoriją, ten kažkokių bendrų bruožų rasti, bet tai ne populiarus temas.“ (24 i.p.) / „Iš istorinių momentų nesusidūriau, kad manęs primygtinai klausinėtum apie kažkokį istorinį tarpsnį.“ (18 i.p.)

Tačiau ši išsakyta nuomonė, kad istorijos temos pokalbiuose nepopuliarios, negali būti prielaida nuostatai, kad žinios apie šalies istoriją nereikalingos. Tuo labiau, kad ir mokslinėje literatūroje teigiama, jog istorijos žinojimas yra būtinas. Būtina žinoti ir šalių (šalies partnerės ir Lietuvos) santykius, jų raidą įvairiais istoriniais laikotarpiais (plg. Byram, 1997, p. 51).

Politinė situacija Lietuvoje. Nors tyrime dalyvavę dėstytojai ir išsako gana skirtingas patirtis²⁸: vieni teigia, kad politika nesidomima ar net laiko šią temą tabu tema, kiti – priešingai, dauguma dėstytojų visgi linkę manyti, kad **politinę situaciją reikia žinoti, reikia sekti įvykius**, kad būtų galima juos tinkamai pakomentuoti užsienio šalies atstovams.

Taip pat svarbu **žinoti politinę Lietuvos sistemą**: prezidento rinkimai, Seimas, Seimo rinkimai, Vyriausybė, politinės partijos (partinė Seimo sudėtis – kuri partija turi daugiausia vietų Seime, tos partijos pagrindinės idėjos) ir pan.

„Politinė sistema yra labai svarbu, rinkimai, kuri partija, kurios partijos idėjos.“ (1 i.p.) / „...gali paklausti ir apskritai kokios politinės partijos, ar jaunimas yra aktyvus politikoj, ar dalyvauja politikoj. Čia priklausomai nuo to, į kokią tu pateksi aplinką, bet šiaip reikėtų tą šiuolaikinio gyvenimo pulsą jausti, kas iš tikrųjų Lietuvoj vyksta, ir politinį gyvenimą, ir socialinį gyvenimą...“ (2 i.p.) / „...nori žinoti, sakykim, ypač tie kurie nebuwė.. kaip čia pas mus yra. Ar pakankamai ramu, ar saugu, ar mūsų ta politinė situacija, ypač jeigu jie išgirsta iš žiniasklaidos, nes jinai labai atvira yra, kad debatai kažkokie, ar tai ten, sakykim, konfliktinės situacijos, tai nori žinoti, ką tas žmogus, kuris atstovauja šiuo atveju, sakykim, Lietuvą, ką jis palaiko, kam jis pritaria, ir tikrai labai klausia, ar yra saugu, ar studentam, sakykim, būtų saugu atvažiuoti tokioj, reiškia, situacijoj, kaip dabar pas jus yra, ar, sakykim, pakankamai demokratijos yra, kad, sakykim, galėtų mokytojai dirbti, vat kas, sakykim, labai domina tuos vat kolegas tenai.“ (9 i.p.) / „Jie paklausia, kaip pas mus yra, kokia politinė situacija. Kartais būna girdėję čia pas mus kokį nors skandalą. Tiesiog mano požiūris į tą skandalą ir viskas. Tiesiog jie paklausia ir jie, jie, matyt, irgi vengia vat tokių aštrių kampų, ir vis tiek juk, jeigu tu atstovauji vat tą šalį, gali būt tau nemalonu kažką kalbėti, jeigu čia kažkas yra ir viskas. Aišku visada visi klausia dėl kriminalistinės situacijos. Ar dabar iš tikrųjų pas mus ir yra taip baisu.“ (6 i.p.) / „Na, kokia yra politinė situacija <...> po to rinkimai ir vėl kažkokie gaunasi rezultatai, turi pateikti, kaip tu vertini, bet pernelyg aštriai neteiki, tiesiog pasakai gražiai, bandai, kad pernelyg neužaštrinti tos situacijos vertinimo <...> Ir kokia situacija ir nuomonė, o kaip jūs pati vertinat – klausia. Kokia jūsų nuomonė, kaip žmonės vertina, kokia žmonių nuomonė, aplinkiniai vertina. Politinė situacija visą laiką yra svarbi, visą laiką yra įdomi, tiek Lietuvoj, tiek užsieny (20 i.p.) /

Tyrime dalyvavę dėstytojai mano, kad reikia **žinių ir apie Lietuvos politikus**; jų politinę karjerą.

²⁸ Rolando Pakso apkalta: visiškai skirtinga dėstytojų patirtis Danijoje:

„Šita publika vat visiškai nesidomi politika. Ir tarkim vat aš buvau užsieny tuo metu, kai buvo ir Pakso skandalai, atrodo ir visas pasaulis turėtų žinoti, bet jie to nežinojo ir jie visiškai nesidomi šiais dalykais. Politika yra ne ta tema, kuria mes ten šnekamės apskritai.“ (7 i.p.)

„Na kokia yra politinė situacija, koks yra prezidentas, pavardė jo, man ypatingai teko, kai čia buvo su Rolandu Paksu: kodėl, kaip, kas, ką – klausė, tai aš turiu pasakyti kokia ta situacija yra.“ (17 i.p.)

„Taip, nes ten, tarkim, kokie Danai tai labai gerai žinojo apie Rolando Pakso nušalinimą, man visada laikraščius rodydavo, atversdavo, kas ten darosi tai, aišku, to reikia.“ (24 i.p.)

„Taip pat, sakykim, [užsieniečiai – D.S.²⁹] domisi ir politiniu gyvenimu, kai kuriom peripetijom, nes, sakykim, galų gale žinoti savo Europos komisarus, kurie yra Europos Parlamente, nes... nu reikia žinoti ne vien tik istoriją, bet ir, sakykime, dabartį. Iš tikrųjų paklausinėja, kaip čia jūsų Grybauskaitė, komisarė, kaip čia jinai politikė, kaip jinai, sakykime, atėjo į tą kelią atėjo, tai reikia žinoti.“ (30 i.p.) / ...Adamkus, Brazauskas <...> yra tekę apie Landsbergį šnekėti“ (32 i.p.).

Interviu protokolų analizė rodo, kad užsienio šalių atstovus (studentus, dėstytojus) taip pat domina ir **santykiai su kaimyninėmis šalimis bei tų šalių atstovais gyvenančiais Lietuvoje.**

„Klausia, kaip mes čia su latviais, kokie santykiai, arba kokie mūsų santykiai su rusais, kaip rusai čia jaučiasi: gerai, blogai.“ (21 i.p.)

Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad tik keletas tyrime dalyvavusių dėstytojų nepatyrė to, kad būtų domimasi Lietuvos politine situacija, arba ja domimasi labai minimaliai.

„Tokia dabartinė (politinė) situacija ne, nes jie nežino to mūsų konteksto ir, aišku, jų čia niekas nedomina.“ (13 i.p.) / „Bent man tai, žinokit, neklausė, ta prasme, ne nebendravom tais... tam lygmeny gal tokiam.“ (5 i.p.) / „Domisi, bet tai yra abstrakčiai, minimaliai, ar tu ten kariauji su kažkuo, ar tu ten atvirksčiai, sakykime, kokias nors sutartis daraisi dėl lengvatų, bet taip bendrąja prasme, ar mes ten dabar esame karo stovy, ar taikos stovyje ir viskas.“ (17 i.p.) / „Paprastai nesiveliam į tuos dalykus, nebent ten jau prie vyno taurės <...> Todėl, kad nėra intereso toj vietoj. Nei iš jų pusės nei iš mano pusės (23 i.p.).“

Socialinis gyvenimas Lietuvoje. Interviu protokolų analizė parodė, kad užsieniečiams – tiek studentams, tiek dėstytojams, įdomūs tik keli socialinio gyvenimo aspektai Lietuvoje: (atskirų socialinių grupių) **pragyvenimo lygis** (atlyginimai (ypač dėstytojų) / senatvės pensija); **nedarbo lygis**; **žmonių** (atskirų socialinių grupių) **tarpusavio santykiai; emigracija.**

„Domina, bet jie... nu portugalus gal labiau taip jau atviriau domino, o šiaip <...> danai, vokiečiai, jie taip subtiliai, nu, sakykim, jie paklausia, ar jūs iš savo algos, ką galite sau leisti – mokesčius susimokėti ar kažką..., bet jie neklausia, kiek tu uždirbi, <...> kiek pas jus tokių vargšų yra... Jie jau žino kažkiek. Vienas dalykas jie jau žino kažkiek, bet <...> kartais reikia tą jų žinojimą arba paneigti, arba pakoreguoti kažkiek, nes jie, pavyzdžiui, sako, kad pas mus labai didelė bedarbystė, taip, sakau, kad tai buvo prieš penkis metus bedarbystė didžiulė, kai buvo ten 12-13%, dabar <...> ji yra vis mažėjanti ir mažėjanti, ne dėl to, kad mes darbo vietų sukūrėme, bet todėl, kad labai daug išvažiuoja <...> jie turi žinias, o tos žinios kartais būna nu va, sakau, kartais šviežios, o kartais nelabai. O kartais jie interpretuoja tas žinias savaip, nes jie patys sakė, jie gauna tas žinias per žiniasklaidą, o ji ne visada teigiamai pateikia mūsų šalį.“ (6 i.p.) / „Rytų bloko šalyse labai drąsiai klausia apie atlyginimus, kiek uždirbat, jeigu, sakykim, mes eitumėm į kokią Austriją, Vokietiją ir į aną pusę, tai jau mažiau, Skandinavijoje tai tikrai niekada neklaus, kiek tu uždirbi, bet tada paklaus apie vidutinį uždarbį, koks yra vidutinis uždarbis Lietuvoj.“ (21 i.p.) / „Manyčiau domina. Kiek mes kalbėjom, tai domino ir kiek uždirba dėstytojai, docentas ar asistentas. Palyginimas Lietuvos ir Latvijos jiems buvo įdomu labai.“ (15 i.p.) / „Klausia, kokia yra pensija, koks yra uždarbis, nelabai gerai sakyti, bet tenka pasakyti, pagrąžini kažkaip tai, kad ne pernelyg žiauriai atrodytų kaip iš tikrųjų yra, nes jie nesupranta kaip gaunant 300 eurų atlyginimą dėstytojui galima išgyventi, tai sakai, kaip yra, bet tiesiog pas mus pigiau viskas yra lyginant su jumis, būstas ir visa kita, na, bet yra kaip yra. Jeigu jau paklausia, tai ir atsakai, tokia situacija.“ (20 i.p.) / „Iš socialinio gyvenimo, aišku, kaip žmonės gyvena jie šiek tiek klausinėja, kaip pensininkai, kaip vaikai, mokslas kaip brangus, jie daugiau apie mokslą klausinėja.“ (7 i.p.) / „...studentai kartais klausia, mes norėtumėm ten atvažiuoti vasarą galbūt, ar savanoriais, ar kažkaip <...> tai klausia, ar galima stovyklose su vaikais, su neįgaliaisiais užsidirbti kažkiek tai, <...> apskritai, kokie mokytojo atlyginimai. Jie tą paklausia labai mandagiai, nesako, kiek tu uždirbi, tikrai, niekada neteko. Bet vat tarkim sako jūsų kvalifikacijos specialistas, arba <...> kiek mano išsilavinimo, ar mano kvalifikacijos specialistas gautų pas jus, <...> domina tam tikri, sakykim, socialiniai santykiai tarp žmonių grupių.“ (9 i.p.) / „Tas išskyla visą laiką. Tie vat santykiai labai svarbu būna, kokios pareigos ir teisės žmonių, tarpusavio bendravimas, valdžios atstumas, kiek mes jį išlaikom, kiek svarbu autoritarizmas ir kolektyvinis...“ (1 i.p.).“

Kai kurie dėstytojai interviu metu teigė, kad socialinis gyvenimas Lietuvoje nei studentų nei kolegų nedomina. Tokią patirtį daugiausiai išsakė dėstytojai vykę į kaimynines šalis.

„Iš socialinio gyvenimo <...> labai detalai nebuvo tų dalykų tokių“ (5 i.p.) / „Nedomina“ (16 i.p.) / „Tiesą pasakius, ne, <...> na viena kas – viena dalis labai daug žino, kadangi čia yra artima šalis.“ (22 i.p.).“

Lietuvos kultūra. Remiantis interviu protokolų analize galima teigti, kad dėstytojas, vykstantis į kitą šalį, turi žinoti ir suvokti daugelį tiek kitos, tiek savos šalies kultūros dalykų, kad galėtų lyginti,

²⁹ Autorės pastaba: D.S. – Dana Sakalauskiene

interpretuoti. Kultūra artimai siejasi su šalies istorija, todėl kai kurie dalykai buvo aptarti skyriuje apie Lietuvos istoriją.

Vienas pagrindinių kultūros dalykų yra **kalba**. Tyrime dalyvavusių dėstytojų patirtis rodo, kad daugelyje šalių (ypač geografiškai tolimesnių) manoma, kad lietuviai kalba bei rašo rusiškai. Kai kurie užsieniečiai nesuvokia, kaip po tiek metų okupacijos lietuvių kalba buvo nepamišta; kai kurie mano, kad Lietuvos gyventojų gimtoji kalba yra rusų kalba, arba, kad lietuvių kalba yra labai panaši į rusų kalbą. Todėl svarbu žinoti **lietuvių kalbos ištakas, gebėti paaiškinti apie skirtingų kalbų grupes** (pavyzdžiui, apie kalbas priklausančias baltų kalbų grupei ir slavų kalbų grupei), **gebėti paaiškinti kalbų situaciją Lietuvoje**.

„...klausimai buvo tokie: „na gerai, čia mes žinom viską, kaip ten pas jus buvo, bet <...> pasakykit, kaip, pavyzdžiui, nu vat kodėl jūs, lietuviai, kai tiktai Nepriklausomybė buvo atkurta iškart lietuviškai pradėjot kalbėt, kaip jūs galėjot neužmiršę būt tos kalbos, pavyzdžiui, tokio dalyko, kad mes niekada rusiškai tarpusavyje nekalbėjom, net ir tie, kurie knygas yra parašę apie, tarkim, ten posovietinę kultūrą <...> jie nesupranta, net ir kalbant jiems vis tiek netišku, kaip va taip galėjo būti. Žodžiu jų ta samprata, ypač apie mūsų laikotarpį – tą penkiasdešimt metų – yra tokia paviršinė ir teorinė labai. <...> jie to skirtumo nesupranta tarp tokio, pavyzdžiui, dalyko, kad atmosfera buvo kitokia Pabaltijy ir, pavyzdžiui, Baltarusijoje.“ (3 i.p.) / „Jie labai nustebė, kad tai yra monolingvinė kalba... Lietuva, kad, žodžiu, virš 83 procentų kalba lietuvių kalba. Jie labai domėjosi tuo, kaip čia mums pavyko išsaugoti tarmes, jie labai nustebė, kad mes rašome irgi lotyniškais rašmenimis.“ (13 i.p.)

Dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų, kalbėdami apie žinias, kurios atspindi Lietuvos kultūrą, minėjo **kultūrinės / istorinės Lietuvos vietas, lietuvių papročius, pagrindines šventes, nacionalinius patiekalus, nacionalinius rūbus**. Taigi tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone, aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio siekiantis dėstytojas turi turėti apie tai nemažai žinių.

„Religijų kiek pas mus kokių yra ir kas yra, kokie tie mūsų procentai; kokių religijų mes turim, tas yra svarbu, nes tikrai dažnai iškyla – viena iš kultūrinių tokių dalių. Dabar galvoju, kokių specifinių sričių tai nereikia – dailės ten ar kažko tai. Iki šiol neteko man to patirti, kad reikia ten to. <...> O tokios bendros kultūrinės žinios apie Lietuvos kultūrą: papročiai, maisto kultūra, elgesio kultūra gal...ypatumai vat kažkokie, aprangos kultūra: ir tautinis kostiumas. Tie tokie tradiciniai sakyčiau dalykai.“ (1 i.p.) / „...apie Velykas, apie Kalėdas tokias, apie bendras bendrines šventes, sakykim, apie mūsų toki bendrą tą kultūrinį gyvenimą.“ (iš 5 interviu protokolo) / „Manau, kad reikia žinot pakankamai daug tam, kad palaikyti tuos bendruosius pokalbius, kad būtų galima šiek tiek lyginti, diskutuoti. Galbūt pagrindinės šventės, kažkokie kultūriniai įpročiai, galbūt mėgstami patiekalai.“ (18 i.p.) / „...iškelsiu klausimą, ką tu parodysi svečiui Lietuvoje, tai važiuodamas į kitą valstybę su Socrates programa, aš turiu būt pats pasiruošęs atsakyti į toki klausimą. Sakykim toks gana specifinis klausimas: von Ropo dvaras Pakruojo rajone, įrašytas į daugelį kultūros objektų sąrašų, šiandien ten griuvėsiai. Tai yra didžiulis pastatų kompleksas ir jį projektavo labai žinomi pasaulio architektai. Pasaulis tai žino, ir labai būna nesmagu, kai mūsų, sakysim, dėstytojas nuvažiuavęs, nėra apie tai pats girdėjęs.“ (25 i.p.) / „...Apie Kryžių kalną, apie įžymias vietas Šiauliuose...“ (23 i.p.) / „...praktiškai jau reikia žinoti bent jau minimaliai aplink Šiaulius pasiūlyti, va, kuo Šiauliai patrauklūs. Tai ir Kryžių kalną paminėti, ir Bubiškių dvarą paminėti, ir Kleboniškes ir panašiai. Po to apylinkes įvairias, pajūris, Žemaitija, sostinė mūsų, kiti tokie centrai, muziejai, na, muziejų Lietuvoj visų negali išvardyti, bet jau Šiauliuose, ką gali pažiūrėti, kur galima nueiti. Galų gale tą maisto kultūrą <...> Vis tiek, jeigu jau važiuoji, tai turi važiuot pasikaustęs ne tik, sakykime, apie patį dalyką, bet ir plačiąją prasmę.“ (30 i.p.)

Apibendrinant galima teigti, kad tyrime dalyvavę dėstytojai svarbiausiomis laiko istorines ir kultūrinės žinias. Tačiau neneigia ir kitų žinių apie Lietuvą reikalingumo.

Taigi aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio siekiantis dėstytojas, respondentų nuomone, turi žinoti Lietuvos istoriją, suvokti savo šalies kultūrinius ypatumus; domėtis politika; socialinio gyvenimo aktualijomis ir pan.

Atsižvelgiant į tai, kad dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos elementų turinys yra nulemtas profesinio (švietimo / aukštojo mokslo) konteksto, nemažiau svarbios yra žinios ir apie Lietuvos švietimo sistemą.

Lietuvos švietimo sistema. Remiantis tyrimu dalyvavusių dėstytojų išsakyta patirtimi, galima teigti, kad dėstytojas, vykstantis dėstyti į kitą šalį, turi gerai išmanyti Lietuvos švietimo sistemą, Lietuvos aukštojo mokslo sistemą.

Interviu protokolų analizė rodo, kad Lietuvos švietimo sistemos išmanymas daugiau akcentuojamas Šiaulių universiteto dėstytojų edukologų, bei dėstytojų, vykstančių į aukštąsias pedagogines mokyklas. Bet analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad į aukštąsias pedagogines mokyklas vyksta ne vien edukologijos, bet ir kitų mokslo sričių specialistai, todėl žinios apie Lietuvos švietimo sistemą reikalingos visiems Šiaulių universiteto dėstytojams.

Analizuojant interviu protokolus išryškėjo dvi, respondentų nuomone, dėstytojui reikalingų žinių apie Lietuvos švietimo sistemą kryptys (paveikslas Nr. 20). Visų pirma tai žinios, susijusios su bendruoju lavinimu (bendrojo lavinimo mokyklomis, bendrojo lavinimo programomis ir pan.); kita kryptis – žinios, susijusios su Lietuvos aukštojo mokslo sistema.

Paveikslas Nr. 20 Žinios apie Lietuvos švietimo sistemą

Taigi tyrimu dalyvavę dėstytojai teigia, kad svarbu žinoti pačią **Lietuvos švietimo sistemos struktūrą bei dalykus susijusius su bendruoju lavinimu**: kalbų mokymo situaciją mokyklose; profilineio mokymo mokyklose aspektus; mokymo proceso organizavimą mokykloje (namų darbai; pamokų, pertraukų ilgis ir pan.); mokinių užimtumą ir t.t.

„...įdomu <...> švietimo sistema bendrai <...> kiek trunka tas pradinis, pagrindinis, vidurinis išsilavinimas, kiek yra gimnazijų. Visada gali paklausti, kiek procentų patenka į gimnazijas, kiek procentų nueina į universitetus. Kaip patekt į tą universitetą, kaip patekt į gimnaziją. Tiesiog pati ta struktūra gal labiau įdomu, ne ten tie giluminiai dalykai. Aišku, visada paklausi, kokios kalbos yra mokomasi mokykloje, vat visada praktiškai tas klausimas būna. Ką mes mėgstam, ar mes kalbam rusiškai, ar mes mokomės anglų, ar mes mokomės vokiečių, kokios kalbos yra populiarios, nes tas tiesiog kalbų populiarumas yra labai skirtingas įvairiose šalyse, nors iš esmės tos tendencijos atitinka kaip ir mūsų, bet...“ (2 i.p.) / „studentam, sakykim, labai įdomu apie mokyklas, mokyklų tinklą, nes vis tiek mes važiuojam daugiau, sakykim, į tokias pedagoginės pakraipos ar tai kolegijas, ar fakultetus universitetų. Tai vat jie klausia apie sistemą švietimo, apie, kur galima įsidarbinti baigus vieną ar kita specialybę, ypač mūsų specialybę, mūsų fakultetą, mes rengiam kelių specializacijų studentus, tai vat tokius dalykus.“ (9 i.p.) / „Daugiausia yra kalbama apie vat mokyklas, ten pasirenkami dalykai ir panašiai...“ (12 i.p.) - „... tą pačią švietimo sistemą išmanyti iš esmės, reformas, pokyčius pagrindinius...“ (1 i.p.) / „Viskas juos domino: pradinės mokyklos, ir namų darbų uždavimas, ir pertraukos kokios yra, ir kaip vaikai užimti yra, iki kurio laiko mokiniai būna.“ (14 i.p.)

Be žinių apie bendrąjį lavinimą Lietuvoje, respondentų nuomone, mobilus Šiaulių universiteto dėstytojas turi gerai **išmanyti Lietuvos aukštojo mokslo sistemą**.

Interviu protokolų analizė rodo, kad dėstytojui svarbu žinoti universitetų skaičių Lietuvoje, jų valdymo struktūrą, universitetų finansinio savarankiškumo situaciją, stojimo sąlygas į universitetus ir aukštąsias mokyklas, stipendijų skyrimo, mokesčio už mokslą dydį, nustatymo sąlygas ir pan.

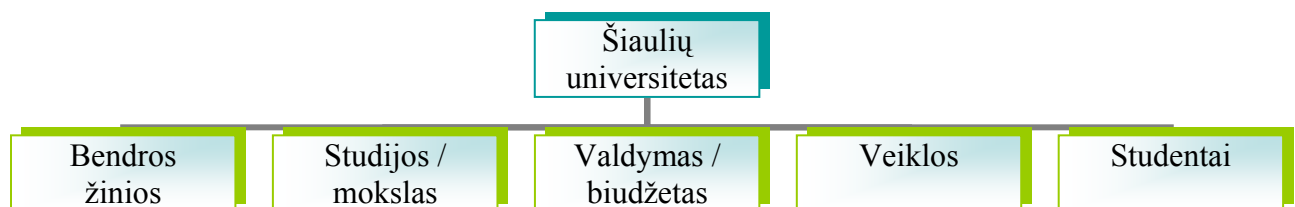
„Visada klausia, kiek Lietuvoje universitetų, kiek ten studentų labai nusistebi, kad tiek daug universitetų, bet sakau, bet mūsų universitetai tai, pagalvokit, jeigu ten tie didėji turi 10 000, o mažiau 3000, o pas juo tai nu kaip universitetas ten ir 40 jau yra norma tūkstančių tu studentų, tai nu kaip dėl to tas proporcijas ir paaiškinam truputį. <...> Reiki žinoti tuo universitetus ir pačią tą nu valdymo struktūrą <...> aišku, dar irgi aktualu, kiek ten yra to privatumo universitete, kiek fakultetai turi savarankiškumo, tokie grynai nu techniniai klausimai,

kaip vyksta tas organizavimas to darbo, kaip ten universitete viskas vyksta nu tokius reiktų pasidomėt šiaip jau.“ (4 i.p.) / „Pavyzdžiui, vienas labai domėjosi, kokia priėmimo sistema į aukštąsias mokyklas yra, ar jie gauna stipendijas, negauna tų stipendijų, kaip jie išsilaiko ir panašiai. Na daugiau apie tokį studentišką gyvenimą. Kur jie gyvena, kaip jie gyvena.“ (7 i.p.) / „...aukštojo mokslo sistema...“ (13 i.p.) / „...kiek studentų mokosi aukštosiose mokyklose, kiek apskritai aukštųjų mokyklų turime, ką turime dar be aukštojo mokslo, kur dar gali studijuoti, kokios populiariausios specialybės yra įdomu, kur laisvalaikį studentija leidžia, kaip, ar yra, pavyzdžiui, apgyvendinimo sąlygos studentijai.“ (17 i.p.) / „Tiek studentams, tiek dėstytojams buvo labai įdomu <...> kaip čia tas valstybinis mokslas, kaip čia mūsų studentai moka už mokslus, kokio dydžio stipendijas jie gauna, o kai pradėdam su dėstytojais kalbėti apie švietimo sistemą, tai jiems labai įdomu, kaip mes pereinam prie europinės kreditų sistemos, ar ją mes įgyvendinam ar neįgyvendinam, kalbam, kiek dėstytojas turi krūvio, koks yra vidutinis krūvis, kiek turi paskaitų.“ (21 i.p.).

Aptarus Šiaulių universiteto dėstytojui reikalingas žinias apie Lietuvos švietimo sistemą tikslinga pereiti prie žinių apie Šiaulių universitetą analizės.

Žinios apie Šiaulių universitetą. Išanalizavus interviu protokolus paaiškėjo, kad žinios apie Šiaulių universitetą yra labai svarbios. Tyrime dalyvavusių dėstytojų patirtis rodo, kad nepakanka gerai žinoti apie savo fakultetą, katedras bei studijų programas (ir modulius). Reikia turėti žinių ir **apie kitus fakultetus, apie universitete vykdomus projektus, apie studentų ir dėstytojų aktyvumą dalyvaujant įvairiose mobilumo programose.** Tyrime dalyvavę dėstytojai teigia, kad svarbu žinoti ir Šiaulių universiteto **valdymo struktūrą, biudžetą, koku būdu finansuojamos vienokios ar kitokios universiteto veiklos,** kuo pasireiškia **universiteto regioniškas** ir t.t. Būtina žinoti, **kada universitetas įkurtas, kokiose srityse atliekami moksliniai tyrimai** ir pan.

Atlikus interviu protokolų analizę dėstytojui reikalingas žinias apie Šiaulių universitetą pagal jų pobūdį galima suskirstyti į penkias sritis (paveikslas Nr. 21): 1) bendros žinios apie Šiaulių universitetą; 2) Šiaulių universiteto studijos / mokslas; 3) Šiaulių universiteto valdymas, biudžetas; 4) Šiaulių universiteto veiklos; 5) Šiaulių universiteto studentai: studijos, laisvalaikis, gyvenimo sąlygos.

Paveikslas Nr. 21 Žinios apie Šiaulių universitetą

Bendros žinios apie Šiaulių universitetą. Trumpam Šiaulių universiteto pristatymui, respondentų nuomone, dėstytojui reikalingos šios žinios: **universiteto įsteigimas, trumpa istorija, universiteto tipas, fakultetai ir institutai, studentų skaičius, dirbančių dėstytojų skaičius** ir pan. Be to, Šiaulių universiteto dėstytojas turi žinoti ir **universiteto ateities viziją**, nes tai tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone svarbu užmezgant naujus ryšius.

„Universitetas <...> kiek metų egzistuoja, kokia to universiteto kaip institucijos patirtis, labai svarbu aišku yra fakultetai, studijų kryptys, galima tiesiog pristatyti kai kuriuos faktus, žiūrint kas yra stipriausia...“ (2 i.p.) / „Jie dažniausiai klausia, koks dydis, kiek fakultetų, kiek studentų, sakykim, studijuoja, kiek dėstytojų...“ (5 i.p.) / „Apie savo universitetą, sakykime, kiek jame yra fakultetų, paskui koks fakultetas populiariausias, kiek jame studijuoja studentų, kokios studijų formos yra, kiek yra katedrų ir kokiose srityse jos, sakykime, specializuojasi. Kitas dalykas, ką reikia žinoti, kokios sąlygos yra dėstytojams klausia, kokios studentų grupės mokosi, dydžiai tai yra studentų grupių.“

(17 i.p.) / „Manau, kad būtina žinot numatomą būsimą viziją universiteto, nes tai labai svarbu užmezgant ryšius, kad jie žinotų su kuo susideda, susidės ateity“ (32 i.p.)

Šiaulių universiteto studijos / mokslas. Dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų teigia, kad užsienio šalių studentai bei dėstytojai domisi **studijomis Šiaulių universitete** (pakopos, forma, trukmė); pačiu **studijų proceso organizavimu** (paskaitų trukmė, atsiskaitymo formos ir kt.); **atliekamais moksliniais tyrimais** ir pan.

„...jie klausia apie pačias dėstytojų programas, nes vis dėlto, kai tu pasakai, anglų filologiją arba istoriją, tai jie klausia, iš ko tas susideda, nes... vėlgi, labai skirtingai, sakykim Vokietijoje, tos studijų programos yra platesnės. <...> Tai va, sakai iš ko susideda tos mūsų istorijos studijos, iš ko susideda filosofijos studijos. Dažniausiai aš pasakaju ir apie tuos dalykus, ką jie čia galėtų studijuoti atvažiuavę, kokius modulius mes siūlom <...> tenka tuos modulius pristatyti, trumpai pakomentuoti, <...> i va čia ir yra kaip tokia misija studentams.“ (21 i.p.) / „Aktuali studijų programos ten visų pirma, nu paskui <...> kiek ten dėstytojas turi valandų...“ (4 i.p.) / Jie dažniausiai klausia <...> kiek metų trunka studijos sakykim, kokios bakalauro ar magistro.“ (5 i.p.) / „...universiteto struktūra, studijų organizavimas, studijų programų apimtis, ką reikiama kreditas, studijų apmokėjimo dalykai.“ (13 i.p.) / „...kokios studijų kryptys yra, studijų programos užsieniečiams, vat ne Erasmus studentams, o užsieniečiai ką galėtų studijuoti: ar bakalauro, ar magistro programą...“ (30 i.p.).

Daugelio tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone šios srities žinios yra būtinos aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio siekiančiam dėstytojui.

Kita aktuali sritis – Šiaulių universiteto valdymas, biudžetas.

Šiaulių universiteto valdymas, biudžetas. Tyrime dalyvavę dėstytojai teigia, kad Šiaulių universiteto dėstytojas turi žinoti universiteto **valdymo struktūrą, finansavimą** bei **lėšų paskirstymą**.

„Yra labai svarbu universitetų valdymas. Net ne dėstytojo paskaitos dalis, bet apskritai valdymo problemos, tam tikra decentralizacija pačiame universitete ar centralizacija, t.y. kokia ta valdymo forma, kiek tos centralizacijos ar decentralizacijos, kokie privalumai, reikiama, kiek teisių turi fakultetai ar centrai. Finansai: kai kada iškyla klausimas, kokiu būdu yra finansuojamos universiteto veiklos visos.“ (1 i.p.) / „Apie biudžetą, pavyzdžiui, „Įvardinkit kiek jūs turit biudžeto“. Aš, pavyzdžiui, taip apytikriai įsivaizduoju, nes, pavyzdžiui, mes esam praitę universitetą pristatinėt: 8 fakultetai, institutai, studentų tiek ir tiek, o juos domino finansinis aspektas. Šiek tiek domino projektai, nes jie ten irgi turi visokių tų projektų. <...> Šiaip jiems yra įdomus universitetas. Įdomus tas regioniškas, kaip mes traktuojam, kaip mes jį realizuojam. Pavyzdžiui, mes pasakom labai lengvai – regioninis universitetas, o kuo tai pasireiškia? Specifinės studijos? <...> Sakau, apie biudžetą buvo įdomu, kaip išlaikomi universitetai apskritai Lietuvoje. Na mums taip yra akivaizdu, kad pinigų skiria biudžetas, kad ten yra projektinės lėšos, tas anas, trečias. Bet kai tavęs prašo įvardint procentais...“ (18 i.p.).

Šiaulių universiteto veiklos. Interviu protokolų analizė rodo, kad Šiaulių universiteto dėstytojas turi žinoti, **kokie projektai vykdomi Šiaulių universitete, kokiose tarptautinėse programose dalyvauja universitetas.** Tyrime dalyvavusių dėstytojų išsakyta patirtis rodo, kad būtina pasidomėti **akademiinių mainų programomis**; studentų ir dėstytojų aktyvumu dalyvaujant šiose programose.

„...kokie dalykai dėstomi, kokios specialybės, kokie projektai vykdomi, kokie dalykai ir viskas. Kitą kartą galvoju sakykim gerai – projektai: aš žinau kokie ten mūsų fakultete, bet, tarkim, kitų fakultetų, galbūt aš ne viską žinau. Tai toks atotrūkis gaunasi.“ (12 i.p.) / „Kada kalbi su dėstytojais, labai dažnai klausia apie bendrus projektus, apie bendras veiklas, apie tai, kuo mes esam įdomūs išskirtiniai...“ (21 i.p.) / „Jie labai turėjo mažai laiko pakalbėti, jie pasiteiravo tik apie institucijos lygį, kiek yra Erasmus studentų tuo metu, kad galėtų palyginti, kiek pas juos išvystytas mobilumas tarp studentų ir dėstytojų, kiek pas mus, <...> būtent, apie tas mobilumo programas, kas jame vyksta: kiek studentų, kiek dėstytojų? Kas, kur važiuoja? Koks ten procentas dėstytojų? Kur procentas didžiausias studentų vyksta? Kas vyksta...“ (19 i.p.) / Jie dažniausiai klausia, <...> ar labai populiarios mainų programos, kiek išvažiuoja, kiek dėstytojų, kiek studentų išvažiuoja...“ (5 i.p.).

Taigi žinios apie Šiaulių universiteto veiklas, respondentų nuomone, yra būtinos mobiliam dėstytojui.

Šiaulių universiteto studentai: studijos, laisvalaikis, gyvenimo sąlygos. Analizuojant interviu protokolus nustatyta, kad užsienio šalių dėstytojus ir ypač studentus domina Šiaulių universiteto studentų aktualijos: **studijų Šiaulių universitete pasirinkimo motyvai, apgyvendinimo ir gyvenimo sąlygos, tradicinės Šiaulių universiteto šventės, laisvalaikio leidimo galimybės** bei kiti studentiško gyvenimo aspektai. Tuo remiantis galima tvirtinti, kad aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio siekiantis dėstytojas turi gerai žinoti Šiaulių universiteto studentų aktualijas.

„...studentų laisvalaikis, studentų apgyvendinimo, kur jie gyvena <...> klausė, ar reikia mokėt už mokslą ar nereikia, kiek tas mokestis“ (5 i.p.) / „Visko jie klausia, kodėl mūsų studentai stoja čia, ar mūsų studentai patenkinti, kokie studentai?“ (6 i.p.) / „...labai domėjosi apie studentų gyvenimą, kokios šventės vyksta, kokie būna studentų... apie praktikas labai daug domėjosi“ (12 i.p.) / „...labai įdomu kaip čia gyvena studentai, kaip čia vyksta paskaitos, ar jie gyvena bendrabutyje, kokios yra studentiškos šventės <...> Mes kalbam apie tradicines Šiaulių universiteto šventes, apie studentišką pavasarį, apie eitynes, apie fakultetų dienas ir jiems tas yra labai įdomu. (21 i.p.) / „Visada įdomu yra studentai, jų aktualijos, kuo mūsų studentai užsiima.“ (2 i.p.) / „Koks <...> jų semestro darbo planas, ar jie yra individualūs, gali susidaryti patys, ar, sakykime, yra jau nustatyta tvarka. Kokie mokesčiai už semestrą yra, kokios stipendijos yra... daug, daug tokių dalykų...“ (17 i.p.) / „...daugiau žinoma jaunimo problemos, kaip yra pasakoji ir mūsų universiteto, tarkime, gi labai gražios yra studentų tradicijos, ir krikštas, ir tarptautinės studentų dienos minėjimas ir kiti renginiai, tai ir juos labai domina, nes Prancūzijoje beveik nebėra tokių, kad būtų ar mokslo metų pradžia, ar ten kokios pirmakursių krykštynos, va „fuksų“ tai šitas yra įdomu.“ (14 i.p.) / „...kokie yra patrauklūs dalykai studentam, pavyzdžiai, be studijų: sporto užsiėmimai, muzikos kolektyvai, klubai ir t.t. tiesiog ta informacija.“ (30 i.p.)

Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai išsakė nuomonę, kad pakanka minimalių žinių (jos buvo aptartos skyrelyje *Bendros žinios apie Šiaulių universitetą*) apie universitetą, nes susidomėjimas šia institucija nėra didelis.

„apie universitetą ten domėjosi, tai kokie fakultetai tiesiog yra, kokios specialybės, ten daugiau <...> ten daugiau domėdavos, kokia <...> fakulteto struktūra, ką mokom tiesiog fakultete <...> Nu per daug žinių nereikia, nu tiesiog pavardint pagrindinius fakultetus, specialybes...“ (27 i.p.) / „Ten būna apie šalį, apie fakultetą, apie specialybę ar apie studijų programą. O bendrai apie universitetą, tiesą pasakius, kiek aš jau jiems pristatydavau, tiek jiems ir užtekavo <...> sakykim, kuo mes išsiskirtumėm, ir kad mes būtumėm sakysim kažkokie stipresni, geresni, kažkokios srities tyrimam turėtumėm daugiau pinigų ar čia mes parodytume super kažkokį tai meną, taip nėra, tai tas susidomėjimas yra pakankamai menkas.“ (24 i.p.)

Nors kai kurių dėstytojų patirtis ir rodo, kad domėjimasis Šiaulių universitetu yra menkas, tai negali būti prielaida mobiliam dėstytojui apsiriboti vien statistinių duomenų apie Šiaulių universitetą žinojimu. Šiame skyriuje aptartos žinios dėstytojui būtinos, kad jis galėtų visapusiškai atstovauti Lietuvai bei Šiaulių universitetui.

Kita svarbi žinių grupė – dėstomo dalyko pateikimo žinios – bus aptartos sekančiame skyriuje.

2.3.1.3. Dėstomo dalyko pateikimo žinios

Interviu protokolų analizė leidžia teigti, kad mobiliam dėstytojui ne mažiau svarbios yra ir kitokio pobūdžio žinios. Tai žinios, kurios reikalingos dėstomo dalyko turinio bei dėstymo metodų pasirinkimui.

a) Žinios dėl dėstomo dalyko turinio pasirinkimo, derinimo, keitimo

Vieni iš pagrindinių ERASMUS pedagoginio personalo mobilumo tikslų yra universitetų skatinimas platinti ir gausinti jų siūlomų kursų apimtį ir turinį bei galimybes negalintiems dalyvauti mobilumo projekte studentams gauti naudos iš kitų Europos šalių universitetų akademinio personalo

žinių ir profesinės patirties suteikimas (plg. SOCRATES Europos Bendrijos švietimo programa (2000-2006). Kandidatų vadovas. ERASMUS: aukštasis mokslas, 2001, 54). Taigi didelis dėmesys yra skiriamas perteikiamoms akademinio personalo žinioms ir profesinei patirčiai, kitaip tariant – dėstomo dalyko turiniui.

Žinias, kurių reikia mobiliam dėstytojui renkantis, derinant ar keičiant turinį, remiantis interviu protokolu analize galima suskirstyti į tris dalis (paveikslas Nr. 22).

Paveikslas Nr. 22 Žinios dėl turinio pasirinkimo, derinimo, keitimo

Turinio pasirinkimas. Tinkamas turinio pasirinkimas yra vienas pagrindinių sėkmingo dalyvavimo pedagoginio personalo mobilumo programose garantų, todėl atliekant šį tyrimą didelis dėmesys buvo skiriamas tam, kaip Šiaulių universiteto dėstytojai renka dėstomo dalyko turinį, ką labiausiai akcentuoja, ką pataria savo kolegoms.

Kiekvieno dėstytojo dėstomo dalyko turinys tiek Šiaulių universitete, tiek užsienio institucijose yra savitas, reikalaujantis specifinių su konkrečiu dalyku susijusių žinių, tačiau interviu protokolų analizė rodo, kad **esama dalykų, kuriuos galima pavadinti universaliais – tinkančiais jei ne visų, tai bent daugelio dalykų turiniui.** Taigi, ką reiktų žinoti dėstytojui, kad jis tinkamai pasirinktų dėstomo dalyko turinį?

Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų akcentuoja, jog **dėstomo dalyko turinį būtina sieti su Lietuvos (ar Pabaltijo regiono) kontekstu.** Respondentai teigia, kad renkantis turinį svarbu atkreipti dėmesį į **Lietuvoje atliekamus tyrimus, taikomas praktikas; į tai, kaip Lietuvoje interpretuojamos (taikomos) žymių mokslininkų (ar mokyklų) teorijos ir pan.**

„Truputį naujovės, truputį praktinės patirties <...> tos teorijos naujovių jie gauna ir ten <...> /reikia/ mūsų pačių patirties, mūsų šalies kontekste pasižiūrėti.“ (5 i.p.) / „Siūlai visada tai, ką geriausiai išmanai, tai aš, pavyzdžiui, ką čia dėstau studentam, tai ten žinoma negali išdėstyti to kurso ir jo nereikia. Bet koncentruotai, sakykim, pačius įdomiausius <...> ar kertinius dalykus iš savo dalyko, ir visada <...> naujaisiais tyrimais, ką pati darau, ką kartu darom čia mes Lietuvoj su kolegom, arba su magistrantais, su doktorantais <...>. Mažiau domintų gal, sakykim, kažkokios tai teorijos, kurias jie taip pat žino <...> Kai kada juos domina <...> kai kurios teorijos <...> iš rytų atėjusi <...> mokykla ir jiem atrodo, kad mes ją galim žinoti geriau, negu jie, tai vat, kaip pas mus ji buvo taikoma.“ (9 i.p.) / „...jeigu yra kažkokia mokslinė problema, ar ten sakykim studijų, jeigu man pateikia problematiką, tai aš stengiuosi apie Lietuvą ar Pabaltijo regioną kalbėti <...> nes jau atvažiuoja iš Lietuvos atstovas ir atitinkamai žiūri, aišku, jeigu važiuoti į Latviją, Estiją, tai gal ten kitaip – daugiau ar mažiau žino apie mus, bet kaip Vokietija, tai kiti net nežino, kur ta Lietuva yra, <...> kad kuo daugiau mes pasakysim apie save, ir žinoma, gal būt nereikėtų pernelyg daug tos neigiamos informacijos, kad kas blogai, kad jie nesusidarytų blogos nuomonės.“ (20 i.p.) / „...bent jau įvadinė dalis, ten kaip tas dalykas ar, sakykime, tas mokslas, ar sritis yra suprantama ir plėtojama Lietuvoje arba, sakykim, Baltijos šalyse, tai yra įdomu ir studentam. Bent jau aš iš savo patirties tą žinau.“ (30 i.p.).

Tyrimė dalyvę dėstytojai svarbiu laiko ir kitą – **lyginamąjį dėstomo dalyko pateikimo aspektą.** Kai kurie dėstytojai teigia, kad tik pateikdami panašumus / skirtumus / ypatumus būsime įdomūs kitos šalies, kitos kultūros studentams.

„Kadangi tai labai trumpalaikiai – kelios paskaitos, tai faktas, kad nereikia padaryti tai labai akademišką dalyką (akademišku dalyku), <...> įdomu ypatumai, kurie, sakyčiau, sąlygoti tam tikrų kultūrinių, arba istorinių, arba socioekonominių kažkokių tai sąlygų. Sakyčiau, kad labiausiai turbūt įdomu, <...> kas gi vyksta pas mus. <...> ypatumai <...> lyginant su kažkokiom kitom šalim. Ta bendroji teorija, tai viskas yra aišku, nemanyčiau, kad ten yra pagrindinis dalykas, dėl ko verta važiuoti. Turbūt pagrindinis dalykas – perteikti tą mūsų situaciją savo dalyko ribose. <...> pateikti va kas čia vyksta mūsų erdvėje, kokie galbūt tyrimai paskutiniai padaryti, tų tyrimų rezultatai įdomesni ir ypatingi.“ (1 i.p.) / „...lyginamasis aspektas yra visada įdomus.“ (2 i.p.) / „...skirtumai, nes mes galim ten būt įdomūs tiktai gretindami <...> ir aišku išplukdyti viską į tarpkultūrinius skirtumus.“ (3 i.p.) / „...turi būti komprtyvistinis aspektas, arba regionalizmo, gretutinių šalių ribiniai klausimai, kurie būtų įdomūs ir aktualūs. Tiesiog reikia truputėlį prisitaikyti.“ (15 i.p.) / „...pagalvoju, kad galėčiau pasidomėti, kokia situacija tomis temomis yra Danijoje, ir tą internete pasižiūrėjau, ir palyginau netgi su situacija Lietuvoje, ir tokius duomenis pateikiu studentams. <...> galvoju, kad jiems bus įdomu, ir jie tikrai susidomėjo tuo.“ (23 i.p.).

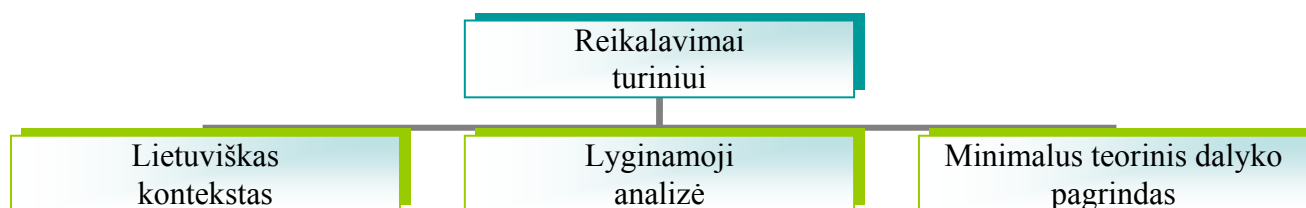
Interviu protokolų analizė leidžia išskirti dar vieną aspektą, kuris buvo akcentuojamas dėstytojų (ypač tų, kurie vyksta / ketina vykti į Vokietiją, Latviją, Lenkiją) – **istoriniai, kultūriniai Lietuvos ir šalies partnerės (į kurią vykstama) ryšiai**.

„Jiem paprastai <...> vokiečių lietuvių tie ryšiai tai šiaip jiem yra įdomu ir pati šalis yra įdomi...“ (4 i.p.) / „Klaipėdos kraštas jiems irgi yra įdomus, nes kaip pastebėjau labai daug tų dėstytojų turi tokių asmeninių tokių reminiscencijų apie tą Klaipėdos kraštą...“ (4 i.p.) / „...išgyveno tokius pat XIX a procesus, kaip Lietuvoje, <...> tai jiems ta problematika <...> yra tris kartus aktualesnė ir įdomesnė“ (15 i.p.) / „Tarkim, į kokią Lenkiją – jiems irgi būtų labai aktualu, nes va Lietuvos ir Lenkijos <...> labai artimi“ (15 i.p.).

Aštuonių valandų kursas, kuris rengiamas dėstyti užsienio studentams, neturi būti vien **teorinis**. Tai dar vienas svarbus aspektas, išryškėjęs analizuojant interviu protokolus.

„...man teko susidurti, kad jie labai vat į praktiką atsiremia. Ir jie vat tokių sausų vat teorinių dalykų, ką tu gali rast vadovėlyje jiems tai yra neįdomu.“ (17 i.p.) „Mažiau domintų gal, sakykim, kažkokios tai teorijos, kurias jie taip pat žino...“ (9 i.p.) / „Pagrindinis reikalas, kad mažiau teorijos...“ (7 i.p.) / „...per pirmą paskaitą aš pasistengiau maksimumą įdėt, kiek įmanoma <...>. Aš kai supratau, kad jie viso to nežino, kad jiems nedėstoma, jiems tai nauja. Po to aš jau padariau išvadas, aš žinojau, kad į tą paskaitą aš negaliu visko paimt ir stengiausi paimt kažką, kas svarbiausio ir įdomiausio.“ (8 i.p.).

Apibendrinant galima teigti, kad renkantis turinį svarbu atkreipti dėmesį į tris pagrindinius dalykus: **lietuviškas kontekstas, lyginamoji analizė bei minimalus teorinis dalyko pagrindas** (Paveikslas Nr. 23).

Paveikslas Nr. 23 Reikalavimai turiniui

Turinio derinimas su priimančiąja institucija. Dėstomo dalyko turinio derinimas su priimančiąja institucija pradedamas prieš 2-6 mėnesius (o kartais net ir anksčiau). Išanalizavus interviu protokolus paaiškėjo, kad dalyko temas priimančiajai institucijai dažniausiai siūlo Šiaulių universiteto dėstytojai. Pateikus dalyko temas vyksta jų derinimas: priimančioji institucija pasirenka jų studentams aktualiausias, įdomiausias temas; kai kurių temų atsisako, kai kurias paprašo išplėtoti.

„Dažniausiai jie, bent jau mano atveju, būna taip, kad aš pasiūlau temas ir paskui mes derinam; ten pasiūlau daugiau ir ten sakau <...> iš dviejų valandų galiu aš ten jiems keturias padaryt, kaip jūs norit, pasirinkit, pasiderinkit, nes paprastai būna, kad ne toj pačioj grupėj visas 8 valandas turi, o pas skirtingus dėstytojus turi eiti, tai jie turi su kolegom maždaug susitarti, kas galėtų ten tą laiką tau paskirti – savo studentų laiką, nes paprastai ten tas priimantysis žmogus jis negali tų aštuonių valandų atiduot per savaitę, nėra logikos jis pats gal net aštuonių per savaitę neturi valandų, tai užtat reikia jiem duot laiko susitart tarpusavy ir tada paderinam tą planą paprastai, sakau, ten išstempiam kartais iš tų dviejų pasidarom ten keturias, kartais sako mums ta tema neaktuali...<...> paprastai kovo antroj pusėj parašom,

kad ten norim atvykt <...> ir iš karto siunčiam temas, kad jie galėtų paduoti dėstytojams ir, kad maždaug susiplanuotų laiką, nes jeigu tas vizitas vyks gegužės mėnesį, na tai pusantro mėnesio yra ten <...> jeigu ten prieš savaitę laiko parašysi jiems tai paprastai reakcija bus labai nekokia..“ (4 i.p.) / „Kai važiavau į Daniją aš tiesiog pasirinkau temas, kurias galiu pasiruošti, kuriom turiu daugiausia medžiagos <...> tik pateikdavau temas, ir jie sutikdavo, kad tos temos yra tinkamos, bet dabar, jau man ruošiantis važiuoti į <...>, tai aš susiduriu su tuo, kad jie prašo iš anksto tų temų anotacijas, jau pakreipimą tų temų kažkokį, kad jiems to nereikia, jiems ano jau geriau reikėtų. Vat šioks toks derinimas iki šiol...“ (6 i.p.) / „Tai yra, aš manau, kiekvienu atveju yra susirašinėjimas su koordinatoriumi, nes tu siūlai savo temą, koordinatorius neša tas temas katedros vedėjui ar fakulteto dekanui ir jie žiūri, kas yra įdomu. Kartais būna, kad tu parašai penkias temas, o jis sako: „Va šitų trijų mums nereikia, tas dvi išplėtokit.“ Ir tada jau orientuojiesi pagal situaciją.“ (21 i.p.) / „...tu ruošiesi kelionei ir siūlai savo temas, ką gali dėstyti, ir jie jeigu mato, kad temos tinkamos, jie siūlo variantą vieną ar kitą. Tai buvo pasirinktos tam tikros mano temos ir tada jau vyko pokalbis elektroniniu paštu tiesiogiai su dėstytoju tos aukštosios mokyklos, kurį aš turėjau pakeisti tą savaitę kelias paskaitas. Ir buvo tiesiogiai aptarta, kokios temos, kokie užsiėmimai, teoriniai ar praktiniai, koks darbas, kokia metodika dėstyti. Visa tai buvo suderinta su pačiu dėstytoju. Iš pradžių tai buvo kalbėta su koordinatorium, paskui pereita prie paties to dalyko dėstytojo.“ (23 i.p.) / „...mes jau prieš pusmetį pradėdam derinti, nes aš dirbu ne su vienu profesorium, <...> tai mes suderinam, kad atitiktų tas paskaitų grafikas, jie paderina savo laiką, tas temas...“ (20 i.p.).

Kaip rodo interviu protokolų analizė, galima ir kita situacija, kai temas siūlo priimančioji institucija, O Šiaulių universiteto dėstytojai tas temas renka.

„Mums buvo pasiūlyta iš karto keturios temos, kurios buvo skaitomos ir va buvo galima save siūlyti vienai iš temų ir man viena buvo priimtina ir aš parašiau, kad galiu ją skaityti.“ (16 i.p.).

Suderinto turinio keitimas. Kai kurių tyrime dalyvavusių dėstytojų patirtis rodo, kad dažnai jau suderintas turinys gali būti keičiamas ar koreguojamas **likus savaitei iki vizito arba jau nuvykus į priimančiąją instituciją**. Turinys dažniausiai koreguojamas priimančiosios institucijos iniciatyva, kartais turinį koreguoja patys dėstytojai, atsižvelgdami į esamą situaciją (studentų žinias, reakcijas ir pan.).

Taigi turinys gali būti keičiamas priimančiosios institucijos iniciatyva: dėstytojų paprašoma išdėstyti vieną ar kitą papildomą temą; kelių paskaitų turinį pateikti vienos paskaitos metu, tą pačią paskaitą skaityti skirtingoms studentų grupėms ir pan.

Mobiliam dėstytojui būtina žinoti, kad **apie pageidaujamus turinio keitimus gali būti pranešama likus savaitei iki vizito**.

„Buvo, kad prašė sutraukti, <...> tikrai yra tekę sutraukti paskaitas iš dviejų į vieną <...> bet sakau, bet visada... ten nebūna ten, kad iš vakaro ar prieš 5 minutes, kad mes čia dabar taip padarysim. Jau paprastai prieš savaitę jau žinai, kokia yra situacija...“ (4 i.p.) / „Jie taip jau maloniai pranešė likus labai nedaug. Likus gal kokiai savaitei, buvo maždaug ten, atsiuntė tokius lapus, su juos dominančiais klausimais.“ (14 i.p.).

Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai teigė, kad **apie pageidaujamus turinio keitimus** dėstytojams gali būti **pranešama jau atvykus į priimančiąją instituciją dieną prieš paskaitas** (iš vakaro).

„...būna ir tokių situacijų, kai atvažiuoji ir pasiruoš, ir sako: „Nu žinai, man dar reikėtų, kad tu pakalbėtum jiems apie kažką tai“, na tarkim, <...> koncepcijas ar dar apie kažkokius aspektus <...> tenka visą laiką būti mobiliam, pasiruošusiam bet kada keisti savo dėstyti dalyką ir bet kada pasiruošti kažką kitą <...> priklausomai nuo to, kada pasako. Jei pasako iš vakaro, dar turi laiko. Dažniausiai jie ir pasako iš vakaro...“ (20 i.p.) / „Teko koreguotis, ir kelis kartus teko koreguotis, tai pirmą kartą va, kai važiavau, Danijoje, tai jie paprašė <...> apie integravimą <...> dalykų <...> tai rinkausi medžiagą. Daugiau, kad labai keisti neteko <...> po pirmų dviejų paskaitų, jie tiesiog pageidavo dar vienos paskaitos, ir į tą temą, kad būtų įtraukta...“ (6 i.p.).

Kiti tyrime dalyvavę dėstytojai išsakė ir tokią patirtį, kad **apie pageidaujamus turinio keitimus dėstytojas sužino likus penkioms minutėm iki paskaitos pradžios**.

„...reikia tokio elementaraus dalyko, kaip orientacijos greitos, nes būna, kad likus ten 5 minutėm iki paskaitos, pakeičia radikaliam tavo temą ir klausia, ar tu galėtum apie tai pakalbėt pusantros valandos? <...> Gana dažnai. <...> Nu būna Austrijoj, kolegė <...> minėjo, kad Danijoj ten iš vakaro pakeitė temą, va Portugalai išvis nesiteikė per tris mėnesius jokios temos ten suformuluoti...“ (24 i.p.).

Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad **turinio keitimas / pakoregavimas galimas paties dėstytojo iniciatyva**: stebėdami studentų aktyvumą, reakcijas ir studentų užduodamus klausimus dėstytojai koreguoja paskaitų turinį nenukrypdami nuo iš anksto suderintos temos.

„...čia aš išvažiudama pasiruošiau tą vat toki akademinį turinį, o ten nuvažiavus pasidaro aišku, kad tas akademinis turinys... – jo dėstyti nereikia. Įdomiau, kada tu iššauki diskusijas, parodydamas skirtingus kažkokius pavyzdžius.“ (1 i.p.) / „...tiesiog aš pamačiau, medžiagos turėjau labai daug, tiesiog ką galėjau patikrint, tiesiog po tokių pirmųjų paskaitų pamačiau, kas yra įdomu, kas ne, kas žiūrisi, kur labiau sudėti akcentus, kokias temas tarkim, o kokių labiau folijų ar ten skaidrių nerodyti, nes <...> nėra, pavyzdžiui, labai taip įdomu, na žodžiu priklausomai buvo nuo situacijos.“ (2 i.p.) / „Tai tas pasiruošimas yra tik rėmas, o dažnai, sakykim, jeigu tu matai, kad pradedi pokalbį, arba kažkokią teoriją, sakykim, pradedi analizuoti, viskas aišku visiem labai aišku, tikrai nėra tikslo gilintis...“ (9 i.p.) / „...buvo ir pas mane tokių skaidrių, kuriuose buvo, sakykim, na, sausa teorija, tai aš pastebėjau, kad žiovauja. Ir viskas, tu reaguoji automatiškai ir viskas, iki paskutinės grupės kol daėjau, aš tą pakeičiau, nes aš mačiau, į ką reaguoja teigiamai, į ką visiškai nereaguoja.“ (17 i.p.).

Tačiau interviu protokolų analizė atskleidė ir tai, kad ne visada suderintas turinys (ypač priimančiosios institucijos iniciatyva) yra koreguojamas. Dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų teigė, kad jiems turinio koreguoti neteko.

Ne, ten gali dienos nebent pasikeisti, bet, kad kažko ten keisti jie to nepageidauja“ (7 i.p.) / „Latviai labai laikosi disciplinos ir, ką mes buvom suderinę, sutarę, tas ir buvo.“ (15 i.p.) / „...kad viską kardinaliai, tai man taip nebuvo... (18 i.p.) / „...sako, būna, nuvažiuoji ir pradeda ten dar visai ne iš tos operos, ne tikrai nėra taip buvę...“ (22 i.p.).

Taigi žinios apie tai, kad suderintas turinys gali būti koreguojamas, dėstytoją įpareigoja pasiruošti tokioms situacijoms (pasiruošiant papildomos medžiagos ar pan.); padeda būti lanksčiam. O tai yra labai svarbu siekiant aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio.

b) Žinios dėl dėstytojų metodų pasirinkimo

ERASMUS pedagoginio personalo mobilumo tiksluose, be jau ankščiau minėtų, iškeliamas dar ir kitas svarbus tikslas: „skatinti žinių ir patirties mainus pedagoginių metodų srityje“ (SOCRATES Europos Bendrijos švietimo programa (2000-2006). Kandidatų vadovas. ERASMUS: aukštasis mokslas, 2001, p. 54). Taigi svarbu žinoti ne tik, kaip pasirinkti skaitomų paskaitų turinį, bet ir, kaip tą turinį perteikti.

Interviu protokolų analizė rodo, kad dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų **rinkosi tuos pačius metodus, kuriuos taiko kasdienėje praktikoje**, dirbdami su Šiaulių universiteto studentais.

„Aš nieko kitaip nedarau tenai, negu darau su savo studentais...“ (9 i.p.) / „Tiesiog elementariai, kaip tu paprastai ruošies, sakykime, paskaitoms čia, taip ruošiaus ten.“ (17 i.p.) / „Taip tas dalykas dėstomas pas mus, taip aš dėščiau ir tenais.“ (28 i.p.).

Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai teigė **domėjėsi, kokius metodus taiko priimančiojoje institucijoje** dirbantys dėstytojai ir savo paskaitų turinį perteikė naudodami šiuos metodus.

„Domėjauisi <...> koks dėstytojų metodas. Pasiruošt galbūt, nes galbūt užsienyje kitaip dirba negu pas mus.“ (23 i.p.) / „...dėl darbo grupėse, pats dėstytojas man buvo minėjęs, kad tokia forma jie veda, tokia forma yra jų paskaitų. Ir tada aš jau derinausi prie to darbo grupėse...“ (26 i.p.) / „...priklauso nuo to, į kokią instituciją tu važiuoji. Aš visą laiką maždaug apsiklausinėju. Sakykime, su žmogum, su kuriuo aš susirašinėju, pasiteirauju kaip geriau būtų.“ (30 i.p.).

Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad daugelis dėstytojų **patirties semiasi stebėdami kolegų**, atvykstančių į Šiaulių universitetą bei dirbančių priimančiojoje institucijoje, **paskaitas**, dalyvaudami kvalifikacijos tobulinimo kursuose ir pan.; **vėliau šią patirtį naudoja perteikdami savo dėstomo dalyko turinį**.

„Kad tokių metodų, taip, iš savos patirties, iš kvalifikacijos kėlimo, <...> pasisemi patirties iš tų lektorių, kurie pas mus atvažiuoja iš ten, tu matai, kaip jie dirba ir, kad tie metodai iš tikrųjų skiriasi nuo mūsų, ir tau net nereikia išvažiuoti, o tu tą patirtį gali tiesiog lankydamasis kolegų užsieniečių paskaitose pamatyti.“ (2 i.p.) / „Aš lyginau kiek aš esu išklausiusi Lietuvoje, kaip mus į fakultetą atvažiuoja...“ (18 i.p.) / „Mano tikslas, kad paskaita tai nebūtų dėstytojo tik monologas, nes tų tradicinių paskaitų, man pačiai teko važinėti, klausytis, nes būna, kai tu nuvažiuoji į tą instituciją ir tu kartais eini pas kolegas pasiklausti paskaitų. Tokia tradicinė, monologinė paskaita jau išeina, praranda savo gyvumą...“ (21 i.p.) / „Aš nesakyčiau, kad jie yra pripratę prie kažkokių, labai ypatingų. Yra ir tradicinių metodų, kur tiesiog, bet ten nėra taip, kad yra skaitoma, ten turi būti pateikiama, kaip čia pasakyt, galbūt ta informacija, pavyzdžiui: užsieniečiai yra įpratę, kad informacija būtų pateikiama suprantamai, aiškiai ir paprastai, kažkokiais pavyzdžiais. <...> Tai šiaip kaip aš pastebėjau dažniausiai skaidruoles naudoja – paprasčiausiai ant folijos ir viskas. Nėra tos multimedijos ten per daug, na gal kaip kurie dėstytojai naudoja, bet aišku yra daugiausiai kalbėjimas, aiškinimas, net kalbėjimo metu klausimai.“ (20 i.p.)

Analizuojant tyrime dalyvavusių dėstytojų išsakytą patirtį paaiškėjo, kad dėstytojams, nuvykus į priimančiąją instituciją, kartais **tenka priimti šioje institucijoje taikomus dėstymo metodus**.

„Portugalijoje buvo surasta įdomesnių formų dėstymui. Jie ne tik tave, kaip dėstytoją, integruoja į kokią tai dalyką, bet padarė tokią formą kaip „Public talk“ – vieša paskaita (1 i.p.) / „...buvo įdomus pateikimas, jie ten sakykim kalbėjo <...> prisinešę ten tų vaikiškų žaislų, tiesiog juos dėsto vat pas mus tokios yra, pas mus tokios nėra. Ir paskui mane įjungė į tą žaidimą, va, o kas mano šalyje yra, ko nėra, ir mes ten visi kalbamės...“ (6 i.p.)

Interviu protokolų analizė leidžia teigti, kad tyrime dalyvavę dėstytojai žino ir naudoja įvairius dėstymo metodus. Tai paskaitos, diskusijos, darbas grupėse, individualus studentų darbas, situacijų modeliavimas ir analizė, filmų peržiūra bei aptarimas ir pan.

Dažniausiai dėstytojų naudojamas metodas – **diskusijos**. Šio metodo rinkimąsi daugelis tyrime dalyvavusių dėstytojų grindžia studentų aktyvumu³⁰.

„Įdomiau, kada tu iššauki diskusijas, parodydamas skirtingus kažkokių pavyzdžius, <...> per problemos aiškinimąsi.“ (1 i.p.) / „Jie vis tiek tuoj pat veliasi į diskusijas, tuoj pat klausinėja, nes jie nelaukia ten iki paskaitos galo, kol bus galima paklausti, <...> jie įpratę dalyvauti paskaitoje.“ (4 i.p.) / „...reikėtų vis tiek ir studentus įjungti į diskusijas <...> Nes jeigu ten vienas, sakykim, prašneki ir su jais nebendrauji, tai ten žinių pylimas į sieną kažkoks tai gaunas.“ (5 i.p.) / „...naudinga vežtis kažkokių tai vaizdinės medžiagos, paskui gali ir diskusiją išprovokuoti...“ (6 i.p.) / „...pavyzdžiui, Danijoje, tai ten būtinai turi būt diskusija, ir dėstymas iš vienos pusės nepraeina (24 i.p.) / „Paskaita diskusija – tai ko gero populiariausias būtų toks metodas. Gink Dieve, nepereiti į monologą, kad dėstytojas, ikišęs nosį į savo popierius, nepradėtų visą laiką kalbėti tai, ką jis pasiruošęs. Turi labai gyvai bendrauti su auditorija.“ (25 i.p.) / „...pagal Bolonijos proceso dokumentus, pagal tuos, tas visas aukštojo mokslo, universitetų nuostatas – dėstytojas nėra mokytojas ir jam nereikia pasakoti tų dalykų ir pristatyti tai kaip teorijos. Teorija yra knygoje, ir autoriai už ją atsako, aš, kaip dėstytoja, esu interpretatorius tos teorijos, ir aš studentam tą sakau, kad aš interpretuoju ir mes skaitom kartu sakykim, ar atskirai vat tuos pačius šaltinius aš interpretuoju, jūs interpretuojat, ir vat mes tada, tada kyla diskusijos.“ (9 i.p.) / „Ir, jeigu dėstytojas yra patyręs, ir mesteli jiems keletą probleminių klausimų, tai galima sakyti, kad trečdalį paskaitos studentai diskutuoja ir labai aktyviai dalyvauja toje paskaitoje. Ir todėl dėstytojui belieka tik valdyti tą diskusiją, <...> būti lyg ir moderatoriumi.“ (13 i.p.) / „O aš juos bandžiau į diskusiją įtraukti, <...> nes man pačiam neįdomu, jeigu man pačiam vienam ten šnekėti, jeigu jie tam pokalby nedalyvauja, man pačiam nejauku.“ (26 i.p.)

Interviu protokolų analizė atskleidė, kad tyrime dalyvavę dėstytojai taiko ne tik diskusijų metodą; **populiarūs yra ir darbo grupėse, bei individualaus studentų darbo metodai**.

„O metodai tai, aišku, tu turi teisę ne tik tai būti tas referuojantis ir pranešantis, bet kartu ir dirbti su jais, pateikti kažkokią tai užduotį pagal paskaitos pobūdį. Tai gali būti darbas grupėse, individualus darbas, kažkoks tai užduočių tas parengimas turi būt specifinis jau vis tiek.“ (2 i.p.) / „Diskusijos, darbas grupelėse, darbas toks derinamas, kai vienas žmogus gali apgalvoti savo idėjas, ir paskui įnešti ir, sakykim, grupėj jas derinti, <...> aktyvesnių būdų galbūt problemų sprendimo <...> arba, sakykim, tam tikrus kritinio mąstymo elementus,

³⁰ „Jie yra žingėdesni, reiklesni nei mūsų. Atvirai kalbant jie labai reiklūs.“ (8 i.p.) / „...studentai labai aktyvūs...“ (9 i.p.) / „...tenai yra žymiai motyvuotesni ir jie tikrai domisi, ką tu besakytum ir kokią tu informaciją jiems pateiktum...“ (20 i.p.) / „...skiriasi būtent tokiu atsinešimu į patį mokslą, susidomėjimu susikaupimu galų gale...“ (23 i.p.)

sakykim, refleksai, čia sunkiai sekasi, sakykim, su mūsų studentais, nes mes neturim tradicijų, tą daryti lengviau su jais...“ (9 i.p.) / „Aš buvau jiems paruošęs užduotis, uždavinius sprendimui, darbui grupėse, kuriose jie savarankiškai ruošė, na, o paskui buvo aptarimas tų klausimų, jų atsakymai, kokias bendras klaidas jie darė, ar teisingai tas užduotis suprato.“ (26 i.p.) / „...ir iš tikrųjų jiems kažką – didelei grupei <...> studentų kažką teoriškai pasakot, tai geriau jau jiems kažką grupėse...“ (30 i.p.).

Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai taiko **situacijų modeliavimo ir analizės, filmų (vaizdinės medžiagos) peržiūros bei aptarimo** ir kitus metodus.

„...vaizdo medžiagos analizė, kai mes, sakykim, kažkokią išsikeliam sau idėją, ir mes ten ieškom, mes ten randam ar nerandam...“ (9 i.p.) / „...visuomet, aišku, labai yra gerai turėti dar ir įvairios medžiagos. Kad ir, pavyzdžiui, video filmą, plius dar kažkokią tai prezentacinę medžiagą yra visada lengviau, nes jie yra užsieniečiai, labai pripratę prie tokių atraktyvių darbo metodų, ir jiems tokios sausos lekcijos kaip ir nereikia.“ (2 i.p.) / „Aš labai džiaugiasi, kad <...> vežiausi ir filmuotos medžiagos <...> jie diskutuodavo ir sakydavo, kad vat pas jus tai geriau, o vat pas mus taip nekalba <...> jie mato plusus mūsų pamokoj, o aš matau plusus jų pamokoj.“ (6 i.p.) / „Tikrai labai mėgstu ir, man atrodo, tas studentam patinka, tokios, labai paprastos užduotys, kad jie galėtų pasitikrinti <...> arba mokyti, sakykim, arba ugdyti savo gebėjimus ir tam tikras kompetencijas, kad jie pasitikrintų savo nuostatas, vertindami situacijas, situacijų analizę vertintų, tam tikrų atvejų analizę, vadinamas angliškai simuliacijos arba modeliavimas, kai jie patys pagal tam tikrą nuostatą, sakykim, modeliuoja situacijas.“ (9 i.p.) / „...ta metodų įvairovė, kažkokios yra grupės, kažkokios užduotys, na keletą aš tokių labai įdomių žaidimų buvau sugalvojusi ir mes net dvi dienas žaidėm, fiksuom, jie ten turėjo atidavinėt monetas vieni kitiem, klausinėjom, ką jie jautė, kodėl taip darė, tai va, tas jiems buvo labai, labai įdomu...“ (16 i.p.).

Tyrimas parodė, kad dauguma dėstytojų mano, jog **pateikiant paskaitos turinį reikalinga padalomoji medžiaga** studentams. Tai padeda studentams lengviau suvokti temą, ypač tada, kai kalbama apie studentams nežinomus faktus (kultūros pristatymas ar pan.).

„...padalomąją medžiagą, kuri būtų sustruktūrinta tos temos požiūriu. Kurioje būtų kažkokie faktai, skaičiai, nes jie tą mėgsta. Pasižymėt, pasižiūrėt kažkokius dalykus, kas yra jiems įprasta.“ (2 i.p.) / „aš paprastai padarau tą padalomąją medžiagą, <...> svetimą kultūrą pristatyt yra be galo sunku, nu va kažkaip tai žiūriu, kad taip visai jie priima tada gerai, kai taip, kai duodi kažką, nu į rankas, kad jie turėtų... jie ten pasivarto, pasižiūri...“ (4 i.p.) / „Labai laukia papildomos medžiagos. Aš vežiau <...> klasifikacijų, savo medžiagos tokių planų, paaiškinimų, terminų definicijų, pavyzdžių. Jie labai nori padalomosios medžiagos ir reikia jos vežti.“ (13 i.p.)

Studentų sudominimui, aiškesniam paskaitos turinio pateikimui dėstytojai dažnai naudoja **demonstracinę medžiagą: skaidres, nuotraukas, paveikslus** ir kt. Tai taip pat padeda studentams lengviau suvokti paskaitos turinį.

„...aš turėjau ir PowerPoint pasiruošusi viską, tą vaizdžiai pristatyt, kad tai nebūtų tik kalbėjimas...“ (12 i.p.) / „...kad ta teorija būtų aiški, suprantama <...> daug to vizualumo. Buvau parengus kompaktinį diską iš to savo dalyko, tai daugybė medžiagos man labai pravertė parodyti vizualiai...“ (15 i.p.) / „Aš visada pateikiu skaidres, aš kalbu ir yra parengtos skaidrės, paveikslai, schemos, tekstas...“ (19 i.p.) / „...užsieniečiai yra įpratę, kad informacija būtų pateikiama suprantamai, aiškiai ir paprastai, kažkokiais pavyzdžiais, aišku tai sudėtinga informacija yra, bet jiems gal būt bandai kažkokiom schemom parodyt, kažkokiais ryšiais, susieti tuos dalykus, skaidres arba multimediją naudoji...“ (20 i.p.).

Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, jog dėstytojui reikia žinoti ir tai, kad svarbus yra ir paties dėstytojo **gebėjimas pateikti paskaitos turinį**. Tai ir **oratoriniai gebėjimas, gebėjimas bendrauti su auditorija** ir pan.

„...visų pirma medžiaga turi būti gerai parengta dalykiškai. Antras dalykas tavo paties oratoriniai ir kaip žmogaus komunikabilumo dalykai. O ta metodika, grynai metodų pritaikymas, kartais man atrodo būna truputėlį papūstas fantomas „vat aš tokia, tokia“, o kas iš to? Kaip sako nieks nepakeis <...> dėstytojo gyvo žodžio. <...> Jeigu oratorius yra tribūnoje, nereikia jam jokių vizualių multimedijų ar ko <...> Man atrodo, kad visų pirma tai yra dėstytojo kompetencija, jo retorikos, kaip XVI a. būdavo gi baroko epochoje-pirmiausia žmogų išmokydavo kalbėti: retorikos ir poetikos, kad tai, ką tu sakai pateiktum įdomiai sugestyviai, kad tu nestovėtum ir ne burbuliantum ten toj tribūnoje. Ir tas aišku vaikščiojimas, kontaktas su auditorija yra labai svarbus. Tai atperka daugybę kalbų, tų metodų taikymo, derinimo ar visa ko kito. <...> Tie bendriausi dalykai, kurie sudaro žmogaus asmenybės brandulį, jie ir yra svarbiausi.“ (15 i.p.) / „Aš supratau, bent jau man buvo davę suprasti tokį dalyką, kad jie tikrai nesitiki tokio dalyko, kad žmogus atvažiuos, nuleis akis, nepalaikys kontakto su auditorija, <...> jisai kontaktuoja tik tiek, kad jisai nuskaito nuo lapo vat tokių tai jie nenori. Jie davė mums tai akivaizdžiai per kažkokius dėstytojus, nežinau ar tai iš mūsų universiteto suprasti, jiems tai buvo kirvis tokie dalykai.“ (17 i.p.)

Išanalizavus dėstytojui reikalingas žinias, padedančias tinkamai pasirinkti dėstomo dalyko turinį bei metodus, toliau bus pereinama prie žinių, kurios reikalingos bendraujant tiek formalioje, tiek neformalioje aplinkoje.

2.3.1.4. Etiketo žinios

Etiketas – tai nustatyta elgesio tvarka ir forma tam tikroje aplinkoje. Taip etiketo sąvoka apibrėžiama Tarptautinių žodžių žodyne (Vaitkevičiūtė, 2002, p. 293). Taigi prieš pradėdant analizuoti etiketo žinias, kurių, respondentų nuomone, reikia Šiaulių universiteto dėstytojui, verta aptarti formalus ir neformalus bendravimo situacijas, kurios galimos dėstytojo vizito metu.

Formalaus ir neformalaus bendravimo situacijos. Interviu protokolų analizė leidžia išskirti keletą formalus ir neformalus bendravimo situacijų. Kalbėdami apie formalų bendravimą, tyrime dalyvavę dėstytojai dažniausiai mini **įvairius susitikimus su priimančiosios institucijos užsienių ryšių skyriaus darbuotojais**. Vizito metu taip pat galimi **susitikimai priimančiosios institucijos rektoriumi, prorektorais; fakultetų dekanais, prodekanais; katedrų vedėjais, dėstytojais; įvairiomis mokslinius tyrimus atliekančiomis mokslininkų grupėmis**; taip pat galimi susitikimai su **dėstytojais iš kitų šalių**, kurie tuo metu vieši pagal SOCRATES ERASMUS ar kitas programas ir pan.

„...vat ko pirmą kartą, kai važiuavau į Daniją nežinojau, tai nežinojau, kad nuvažiavus tave veda susitikti su dekanu, tave veda susitikti su katedra, su dėstytojais, tiesiog tave pristato visur <...> tą pačią pirmą dieną...“ (6 i.p.) / „...praktiškai visada veda pas rektorių arba pas šitą, reiškia, pavaduotoją, ar prorektorių, kas yra tuo metu atsakingiausias tam universitete <...> Tai va, ten reikia visada būt pasirengus susitikti su tam tikrais jau atstovais, kurie reprezentuoja taip pat tą universitetą.“ (9 i.p.) / „...yra susitikimai su dėstytojais fakulteto, paskui yra susitikimai su tiriamosiomis grupėmis, mokslinių tyrimų, reiškia, grupėm, <...> buvo Erasmus dienos, tai reiškia, visi dėstytojai, kurie yra iš užsienio tą savaitę, sukviesti jie visi, reiškia, plius bendrauja tarpusavyje, pasidalina patirtimi. <...> būna paprastai vienas kažkoks susitikimas su darbuotojais katedros...“ (10 i.p.) / „...gali būti susitikimai <...> ar su dekanu, ar su tam tikros srities profesoriais, ar mokslininkais arba su užsienio ryšių skyriumi, pas rektorių retai kada, nes jeigu dėstytojas yra paprastas, jį tikrai neves pas rektorių kiekvieną...“ (20 i.p.) / „...oficialioji dalis, ir niekada nebūna taip, kad tu žinotum tiksliai su kokiais žmonėmis tu susitiksi, pavyzdžiui, vieno vizito metu, Slovakijoje man teko pradėti taip: nuo to žmogaus, su kuriuo aš bendravau, ir tada jau prasidėjo, katedros vedėjas, prodekanas, dekanas, prorektorius, prorektorius kitas – mokslo reikalams...“ (21 i.p.).

Taigi interviu protokolų analizė rodo, kad tyrime dalyvavę dėstytojai mini **įvairaus institucinio lygio susitikimus, kuriems turi būti pasirengęs mobilus dėstytojas**.

Ne mažiau svarbus yra ir neformalus bendravimas. Tyrime dalyvavę dėstytojai išskiria keletą neformalaus bendravimo situacijų. Dėstytojai vizito metu dažniausiai **kviečiami pietų / vakarienės kartu su priimančiosios institucijos darbuotojais**. Jei dėstytojo vizito metu priimančiojoje institucijoje vyksta kokios tai šventės, galimi **pakvietimai į šias šventes**. Retesni (tačiau ne išimtis) **pakvietimai į namus**.

„...tai būdavo pietūs, tai būdavo valanda, pusantros, tai būdavo pietų metu...“ (11 i.p.) / „...neformalus tokie ten pabuvimai, tai ar kokia vakarienė, ar kvietimas į namus kokio dėstytojo, ar koordinatore pasikviečia...“ (14 i.p.) / „Jie kviečiasi į namus, ir tikrai bendraujame, <...> buvusi ir namuose.“ (7 i.p.) / „Esu buvusi... ten vyko <...> Kalėdų vakarėlis, <...> irgi tokia neformali aplinka, jie ten dainavo, jie ten... Nu tiesiog vyko jų šventė ir jie pakvietė, ir jie tenai su visom jų tradicijom kaip jie švenčia. <...> Neretai kai būna Erasmus dienos, tai jie kviečia <...> vakare būna toks vat, sakykim, susitikimas, kur kiekviena šalis atveža savo maisto, savo kažkokį, reiškia, suvenyrą, ar dar kažką savo tradicinį...“ (9 i.p.) / „Pačiam universitete buvo pristatoma ta šventė, buvo koncertas didžiulis. <...> Tai vat kviečia į tokius renginius, kurie svarbūs tuo metu.“ (15 i.p.) / „...yra tekę būti, kad važiuoji, paaiškėja, kad yra koordinatore penkiasdešimtmetis, į kurį ji sekančią dieną tave kviečia <...> ten nebuvo kažkoks ypatingas tas furšetas, tai buvo tiesiog darbe sveikinimas...“ (21 i.p.).

Neformalus bendravimas tai ir trumpi **pašnekesiai pertraukų tarp paskaitų metu su kolegomis katedrose**. Trumpas kavos pertraukėles kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai mano esant net svarbesnėmis, nei oficialūs susitikimai.

„...kavos būna daug, todėl, kad tu įėjai pas koordinatorių, tai tau pasiūlė automatiškai: „Tai gal kavos ar arbatos?“ Nu tai jei matai, kad yra pusvalandis iki paskaitos ir tas koordinatorius turi dar kažkokio tai darbo, tai sakai: „Taip, gerai kavos.“ Tai jis pataisė tau kavos puodelį, jis gali dirbti savo darbą, tu tuo metu atsigersi tos kavos, gal būt su kažkuo persimesdamas viena ar kita fraze, o po to <...> nuėjai į kažkokį centrą, vėlgi... Taip yra truputėli lengviau ir tas toks dažnas atsisakinėjimas, ne visada gražu ir atsisakyti, tai tiesiog... nes tai lengvina tiems žmonėms tą situaciją, pralaužia tuos barjerus, <...> tas pokalbis vis tiek nebūtų toks formalus.“ (21 i.p.) / „Priklauso nuo to kiek jūs norit tų kontaktų užsieny ir kiek jūs leidžiat, kiek jūs einat kavos gerti, kiek jūs tariatės dėl kažkokių papildomų ar miesto apžiūrėjimo, universiteto apvedžiojimo <...> Kavagėrių buvo, bet jie tokie ir žaismingi ir dalykiški.“ (18 i.p.) / „...iš tikrųjų ten labai svarbu yra tie neformalūs bendravimai, per juos ten daugiau netgi išsiaiškini tų reikalų negu per formalius susitikimus.“ (30 i.p.).

Tačiau interviu protokolų analizė leidžia išskirti ir tokią kai kurių tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomonę, kad bendravimas tiek formalioje, o ypač neformalioje aplinkoje nėra svarbus.

„Žinokit aš visai nebendravau su kitais dėstytojais, visiškai, aš tiktai šiek tiek bendravau su organizatoriais...“ (16 i.p.) / „Ir atvirai kalbant jei nori to bendravimo, tai tu jo turėsi. Aš, kadangi neturėjau gerų pažįstamų, tai ir nelabai pageidavau.“ (8 i.p.) / „Neformalioje aplinkoje aš bendravau su koordinatoriumi, kuri koordinuoja ryšius su studentais, ten buvo jauna mergaitė. Jinai man aprodė miestą, pabendravome.“ (19 i.p.).

Tokia tyrime dalyvavusių dėstytojų išsakyta nuomonė gali būti interpretuojama, kaip nenoras bendrauti, uždarumas naujai patirčiai, naujoms žinioms. Tokios dėstytojų nuostatos lemia žemą tarpkultūrinės kompetencijos lygį.

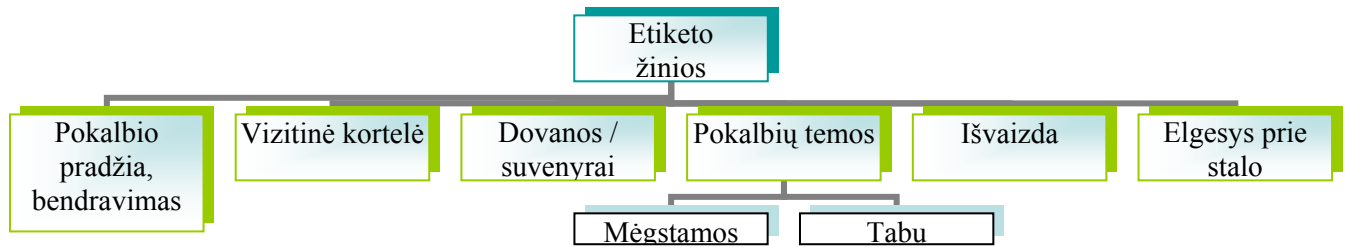
Aptarus galimas formalaus ir neformalaus bendravimo situacijas priimančiojoje institucijoje bei už jos ribų, tikslinga pereiti prie sėkmingo bendravimo garanto – etiketo žinių.

Etiketo žinios. Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad didžioji dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų pabrėžia, kad svarbu žinoti, kaip elgtis vienoje ar kitoje šalyje / kultūroje. Taigi žinios apie kultūriškai įtakotas elgesio normas yra svarbios mobiliam dėstytojui.

„Važiuojant reikia visada užmesti akį į tuos kultūrinius skirtumus, ypač jei liečia tuos hierarchinius santykius – subordinacijos išlaikymą – tai yra gan svarbu.“ (1 i.p.) / „Aišku Vokietija arba ten Šveicarija yra vis tiek labiau prie tokių formalių kultūrų ir tas atitinkamas ten kreipinių atitinkamas vartojimas ir neformaliam bendravime yra labai svarbus. Kaip ir išmanymas, ką dovanot, kokį suvenyrą nusivežti. Ir visi tie dalykai turėtų būti iš anksto apmąstyti.“ (2 i.p.) / „...vis tiek reiktų pasigilti į tuos tarpkultūrinius skirtumus, <...> galų gale, kad ir nuveži kokią ten dovanėlę, pavyzdžiui, kad ir saldainių dėžutę, kada ją paduot...“ (4 i.p.) „Tiesiog aš sakyčiau, kad pietuose galima elgtis laisviau, o šiaurėje oficialiau.“ (24 i.p.)

Analizuojant interviu protokolus išryškėjo keletas dėstytojų nuomone svarbių sėkmingo bendravimo dalykų: **atitinkamas dėmesys pagarbiems kreipiniams, tinkamų pokalbio temų pasirinkimas, tinkama apranga, elgesio prie stalo etiketo žinojimas, tinkamas dovanų / suvenyrų pasirinkimas, vizitinių kortelių svarba** ir pan.

Etiketo žinias tikslinga aprašyti pagal schemą (paveikslas Nr. 24), kuri išryškėjo atliekant interviu protokolų analizę.

Paveikslas Nr. 24 Etiketo žinios

Pokalbio pradžia, bendravimas. Kiekviena bendravimo situacija prasideda nuo elementarių visiems gerai žinomų dalykų: pasisveikinimo, prisistatymo, kreipimosi į kitą asmenį. Nors literatūroje sėkmingam bendravimui užmegzti dažniau akcentuojamas priimančiojo asmens vaidmuo, tačiau ne mažiau svarbus ir svečio elgesys. Todėl universiteto dėstytojas turi būti tinkamai tam pasiruošęs: žinoti sveikinimosi, susipažinimo ritualų eiliškumą, fizinio sveikinimosi stilius vienoje ar kitoje kultūroje, žinoti pagarbių kreipinių vartojimą, jų svarbą; šiuo konkrečiu – akademinių mainų – atveju taip pat ir mokslinio laipsnio, pedagoginio vardo, pareigų paminėjimo svarbą vienoje ar kitoje šalyje / kultūroje / institucijoje.

Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad didžioji dauguma dėstytojų mano, jog **bendraujant** su priimančiosios institucijos atstovais **svarbu paminėti tiek mokslinį laipsnį, tiek pedagoginį vardą, pareigas** ar kitą pagarbų kreipinį. Kai kurie dėstytojai mano, kad **nederėtų per greitai pereiti į vardų lygmenį**, tai patartina tik kitam asmeniui paprašius ir gerai jį pažįstant.

„...kaip ir visam pasauly mandagumo ribose, kadangi tai nėra, sakykim labai artimi žmonės, tai yra mandagumo ribose, aišku, kalbos ten nėra, kad kreipiesi: ar vedėjau, ar profesoriau ten kažkaip.“ (10 i.p.) / „Aš manau, kad taip, svarbu. <...> gerbiamas katedros vedėjau... nebūtinai dėti dar ten docente.... nebūtinai, tas visiškai formulu būtu. Galbūt kokiam oficialiam pristatyme...“ (15 i.p.) / "Bendraujant su kitais žmonėmis, pereiti į vardų lygmenį tu gali tada, kai tu jauti, kad jie patys to nori, kad jau subrendo tokia situacija, bet neperspausti, <...> jeigu žmogus taip pageidauja, tai jūs priimkite tokį bendravimą, bet ne per greitai, ne per daug familiariai. Reikėtų, kad vis tiksliai išreikšti kitam žmogui pagarbą prisimenant jo mokslinį vardą <...> ir jeigu mes turime informaciją apie žmogų, <...> pavyzdžiui, garbės akademikas, tai bus žmogui labai malonu, jeigu jūs pasakysite, kad mums labai malonu bendrauti su jumis, nes mes žinome, kad jūs, pavyzdžiui, mūsų universiteto garbės daktaras. Tai čia tada rodo, kad atvykote iš kultūringos šalies, ir mokate savo šalį pristatyti, nes kuo jūs parodysite pagarbą tais kreipiniais kitam žmogui, tuo labiau gerbs jus.“ (25 i.p.) / „Sąlyginai aš supratau, kad titulai yra svarbūs. Pavyzdžiui, jie prie inžinierių rašo tą „Ing.“ sutrumpinimą, nes jiems tai yra svarbu.“ (18 i.p.) / „Slovėnijoje jie nenorėjo, kad juos vadintų vardais, man susidarė toks įspūdis. Visada kreipiesi „missis“ ar tai „miss“. Jeigu bendrauji su koordinatoriumi, kur jaunos mergaitės yra tai aišku, kad galiu kreiptis vardu, ir dėl to nebuvo jokių nesusipratimų, bet jeigu tai yra viršesnis pagal pareigas ir statusą žmogus, tai tu ir negali kreiptis į jį vardu, turi būtinai pasakyti bent jau „ponia“.“ (19 i.p.) / „Labai svarbu iš tikrųjų, nors dažnai sako, kad į tai nekreipia dėmesio, bet dažniausiai jie kreipia, ir tai priklauso ne kiek nuo šalies, kiek nuo, sakysim, nuo institucijos dydžio ir nuo to lygmens bendravimo tokio, sakysim, tų institucijų kokios ten yra, nes vienas dalykas, sakykime, yra universitetai, tarptautiniu mastu pripažinti, jų elgesys yra visai kitoks, ten, sakysime, kažkokiam didmiesty universitetas yra visai kitoks, ir visai kitoks yra bendravimas negu kažkokiam mažam kaimelyje <...> Ir dar, sakyčiau, labai priklauso ir nuo šalies tokio, sakyčiau, nacionalinio charakterio, pavyzdžiui, norvegai yra tikrai šalti žmonės ir ten dažniausiai užmegzti kažkokius asmeninius kontaktus, dažniausiai yra pakankamai sunku.“ (24 i.p.)

Taigi interviu protokolų analizė rodo, jog pagarbių kreipinių vartojimas yra svarbus ir reikšmingas. Ir tai priklauso ne tik nuo šalies, bet ir nuo pačios institucijos tradicijų. Šią tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomonę galima pagrįsti ir mokslinėje literatūroje (Misevičius, 1998; Foster, 2004 ir kt.) akcentuojama mandagaus bendravimo svarba.

Tačiau kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai mano, kad tokie dalykai, kaip mokslinio laipsnio, pedagoginio vardo, pareigų ar kito pagarbaus kreipinio paminėjimas nėra svarbu ir labai reikšminga.

„Ne, nėra atstumo, vardais visi vadinasi, tiesiog nuo vardų pradėdame visi bendrauti ir...<...> moksliniai laipsniai <...> nieko nereiškia <...> Jokių pabrėžtinumų kaip ir nėra.“ (7 i.p.) / „Jie labai neformalūs, tai daugiausia vardais. Matyt, nori, kad ir tu vardais vadintum. Vardais vadinasi ir amžius nesvarbu...“ (iš 8 interviu protokolo) / „Labai paprastas bendravimas vardais, ir jokiais ten tikrai ne. Nesijaučia to, kad kaip tu pamatai profesorių visas susitingsti, kad, gink dieve, ten ne taip pareigas jo pasakysi ar, gink dieve, vardu kreipsiesi.“ (17 i.p.) / „...kad tokių tų laipsnių kažkaip ir nepastebėjau, tos hierarchijos neišsiryškino, kad čia kažkas aukščiau vieni už kitus. Net ir neišidėmėjau, <...> visi tiesiog draugiškai ir šiltai sveikinasi vieni su kitais. <...> Sakau, kad tokių hierarchijos laipsnių, bendravimo oficialaus, kažkaip nepastebėjau. (26 i.p.)

Tokią kai kurių dėstytojų išsakytą nuomonę remiantis mokslinė literatūra bei kitų dėstytojų išsakytomis mintimis galima paneigti.

Vizitinė kortelė. Dar vienas svarbus bendravimo etiketo akcentas, kurio nederėtų pamiršti – vizitinės kortelės. Analizuojant interviu protokolus pastebėta, kad vizitines korteles pamini tik keletas tyrime dalyvavusių dėstytojų.

„Vizitinės kortelės dar labai svarbu <...> važiuodamas į užsienį tu negali važiuoti ir sakyti: „Va, pamiršau vizitines korteles“, ne, jų turi turėti, aišku, nesišvaistyti jomis į kairę, į dešinę, bet jeigu jau tau davė, būtinai turi atiduoti atgal.“ (21 i.p.) / „...būna <...> susitikimai <...>, tai dažniausiai reikėtų lauktuvių pasiimti minimalių <...> ir, aišku, vizitines korteles, nes dažniausiai yra įprasta, kad apsikeičiama vizitinėmis kortelėmis.“ (20 i.p.)

Tai, kad vizitines korteles mini tik nedaugelis tyrime dalyvavusių dėstytojų, nėra prielaida manyti, kad vizitinės kortelės nereikalingos, ar nesvarbios. Tuo labiau, kad ir mokslinėje literatūroje teigiama, kad pažintis su partneriais prasideda nuo pasikeitimo vizitine kortele, be to atsakyti kortele į kortelę – privaloma mandagumo taisyklė (Misevičius, 1998, p. 178). Be to, mobilus dėstytojas ne tik privalo visada su savimi turėti vizitinę kortelę, bet ir žinoti kaip ir kada ją įteikti. Būtent šių žinių, kai kurių tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone, labiausiai jiems ir trūksta.

„...deja, deja mes dar nemokam, kaip jie tai daro, pavyzdžiui, pateikti vizitinių kortelių. Mus nustebina, net nepastebi, kaip tau paduoda tą vizitinę kortelę, kaip tu paimi, kaip apsikeiti, o kai reikia tau pačiam paduoti ir nežinai, duot neduot duot neduot ir žiūrėk, ir pasilieka rankoj ta vizitinė kortelė. Tai, o dažniausiai bandai iškisti, ir dažniausiai nesusipratimo toks momentas gaunasi.“ (32 i.p.)

Dovanos. Svarbus bendravimo etiketo akcentas yra dovanos ir suvenyrai. Aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio siekiantis dėstytojas turi žinoti, kokias dovanas / suvenyrus yra priimtina dovanoti priimančiosios institucijos atstovams; žinoti, kaip jos turi būti teikiamos ir pan.

Analizuojant mokslinę literatūrą (Gesteland, 1997; Misevičius, 1998) paaiškėjo, kad vizitų metu geriausia dovanoti suvenyrus, reprezentuojančius šalį, miestą ar firmą / instituciją. Dovanos neturi būti brangios ir įpareigojančios. Tokios nuomonės laikosi ir daugelis tyrime dalyvavusių dėstytojų. Interviu protokolų analizė rodo, kad dažniausiai dėstytojai priimančiosios institucijos atstovams dovanuoja suvenyrus. **Populiariausi suvenyrai su Šiaulių universiteto atributika. Mėgstama dovanoti ir lietuviškus saldinius bei šokoladą.**

„Aišku geriausia yra, jeigu iš institucijos į instituciją, tai kažkokie taip vadinami suvenyrai susiję su atributika, pavyzdžiui, vat universiteto.“ (3 i.p.) / „... geriausi <...> suvenyrai būdingi tam universitetui, kad ir ta mūsų Šiaulių universiteto saldainių dėžutė.“ (2 i.p.) / „...universiteto atributika ir saldainiai labai jau jiems patinka tie universiteto saldainiai mūsų...“ (4 i.p.) / „Aš va kai važiuoju, tai visada prisidedu saldainių, šokoladų, nes visada yra geriausia.“ (6 i.p.) / „Tradicinius, kaip sakau, lietuviškus, kaip, kad, tarkim, „Rūtos“ saldainiai čia būna viršūnė jiems visiems <...> Irgi vežuos universiteto suvenyrų...“ (7 i.p.) / „Vis tiek, mes turim laikytis to principo, kad tu veži kažkokią dalelę iš savo šalies, tai kažką, kas pas mus yra vertinama kaip suvenyras <...> Tai vat geriausia vežti arba, sakykim, kažkokį tai suvenyrą, kaip universiteto, pristatymui, reprezentavimui, puoduką, knygutę, bet nedaug ir neužversti kalnais tos informacijos, ta prasme, kad žmonėm būtų malonu. Atrakcija kažkokia. Labai visi mėgsta universiteto saldainių dėžutes, nes ten yra nedaug to

šokolado, ir ten yra nuotrauktės su universiteto vaizdeliais viduj, ir reprezentuoja universitetą, ir sako ir skanu, ir gražu, ir įdomu labai.“ (9 i.p.) / „...universiteto atributikos, nes vis tiek čia ten važiuoji ne šiaip į svečius, <...> universitetas turi saldainių dėžutę yra su universitetu, tai vat šituos nuveži padalini, nu ten ar raktų pakabukų, ar ten tušinukų, nu viską, ką turi.“ (14 i.p.) / „Sakyčiau, suvenyrai, kurie pristato šalį ir patį universitetą. Tai ką mūsų tarnybą išleidusi, manau, yra labai puikių pavyzdžių. Ir tuos saldainių dėžutes, ir tos skarelės ar kepuraitės, raktų laikikliai, šratinukai.“ (15 i.p.) / „Nu minimaliai, <...> suvenyrai, kurie labiau atspindi tavo miestą, tavo instituciją, minimaliai <...> nereikia pagadinti reikalų su nemotyvuotom dovanom, didelėm kažkokiom tai, arba ten dar kažkuo. Visada kuklūs dalykai, bet simboliški dalykai geriau suveikia.“ (29 i.p.)

Kita dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, kad dovanoti tinka **nuotraukų albumus, informacinius leidinius / lankstinukus apie Lietuvą, Šiaulius, Šiaulių universitetą**. Tokios dovanos, kai kurių tyrime dalyvavusių dėstytoju nuomone, kartu atlieka ir pažintinę funkciją.

„...galima <...> nuotraukų albumą nuvežt, o gal kažką iš <...> iš knygų, iš tokios pažintinės pusės.“ (4 i.p.) / „Apie Šiaulius vežiau albumus...“ (8 i.p.) / „Pirmiausia tai reikia kuo daugiau informacijos apie <...> instituciją.“ (11 i.p.) / „...aš vežu fotografijas: Lietuvos vaizdus irėmintus ir parašai ten: „Maloniam prisiminimui iš Lietuvos“ ir dar kokį prierasą ir tai yra išskirtinė dovana tam žmogui...“ (21 i.p.) / „Pirmiausia, tai reikėtų vežti tokias dovanas, kurios turi pažintinę vertę. Tai būtų knygos, tai būtų nuotraukų albumai, tai būtų suvenyrai atspindintys tavo valstybę, tavo etnosą <...> aš vežuosi <...> nuotraukas įsiremėnes, tai visada tai yra labai maloniai priimama, ir aišku ant tos nuotraukos turi būti užrašas, turi būti tavo grįžtamoji informacija <...> Knygą, sakysime, vis tiek, net jeigu ir tu ne autorius, vis tiek tam tikroje vietoje įrašai savo, reiškia, arba lapelį įdedi, kur yra informacija apie tave, apie tavo instituciją, <...> įdedi dar plus prospektuką apie savo universitetą.“ (25 i.p.)

Analizuojant interviu protokolus išryškėjo gana prieštaringos tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomonės dėl alkoholinių gėrimų dovanojimo. Vieni mano, kad lietuviškus alkoholinius gėrimus dovanoti galima ir juos dovanoja.

„Nu aš ten gėrimų irgi vežiau, daviau tam dėstytojui kurį pakeičiau...“ (27 i.p.) / „Aš kažkaip manau, kad nieko čia baisaus, aš, sakysim, vežiau ten tuos tradicinius Lietuviškus gėrimus, ten tą, sakysim, Suktinį, Dainavą, Malūnininkus, na ir aš aišku duodamas paaiškinau, kad tai yra vis tiktai Lietuva yra šalto klimato šalis <...> nėra tabu daiktas. Jie tikrai man dovanuoja gėrimų, ir vyno reiškia, nu kuo jie didžiuojasi, <...> mes turim savo kažkokius gėrimus, tai nemanau, kad čia yra kažkas tokio.“ (28 i.p.) / „...įsidedu ir simbolinį alkoholio, tradicinį Lietuvišką, nedidelį <...> Trijų devynerių vežuosi, tai va ką aš čia kažkada Bobelinę vežiausi, nes nu tuos stipresnius moterims ne visada tinka, o Bobelinę Portugalijoje vat labai tiko <...> O į Daniją vežiausi irgi, bet ten vežiausi jau iš tų stipresnių, nes ten žinojau, kad su vyrais teks bendrauti. <...> Ir man davė ir vaizdajuostę davė, ir knygą davė, ir irgi gėrimą kažkokį danišką ten jujų. Ar ten degtinė, net nežinau.“ (6 i.p.)

Tuo tarpu kiti tyrime dalyvavę dėstytojai yra visiškai priešingos nuomonės ir mano, kad aukštąją mokyklą atstovaujantis dėstytojas neturėtų dovanoti alkoholinius gėrimus priimančiosios institucijos atstovams.

„...manau, kad tikrai nederu vežti tokių stiprių gėrimų, nors tu žinai, kad gal ten būtų atrakcija ir taip toliau ir didelį butelį sakysim. Didelį butelį gėrimo, nesuvynioto ir paduoti.“ (9 i.p.) / „Nemanau, kad reikia alkoholi vežti. Todėl, kad vis tiek yra dalykinis vizitas ir tu važiuoji reprezentuoti universitetą, nemanau, kad alkoholis reprezentuoja aukštąją mokyklą.“ (18 i.p.) / „...tikrai nereikia vežti jokių gėrimų. Aš esu kategoriškai prieš vežimą, sakysim, tegul ir lietuviškais vardais vadinamų svaigiųjų gėrimų. Tu gali būt ne taip suprstas. Tu gali atsivežti sau, jeigu tu manai, kad tu turėsi progą pabendrauti neformaliai, bet tai nėra dovana. Butelio statymas kaip dovanos gali įžeisti žmogų, su kuriuo tu bendrauji, ir jeigu tu universiteto dėstytojas atėjai, ir pastatysi vodkos nu, tai atrodyt tikrai nevykusiai. Tada tu būsi iš to sovietinio mąstymo, iš karto taip ir priimtas. Pagal tai, ką tu atsivežei, ką tu papasakojai, taip priims ir tave patį, ne tik tavo valstybę.“ (25 i.p.)

Dar kiti tyrime dalyvavę dėstytojai išsakė nuomonę, kad alkoholinius gėrimus dovanoti galima, tačiau šie gėrimai turėtų būti mažose simboliškose talpose. Arba dovanojami asmeniui, kuris jau pažįstamas, žinant jo pomėgius, interesus.

„Aš manau, kad čia reikia subtilumo ir takto žinoti, kad gėrimai aukščiausios parbos ir geri, galbūt nedideli tie buteliai, bet suvenyriniai tokie, kaip Dainavos trauktinė ar ten kokia Malūnininko. Kaip, pavyzdžiui, latviai turi balzamą, tai jie visur gali vežti dėl to, kad tai toks nacionalinis gėrimas. Kad ir mūsų tos Trejos devynerios, kur aprašyta angliškai iš kokių žolelių. Žodžiu, nenuveši, nepaduosi, bet ko ir bet kaip. Jau reikia imti brangesnius suvenyrinius ir, kad neapsisunkint. Svarbu ne kiekis, o simbolinis gestas. Aš neatmetu šito dalyko, tai įprasta, be to daiktas yra suvartojamas, jis nestovės numestas. Bet irgi nepadauginti, negalvoti, kad prigirdysiu, balių padarysiu. Tai grynai simbolinis. Reikia turėti subtilumo, supratingumo.“ (15 i.p.) / „Aš nesu nei už, nei prieš, bet aš netoleruoju. Aš galiu vežti tik tam žmogui, kurį aš labai gerai pažįstu, o jeigu aš važiuoju pirmą kartą, tai nemanau, kad, jeigu aš žinau, kad jis kolekcionuoja, tai aš galiu

vežti, bet jeigu aš nepažįstu žmogaus, tai aš nedirštu. Aš geriau paimsiu „Rūtos“ saldainių su likeriu arba tiesiog Šiaulių universiteto saldainių ir bus neutrali tokia dovanėlė.“ (20 i.p.) / „Aš iš tikrųjų, jeigu ir paimti iš alkoholio, tai labai kažkokių labai suvenyrinius buteliukus ir labai atsirinkti, kam tu gali duoti, nes tu gali pataikyti, kad žmogus yra visiškai abstinentas, tai bus jau konfliktas. Gali vežti tam žmogui, jeigu tu važiuoji kelintą kartą ir tu žinai <...> važiuodama vežu lietuviško brendžio butelį, bet tai yra, mes jau kontaktuojam ne pirmi metai ir aš žinau jo pomėgius ir t.t.“ (21 i.p.).

Taigi kaip rodo interviu protokolų analizė, tyrime dalyvavę dėstytojai išsako gana skirtingas nuomones apie tai, ar Šiaulių universiteto dėstytojas, vykdamas į kitos šalies aukštąją mokyklą, turėtų vežtis alkoholį kaip dovaną.

Analizuojant mokslinę literatūrą neteko aptikti autorių teigiančių, kad vienoje ar kitoje šalyje alkoholiniai gėrimai būtų laikomi tinkama dovana. Apie alkoholinius gėrimus / tinkamą jų pasirinkimą autoriai (Foster, 2004) kalba tik tada, kai aptariamose etiketose taikantys taisyklės einant į svečius šventinių pietų ar vakarienės, tačiau ne institucinio lygio susitikimuose. Tai leidžia daryti išvadą, kad **alkoholiniai gėrimai neturėtų būti dovanojami dalykinio vizito metu**. Todėl aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio siekiantis dėstytojas, turėtų žinoti, kad alkoholiniai gėrimai nėra tinkama dovana priimančiosios institucijos atstovams ir jų nedovanoti; išskyrus tuos atvejus, kai dėstytojas kviečiamas į svečius.

Analizuojant interviu protokolus išaiškėjo, kad tyrime dalyvavę dėstytojai beveik vieningai tvirtino, kad **netinkamiausios dovanos** (išskyrus saldainius ir šokoladą) **yra maisto produktai**.

„Manau, kad nederėtų vežti maisto produktų kažkokių, nu šiaip jau, ten kokią nors dešrą, sūrį, ar dar kažką.“ (9 i.p.) / „Jeigu tokios dešros, sūrio, aš išvis neįsivaizduoju tokio varianto, man atrodo, su maisto produktais labai, labai atsargiai, <...> saldainiai tvarkoj, ypač tie Šiaulių universiteto saldainiai, tai yra ir suvenyras ir kartu, <...> bet su maistu, tai labai sudėtinga.“ (21 i.p.) / „Nerekomenduotina yra vežti žuvį, dešrą ir įvairų alkoholį...“ (23 i.p.).

Suvenyro ar dovanos įteikimas taip pat svarbus bendravimo etiketo akcentas, todėl svarbu žinoti, kaip ir kada teikiamos dovanos ir suvenyrai. Bendravimo etiketą nagrinėjantys autoriai (Misevičius, 1998 ir kt.) siūlo dovanas / suvenyrus teikti susitikimo pradžioje ir teikti būtent tam asmeniui, kuriam dovana / suvenyras skirtas.

Interviu protokolų analizė rodo, kad tyrime dalyvavę dėstytojai neišskiria ypatingų reikalavimų suvenyro / dovanos teikimui. Mano, kad tai priklauso nuo konkrečios situacijos, nors dažniau siūlo suvenyrus / dovanas įteikti susitikimo pradžioje; be to suvenyrai, dėstytojų nuomone, turi būti tinkamai įpakuoti.

„... susipažįstant, <...> kitą kartą po susitikimo, labai įvairiai. Tarkim, jeigu tu žinai, kad bus atsisveikinimo kažkoks tai, vat, vakarėlis, tai tu kažką pasiruoš, vat, tam žmogui atskirai <...> Labai įvairiai iš tikrųjų, negalėčiau pasakyti, kad aš, vat, ateinu ir padedu kažkokią tai dovaną.“ (7 i.p.) / „Labai priklauso nuo situacijos <...> Bet yra tam tikros taisyklės, kai kai, sakykim, jeigu tu ten sėdėsi, ir paskui, sakykim, jeigu prieš eidamas iš kišenės pradėsi krapštyti ir oje, aš užmiršau, tau atvežiau dar dovaną. Galima, žinoma su senu draugu viskas galima, bet tai atrodo, kad tu apie jį negalvoji, kad tau tas pats tas susitikimas buvo, tu nepasiruošęs ir taip toliau <...> Aišku, vidury paskaitos tu neduosi ar kažkur tokioj formalioj aplinkoj, kur tikrai kiti neduoda žmonės, nieko neturi <...> ir tu vienas išsišoki ir čia pradėdi visus vaišinti, tai vat yra tam tikros taisyklės, bet jos yra nerašytos, tu tiesiog turi intuityviai jausti.“ (9 i.p.) / „Nėra taip, kad šalies vadovai susitinka ir būtinai turi apsikeisti, nu labai nepastebėjau. Paprastai, jeigu ar į katedrą kokią ateini, tai šį tą palieki, ar ten tų saldainių, nu tiesiog aš nežinau tų etiketų, kaip kitose šalyse gal yra...“ (14 i.p.) / „Aš manau, kad kai jau prisistatoma, nueinama į tarnybą pas tą koordinatore, į katedrą užėjus palikti savo vizitą, kada tu prisistatai, kas tu toks, tada ir duodi savo tas dovanas, ką tu norėtum palikti tam universitetui ar akademijai.“ (15 i.p.) / „Aš dažniausiai jau pirmo susitikimo metu, todėl, kad jeigu darai tai pabaigoj, yra tekę atveju, būvę taip, kad jeigu atiduodi pabaigoj, tai išeina toks kaip ir padėkojimas, nelabai jau gražu, ar ne, tai dažniausiai pirmo susitikimo metu, kada tave atveda, tai nebūna pokalbio pradžia, kartais būna pokalbio pabaiga, <...> bet vėlgi, reikėtų būti lankstiems, nebijoti pagal situaciją, atsinešti tą maišuką, tai gali maišely sudėta, vėlgi, dar svarbu, kaip pateiksit, kai ten ištraukia, pradeda čezinti popierių, tai labai nejaukiai pasijunti, tas daiktas turi būti atitinkamai ir įdėtas.“ (21 i.p.) / „Nu tiesiog vat matai tą situaciją. Būna situacija, kad tave atveda, vat, tu čia kalbi ir čia eina vieni, kiti, ir tu tiesiog lauki, nekiši iš karto, pavyzdžiui, Danijoj man buvo situacija tiktai tokia palanki ir iš tikrųjų man davė dovanėlę, ir aš taip galvoju, gerai, kad išlaukiau, kad nepuoliau, <...> bet jau atsisveikinant.“ (6 i.p.).

Interviu protokolų analizė rodo, kad kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai mano, jog svarbu **žinoti (pasidomėti) ir tai, kokias dovanas ar suvenyrus dovanuoja anksčiau į tą pačią instituciją vykę dėstytojai ar studentai**. Šios žinios, dėstytojų nuomone, padėtų išvengti pasikartojimo ir leistų išlikti originaliems.

„...reikėtų pasižiūrėti kaip dažnai iš mūsų čia važiuoja, <...> jeigu ten po kelis, tarkim, važiuoja, tai gali būt, kad jau turi kažkokių tokių... Tai <...> pasiklausi kito žmogaus, ką tu vežei, o ką man nusivežti, <...> stengiasi pasižiūrėt, kas yra naujesnio, tai didelė tikimybė, kad kažką arba pats vežei, arba kažkas kitas yra nuvežęs.“ (22 i.p.) / „...yra jau važiuavę kiti, ir visa laimė, kad aš jau šnekėjau ir, vat, [sako] nuvežiau knygą koordinatoriui, ir aš galvoju, jeigu aš antrą kartą būčiau nupirkus tą knygą koordinatoriui tokią pat. Tai visgi reikia <...> palaikyt ryšius. <...> gal nieko bloga neatsitiks, kad ten tą pačią knygą nuveši antrą kartą, nu saldainiai... Saldainius nuveši antrą kartą, kad pasikartos čia nieko tokio, bet tokią knygą, aš nežinau ar bebūtų įdomu žmogui antrą kartą tokią pat dovaną gaut.“ (12 i.p.)

Taigi tiek mokslinės literatūros analizė, tiek interviu protokolų analizė rodo, kad žinios apie tinkamas / netinkamas dovanas priimančiosios institucijos atstovams yra svarbi dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dalis.

Pokalbių temos. Kitas svarbus sėkmingo bendravimo aspektas – tinkamos pokalbio temos pasirinkimas. Nors kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai ir teigia patys temų pokalbiams nesidomintys, mėgstamas ir tabu temas reikia žinoti.

„Paprasciausiai temų pats neužvedinėju, būni atsargus tose vietose ir mėgini tas temas, kurios yra užkabinamos ir tiesiog verti jas humoru ir panašiai.“ (23 i.p.)

Interviu protokolų analizė rodo, kad esama bendrų temų, kuriomis mielai kalbama visose šalyse, tačiau esama temų, kurios mielos tik vienos ar kitos šalies / kultūros atstovams. Panaši situacija ir su tabu temoms: esama bendrų tabu temų ir temų, kurių geriau neliesti vienoje ar kitoje kultūroje.

Dėstytojų nuomone mėgstamos pokalbių temos. Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad trumpų oficialių susitikimų metu plačios diskusijos neišsiplėtoja ir **pokalbių temos dažniausiai apsiriboja dalykiniu diskursu**. Tačiau neformaliame bendravime pastebimas platus dėstytojų paminėtų **pokalbių temų spektras**. Tai ir **kultūra, ir darbas, ir šeima**.

„Mėgstamos tos tokios nu bendrakultūrinės.“ (1 i.p.) / „...apie savo kultūrą, apie savo šalies papročius, <...> apie savo universiteto, sakykim, kažkokių tai skirtumų...“ (5 i.p.) / „Tai yra labai paprasti dalykai, tiek, kiek siejasi su darbu, tiek, kiek siejasi su profesija, su kultūra, su istorija.“ (29 i.p.) / „Mes šnekam apie darbą, apie temas, apie studentus, kai kada bendraujant. Nu vat apie viską tiesiog pasidaliname. Kokios mūsų tyrimų yra sritys ir panašiai. Daugiau bendraujame galbūt ir toj mokslinėj plotmėj ir šiaip pabendraujam, apie šeimą pašneka ir labai įvairiom temom.“ (7 i.p.) / „...mes kabėjom apie studentus, literatūrą, konferencijas. Buvo toks pakankamai oficialus diskursas, nebuvo kažkokių asmeninių motyvų.“ (15 i.p.) / „...geriau kalbėti neutraliom temom arba, kurios susijusios su kažkokiom būtent mokslinėm problemom, diskusijom arba tiesiog taip kažką tokio, tokiom bendrom temom, kad neliesti tokių nei istorinių, nei tokių, kur gali kilti konfliktų: apie karus visokius kaip ten mėgsta, politika aš niekad, nebent, jei kažkas užveda kalbą, tai aš dažniausiai laikaisi neutralios pozicijos.“ (20 i.p.) / „Ir apie šeimą, ir apie kultūrą, ir apie knygas, apie filmus, apie muziką. Bet jie vis vien domisi kaip pas jus universitete...“ (8 i.p.) / „Kalbėjom, kaip sakoma, ir apie orą, na tiesiog esi ne tokioj aplinkoj, kad būtų apie kažką labai... apie mokslą, apie šeimyninę padėtį įdomaujasi, mes domėjomės, ką jie nuveikę. Tai tos temos maždaug apie keliones, apie jų asmeninį gyvenimą be gilių detalių... ir, aišku, dar domėjomės, ką galima pamatyti būtent tam mieste, kur nueiti...“ (11 i.p.)

Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai išskiria konkrečioms šalims būdingas mėgstamas pokalbių temas, pavyzdžiui, **Prancūzijoje dera pagirti prancūzų virtuvę, tinkamos temos apie sportą, apie šalį; Danijoje, Austrijoje – maisto kultūra, gėrimai ir pan.**

„Jie yra gurmanai, ir juos visada būna labai pamaloninti, kai pagiri tą prancūzišką virtuvę, arba vyną, arba sūrį, <...> o, tai jūs žinote?! Ir kai pasakai, kad jūs ten apie 700 tų rūšių sūrį turite panašiai ar apie vyną <...> O šiaip apie sportą, bet jie žinoma apie krepšinį ne, kaip, kad Lietuvoje, ar ne, galiam kalbėti ir visi žino, tai ten taip nėra, ten dviračių daugiau ir futbolas. Apie futbolą tai jau irgi galima pasišnekėti, apie dviratininkus, tenisas dar <...> Na ir turbūt apie šalį, jeigu iš tikrųjų esi kiek nors susipažinęs ir, kad čia ir tie kalnai, aukščiausia viršukalnė, alpės ir panašiai.“ (14 i.p.) / „Apie žuvį, apie maistą, apie alų Danijoje, Austrijoje galiama kalbėt apie vynus ir alų, Ispanijoje apie vynus <...> Galiam kalbėt apie sportą ar dar kažką tai tokio... apie, sakysim, kultūrą, meną.“ (24 i.p.)

Kai kurias pokalbių temas, pasak tyrimo dalyvavusių dėstytojų, lemia ne tik šalies, bet ir priimančiosios institucijos ypatumai.

„Na žinokit labai įvairiai, irgi tai priklauso nuo šalies, pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje aš buvau institucijoje, kurioje labai daug ne Europos Sąjungos studentų, ir jiems tiesiog įdomu, kaip Lietuvoje tie ne Europos Sąjungos studentai priimami, tai, galų gale, iki to tarptautinio tokio bendravimo, rasizmo, galų gale, tokios vat būna temos. Iš tikrųjų reikia žinoti ką pasakyti, nes būna ir tų dėstytojų negrynų europiečių, tai reikia žinoti, <...> atsargiai rinkti žodžius...“ (30 i.p.)

Aptarus pamėgtas pokalbių temas, būtina paminėti ir tyrimo dalyvavusių dėstytojų išskirtas tabu temas.

Dėstytojų nuomone tabu temos. Interviu protokolų analizė rodo, kad tyrimo dalyvavę dėstytojai išskiria tiek bendras tabu temas visoms kultūroms, tiek specifines – vienoje ar kitoje šalyje nepageidaujamas pokalbių temas. Bendroms **tabu temoms priskiriamos** pokalbių temas, **galinčios kaip nors įžeisti / kritikuoti įvairius kultūrinius, religinius, istorinius dalykus bei temas liečiančios finansus** (atlyginimai, asmeninio nekilnojamojo ar kt. turto kainos) ir **asmeninį žmonių (ypač šeimų) gyvenimą.**

„Gal tų kritiškų pastabų nereikia daryti. Nei viena šalis... visi turbūt labai jautriai sureagoja, kai kritikuoja jų tam tikrą kultūrą, jų sakykim, istorinę praeitį. Ji yra tokia, kokia yra ir nereikia jos kritikuoti.“ (1 i.p.) / „...bendraujant su užsieniečiais finansai yra tabu kažkaip.“ (5 i.p.) / „Aš tikrai negalėčiau paklausti, sakykim, kiek profesoriau, jūs dabar šiandien uždirbat, arba, kiek pinigų kišenėj turit, arba kažkokių tokių klausimų užduoti, kur ir šiaip jau tokių klausimų niekam neužduočiau, <...> Arba sakykim ten įvertinti, labai griežtai reikalauti, kad įvertintų kažką <...> Lygiai tie patys dalykai kaip ir bet kurioje kitoje, sakykim, aplinkoje.“ (9 i.p.) / „Bendri tabu yra: neklausk, kiek tu uždirbi.“ (13 i.p.) / „Gal apie pinigus – gėda, kad esi ubagaus, o, kad esi turtingas irgi niekas nesigiria. <...> aš niekad nekaltu apie savo asmeninį gyvenimą. Manu, kad nereikia pasakoti apie savo, aišku, gali pasakyti tą oficialią informaciją: tas, tas... Na, bet, kad labai įsijausti ir apie save pasakot, leistis klausinėjamam, ten kokių nors, nu aš manau tikrai ne... Jų aš niekad irgi asmenybinių dalykų <...> tikrai nesidomėjau.“ (16 i.p.) / „Ne, principe sakykim, taip, aš žinojau, kad tam tikri etiketo momentai yra, kad apie pinigus nėra klausama.“ (28 i.p.) / „...aš neklausiu žmogaus, kiek tu uždirbi ir nematau reikalo atsakinėti pats, kiek aš uždirbu. Kiek aš galiu, tiek aš ir uždirbu. Jis nuo to, kad aš pasakysiu, kad, vadinasi, aš gaunu 5 kartus ar 10 kartų mažiau, negu jis, tai nuo to mano padėtis nepasikeis. Čia paprasčiausiai suniekini save ir viskas.“ (25 i.p.) / „Iš tabu temų, tai aišku yra šeima, ir, aišku, vis tiek vengiama klausiti kiek tai kainuoja <...> apie nekilnojamą turtą.“ (2 i.p.)

Daugelis tyrimo dalyvavusių dėstytojų išskyrė pokalbių temas, kurios nepageidautinos konkrečiose šalyse.

Pavyzdžiui, **Vokietijoje labai atsargiai reikėtų kalbėti apie pasaulinius karus**, nors šios temos gana dažnai iškyla pokalbiuose. Dauguma vokiečių jaučia kaltę dėl Trečiojo Reicho; žodis *naciai* Vokietijoje visai nevartotinas.

„Čia vėlgi labai priklauso nuo situacijų, bet aišku yra tokių, nu, kad ir to Antrojo pasaulinio karo tema, politika, žydai, ir anekdotų, tokių, kur vulgariai juokauti geriau nereikia.“ (2 i.p.) / „Šiaip sako, kad ten tie visi naciai ten tokia tabu tema.“ (4 i.p.) / „...žinoma reikia žinoti tas skaudžias istorines temas, kad tarkim kaip ir Vokietijoje, <...> tai geriau net neliesi tų, taip pat rasistinio nereikia, nes jeigu vienaip ar kitaip nusiteikę, tai gali būti problemų, nes nežinom kokia kilmė to žmogaus, kaip jis į tai reaguoja, nacistinių, rasistinių...“ (20 i.p.) / „...kiekviena šalis turi savo specifiką <...> kad ir tie Vokiečiai <...> kad jie yra kažko nepadarę gyvenime, arba padarę ne taip, ir dėl to, sakykim, tokios susiklosčiusios politinės, kažkada, situacijos, ir kai kurie iki šiandien gailisi.“ (2 i.p.)

Tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone, kai kuriose šalyse nepageidautinos pokalbių temos, kurios liečia **nacionalinius klausimus, teritorinio vientisumo problemas, korupcijos apraiškas** šalyje ar kitas temas.

„Nu nacionalinis klausimas nepageidaujamas ten aptarinėt kažką tai, ten skaudžių galiame temų surasti teritorinio vientisumo ten, pavyzdžiui, tam tikrų sričių priklausomybės, <...> pavyzdžiui, su danais aptarinėjant ten kokį nors Grenlandijos likimą, tai nerekomenduočiau, nes jeigu žmogus žino, kas ten Grenlandijoje dedasi, ir danui tiesiai šviesiai pasako, tai visai nepageidautina, sakysim, ir tokių temų, kaip korupcija atskirose šalyse, irgi geriau neliesti, nes išaiškėja, kad Lietuvoje va korupcijos lygis aukštas, o kai pradedi aiškintis, kad ta pati korupcija yra ir Danijoje ir, sakysim, kitose normaliose šalyse, jie tada baisiai supyksta <...> tai geriau tų temų, aišku, neliesti, nes sakysim gilintis į tam tikrus niuansus ten politinius, socialinius jiems patiem yra pakankamai nemalonu, kaip danam aptarinėt kokį Grenlandijos likimą ir ten...“ (24 i.p.) / „...Toliau nekalbėti apie jokių tokių nacionališkai jautrius dalykus, ar ne, pavyzdžiui, sakykim, slovakai, čekai, ar ne, niekada slovakai neprisipažins, kad jie čekams pavydi, bet, nu neliesti tos temos, nes tai yra jautri jų tema ir geriau ją apeiti.“ (21 i.p.)

Taip pat renkantis pokalbių temas, tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone, reikėtų būti **atsargiems kalbant apie stichines nelaimes** ar kitus įvykius.

„...turėjau vieną tokią situaciją, pajuokavau nevykusiai apie kažkokį potvynį Portugalijoje, nepasidomėjęs, kad prieš 20 ten kelis metus buvo labai didžiulis potvynis, kuris pusę Lisabonos, reiškia žuvo ju... [sivaizduojat, ir aš taip numečiau: „oi čia potvynis“, kažką tai tokio nieko nenorėjau pasakyti, tačiau jie labai sureagavo jautriai. Ta prasme ne skaudžiai ne įžeidžiai ne kažką, bet jautriai. Nu gali būt tokių situacijų, reikia pasidomėt truputėlį apie istoriją ten kur važiuoji. Nu, kad nebūtų kokių nors tokių, ne tai, kad akibrokštų, bet ta prasme nevykusių pokštų tokių“ (29 i.p.)

Interviu protokolų analizė rodo, kad tyrime dalyvavę dėstytojai pokalbio temas pasirinkimą sieja ir su konkrečia situacija pokalbio metu, atsižvelgiant į tai, kokie žmonės dalyvauja pokalbyje, kiek gerai jie pažįstami.

„...labai priklauso nuo situacijos ir žmonių. Jeigu dėstytojas, sakykime, yra juodaodis ir panašiai, tai tikrai nešnekėsime apie rasizmą ir t.t., kažkaip tos temos turi neliesti, arba jeigu jisai užklaustų, kažkaip mandagiai turi atsakyti, nors galbūt tavo visai kitokia pozicija. Toliau religija taip pat <...> negali išreikšti tiesioginio ar netiesioginio ten nepritarimo ar ten žydam, budistam, labai turi na, atsargiai išeiti iš tos temos, arba labai turi atsargiai, neeskaluoti ten, kad tavo religija, tikėjimas yra geriau, kad kokie tie musulmonai blogi, va, iš tikrųjų šiais laikais yra labai mišrios tautos, ir gali būti žmogus ten, sakykim, musulmonas, bet nebūtinai jis turi būti religijos, sakykime, fanatikas <...> ir ten sakykime aptarinėti ten kažkokių politikų vienus ar kitus sprendimus, sakykime, jau tokių tautų atžvilgiu. <...> tu tiesiog turi jausti situaciją. Labai įvairūs tie atvejai būna, ko gali šnekėti, ir ko negali šnekėti.“ (30 i.p.) / „...aš niekada nekalbu apie sveikatą, apie šeimą kalbi tik tada, kai jie patys užsimeina ir vėlgį, pokalbiai apie šeimos narius yra tam antrame lygmenyje: jeigu tu važiuoji nebe pirmą kartą, tu jau žinai, tave gal net pristatė šeimai, ir va, tu matei nuotraukų ir tu gali pasakyti kas ten, bet reikia atsargiai, nes visko gali būti: koks šeimos narys miręs, ar kokia nelaimė – neliesti tų skaudžių temų.“ (21 i.p.)

Interviu protokolų analizė rodo, kad tinkamų pokalbių temų pasirinkimas bei tabu temų išskyrimas labai siejasi su žiniomis apie šalį partnerę. Galima daryti išvadą, kad kuo dėstytojas turi daugiau žinių³¹ apie šalį partnerę, tuo lengviau jis renkasi pokalbių temą, bei žino, kokių temų reikėtų vengti skirtingose šalyse ir skirtingose bendravimo situacijose. Tai dar kartą įrodo, kad aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio siekiantis dėstytojas turi turėti pakankamai daug žinių apie šalį partnerę.

Analizuojant interviu protokolus išryškėjo tyrime dalyvavusių dėstytojų išsakomų nuomonių prieštaravimas: daugelis tyrime dalyvavusių dėstytojų finansinius dalykus liečiančias temas įvardijo kaip tabu temas, tačiau išanalizavus dėstytojų išsakytas mintis, kokiomis socialinio gyvenimo realijomis domisi užsieniečiai – vienas labiausiai akcentuojamų dalykų buvo būtent finansiniai dalykai: šalies

³¹ Žr. Paveikslas Nr. 9 Žinių apie šalį partnerę klasifikacija

atlyginimų vidurkis, dėstytojų atlyginimai, senatvės pensija, mokestis už studijas, stipendijų dydis ir pan. Tai leidžia daryti prielaidą, kad finansiniai dalykai daugelyje Europos šalių nėra traktuojami kaip tabu dalykai, nors, kaip rodo mokslinės literatūros analizė (Foster, 2004), šiomis temomis diskutuoti reiktų visgi atsargiai.

Išvaizda. Dar vienas svarbus etiketo žinių aspektas – žinios apie dėstytojo išvaizdai keliamus etiketo reikalavimus. Interviu protokolų analizė atskleidžia, kad kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai šias žinias laiko itin svarbiomis.

„Keistai atrodo, kai na, sakykim, atvažiuoja, ir na, sakykim, ten vyksta darbas ir mes, reiškia, išsipuošę, su makiažu vakariniu ir su šukuosena, bet tai aš nežinau ar išmokstami dalykai, nes jeigu aš patarsiu eiti be šukuosenos ir be makiažo vakarinio paskaitų vesti, kas manęs klausys, bet jeigu kita vertus nueis toks žmogus, tai jo irgi nesupras.“ (9 i.p.) / „...aišku svarbu ir apranga, turėti tą tokį daugiau mažiau oficialų rūbą arba universalų rūbą, kad tu gali kažkokią detalę pakeisti, nes dažniausiai fotografuoja ir paskui tu reprezentuoji šalį, tai va, būti pasirengusiam“ (21 i.p.) / „Tu esi iš universiteto, ir tu turi pirmiausia gerai pagalvoti apie savo paties išvaizdą, savo susitvarkymą, savo apsirengimą, kad tu būtum, nereikia ten kažkokio puošties ten kažkokio tai super, bet reikia, kad tu būtum tvarkingas, kad tu būtum atrodantis taip, kaip ir privalo atrodyti akademinės visuomenės žmogus.“ (25 i.p.) / „...geriausiai, kad nebūtų ilgų lakuotų nagų, aukštakulnių raudonų batų, ypatingai Vokietijoje iš viso yra priimtas toks paprastesnis stilius: džinsai, na žinoma, megztinis <...> švarkeliai, golfai, toks klasikinis stilius, bet gali būti ir su džinsais, ta prasme derintusi su džinsais, tai nėra, kad kažkoksai kostiumas būtų, bet vokiečiai mėgsta tą klasikinį stilių, taip pat ir anglai, pastebėjau, klasikinį stilių. <...> bet žinoma negalima eiti ten mini sijonais, ar aukštakulniais batais su plonais kablais, ten išvis yra nesuprantama tokie dalykai ir lakuoti nagai, ir makiažas.“ (20 i.p.)

Taigi, tyrime dalyvavę dėstytojai mano, kad geriausiai tinka **klasikinis aprangos stilius**. Kiti išvaizdą reprezentuojantys dalykai (aksesuarai, šukuosena, makiažas ir t.t.) taip pat turėtų atitikti vienai ar kitai situacijai keliamus reikalavimus.

Aprangai keliami reikalavimai svarbūs ne tik darbo ar oficialių susitikimų metu, bet ir laisvalaikio. Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai pastebi, kad reikia atkreipti dėmesį ir į kai kuriuos kultūrinius dalykus, ir žinoti, kad, pavyzdžiui, kai kuriose šalyse į bažnyčią leidžiama įeiti tik su galvos apdangalu.

„...tos pačios skaros visada praverčia, į bažnyčias būna, kad veda: neisi plikais pečiais, tai va, rankinėj turėti kažkokį šalį ar skarą, ypač jeigu šiltesniu oru važiuoji <...> turi gerbti tą šalį, tą kultūrą ir, aišku, jeigu tai yra katalikiškas kraštas: tave tikrai ves bent į kelias bažnyčias.“ (21 i.p.)

Tai dar kartą patvirtina teiginį, kad aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio siekiančiam dėstytojui reikalingos žinios apie šalį partnerę, ypač žinios apie šalies partnerės kultūrinius ypatumus.

Elgesys prie stalo. Interviu protokolų analizė rodo, kad dėstytojui svarbu žinoti ir elgesio prie stalo etiketą. Tačiau apie tai užsiminė tik keletas tyrime dalyvavusių dėstytojų.

„Anglijoje man teko tik vieną kartą būti, tai buvom kaip ir konservatoriai, pas juo yra kažkokios tradicijos: pietūs, reikia žinoti kaip elgtis su šakute, kaip ką paimti ir... <...> Na aš pati tiksliai nežinojau, aš stebėjau situaciją, stebėjau žmones, kurie yra anglai, kurie žino kaip elgtis, nepuoliau pati pirma kažko daryti, na tai reiškia: pasilieki truputėlį vienu žingsniu atgal. Tu stebi, ką jie daro ir tada elgiesi kaip jie, kad nepadarytum, taip, kaip negalima. <...> bet aš pastebėjau, kad tie, kurie tikrai yra anglai, jiems yra labai svarbu, kaip tu elgiesi, aišku nežūri, kad viską darytum taisyklingai, bet, kad nebūtų tokio pernelyg išsišokimo didelio, ne ten kažką padarom ne taip. Net nežinau, kaip jie vertina viduje, bet aš manau, kad jeigu mes elgiamės, na bent kažkiek panašiai kaip jie norėtų, tai jiems tiktai malonu.“ (20 i.p.) / „Aš būsiu banali ir pasakysiu, <...> kad visada yra labai gražu stebėti, ar ne, jeigu yra šeimininkas, šeimininkas pats pirmas ims šakutę, pats pirmas ims taurę ir, jeigu tau kyla abejonės, tai tada visada gali pastebėti šeimininką ir išsisukti iš tos padėties, o šiaip yra kitas principas nuo tolimiausio link artimiausio. Neteko susidurti, kad ne tą taurę paimtum ar dar kažkaip, kažkaip intuityviai išsispręsdavo tos situacijos.“ (21 i.p.) / „Pagarba reikalauja, bent jau paklausti, ką jie rekomenduotų iš nacionalinių patiekalų. <...> Viduržemio jūros tos šalys, jie labai mėgsta pasipuikuoti savo krašto vynu, nu tai, kad ir koks tu ten esi nelabai mėgstantis <...> vieną taurę per vakarą išgerti tikrai galima ir nelabai būtų gražu atsisakinėti...“ (21 i.p.)

Tyrimė dalyvavusių dėstytojų išsakytos nuomonės rodo, kad žinios apie elgesio prie stalo etiketą yra svarbios. Tačiau atliekant interviu protokolų analizę paaiškėjo, kad kai kuriems dėstytojams šių žinių trūksta.

Apibendrinant tyrimė dalyvavusių dėstytojų išsakytas nuomones, akivaizdu, kad etiketo žinojimas svarbus visose tiek formalaus, tiek neformalaus dėstytojų bendravimo situacijose. Taigi galima daryti išvadą, kad etiketo žinios yra viena svarbiausių dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos elementų, o šių žinių stoka lemia žemą dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos lygį.

Tačiau kai kurie tyrimė dalyvavę dėstytojai visgi teigė, kad papildomos žinios apie etiketą nereikalingos. Tokią savo nuomonę dėstytojai grindžia teigdami, kad a) didelio elgesio normų skirtumo Europoje nėra; b) griežtas elgesio normų laikymasis priimančiosios institucijos atstovų nėra laikomas svarbiu dalyku.

Viskas panašiai kaip pas mus, kažkokio kultūrinio skirtumo va tokio nėra (5 i.p. (Vengrija³²)) / „Ne, nėra atstumo, vardais visi vadinasi, tiesiog nuo vardų pradėdame visi bendrauti ir...<...> moksliniai laipsniai <...> nieko nereiškia <...> Jokių pabrėžtinumų kaip ir nėra.“ (7 i.p. (Danija, Belgija, Švedija)) / „Jie labai neformalūs, tai daugiausia vardais. Matyt, nori, kad ir tu vardais vadintum. Vardais vadinasi ir amžius nesvarbu...“ (8 i.p. (Danija)) / „...universitetai yra visame pasaulyje universitetai ir tam tikras akademinis etiketas jis visur galioja tas pats. <...> Bendri tabu yra.“ (13 i.p. (Ispanija)) / „Nu į aprangą tai ko gero mažiausiai, nes vis tiek tikrai jau Europoj yra, o ypač Prancūzijoje į aprangą niekas tikrai nekreipia dėmesio...“ (14 i.p. (Prancūzija)) / „Labai paprastas bendravimas vardais, ir jokiais ten tikrai ne. Nesijaučia to, kad kaip tu pamatai profesorių visas susitingsti, kad, gink dieve, ten ne taip pareigas jo pasakysi ar, gink dieve, vardu kreipsiesi. Kaip pas mus tas yra neįprasta, ten yra labai elementaru.“ (17 i.p. (Danija)) / „Tabu temų nepastebėjau. Gal kai žinai, apie ką nereikia šnekėti ir nešneki. <...> Apie politiką, apie religiją, apie lyčių skirtumus. (19 i.p. (Slovėnija)) / „...kad tokių tų laipsnių kažkaip ir nepastebėjau, tos hierarchijos neišsiryškino, kad čia kažkas aukščiau vieni už kitus. <...> Sakau, kad tokių hierarchijos laipsnių, bendravimo oficialaus, kažkaip nepastebėjau. (26 i.p. (Danija)).

Taigi interviu protokolų analizė rodo, kad dalis (nors ir labai maža) tyrimė dalyvavusių dėstytojų linkę manyti, jog papildomų žinių apie vienoje ar kitoje Europos šalyje (kultūroje) galiojančias etiketo normas nereikia. Tačiau literatūros analizė rodo, kad įvairūs autoriai (Misevičius, 1998; Lewis, 2002; Foster, 2004; ir kt.) akcentuoja etiketo žinių svarbą ir pabrėžia elgesio normų skirtumus netgi kaimyninėse šalyse, nekalbant jau apie geografiškai tolimesnius kraštus. Remiantis mokslinės literatūros analize galima daryti išvadą, kad aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio siekiantis dėstytojas visgi turi pasidomėti kultūriškai įtakotomis elgesio normomis vienoje ar kitoje šalyje. Tam pritaria kita dalis tyrimė dalyvavusių dėstytojų, kurie mano, jog šalia bendrų / standartinių (europinio) etiketo normų reikia žinoti kultūriškai įtakotus elgesio standartus.

Sekančiame skyriuje bus aptariama paskutinė šiame darbe nagrinėjamų dėstytojo tarpkultūrinei kompetencijai reikalingų žinių grupė – tai žinios reikalingos praktiniams buitiniams dalykams spręsti.

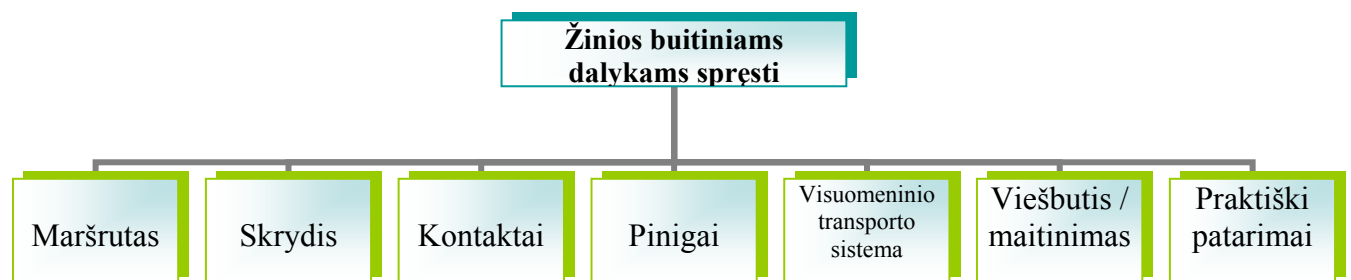
2.3.1.5. Žinios buitiniams dalykams spręsti

Šiame skyriuje bus aptariamos dėstytojų nuomone reikalingos žinios praktiniams, buitiniams dalykams spręsti. **Tai žinios, kurios reikalingos kelionės organizavimui bei sėkmingam nuvykimui /**

³² Šalies partnerės pavadinimas šiose citatose leis skaitytojui įsitikinti, kad išsakytos dėstytojų nuomonės neįtakoja kurios nors vienos šalies kultūra.

parvykimui; viešbučio užsakymui; gyvenimo ir laisvalaikio organizavimui šalyje partnerėje. Šios žinios yra ypatingos ir nuo kitų anksčiau nagrinėtų dėstytojo tarpkultūrinei kompetencijai reikalingu žinių skiriasi tuo, kad yra kaupiamos prieš kiekvieną konkrečią kelionę, ypač jos svarbios pirmą kartą vykstant į šalį partnerę. Dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos lygį šios žinios įtakoja nežymiai, tačiau jos yra sėkmingos kelionės garantas.

Interviu protokolų analizė rodo, kad daugelis dėstytojų, kalbėdami apie kelionės organizavimą bei pačią kelionę, dažniausiai akcentuoja įgūdžių svarbą (įgūdžiai bus analizuojami sekančiame skyriuje), tačiau ne mažiau svarbios yra ir žinios. Trumpai šias žinias galima pavadinti žiniomis apie tai, kuo reikia pasidomėti prieš išvykstant. Žios žinios bus aprašomos pagal interviu protokolų analizės metu išryškėjusią schemą (paveikslas Nr. 25).

Paveikslas Nr. 25 Žinios buitiniams dalykams spręsti

Maršrutas. Tyrime dalyvavę dėstytojai labiausiai akcentavo tai, kad prieš išvykstant svarbu išsiaiškinti patį **kelionės maršrutą: oro uostas – viešbutis; viešbutis – priimančioji institucija** (būtina pasirūpinti žemėlapiais). Taip pat svarbu žinoti atstumus tarp šių objektų.

„...kaip nuvykti iš oro uosto į tą viešbutį: kokie ten autobusų maršrutai, kas yra pigiau... Tiesiog tai galima elektroniniu paštu išsiaiškinti prieš kelionę. <...> realiai transportas, realiai vat tie maršrutai... visa tai reikia pačiam žinoti.“ (1 i.p.) / „...vis tiek užsisakai bilietą, žinai į koki miestą skrisi, dažniausiai atsivertęs to universiteto tinklapį, į kurį važiuoji, susirandi, kur jis yra, kaip jį pasiekti.“ (2 i.p.) / „Kada, kokiu metro, po to kokiu autobusu, atvažiuoti į viešbutį, viešbučio adresas, viešbučio kainos. Aš tikslinau kiekvieną kartą. Man kai pasakė viešbučio adresą, paklausiau koks transportas <...> labai tikslinau ne vien metro po to koks troleibusas, kas geriau: autobusas, troleibusas, taksi, kiek tai kainuoja...“ (13 i.p.) / „Reikėjo žinoti, kad tas aerouostas yra toli nuo miesto apie dvidešimt kilometrų. Tai buvo toks netikėtumas.“ (19 i.p.) / „...kada atvažiuoja traukinys, kur būsim, kada būsim, kaip nuvažiuoti, kad tuos dalykus išsiaiškinti reikia, kada išskrenda lėktuvas, ar bus traukinys, jeigu mes ne tam mieste, tokius organizacinius klausimus...“ (20 i.p.) / „...reikia patį maršrutą atitinkamai išsistudijuoti...“ (23 i.p.) / „...iš pat pradžių darbo vietoje viską suderiname: kelionės maršrutą, susižinom, koks yra transportas tame mieste, kaip nusigauti, visada turim, ar iš interneto prisispausdinam, visokiausių žemėlapių.“ (26 i.p.) / „...reikia dėstytojui jau ten tiesiog čia išsistudijuoti kaip, kas, ar internete, ar kokiam žemėlapyje, nes mano atveju tai buvo taip, kad teko praktiškai važinėti beveik 200 km spinduliu, nes ten ta Versalio akademija apima daug ten tų institutų, ir vienas ten yra Paryžiaus pietuose, sakykime, kitas yra šiaurėje ir, pavyzdžiui, vieną dieną tau pasakė, kad tu ten turėsi už 80 km nuo Paryžiaus... ten važiuoji į ten tokį ten tą institutą vadinamą mokytojų, kitą – jau visiškai į kitą vietą važiuoji, tai na tokių maždaug reikėtų pasižiūrėti kur tas yra...“ (14 i.p.)

Skrydis. Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai mano, kad **reikia pasidomėti ar neatšauktas skrydis, bei žinoti, kaip elgtis esant tokiai situacijai.**

„Va tą reikia tiksliai padaryt – susižinoti, ar neatšauktas koks nors reisas... (13 i.p.) / „Dar nežinojau kaip elgtis oro sąlygoms pablogėjus, mano skrydis buvo atidėtas vienai dienai, tai man sudarė labai daug problemų. Aš tada nežinojau nei ką daryt, nei kaip daryt, ką aš galiu sau leisti, ko negaliu. <...> Ten buvo lėktuvas su persėdimu, viešbutis užsakytas, gerai, kad aš tuo metu sugalvojau, kad viešbutį reikia atsakyti, bet buvo sekmadienis jie negavo žinutės ir norėjo pareikalauti iš manęs sąskaitos už penkias dienas, o ne už keturias, kiek aš realiai buvau. <...> Turėjau skambinti koordinatoriui ir ten, ir šen, skambinti žmonėm, kurie už mane išsiųstų elektroninį laišką ir išpėtų viešbutį, kad aš neatvažiuoju, dar taksi buvo užsakytas. <...> Jei neturi telefono po ranka, jei neturi telefono numerio, kur

tu ten važiuoji, nes nu kam kitam žinoti, jeigu viskas jau yra sutvarkyta. Viskuo reikia pasirūpinti ir telefonais ir turi turėti internetą...“ (19 i.p.)

Kontaktai / adresai. Interviu protokolų analizė rodo, kad svarbu **turėti tikslų viešbučio adresą, kontaktinių asmenų koordinates bei kitą informaciją.**

„...viską susižinoti susirašinėjant <...> visą informaciją, ir mobilų telefoną ir viską, nes reikia žinoti...“ (14 i.p.) / „...atskridom į Austriją, <...> mano bagažas nuo Kopenhagos pasuko ne į Vieną, reikėjo keliauti į tą bagažo skyrių, aiškintis, užpildyti dokumentus, tada labai svarbu žinoti vietą, į kurią tu atvažiuoji, visus adresus, nes ten buvo labai svarbu parašyti tikslų adresą, nes matot, bagažą pristatė tiesiai į vietą.“ (21 i.p.) / „...turi būt visi telefonai, visi kontaktai, jeigu nusimestum, jeigu ką, kad sakykim galėtum orientuotis situacijoje“ (23 i.p.)

Pinigai. Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai siūlo pasidomėti **pragyvenimo lygiu (kainomis), atsiskaitymo grynaisiais ir kreditinėmis kortelėmis niuansais, pinigų keitimo bei išgryninimo galimybėmis** ir pan. Taip pat mano, kad išvykstant reikia **įsigyti tos šalies valiutos.**

„Kažkiek visada vežusi išsikeitusi nenumatytiems atvejams, tai ten autobuso bilietėlis, tai taksi, tai vėlgi kažkokia nenumatyta situacija ir tikrai visada reikia. <...> o šiaip vežuos visada kortelę. Tiesa, dar kontaktuodama, aš visada pasiklausiu, ar yra bankomatas, nes va Liudvigsburge nebuvo, tai man parašė, kad Liudvigsburge yra tik vienas bankomatas, tai tu atvažiavus į Štutgartą <...> išsiimk pinigų.“ (6 i.p.) / „Danijoje kai buvau viešbuty, <...> tai buvo toks dalykas, kad aš negalėjau kortele atsiskaityti, bet ten buvo bankomatas, ačiū Dievui, netoli...“ (12 i.p.) / „...tikslinau <...> ar pinigus turėčiau išsikeist čia, Lietuvoje, ar ten. Jis sakė, geriau turėti smulkių, nes ar taksi atveju, ar kokio metro atveju, reikia tų monetų...“ (13 i.p.) / „Toliau dėl grynujų pinigų: aš visada turiu, stengiuosi turėti išsikeitusi čia Lietuvoje smulkiais eurais metaliniais, tai ir turėti truputėlį gryną, nepasikliauti vien kreditinėmis kortelėmis, <...> ar kavos aparatas, ar su taksistu...“ (21 i.p.) / „Tai be abejo, pragyvenimo lygis, valiuta, susisiekimas, ta informacija, be abejo yra reikalinga. Galų gale tiesiog tiem tokiem buitiniam dalykam, kiek pinigų vežtis, jeigu tų dienpinigių neužtenka, kiek savo vežtis, nu tiesiog apie šalį, nu tai yra Europos Sąjungos šalys visgi, ir ta informacija yra lengvai randama.“ (30 i.p.)

Visuomeninis transportas. Interviu protokolų analizė rodo, kad dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, jog reikia pasidomėti ir šalies partnerės **visuomeninio transporto sistemos ypatumais.** Nors dalis dėstytojų yra įsitikinę, kad specifinius dalykus galima sužinoti tik esant jau toje šalyje: stebint aplinkinius ar prašant jų pagalbos. Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai siūlo tokios informacijos klausti jau ten buvusių kolegų.

„Tai ten visa ta jų visuomeninio transporto bilietų sistema Vokietijoje <...> Ten reikia žinoti, kiek tu stotelių važiuosi, kiek tu kartų per savaitę važinėsi, ir apsiskaičiuoti, kokį tau bilietą palankiau pirkti. Aišku, tai nėra labai paprasta su visais tais automatais. Visą laiką reikia žinot, kad ne visur tu gali tą bilietą iš automato nusipirkti.“ (3 i.p.) / „Vokietijoje, tai yra taip, kaip Vokietijoje <...> jeigu nežinosi, kad reik paspaust iš autobuso išlipant ten tą, tai niekas ten tau nėsakys, ko tu stovi ir nespaudi. <...> čia, yra tam tikra šalis, jau turi žinot jau tam tikrus dalykus. <...> Arba, kad ir, kaip ten tą bilietuką pirkti, kai ten, pavyzdžiui, yra tie nu automatai bilietuką pirkti <...> turi labai skaityti: kaip ar vienas važiuosi, kiek valandų važiuosi, ar ten atgal jau ten grįši per tą laiką, nu vat tokius niuansus. Nu vat tiesiog turi pasijaust tos valstybės, nu kaip ir gyventojų, ar ne, nes tiek informacijos gal neįmanoma tiesiog ir perteikt, kiek reik turėt šiaip jau važiuojant į tą šalį, jeigu nori, kad kuo mažiau nesklandumų būtų.“ (4 i.p.) / „...kelionė buvo nuo oro uosto iki vietos, nes kaip, atrodo sunku suprasti, kad nėra autobusų stotelės, o vis tik nėra jos. Ir dar bandai kažkur vaikštai, ieškai, tų stotelių, visų klausinėji, o tik paklausti gali taksi vairuotojų, automatiškai lietuviškai pagalvoji, kad gal jie sako netiesą, kad gal jie nori, kad tu naudotumeis jo paslaugomis, ir po maždaug 30 min. vaikščiojimų, nutari ir sužinai, kad jos tikrai nėra. Tai čia toks būtent iš tos mūsų kelionės.“ (11 i.p.) / „Italijoje buvau <...> perki kasoj bilietą ir reikia dar kompostuoti prieš įsėdant į traukinį, ir aišku, aš primą kartą nežinojau įsėdau, nu ten nieko, eina kontrolierius pažymi tada su šratinuku, bet išpėja, kad va kitą kartą mokėsi baudą už tokį dalyką <...> iš kolegų kas buvo tokie, kad tą informaciją perteikt.“ (27 i.p.) / „...pas Portugalus yra tos metro ir, sakykim, ten reiškia na bilietai yra, bet juos turi įmagnetint prieš įeidamas į stotelę, reiškia, pažymėti tą bilietą įėjus į stotelę, nu, sakykim, autobusų stotelę, ta zona yra visiškai neapibrėžta, ir tu priėjęs turi <...> ten pasižymėti bilietą, kad tu jau važiuosi ir jeigu jau tu stotelėj stovi nepasižymėjęs bilieto, tai kontrolierius gali tave bausti, iš tikrųjų gal taip ir yra, nes aš stebėjau šitas situacijas. Tai, bet, nu kaip pasakyt, manęs neperspėjo, bet tai aš susigaudžiau. <...> stebėjau, kaip žmonės elgiasi ir, kodėl, sakykim, jie atėję jie kažkur, kažką daro ir pats supranti tada kodėl <...> nu tai galima pasidomėti ten kažkokiais dalykais, bet ten kažkokių specifinių dalykų, manau, kad tikrai nesužinosi... (28 i.p.) / „Pavyzdžiui, <...> danų kalba <...> automatinės bilietų kasos, ir danų kalboj nieko nesusigaudai ir reikia kažkieno tai prašyt pagalbos. (11 i.p.) / „Austrijoje/ mes kelis kartus kai važiuojam, tai perki bilietėlį tramvajaus pirmyn atgal, tas vienas bilietėlis yra, man rodos, 1,70 euro, tai važiuoji pirmyn ir atgal, tarkim, tai visada ir pirktum tą bilietėlį. O yra bilietėlis savaitei, kuris praeitas metais kainavo 8 kažkiek euro, šįmet jau 9,20 euro. Bet tai tu gali per dieną tramvajum ten pirmyn atgal kursuoti kiek nori, ir gali visą savaitę. Tai turbūt tą, tai turi būtina žinot.“ (33 i.p.)

Viešbutis / maitinimas. Dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, kad svarbu prieš kelionę išsiaiškinti gyvenimo (viešbutis) ir maitinimo(si) sąlygas.

„Problemos galimos tik tokios, kad tu gali nesusišnekėti, sakykime, nu dėl apgyvendinimo, dėl maitinimo. Pavyzdžiui, iš pradžių, kai buvau, aš nesupratau vat maitinimo <...> dalykų, <...> paskui tik paaiškėjo, kad mes ten galėjom laisviau valgyt, laisviau naudoti tai, kas mums, galima sakyti, jau priklausė, pagal tą programą, ką mes galėjom turėti. Ten grynai dėl maitinimo, mes problemą turėjom tokią, kad galvodavom, kad pusryčiaut negalim ten...“ (17 i.p.) / „kiekviena kelionė yra individualu, tu turi pasišnekėti vėlgi su tuo žmogum, ten koordinatorium <...> Jeigu, tarkime, į Vokietiją važiuoji, tai ten, sakykime, būna kambarys su virtuvele. Tai vėlgi nereikia dėstytojui kažko vežtis, tai tiesiog gali tenais vakare kažko nusipirkti ar pavakarieniauti, ar papietauti, jeigu yra galimybės. Kitur va tu negali prietaisų vežtis visokių, nes ten neatitinka įtampos, na tiesiog kiekvienoj šaly yra individualiai tas butinis...“ (30 i.p.) / „Aišku, pagrindinis yra dėl pragyvenimo išsiaiškinti gerai ar sutvarkytas yra, užrezervuotas, kas tenai yra, ar yra rankšluosčiai, ar yra priemonės, kad tiesiog neįvairiai nepasijustum: nuvažiuojame, o rankšluosčių nėra, fenas ar dar kažkas tokio...“ (20 i.p.)

Praktiški patarimai. Baigiant žinių, apie tai, kuo dėstytojų nuomone reikia pasidomėti ruošiantis kelionei į šalį partnerę, analizę reikia atkreipti dėmesį ir į kai kuriuos tyrime dalyvavusių dėstytojų išsakytus patarimus, kurie taip pat svarbūs, norint išvengti vienokių ar kitokių nesusipratimų, problemų, pavyzdžiui:

- **Bilietus rezervuoti iš anksto;**

„Bilietus rezervotis reikia taip pat anksčiau, kad nebūtų jokių problemų...“ (20 i.p.)

- **Paskaitų medžiagą pasiimti rankiniame багаže;**

„Aš net rekomenduočiau tą medžiagą, kurią dėstysi pasiimti su savim į lėktuvą, o ne tam pagrindiniam lagamine, nes jei, pavyzdžiui, jis dings, tai tada visas tavo tas triūsas... aš visada pasiimu kartu, nes man jau yra buvę, kad keli lagaminai neatėjo laiku.“ (8 i.p.)

- **Pirmai dienai viską turėti rankiniame багаže;**

„...esu pati patyrusi, kaip bagažas dingsta <...> kad pirmai dienai turėti su savim viską ir ypač sakykim ar kokie vaistai yra, kokie neatidėliotini, <...> jeigu tu ten багаže visus dokumentus pasiliksi, tai gali būti problema <...> turėti, pirmai dienai, pirmai parai, kaip aš vadinu, viską su savimi <...> ir skrendi tais rūbais, kad, nu, nebijotum, kad dingo lagaminas, kad stovi ir graudu, kad mane pamatys koordinatorius nepersirengusią...“ (21 i.p.)

- **Į kelionę pasiimti medikamentų;**

„...pasiimti kažką iš vaistų <...> geriau jau pasiimti iš namų, nes koku ten ekstra atveju. Vat sakau, Latvijoje man nepardavė, recepto reikėjo.“ (12 i.p.)

- **Į priimančią instituciją prieš pirmą paskaitą atvykti gerokai anksčiau;**

„Sakau prieš pirmą paskaitą reikėtų atvykti gerokai anksčiau, nes atvykus paskutinę minutę gali nieko nerast. Čia tokie kultūriniai dalykai. Aš, pavyzdžiui, to tvarkaraščio net nesu mačius, nei, kur jis kabėjo, nes paprastai visur ta tvarka, nes ir sekretoriatas teikia tą visą informaciją.“ (8 i.p.)

- **Užsisakyti vienviečius kambarius;**

„...etiketas reikalauja, kad vis dėlto turėtume gyventi vienviečiuose kambariuose, čia jau toks – nerašyta taisyklė ir nesi ten Mozambiko šalies atstovas, kad turėtum triviečiam ar keturviečiam arba dvi moterys, vėl tada pradeda, prasideda kažkokios asociacijos, tai geriau yra vienviečiai kambariai...“ (21 i.p.)

- **Turėti dokumentų kopijas;**

„...visada rekomenduoju turėti dokumentų kopijas, paso kopiją ir t.t.“ (21 i.p.)

Interviu protokolų analizė leidžia teigti, kad žinios, padedančios spręsti įvairius buitinius ir su keliones susijusius klausimus, tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone, yra labai svarbios. Nors šios žinios nežymiai įtakoja tarpkultūrinės kompetencijos lygį, jos yra labai svarbios mobiliam dėstytojui.

Taigi **žinios**, reikalingos Šiaulių universiteto dėstytojui, yra **pagrindinė ir plačiausia dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija**. Vizualesniam šių žinių pateikimui, jos susistemintos į lenteles (6, 7, 8, 9, 10 lentelės).

ŽINIOS APIE ŠALI PARTNERĘ	Bendros žinios	Kultūra	Dėstytojas žino kultūrinius skirtumus (skirtingą laiko sampratą, hierarchiją ir pan.), tradicijas ir papročius, įpročius; etiketą, elgesio normas; turi tos šalies žmonių nacionalinio charakterio sampratą, suvokia tautinio identiteto, etnokultūros dalykus; žino / moka pagrindines frazes, dėstomo dalyko pagrindinius terminus tos šalies kalba (jei tai nėra pagrindinė bendravimo kalba).
		Istorija	Dėstytojas žino pagrindinius šalies (ir konkrečios vietovės, į kurią vykstama) istorijos faktus, įsimintinas datas; žino istorinius šalių – Lietuvos ir šalies partnerės – santykius; pasidomi įsimintinomis datomis ar šventėmis, kurios gali būti švenčiamos dėstytojo vizito metu.
		Politinė situacija	Dėstytojas žino, kokia politinė sistema šalyje, kokia valdančioji partija, politinė situacija dėstytojo vizito metu; koks administracinis suskirstymas ir pan. Dėstytojas supranta, kad reikia būti itin atsargiam vertinant politinę situaciją šalyje partnerėje.
		Socialinis gyvenimas	Dėstytojas turi žinių apie pragyvenimo lygį šalyje, apie bendrą ekonominę šalies situaciją ir pan.
		Bendros žinios	Dėstytojas žino apie šalį partnerę: jos geografinę padėtį, gyventojų skaičių ir pan.
	Švietimo sistema	Dėstytojas yra susipažinęs su šalies partnerės švietimo sistema; yra pasirengęs diskutuoti apie Lietuvos bei šalies partnerės švietimo sistemų skirtumus ir pan.	
	Primančioji institucija	Bendros žinios	Dėstytojas žino apie priimančiąją instituciją: jos amžių, dydį, lygį lyginant su kitomis tos šalies ar Europos aukštojo mokslo institucijomis, studentų skaičių ir pan.; kokias studijų programas siūlo. Dėstytojas pasidomi, kokie žymūs asmenys ten yra dirbę, kokie tos institucijos tikslai ar pan.
		Su dėstytojo darbu vizito metu susijusios žinios	Dėstytojas žino / išsiaiškina aspektus, kurie siejasi su vykstančiojo dėstytojo darbu vizito metu. Tai studentų užsienio kalbos mokėjimo lygis; konkretaus dalyko dėstymo ypatumai ir pan.

6 Lentelė: Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensijos – žinių dalis: žinios apie šalį partnerę

ŽINIOS APIE LIETUVĄ	Bendros žinios	Bendros žinios	Dėstytojas žino pagrindinius faktus: geografinę padėtį, sostinę, plotą, gyventojus, religijas, valstybinę kalbą, valdymo formą, valstybės vadovą, nacionalinę valiutą, klimatą ir pan.
		Istorija	Dėstytojas žino Lietuvos istoriją. Yra pasirengęs diskutuoti tokiomis istorinėmis temomis kaip tarybinis laikotarpis (1940 – 1990 metai), laikotarpis po Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo bei įstojimu į Europos Sąjungą. Pristatinėdamas Lietuvą dėstytojas žino ir geba pateikti įdomių, auditorijai netikėtų faktų iš Lietuvos istorijos, pavyzdžiui: Lietuva nuo jūros iki jūros ar pan.
		Politinė situacija	Dėstytojas žino politinę situaciją Lietuvoje, seka įvykius, kad galėtų juos tinkamai paaiškinti užsienio šalių atstovams. Dėstytojas žino politinę Lietuvos sistemą: prezidento rinkimai, Seimas, Seimo rinkimai, Vyriausybė, politinės partijos (partinė Seimo sudėtis – kuri partija turi daugiausia vietų Seime, tos partijos pagrindinės idėjos) ir pan. Dėstytojas domisi Lietuvos politikais; jų politinę karjerą. Žino santykius su kaimyninėmis šalimis bei tų šalių atstovais gyvenančiais Lietuvoje.
		Socialinis gyvenimas	Dėstytojas žino pagrindinius socialinio gyvenimo aspektus Lietuvoje: (atskirų socialinių grupių) pragyvenimo lygis (atlyginimai (ypač dėstytojų) / senatvės pensija); nedarbo lygis; žmonių (atskirų socialinių grupių) tarpusavio santykiai; emigracija.
		Kultūra	Dėstytojas žino lietuvių kalbos ištakas, geba paaiškinti apie skirtingų kalbų grupes (pavyzdžiui, apie kalbas priklausančias baltų kalbų grupei ir slavų kalbų grupei), geba paaiškinti kalbų situaciją Lietuvoje. Dėstytojas žino kultūrinės / istorines Lietuvos vietas, lietuvių papročius, pagrindines šventes, nacionalinius patiekalus, nacionalinius rūbus.
	Švietimo sistema	Dėstytojas žino pačią Lietuvos švietimo sistemos struktūrą bei dalykus susijusius su bendrojo lavinimu: kalbų mokymo situaciją mokyklose; profilinio mokymo mokyklose aspektus; mokymo proceso organizavimą mokykloje (namų darbai, pamokų, pertraukų ilgis ir pan.); mokinių užimtumą ir t.t. Dėstytojas turi gerai išmanyti Lietuvos aukštojo mokslo sistemą. Dėstytojui svarbu žinoti universitetų skaičių Lietuvoje, jų valdymo struktūrą, universitetų finansinio savarankiškumo situaciją, stojimo sąlygas į universitetus ir aukštąsias mokyklas, stipendijų skyrimo, mokesčio už mokslą dydį, nustatymo sąlygas ir pan.	
	Šiaulių universitetas	Bendros žinios	Dėstytojui reikalingos šios žinios: universiteto įsteigimas, trumpa istorija, universiteto tipas, fakultetai ir institutai, studentų skaičius, dirbančių dėstytojų skaičius ir pan. Be to, Šiaulių universiteto dėstytojas turi žinoti ir universiteto ateities viziją.
		Studijos / mokslas	Dėstytojas žino apie studijomis Šiaulių universitete (pakopos, forma, trukmė); studijų proceso organizavimą (paskaitų trukmė, atsiskaitymo formos ir kt.); domisi atliekamais moksliniais tyrimais ir pan.
		Valdymas / biudžetas	Dėstytojas žino universiteto valdymo struktūrą, finansavimą bei lėšų paskirstymą.

	Veiklos	Dėstytojas žino, kokie projektai vykdomi Šiaulių universitete, kokiose tarptautinėse programose dalyvauja universitetas. Dėstytojas domisi akademinėmis mainų programomis; studentų ir dėstytojų aktyvumu dalyvaujant šiose programose.
	Studentai	Dėstytojas žino Šiaulių universiteto studentų aktualijas: studijų Šiaulių universitete pasirinkimo motyvus, apgyvendinimo ir gyvenimo sąlygas, tradicines Šiaulių universiteto šventes, studentų laisvalaikio leidimo galimybes bei kitus studentiško gyvenimo aspektus.

7 lentelė: Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensijos – žinių dalis: žinios apie Lietuvą

DALYKO PATEIKIMO ŽINIOS	Turinys	Pasirinkimas	Dėstytojas žino, jog dėstomo dalyko turinį būtina sieti su Lietuvos (ar Pabaltijo regiono) kontekstu. Rinkdamasis turinį dėstytojas atkreipia dėmesį į Lietuvoje atliekamus tyrimus, taikomas praktikas; į tai, kaip Lietuvoje interpretuojamos (taikomos) žymių mokslininkų (ar mokyklų) teorijos ir pan. Žino, kad renkantis turinį svarbus lyginamasis dėstomo dalyko pateikimo aspektas bei istoriniai, kultūriniai Lietuvos ir šalies partnerės (į kurią vykstama) ryšiai. Dėstytojas žino, kad kursas, kuris rengiamas dėstyti užsienio studentams, neturi būti vien teorinis.
		Derinimas	Dėstytojas žino, kad dėstomo dalyko turinio derinimas su priimančiąja institucija pradedamas prieš 2-6 mėnesius (o kartais net ir anksčiau). Dalyko temas priimančiai institucijai dažniausiai siūlo Šiaulių universiteto dėstytojai. Pateikus dalyko temas vyksta jų derinimas: priimančioji institucija pasirenka jų studentams aktualiausias, įdomiausias temas; kai kurių temų atsisako, kai kurias paprašo išplėtoti.
		Keitimas	Dėstytojas žino ir yra pasirengęs tam, kad dažnai jau suderintas turinys priimančiosios institucijos iniciatyva gali būti keičiamas ar koreguojamas likus savaitei iki vizito. Dėstytojų paprašoma išdėstyti vieną ar kitą papildomą temą; kelių paskaitų turinį pateikti vienos paskaitos metu, tą pačią paskaitą skaityti skirtingoms studentų grupėms ir pan. Dėstytojas žino, kad apie pageidaujamas turinio keitimus gali būti pranešama ir jau atvykus į priimančiąją instituciją dieną prieš paskaitas (iš vakaro) arba net likus penkioms minutėms iki paskaitos pradžios. Dėstytojas taip pat žino, kad turinį, nenukrypdamas nuo iš anksto suderintos temos, gali koreguoti ir savo iniciatyva: stebėdamas studentų aktyvumą, reakcijas ir studentų užduodamus klausimus.
	Metodai	Metodai	Dėstytojas žino ir naudoja įvairius dėstymo metodus. Tai paskaitos, diskusijos, darbas grupėse, individualus studentų darbas, situacijų modeliavimas ir analizė, filmų peržiūra bei aptarimas ir pan. Dėstytojas žino, kad pateikiant paskaitos turinį reikalinga padalomoji medžiaga. Naudoja demonstracinę medžiagą: skaidres, nuotraukas, paveikslus ir kt.

8 lentelė: Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensijos – žinių dalis: dalyko pateikimo žinios

ETIKETO ŽINIOS	Kreipiniai	Dėstytojas žino, jog bendraujant su priimančiosios institucijos atstovais svarbu paminėti tiek mokslinį laipsnį, tiek pedagoginį vardą, pareigas ar kitą pagarbų kreipinį. Nederėtų per greitai pereiti į vardų lygmenį
	Vizitinė kortelė	Dėstytojas žino vizitinių kortelių svarbą, visada jų turi su savimi; žino kaip ir kada ją įteikti.
	Dovanos / suvenyrai	Dėstytojas žino, kokias dovanas ir suvenyrus dovanoti priimančiosios institucijos atstovams ir kokios dovanos yra netinkamos. Dėstytojas žino, kad populiariausi yra suvenyrai su Šiaulių universiteto atributika. Mėgstama dovanoti ir lietuviškus saldinius beį šokoladą; taip pat nuotraukų albumus, informacinius leidinius / lankstinukus apie Lietuvą, Šiaulius, Šiaulių universitetą. Žino, kad alkoholiniai gėrimai neturėtų būti dovanojami dalykinio vizito metu. Netinkamos dovanos (išskyrus saldinius ir šokoladą) yra ir maisto produktai. Dėstytojas vykdamas į priimančiąją instituciją pasidomi, kokias dovanas ar suvenyrus dovanuoja anksčiau į tą pačią instituciją vykę dėstytojai ar studentai.
	Pokalbių temos	Mėgstamos Dėstytojas žino, kad trumpų oficialių susitikimų metu pokalbių temos dažniausiai apsiriboja dalykiniu diskursu. Neformaliame bendravime galimas platesnis pokalbių temų spektras: kultūra, darbas, šeima. Dėstytojas žino konkrečioms šalims būdingas mėgstamas pokalbių temas, pavyzdžiui, Prancūzijoje dera pagirti prancūzų virtuvę, tinkamos temos apie sportą, apie šalį; Danijoje, Austrijoje – maisto kultūra, gėrimai ir pan.

	Tabu	Dėstytojas žino bendras tabu temas. Tai temos galinčios kaip nors įžeisti / kritikuoti įvairius kultūrinius, religinius, istorinius dalykus bei temas liečiančios finansus (atlyginimai, asmeninio nekilnojamojo ar kt. turto kainos) ir asmeninį žmonių gyvenimą. Dėstytojas žino ir tas tabu temas, kurios būdingos konkrečioms šalims: Pavyzdžiui, Vokietijoje labai atsargiai reikėtų kalbėti apie pasaulinius karus, nors šios temos gana dažnai išskyla pokalbiuose. Dauguma vokiečių jaučia kaltę dėl Trečiojo Reicho; žodis <i>naciai</i> Vokietijoje visai nevertotinas. Dėstytojas žino, kad kai kuriose šalyse nepageidautinos pokalbių temos, kurios liečia nacionalinius klausimus, teritorinio vientisumo problemas, korupcijos apraiškas šalyje ar kitas temas. Taip pat renkantis pokalbių temas reikia būti atsargiam kalbant apie stichines nelaimes ar kitus įvykius.
	Išvaizda	Dėstytojas žino, kad geriausiai tinka klasikinis aprangos stilius. Kiti išvaizdą reprezentuojantys dalykai (aksesuarai, šukuosena, makiažas ir t.t.) taip pat turėtų atitikti vienai ar kitai situacijai keliamus reikalavimus. Dėstytojas žino, kad aprangai keliami reikalavimai svarbūs ne tik darbo ar oficialių susitikimų metu, bet ir laisvalaikio. Dėstytojas žino, kad reikia atsižvelgti ir į kai kuriuos kultūrinius dalykus, pavyzdžiui, į tai, kad kai kuriose šalyse į bažnyčią leidžiama įeiti tik su galvos apdangalu.
	Elgesys prie stalo	Dėstytojas žino elgesio prie stalo etiketą.

9 lentelė: Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensijos – žinių dalis: etiketo žinios

ŽINIOS BUITINIAMS DALYKAMS SPREŠTI	Maršrutas	Dėstytojas prieš vykdamas į kelionę išsiaiškina patį kelionės maršrutą: oro uostas – viešbutis; viešbutis – priimančioji institucija (pasirūpina žemėlapias). Pasidomi atstumais tarp šių objektų.
	Skrydis	Dėstytojas pasidomi, ar neatšauktas skrydis, žino, kaip elgtis esant tokiai situacijai.
	Kontaktai	Dėstytojas turi tikslų viešbučio adresą, kontaktinių asmenų koordinates bei kitą reikalingą informaciją.
	Pinigai	Dėstytojas pasidomi pragyvenimo lygiu (kainomis) šalyje, į kurią vyksta, atsiskaitymo grynaisiais ir kreditinėmis kortelėmis niuansais, pinigų keitimo bei išgryninimo galimybėmis ir pan. Išvykstant reikia įsigyti tos šalies valiutos.
	Visuomeninis transportas	Dėstytojas pasidomi šalies partnerės visuomeninio transporto sistemos ypatumais.
	Viešbutis / maitinimas	Dėstytojas prieš kelionę išsiaiškina gyvenimo (viešbutis) ir maitinimo(si) sąlygas.
	Praktiški patarimai	Praktiški patarimai: Bilietus rezervuoti iš anksto; Paskaitų medžiagą pasiimti rankiniame bagaže; Pirmai dienai viską turėti rankiniame bagaže; Į kelionę pasiimti medikamentų; Į priimančią instituciją prieš pirmą paskaitą atvykti gerokai ankščiau; Užsisakyti vienviečius kambarius; Turėti dokumentų kopijas.

10 lentelė: Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensijos – žinių dalis: žinios buitiniams dalykams spręsti

2.3.2. Įgūdžiai – Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensijos

Atliekant interviu protokolų turinio analizę paaiškėjo, kad tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomonėmis konstruojamame dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelyje žinios užima svarbiausią vietą; antroji pagal svarbą dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija, dėstytojų nuomone, yra įgūdžiai / gebėjimai. Nes vien žinių apie kultūrinius skirtumus / panašumus nepakanka.

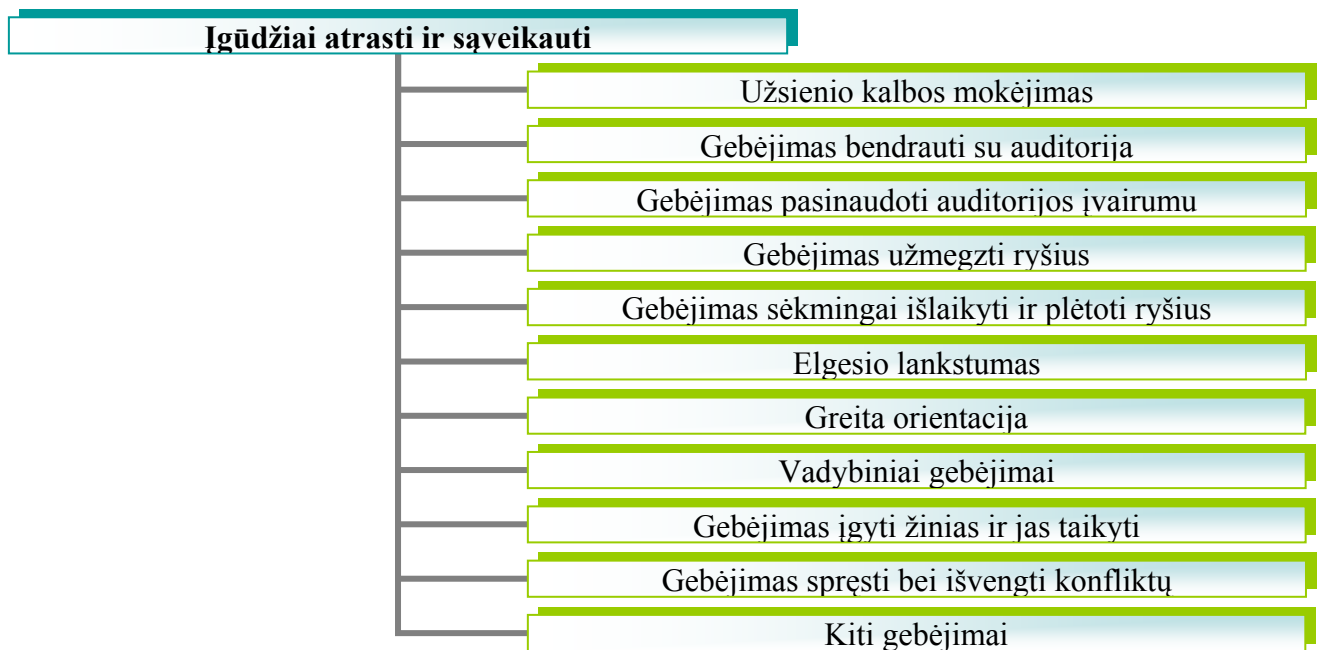
Svarbu gebėti turimas žinias laiku pritaikyti, svarbu gebėti elgtis vienoje ar kitoje situacijoje (Byram, 1997; Bollmann ir kt. 1998; Risager, 2000; Auernheimer, 2002 ir kt.).

Analizuojant interviu protokolus išryškėjo, kad tyrime dalyvavę dėstytojai įgūdžius įvardija dviem būdais: a) kalbėdami apie savo patirtį, pasakodami įvairias situacijas (netiesiogiai); b) akcentuodami, koks turi būti akademinų mainų programose dalyvaujantis dėstytojas (tiesiogiai). Dažniausiai tiek vienu, tiek kitu atveju (tų pačių dėstytojų) paminėti įgūdžiai sutampa, todėl nėra tikslinga išskirti to, kokia forma jie buvo pateikti interviu metu.

Tyrime dalyvavę dėstytojai daugiau dėmesio skiria įgūdžiams atrasti ir sąveikauti nei įgūdžiams interpretuoti ir sieti. Tai galima paaiškinti tuo, kad dalyvaujant akademinų mainų programose svarbiausi yra interakcijos procesai. Atsižvelgiant į tai įgūdžių, reikalingų dėstytojo tarpkultūrinei kompetencijai analizę verta pradėti nuo įgūdžių atrasti ir sąveikauti.

2.3.2.1. Įgūdžiai atrasti ir sąveikauti

Analizuojant interviu protokolus išryškėjusius įgūdžius atrasti ir sąveikauti tikslinga aprašyti pagal schemą (Paveikslas Nr. 26).

Paveikslas Nr. 26 Įgūdžiai atrasti ir sąveikauti

Mokslinės literatūros analizė (Byram, 1997, Leenen ir kt., 2002 ir kt.) leidžia teigti, kad vienas svarbiausių gebėjimų, užtikrinančių tarpkultūrinę komunikaciją yra užsienio kalbos mokėjimas. Arba kaip tai įvardija M. Byram ir kt. (2004) – komunikacinis (kalbinis) sąmoningumas, kuris apima ne tik verbalinę kalbą, bet ir neverbalinės kalbos supratimą.

Užsienio kalbos mokėjimas. Interviu protokolų analizė rodo, kad kalbiniai įgūdžiai svarbūs ir tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomonėmis formuojamame dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelyje. Dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų pabrėžia, kad **aukštas užsienio kalbos mokėjimo lygis yra labai svarbus**. Tai svarbu **ne tik bendraujant, skaitant paskaitas, bet ir joms ruošiantis**.

„Vadinasi, geras kalbos mokėjimas labai svarbu.“ (15 i.p.) / „...visų prima, tai turi turėti, žinot, kad kalbos žinios tau yra tvirtos reikalingos, nes tu taip tikrai galėsi pasitikėti savim.“ (17 i.p.) / „Visų pirma kalbėti turi mokėti, nes jeigu nekalbės, tai nesusikalbėsi, komunikabilumas.“ (19 i.p.) / „Tai svarbiausia, sakyčiau, užsienio kalbą pakankami gerai mokėti, pagrindinis dalykas.“ (27 i.p.) / „Be abejo kalba – pirmas dalykas.“ (29 i.p.) / „Tikrai nėra sudėtinga, tikrai reikia turėti medžiagą su savim kažkokią ir ją gebėti greitai padaryti angliška. Nes vis tiek dažnai mes ją turime tik lietuvišką – tai vat ją sugebėti padaryti prieinama kalba.“ (1 i.p.)

Analizuojant interviu protokolus išryškėjo ir kita tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomonė, jog užsienio kalbos mokėjimo lygis nebūtinai turi būti labai aukštas. Svarbesniais dalykais nei geri kalbiniai įgūdžiai kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai laiko dalykines žinias, dėstomo dalyko pateikimą.

„...turėtų kalbą mokėti bent jau vidutiniškai.“ (16 i.p.) / „...galima apsieiti ir be tobulos kalbos, svarbu tu savo dalyką žinai. Nes kartais studentams ne tiek tas anglų kalbos pateikimas, nes jie patys irgi ne visada, jiems gal dar ir geriau, kai paprastai pateiki, nes nu mano dalykas ne kalba yra, <...> tai geriau jiems irgi yra pateikti tą paprastesnę formą, kaip nors aiškiau, kad pateikti, kas yra, kaip yra, daug tos medžiagos, nu, kad ji būtų įdomesnė. Nu tiesiog vat pristatyti kitą ne tobula kalba, bet turbūt žinių reikia.“ (6 i.p.) / „Na, galų gale drąsos reikia turėti, vis dėl to skaityti paskaitas ne gimtąją kalba yra sunku, ir nebijoti, kad ten viena kita sakykime gramatinė klaida <...> būtų ten kažkokios tai gramatinės paskaitos. Vat dėl to mūsų dauguma dėstytojų kompleksuoja ir nevažiuoja, bijo, kad ten sakykime laiką ne taip pasakys, ar pan. Iš tikrųjų tai nėra esmė, svarbu, kad būtum įdomus studentam, kad sugebėtum bendrauti ir su studentais ir su dėstytojais sakykime ir su aukštesnio rango universiteto žmonėm.“ (30 i.p.)

Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai mano, kad didesnę dėmesį kalbiniams įgūdžiams reikėtų skirti vykstant į šalį, kurioje kalba, kuria ruošiamasi dėstyti, yra šalies (valstybinė) kalba. Be to, užsieniečiai dėstytojai, kaip tai teigia kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai, taip pat neteikia ypatingo dėmesio užsienio kalbos mokėjimui.

„...nereikia, nu taip sakant, nuvertinti tos savo kalbos žinojimo, nes ne į anglakalbę šalį, mūsų tokio to bendro išsilavinimo kalbos žinių tikrai pakanka, nes nepasakyčiau, kad jie ten kalba žymiai geriau.“ (28 i.p.) / „Man pasirodė, kad jie neperfekcionuoja tos anglų kalbos, va būtent, ta prasme, kad reikia tobulai viską pasakyti, sakinio struktūra turi būti tobula, bet ne tiek iš studentų pasijautė, bet labiau iš dėstytojų, vat katedroj kai buvom susidūrė, tai iš tikrųjų labai natūraliai kažkaip pamiršdavo žodį, pasitikslingt reikdavo, pasiklaust kolegų <...> tai vat man tai tas pasirodė, kad anglų kalba pati iš savęs ji nėra perfekcionuojama, kad jeigu klausiu – aš būtinai turiu tobulai paklausti, mano tartis turi būti nepriekaištinga.“ (18 i.p.)

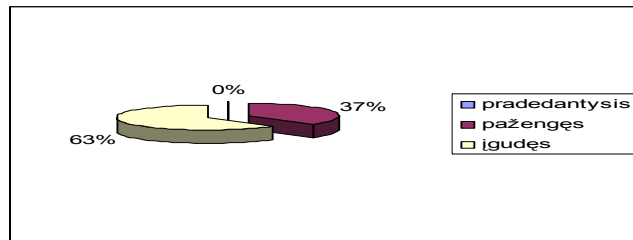
Taigi tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomonės apie kalbinių įgūdžių reikšmę pasiskirsto į dvi dalis: vieni mano, kad svarbu turėti labai gerus kalbinius įgūdžius; tuo tarpu kiti teigia, kad pakanka vidutinio užsienio kalbos mokėjimo lygio.

Interviu metu tyrime dalyvavusiems dėstytojams buvo pateikta Europass kalbų paso kalbos mokėjimo įsivertinimo lentelė (Priedas Nr. 2. Europos kalbų lygmenys – įsivertinimo lentelė³³), kur dėstytojai įsivertino savo kalbos žinias. Įsivertinimo lentelėje pateikti trys kalbos mokėjimo lygmenys (šeši lygiai): pradedančiojo vartotojo lygmuo (lygiai A1-A2); pažengusio vartotojo lygmuo (lygiai B1-B2) ir įgudusio vartotojo lygmuo (lygiai C1-C2). Įsivertinimo duomenis atspindi žemiau pateikta lentelė (11 lentelė) bei diagrama (paveikslas Nr. 27).

³³ <http://www.europass.lt>

Lygis Kalba	A1	A1- A2	A2	A2- B1	B1	B1- B2	B2	B2- C1	C1	C1- C2	C2	Iš viso
Anglų				1	3	2	6	6	3		5	26
Vokiečių									1	1	2	4
Prancūzų											1	1
Rusų											2	2
Lenkų					1							1
Latvių											1	1
	0			13				22				35 ³⁴

11 Lentelė: Užsienio kalbos mokėjimo įsivertinimo suvestinė

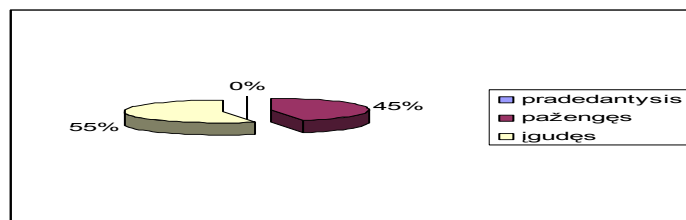

Paveikslas Nr. 27 Užsienio kalbos mokėjimo įsivertinimo diagrama (%)

Kaip matyti iš pateiktos lentelės bei diagramos, didžioji dauguma dėstytojų savo užsienio kalbos mokėjimą įsivertina aukščiausiu (igudęs vartotojas) lygiu. Kad teisingai įvertinti duomenis būtina paminėti, kad šeši dėstytojai šiuo lygiu (igudęs vartotojas) įsivertinę savo užsienio kalbos mokėjimą yra (vertinamos kalbos) filologai. Taigi įvertinus šį faktą situacija šiek tiek keičiasi (12 lentelė, paveikslas Nr. 28)

Lygis Kalba	A1	A1- A2	A2	A2- B1	B1	B1- B2	B2	B2- C1	C1	C1- C2	C2	Iš viso
Anglų				1	3	2	6	6	3		3	24
Vokiečių									1			1
Prancūzų											1	1
Rusų											2	2
Lenkų					1							1
Latvių												0
	0			13				16				29

12 Lentelė: Užsienio kalbos mokėjimo įsivertinimo suvestinė (be dėstytojų (vertinamos kalbos) filologų)

Paveikslas Nr. 28 Užsienio kalbos mokėjimo įsivertinimo diagrama (%) (be dėstytojų (vertinamos kalbos) filologų)

³⁴ Tyrime dalyvavo 33 dėstytojai, tačiau 2 dėstytojai įsivertimo dviejų užsienio kalbų žinias.

Taigi įvertinus tai, kad tyrime dalyvavo ir dėstytojai filologai matyti, kad daugiau kaip pusė (65 % / 55 %) dėstytojų savo užsienio kalbos mokėjimą įsivertino aukščiausiu (igudęs vartotojas) lygiu. Kiti dėstytojai (37 % / 45 %) mano, kad jų užsienio kalbos mokėjimo lygis yra žemesnis, t. y. pažengusiojo vartotojo lygmuo.

Tačiau atkreipiant dėmesį į kai kurių dėstytojų išsakytas mintis galima daryti prielaidą, kad kai kurie dėstytojai įsivertindami savo kalbos žinias nėra objektyvūs.

„Į Angliją aš nesiryžčiau važiuoti, dar neturiu galbūt tiek drąsos <...> anglų kalbą jau reiktų labai perfect išbulinti, nes vis dėl to tai yra grynakraujai anglai“ (18 i.p.) – B2 įsivertinimo lygis; „Tai man ten su savo kalba, anglų kalba, tai aš tikrai ten pradžioje jaučiau diskomfortą, bet paskui ir pasakiau, aš anglų kalboje, tikrai su jumis nesilyginu, man baisu prasižioti, man baisu kalbėti, visada gyvenime bijojau kalbėti su tikrais anglais“ (6 i.p.) – B2 įsivertinimo lygis;

Objektyvumo stoka yra triktis užsienio kalbos mokymosi motyvacijai kelti. O žemas užsienio kalbos mokėjimo lygis įtakoja ir žemą tarpkultūrinės kompetencijos lygį. Kaip rodo mokslinės literatūros analizė, užsienio kalbos mokėjimas / komunikaciniai gebėjimai (Bollmann ir kt., 1998) / komunikacinis (kalbinis) sąmoningumas (Byram ir kt., 2004) yra vienas svarbiausių tarpkultūrinės kompetencijos elementų. Tik aukštas užsienio kalbos mokėjimo lygis leidžia naudoti, atpažinti ir suprasti skirtingas komunikacijos (bendravimo) konvencijas; naudoti skirtingas strategijas, kad būtų išvengta sąveikos problemų su partneriu kalbančiu kita kalba (Byram ir kt., 2004).

Gebėjimas bendrauti su auditorija. Analizuojant interviu protokolus išryškėjo ir kitas tyrime dalyvavusių dėstytojų akcentuojamas gebėjimas, kuris glaudžiai siejasi su prieš tai aptartais kalbiniais gebėjimais. Tyrime dalyvavę dėstytojai šį gebėjimą įvardijo gebėjimu bendrauti su auditorija. Dėstytojai mini **didaktikos, psichologijos išmanymą, komunikabilumą, oratorinius gebėjimus, auditorijos baimės nugalėjimą – visa tai padeda sėkmingai bendrauti su auditorija.**

„Ir vis dėl to tu turi būti patrauklus, kažkokių tai charizmatiškų kažkokių tai bruožų, gebėjimo bendrauti su auditorija...“ (2 i.p.) / „Na, yra žmonių kurie iš prigimties mėgsta būti dėmesio centre ir moka, ir sugeba valdyti auditoriją gerą prasmę...“ (3 i.p.) / „Nereikia bijoti bendrauti su studentais, nereikia tos tokios baimės <...> auditorijos baimės, kad nebūtų. Ir kad suprastų, kad visi žmonės, tiek užsienio dėstytojai, tiek studentai. Jiems taip pat ir skauda ir šalta, jie taip pat būna ir geros nuotaikos ir nelabai... irgi matai kaip tave, sakykime, priima tuos dalykus, ir kartais gal reikia įterpti tuos dalykus nebūtinai iš tos numatytos medžiagos, gal ką nors iš šalies papasakoti, kad sudomintum ir pan. Reikia norėti ir mokėti bendrauti su žmonėmis, nes mūsų toks darbas.“ (14 i.p.) / „...turi žinoti, būti įvaldęs sakyčiau aukštosios mokyklos didaktikos dalykus, tu turi turėti, kaip dabar madinga sakyti, sociokultūrinę, didaktinę, sociopolitinę ir visokias, visokias kompetencijas tam, kad tu galėtum valdyti auditoriją, tam, kad tu galėtum išdėstyti medžiagą, tu turi tiesiog žinoti aukštosios mokyklos universitetines, universitetinių studijų žinių pateikimo būdus, studentų aktyvinimo metodus, tiesiog savo dalyko žinovas plius pedagogas aukščiausiam centre, psichologas, nes tas procesas, yra aplinka kita, kolegos kiti, studentai kiti, bet jeigu tu esi savo dalyko žinovas ir moki dirbti su auditorijos žmonėmis, sakykime, tai jau nėra sunku, tai yra įdomu.“ (13 i.p.) / „Kaip aš sakiau – komunikabilus, mokėti bendrauti ir būti geras oratorius, kalbėtojas.“ (15 i.p.) / „...komunikabilus, nebijantis tiesiog išsakyti savo mintis ne iš popieriaus, <...> studentam nereikia, kad skaitytų, bet tiesiog tu turi bendrauti su auditorija. Ir sugebėti, gebėti atsakyti į įvairius klausimus nebūtinai susijusius su paties dalyku.“ (30 i.p.) / „Bet visumoje aš supratau, kad jiems svarbiausia <...> nebe tavo laipsniai, arba sakykime kažkokie ten moksliniai dalykai, bet pats kontaktavimas su auditorija <...> kiek tu paliesi auditoriją, kiek tu kreipsies į juos, kiek tu juos įjungsi.“ (17 i.p.) / „Aš išskirčiau tas komunikacines kompetencijas, nes iš tikrųjų ir paskaitos kokybė priklauso, ir bendravimas su auditorija, ir tie formalūs, neformalūs ryšiai.“ (18 i.p.) / „Tiesiog dėstytojas turi būti dėstytojas, jis turi būti pedagogas. Jis turi parinkti tokį metodą, kad galėtų studentus išlaikyti tą pusantros valandos. Jis turi gebėti tai padaryti kokiomis tai nors priemonėmis.“ (19 i.p.)

O nenoras bendrauti, nesugebėjimas bendrauti tyrime dalyvavusių dėstytojų įvardijamas kaip problema.

„Na kartais būna, kad žmogus turi pats psichologinių problemų važiuodamas. Nelabai nori bendrauti arba labai nori dominuoti, kitus nustelbti, su grupe dirbti nemoka. Čia jau reikia prisitaikyti prie poreikių ir reikalavimų.“ (15 i.p.)

Gebėjimas bendrauti su auditorija tai ne tik komunikaciniai gebėjimai, bet ir gebėjimas pasirinkti tinkamus dėstomo dalyko turinio pateikimo metodus, kurie buvo aptarti skyriuje *Žinios dėl dėstymo metodų pasirinkimo*. Taigi kaip jau ne kartą minėta, vien žinių nepakanka, teikia gebėti jas tinkamai taikyti.

Gebėjimas pasinaudoti auditorijos įvairumu. Interviu protokolų analizė leidžia išskirti dar vieną gebėjimą, kuris reikalingas mobiliam Šiaulių universiteto dėstytojui. Tai gebėjimas pasinaudoti auditorijos įvairumu / multikultūriškumu.

„Lengviau, kai yra dėstytojai. Bent jau man geriau buvo, kai buvo dėstytojai. Todėl, kad tada, studentai galbūt nežino... na dalykas kuriame mes giliamės <...> tai dėstytojas kai yra, labai patogu, nes jis žino platesnį kontekstą.“ (1 i.p.) / „Aš jiems pateikiau klausimų, ir paprasčiau tai tuose klausimuose atspindėti. Ir turiu pasakyti, kad tai buvo be galo įdomu. Tai, ką jie papasakojo apie savo valstybę, apie savo universitetą, apie savo studentų bendruomenę <...> jiems tas buvo gana įdomu pasakoti apie savo šalį. <...> Ypač va tokia įvairiakalbe auditorija. Sakykim čia buvo amerikiečiai, turkai, ukrainiečiai, latviai, lenkai, lietuviai, švedai, prancūzai, vokiečiai. Tai yra ištisa skalė labai skirtingų kultūrinių koncepcijų, tai kas priimtina amerikiečių jaunimui, gali būti nelabai suprantama turkui arba lietuviiui. Tai jų patirtis labai skiriasi. Tai vis tik tai studentų atsivežtoji pozicija tai dėstytojui yra svarbiausias dalykas žinot, kaip tu nori su jais dirbti.“ (25 i.p.)

Gebėjimas teigiamai panaudoti auditorijos įvairovę / multikultūriškumą minimas ir mokslinėje literatūroje (Risager, 2000). Tai leidžia ne tik studentams įgyti naujų žinių apie kitas kultūras, bet kartu tai yra ir nauja patirtis dėstytojui.

Gebėjimas užmegzti ryšius / atvirumas. Tęsiant su komunikaciniais gebėjimais susijusių įgūdžių temą, tikslinga išskirti dar vieną tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone svarbų elementą – gebėjimą užmegzti ryšius / atvirumą.

„Na, čia labai priklauso nuo dėstytojo aktyvumo. Jei dėstytojas atvažiuoja ir nori pamatyti kažką tai... na aš pati prašau, mane prašom su tais žmonėmis, su ta publika, su tais skyriais supažindinti. <...> realiai tai nuo dėstytojo priklauso, ar bus tų ryšių, tų kontaktų apskritai. O paskui turbūt asmenybė lemia, kiek tu sugebi bendrauti ir kokie tikslai būna tam bendravime: ar tu sieki kokių asmeninių tikslų, ar tai siejasi su tavo profesine veikla.“ (1 i.p.) / „Aš manau, kad pirmiausia turi būti labai komunikabilus. Tai čia vienas iš svarbiausių dalykų, jeigu tu būsi užsidares, jeigu tu nebendrausi, tai Dieve mano, kur tu benuvažiuotum ir kitiems bus sunku su tavimi, užmegzt kontaktą, nu tą ryšį, ar ne, ir toks dalykas išliks grynai formaliu, o yra grynai teisybė ta, <...> kad dažniausiai žmonės važiuoja ten, kur jie jau vieną kartą buvo <...> atsirado kontaktas, ryšys, nu vat ir jau kada nori ten važiuoti.“ (29 i.p.) / /važiavimo motyvas/ „Pirmiausiai užmegzti gilesnius bendradarbiavimo...“ (21 i.p.)

Taigi gebėjimas užmegzti ryšius, kurie skatina tolimesnį bendradarbiavimą, yra labai svarbus Šiaulių universiteto dėstytojo gebėjimas.

Gebėjimas sėkmingai išlaikyti ir plėtoti kontaktus. Užmezgus naujus ryšius su užsienio šalių institucijomis, jų atstovais svarbu gebėti tuos ryšius išlaikyti ir plėtoti ilgesnį laiką (Leener ir kt., 2002). Interviu protokolų analizė rodo, kad kai kurie tyrime dalyvavę **dėstytojai atkreipia dėmesį į tai, kad kontaktų palaikymas su kitų šalių institucijomis yra svarbus.**

„Įtraukė mane į savo projektą <...> kaip rytų šalies atstovą, kaip Lietuvos atstovą. Mane kvietėsi, informacijos teikėme. Ir mes parašėm bendrą straipsnį, Europos Komisijai paduotas, ir va konferencija birželį bus, tai vat bendras straipsnis išspausdintas yra.“ (6 i.p.) / „Tų pačių ryšių užmezgimui, pavyzdžiui, sakykim, tarp katedrų, jei pavyksta susidraugauji su kažkokiu konkrečiu žmogum. <...> paskui galima ir į konferencijas jau lengviau pakviesti. Ir sakykim bendradarbiauti lengviau, jungti į kažkokių konkrečių projektus. Tai jau nebėra tau kažkoks universitetas, tu jau žinai, kad ten yra A, B, C asmenys, į kuriuos tu gali kreiptis, ir kurie tau atsakys bent jau į laišką, kontaktuos su tavim, nes tu tą tokį ryšį.“ (18 i.p.) / „...bendri moksliniai tyrimai, bendri straipsniai, kažkokios programos, projektai ir iš tiktųjų realiai

tai buvo įgyvendinta, nes vizito metu, mes tokią idėją išgvildenom, rašyti bendrą paraišką intensyviai studijų programai IP projektas pagal Erasmus Socrates ir tai įvyko iš tikrųjų, mes važiuojame į Kaselio universitetą, vežėmės studentus. Dabar va, vėl antrą kartą važiuojam <...> netik, kad pasikeičiam ir dėstom paskaitas, bet ir tai, kad dar kartu kažką darom, būtent studento, aišku, šiuo atveju, studentams.“ (20 i.p.) / „Tai 4 valandų pokalbis mūsų, pavirto į tai, kad mes šiandien jau svarstome tarptautinio piligriminio turizmo projektus ir galvojame kaip tai pasitarnautų įvairių valstybių kultūriniam atgimimui.“ (25 i.p.) / „...tiesiog jie eina bando patys užmegzti tuos ryšius, tik vat yra klausimas, ar visada yra pabaigiami tie ryšiai... Va..., buvom Portugalijoje vat irgi buvo labai sėkminga labai gražu, ryšiai palaikomi, su suomiais yra labai ryšiai palaikomi, nuo dėstytojų iki studentų mainų.“ (32 i.p.)

Kaip matyti iš pateiktų interviu citatų gebėjimas sėkmingai išlaikyti ir plėtoti kontaktus nėra tiesiogiai įvardijamas kaip būtinas gebėjimas, tačiau dėstytojų išsakyta patirtis leidžia daryti prielaidą, kad šis gebėjimas yra būtinas dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos elementas.

Elgesio lankstumas. Interviu protokolų analizė atskleidė, kad kitas po užsienio kalbos mokėjimo labiausiai akcentuojamas gebėjimas yra elgesio lankstumas. Tai **gebėjimas prisitaikyti, elgtis pagal situaciją, gebėjimas atsižvelgti į plačią elgesio būdų visumą.** Visų pirma elgesio lankstumo būtinybė tyrime dalyvavusių dėstytojų **akcentuojama paskaitų metu** (tai glaudžiai siejasi ir su kitu gebėjimu – gebėjimu bendrauti su auditorija).

„...gali būt publika labai tolerantiška, kuri iškentės tave, bet ko gero negausim atgalinės reakcijos, o kartais tenka tiesiog toj esamoj situacijoj persiorientuot.“ (2 i.p.) / „Pristatantis tas žmogus, kuris važiuoja, jis turi būti labai lankstus. Tikrai. Ir tikrai labai jausti tą auditoriją su kuo tu kalbi, ir, nes tą pačią temą, tą pačią paskaitą tu gali vienaip, sakykim, taip ir vyksta pristatyti tą medžiagą su vienais, visiškai kitaip, nors lygiai tas pats bus kursas, bus ta pati studijų kryptis, su kitais, nes priklauso nuo daugelio dalykų: ir jų pasirengimo, ir tradicijų <...> dėstytojas turi būti lankstus ir pasirengęs bet kam, nes studentai gali vat ir paprašyti, žinot, mum patiko ta medžiaga, gal jūs galėtumėt ar daugiau, ar pavyzdžių kažkokių duoti, ar atvejų pristatyti.“ (9 i.p.)

Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone lankstumas dėstytojui būtinas ir tada, **kai yra paprašoma koreguoti pasirengtą paskaitų turinį.**

„Esu girdėjusi, kad gali staigiai pakeisti sąlygas, jeigu nesi labai lankstus, arba anglų kalba nėra ekselent, tai tuo atveju tikrai gali būti sudėtinga.“ (16 i.p.) / „Ten vietoj irgi tenka visą laiką būti mobiliam, pasiruošusiam bet kada keisti savo dėstymo dalyką ir bet kada pasiruošti kažką kitą.“ (iš 20 interviu protokolo) / „...man tai nėra sunku. Dėstytojui, kuriam tai yra pirmieji metai dėstymo, ko gero gali būti sunku, nes tu dažnai va tokį „klišę“ turi ir tokį akademinį turinį perduoti, bet va po metų kitų, kada įsivažiuoji <...> Tikrai nėra sudėtinga.“ (1 i.p.) / „...man nesunku, aš šiaip nesu kokia labai konservatyvi, kad būčiau labai prisirišusi ar prie kokių užrašų, ar, kad ten mane kas nors išmuštų iš vėžių, taip tikrai nebūna.“ (14 i.p.)

Taip pat kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai išsakė nuomonę, kad pasirengtas dėstomo dalyko turinys turi būti koreguojamas ir pačių dėstytojų priklausomai nuo to, į kokią šalį vykstama.

„...galvojamas: va parengiau ir viskas dabar jau va tos keturios temos, jau, ar penkiom temom, dabar aš čia važiuosiu Europą skersai-išilgai, vis dėlto tu turi prisitaikyti, būti lankstus, ir nesuvokimas, kad tos šalys vis dėlto yra skirtingos, taip kaip tu buvai Latvijoje, tai nereiškia, kad lygiai taip pat sėkmingai tau pasiseks Ispanijoje.“ (21 i.p.)

Taigi lankstumas, gebėjimas prisitaikyti prie situacijos svarbus tiek paskaitų metu, tiek iškilus pasirengto turinio koregavimo būtinybei. Daugelis turinio koregavimo aspektų buvo aptarta skyriuje *Žinios dėl dėstomo dalyko turinio pasirinkimo, derinimo ir keitimo*, todėl šiame skyriuje tai nebus plačiau nagrinėjama.

Interviu protokolų analizė rodo, kad kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai neišskiria konkrečių situacijų, kada reikalingas būtent elgesio lankstumas. Šį gebėjimą jie mano esant reikalingu bet kurioje situacijoje.

„...būti lankstus, kaip sakėm, ar ne, kad tu turi mokėti prisitaikyti.“ (9 interviu protokolo) / „Turi būti, žodžiu, lankstus labai visų prima.“ (30 i.p.) / „Nebijoti ir būti lanksčiam – pagrindiniai dalykai, nes lankstumas tai, sakyčiau, būtų pagrindinis dalykas.“ (24 i.p.)

Elgesio lankstumas, kaip svarbus tarpkultūrinės kompetencijos elementas akcentuojamas ir mokslinėje literatūroje (Johann ir kt., 1998; Byram, 2004), kur pabrėžiamas ne tik gebėjimas prisitaikyti bei elgtis pagal situaciją bei gebėjimas atsižvelgti į plačią elgesio būdų visumą, bet ir gebėjimas keistis pačiam neatsisakant ir savo įsitikinimų, kas galėtų paskatinti nepasitikėjimą savimi.

Taigi elgesio lankstumas yra būtinas dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos elementas.

Greita orientacija. Interviu protokolų analizė rodo, kad šalia elgesio lankstumo tyrime dalyvavę dėstytojai dažnai mini ir kitą, jų manymu dėstytojui reikalingą gebėjimą. Tai **gebėjimas greitai orientotis įvairiose situacijose.**

„Nepasimetimas situacijoje, koordinaciniai dalykai, nes kartais daugelį dalykų galima išspręsti tiesiog paklausiant, pasidomėt, bet vėlgi tu turi susiorientuoti, ko klausti...“ (18 i.p.) / „Būna taip, kad ten visiškai nauja kokia nors transporto sistema, atvažiavai iš oro uosto į miesto centrą, reikia ten kokius nors bilietėlius nusipirkti, nu tai tu turi ir vėl orientuotis, kokia šalis, kieno gali klausti ir kokią žmonių grupę orientuotis: Čekijoje pulsi klausti rusiškai jauno žmogaus, tai jis praeis pro tave ir net nestabtelis, bet Čekijoje paklauses rusiškai pensininko, labai garbaus amžiaus žmogaus, tai tikrai sulauksi išsamaus atsakymo – su jaunimu tu kalbėsi angliškai.“ (21 i.p.) / „Reikia <...> orientacijos greitos, nes būna, kad likus ten 5 minutėm iki paskaitos, pakeičia radikalčiai tavo temą ir klausia, ar tu galėtum apie tai pakalbėt pusantros valandos.“ (24 i.p.) / „Nemiegoti, nes nu žinot, tie, kurie lėtai orientuojasi, praktiškai nevažiuoja.“ (32 i.p.) / „Jie ne tik tave, kaip dėstytoją, integruoja į kokį tai dalyką, bet padarė tokią formą kaip <...> vieša paskaita. Ten susirinko ne tik studentai, bet ir dėstytojai. <...> Gebėjimas reaguoti greitai – ko reikia tenai, tai va tas labai padeda.“ (1 i.p.) / „Dėl bombos Vienoje uždarė oro uostą valandai, ir man liko 5 min iki skrydžio, aš buvau su studentais jie registraciją jau praėjo, registracinę mašiną, o man pasakė: tu per vėlai atvykai į oro uostą ir aš pribėgau prie informacijos, ten jūra žmonių, ir aš kažkaip pasistengiau juos apeiti vos nenustumdamas, ir sakau, ar jūs galite man padėt, sakau, nepriima iki skrydžio, sakau, 5 minutės, sako, eikit su manim, <...> tiesa, informacijoje man primą kart sakė: mes niekuo negalim padėt, eikit nusipirkt bilietą kitam skrydžiui <...> tai aš nubėgau pas antrą informaciją, antras išvis nieko neatsakė, tai aš nubėgau pas trečią, trečias nuvedė mane prie vartų ir sako, ar galite priregistruot, tai jie priregistravo labai greitai jaisi atsisuko į mane ir sako bėkit nu ir aš tada aišku nieko nelaukdamas, nestovėdamas jokių eilių prasiveržiau ir įlipau į lėktuvą. <...> Persėdimui būna per mažai laiko, vat pavėluoji į lėktuvą be jokios priežasties, skrydis 4 valandos, o jis vat paima 40 min. atskrenda vėliau, nors išskrido laiku, nežinau kokios ten priežastys yra, bet tokių situacijų būna pastoviai. Ir aišku, tada yra ir stresas ir įtampa, ir aišku, jeigu žmogus tokios greitos orientacijos neturi, tai arba nėra išsiugdęs tokio gebėjimo, tai tiesiog yra sunku labai.“ (24 i.p.)

Kaip rodo interviu protokolų analizė, gebėjimas greitai orientotis reikalingas įvairiose situacijose: **tiek paskaitų metu, tiek bendraujant su priimančiosios institucijos atstovais, o ypatingai kelionės metu.**

„Reikia sugebėt nemokant kalbos nusipirkt bilietą ir nuvažiuot teisinga kryptimi. Nes tai yra labai svarbu. Ypač jeigu tai yra nelabai aktualu Danijoje, sakysim anglų kalba gali bet ko, bet kada pasiklausti, tai Portugalijoje nieko apie nieką nepasiklausi. Tai tiesiog reikia gebėt nusipirkt bilietą ir nuvažiuot reikiama kryptimi su niekuo nešnekant, sakykim taip.“ (24 i.p.)

Taigi galima daryti išvadą, kad gebėjimas greitai orientotis skirtingose situacijose yra būtinas tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomonėmis formuojamo dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio elementas.

Vadybiniai / organizaciniai gebėjimai. Analizuojant interviu protokolus išryškėjo dar viena kategorija gebėjimų, kuriuos tyrime dalyvavę dėstytojai laiko svarbiais. Tai vadybiniai / organizaciniai gebėjimai. Šie gebėjimai dažniausiai minimi kalbant apie kelionės į šalį partnerę organizavimą.

„Va čia, sakyčiau, kad reikia tam tikrų dalykų, pirmiausia susikoncentruoti ties vadybiniais gebėjimais, nes yra labai svarbu. Na, kiti to negali padaryti, taip, manyčiau, prašyti, kad tau sutvarkytų kelionės maršrutus visus ar ten dar kažką.“ (1 i.p.) / „Organizaciniai gal va tie dalykai: svarbiausia sužinot, kas, kur, kaip, kada. Ten, jeigu reikia toliau keliaut nuo oro uosto, kad ten kažkas pasitiktų ar bent

susižinot, kaip, kad neiškiltų, jeigu ten kalba visiškai priešinga, negu ten, negu tu ją žinai, va tą susižinot... va tie tokie organizaciniai, man atrodo.“ (5 i.p.)

Taigi dėstytojui reikia ne tik žinių³⁵, kurios reikalingos kelionės organizavimui bei sėkmingam nuvykimui / parvykimui; viešbučio užsakymui; gyvenimo ir laisvo laiko organizavimui šalyje partnerėje, bet ir gebėjimų tas žinias pritaikyti. Vadybiniai / organizaciniai gebėjimai yra svarbus dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio elementas.

Gebėjimas įgyti žinias ir jas taikyti. Interviu protokolų analizės metu išryškėjo dar kita kategorija įgūdžių, kuriuos mini tyrime dalyvavę dėstytojai. Tai gebėjimas įgyti žinias bei jas taikyti.

Ne visi tyrime dalyvavę dėstytojai šį gebėjimą pavadina būtent gebėjimu įgyti žinias ir jas taikyti (šia gebėjimų kategoriją – žinių įgijimas – įvardija Byram ir kt. (2004)), tačiau paanalizavus dėstytojų išsakytų nuomonių turinį, galima teigti, kad kalbama apie tuos pačius gebėjimus.

„Pirmieji tie vizitai, tai tiesiog tu supranti, pasisemi patirties iš tų lektorių, kurie pas mus atvažiuoja iš ten, tu matai kaip jie <...> Kas jiems yra iš tikrųjų būdinga, jų tam darbo stiliui.“ (2 i.p.) / „...tikrai manau negalima važiuoti vienam, nes tikrai žmogui yra stresas, todėl, kad tu nežinai, kur važiuoji, neturi su kuo pasitarti, ir ten gali tikrai atrodyti keistai, ir, tai yra natūralu, <...> kitas kolega, kuris jau yra važiavęs keletą kartų, jis padrąsina, jis, sakykim, galbūt šiek tiek, kaip dabar pasakyti, ypač tais atvejais kada reikia neformaliai bendrauti manau, kad jau irgi reikia <...> susitarti labai draugiškai, bendradarbiaujant, ką, sakykim, reikėtų sakyti, ko nereikėtų sakyti, nes mes vežam savo virtuvę tenai <...> šios tokios diplomatijos <...> kai vertinam, sakykim, politinę situaciją, sakykim, man mielas tas politikas, arba ne, arba, sakykim, tuos dalykus labai atsargiai, ir mokytis iš jų, nes jie kam pritaria, tai pritaria, kam nepritaria, tu vargu ar sužinosi...“ (9 i.p.) / „kadangi pirmą kartą buvau su gerbiama docente <...> tai automatiškai aš turėjau didelę galimybę semtis iš žmogaus, kuris yra, turi patirtį dirbti su projektais užsienyje.“ (11 i.p.) / „Man buvo labai gerai, kad aš važiavau ne viena, aš važiavau su kitu žmogum iš universiteto. Tai, pavyzdžiui, man tai buvo labai gerai, nes jeigu aš būčiau važiavusi viena pirmą kartą, man būtų kainavę pasiryžti žymiai daugiau ir laiko, ir visa kita, nes iš tikrųjų buvo tokių dalykų, kuriuos mano važiavusioji kolege iš savo pirties ji sprendė lengvai, lanksčiai. Aš, pavyzdžiui, kai kada būčiau jau rankas nuleidus.“ (18 i.p.) / „Mes dviese, kartu važiavom su žmogum, kuris yra po užsienį važinėjęs <...> tas žmogus buvo man toksai <...> vedlys, kaip auklėtojas, ką reikia daryti, jeigu vienas skristum, čia reikėtų žiūrėti, čia į tą lentą žiūrėti, į tą, va čia taip, čia taip. Metro čia, autobusai čia, ir panašiai.“ (23 i.p.)

Kaip matyti iš pateiktų citatų, tyrime dalyvavę dėstytojai išskiria keletą gebėjimo įgyti žinias ir jas taikyti aspektų. Tai visų pirma patirtis, reikalinga paskaitų vedimui, **kada mokomasi iš kitų dėstytojų (ypatingai iš partnerinių institucijų), o įgytos žinios taikomos vedant paskaitas.**

Kitas tyrime dalyvavusių dėstytojų akcentuojamas aspektas – **gebėjimas įgyti žinių iš kolegų, kuris į šalį partnerę vyksta nebe pirmą kartą.** Didžioji dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, kad vykstant pirmą kartą į šalį partnerę, reiktų ieškoti galimybės vykti kartu su ten jau buvusiu kolega. Tai galimybė semtis patirties iš kitų bei tą patirtį pritaikyti praktikoje. Taigi tam reikalingas ir gebėjimas įgyti žinias bei jas taikyti.

Daugelis autorių mokslinėje literatūroje žinių įgijimo neišskiria kaip atskiro tarpkultūrinės kompetencijos gebėjimo, dažniausiai minima tik žinių svarba, neakcentuojant, kaip jos įgyjamos ir taikomos.

Gebėjimas spręsti bei išvengti konfliktų. Bendravime (ypač tarp skirtingų kultūrų atstovų) visada iškyla konflikto galimybė, todėl didelė dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų, kaip paaiškėjo

³⁵ Šios žinios buvo aptartos skyriuje *Žinios būtiniams dalykams spręsti.*

analizuojant interviu protokolus, gebėjimą išvengti konfliktų laiko būtina tarpkultūrinės kompetencijos dalimi.

„Tarpkultūriniam bendravime konfliktas nėra geras dalykas, jo neturėtų būti, jis turėtų būti tykiai, ramiai apeinamas, išsprendžiamas, netgi neleidi užsimegti konfliktinei situacijai, nes to visai nereikia.“ (21 i.p.) / „...vienoj tik mokykloj jutau išankstinę nuostatą kai pasakė, kad aš Litauen, kad Lietuva iš karto buvo toks lyg šurmulys, lyg rankinių pasiėmimas, vat tokia reakcija. <...> ten pasirodo vienos mokytojos sūnus nukentėjo nuo lietuvių nu ir viskas, ir ta vat tokia nuostata, kad čia jau jau, jeigu Lietuvis, tai jau viskas, yra baisu. <...> nu nieko, išsitraukiau saldinių padėjau, sakau, čia tradiciniai lietuviški, <...> tiesiog pradėjau, kad mes turim „Rūtos“ fabriką ir čia šokoladas tiesiog paragaukite. Na Lietuva tokia yra, tiesiog nekreipiau dėmesio, nes nu pagalvojau, kad jeigu aš pulsiau kažką tai, nugi aš nekalta, jeigu jai kažkas padarė, tai aš esu visiškai kitas atstovas, kitas žmogus. <...> paskui viskas iš tikrųjų labai gerai praėjo, ir paskui ta mokytoja priėjo lyg ir pati atsiprašyti <...>lyg ir jausdamasi ne taip, kad jinai pagalvojo kažką, ir viskas sakau jokių problemų, viskas tvarkoj, aš nematau jokių problemų. Patarčiau tikrai nekreipti dėmesio į bet kokią tokią reakciją, nes nu gi tu neatsakai už visus. (6 i.p.)

Gebėjimas spręsti konfliktus bei gebėjimas jų išvengti svarbus tarpkultūriniam bendravime. Tai rodo ir mokslinės literatūros analizė. E. Johann ir kt. (1998) šį gebėjimą įvardija kaip atskirą tarpkultūrinės kompetencijos komponentą.

Analizuojant interviu protokolus pastebėta, kad interviu metu įvardijami ir kiti gebėjimai, tokie, kaip **kritinis mąstymas; gebėjimas orientuotis informacinėje aplinkoje; gebėjimas naudotis informacinėmis technologijomis.**

„Kritinio mąstymo. Labai reikia. Kritinio mąstymo, gebėjimo daryti išvadas, gebėjimo apsispręsti, na, o be abejonės, su kritiniu mąstymu ir mąstymo lankstumas.“ (31 i.p.) / „loginis mąstymas <...> Aišku sveiko proto reikia turėti, nepamesti kur nors galvos, įsivaizduoti kur važiuoji, ką darai.“ (18 i.p.)

„Jeigu žmogus pasirenka kitą šalį, kitą bendravimą, kitą kalbą, tai turbūt gebėjimai orientuotis informacinėje aplinkoje irgi turėtų būti adekvatūs.“ (1 i.p.)

„Mokėjimas, be abejo, naudotis kompiuteriu, internetu...“ (29 i.p.) / „Kompiuterių technologijas reikia, aš manau, išmanyti, nes viskas ten daroma per tas kompiuterių technologijas.“ (32 i.p.)

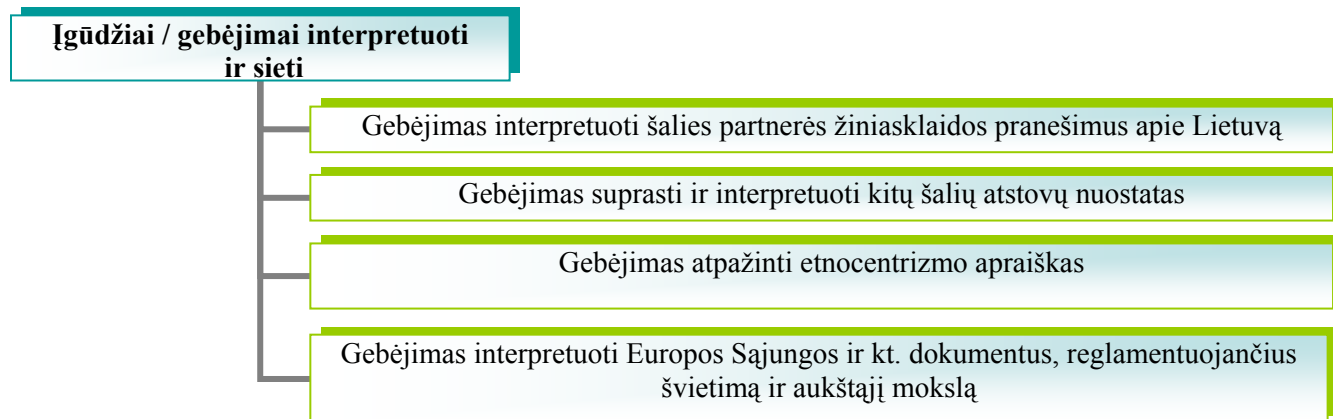
Apibendrinant interviu protokolų analizės metu išryškėjusius gebėjimus, kuriuos remiantis M. Byram (1997) klasifikacija galima pavadinti įgūdžiais atrasti ir sąveikauti, galima teigti, kad tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone konstruojamas dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelis apima gana platų gebėjimų spektrą: tai gebėjimai, būtini tiek interakcijos procesuose, tiek savęs vertinimui ir savianalizei, tiek kelionės / gyvenimo ir kt. organizavimui.

Aptarus įgūdžius atrasti ir sąveikauti tikslinga pereiti prie įgūdžių interpretuoti ir sieti (Byram, 1997) analizės.

2.3.2.2. Įgūdžiai interpretuoti ir sieti

Šalia įgūdžių atrasti ir sąveikauti, kuriuos labai aiškiai galima išskirti ir tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomonėmis konstruojamame dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelyje, mokslinėje literatūroje (Byram, 1997) išskiriama dar ir kita įgūdžių grupė. Tai įgūdžiai interpretuoti ir sieti.

Atliekant tyrimą ši įgūdžių grupė pasireiškė labai nežymiai. Interviu protokolų analizė leidžia išskirti tik keletą tyrime dalyvavusių dėstytojų minčių / nuomonių, kurias galima būtų interpretuoti esant įgūdžiais interpretuoti ir sieti. Šie įgūdžiai bus nagrinėjami pagal žemiau pateiktą schemą (Paveikslas Nr. 29).

Paveikslas Nr. 29 Ilgūdžiai interpretuoti ir sieti

Gebėjimas interpretuoti šalies partnerės žiniasklaidos pranešimus apie Lietuvą. Tai labiausiai interviu protokolų analizės metu išryškėjęs gebėjimas. Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai mano, kad svarbu gebėti paaiškinti, pakomentuoti šalies partnerės žiniasklaidos pranešimus apie Lietuvą, gebėti pateikti realią esamą situaciją.

„Kaip mes čia atrodome jų akimis aš paprastai ten pasiskaitau ten Vokietijos internete laikraščius maždaug gal koks straipsnis pakliūna apie Lietuvą, nes pasitaiko vis tiek apie Baltijos kraštus, <...> ten Špygelis maždaug taip ir taip ar ne, o mes nu esam gal truputį kitokie ten ir taip toliau.“ (4 i.p.) / Jie jau žino kažkiek <...> bet tą žinojimą jie pateikia ir kartais reikia tą jų žinojimą arba paneigti, arba pakoreguoti kažkiek <...> Jie interpretuoja tas žinias savaip, nes jie patys sakė, jie gauna tas žinias per žiniasklaidą, o ji ne visada teigiamai pateikia mūsų šalį.“ (6 i.p.)

Dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų išsakytų nuomonių, glaudžiai susijusių su šiuo gebėjimu, aptarta nagrinėjant dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensiją – žinias (poskyryje *Politinė situacija Lietuvoje*). Taigi gebėjimas interpretuoti šalies partnerės žiniasklaidos pranešimus apie Lietuvą yra būtinas dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementas. Be to, kad šį gebėjimą išsiugdyti, reikalingos žinios apie Lietuvą, bei šalį partnerę, garantuojančios tinkamą interpretaciją.

Gebėjimas suprasti ir interpretuoti kitų šalių atstovų nuostatas. Analizuojant interviu protokolus pastebėtas dar ir kitas gebėjimas, kurio dėstytojai neįvardija, tačiau jo svarbą galima atpažinti iš tyrime dalyvavusių dėstytojų išsakytų minčių. Tai gebėjimas **suprasti ir interpretuoti kitų šalių atstovų nuostatas Lietuvos (kaip šalies), lietuvių (kaip tam tikros kultūros atstovų) atžvilgiu.**

„Jie turi nuostatą, kad mes buvom kažkur uždaryti, kad mes nieko nežinome, kad čia galbūt, reiškia, mes mažai turime išteklių kažkokių, neturime, ką valgyti, mūsų tradicijos. Tai yra tam tikra nuostata ir, reiškia, jeigu mes norime laužyti tą nuostatą, tai mes turime nuvažiuoti ir parodyti, <...> ne pasirodyti, bet parodyti, kad mes taip pat turime savo irgi nuostatas į kitus, į save, kad mes vertinam kai kuriuos dalykus panašiai, arba kitaip. Ta prasme, kad mes esam pakankamai stiprūs spręsti, ir atsparūs visiems tiems dalykams. Vat tai ką jie sako, neįgijame, vat ne pasirodyti, ne tai, kad nerealiai kažką ten, sakym, didžiulius nerealiai, bet atskleisti ir parodyti, kad mes galime, bet šiek tiek ir pasistengti, kad jie pradėtų mus vertinti, nes tokia pradžia yra, niekaip kitaip negali. <...> mes turime už juos būti praktiškai geriau pasirengę dėstyti ar kažką, rodyti didesnę aktyvumą ir susidomėjimą, ta prasme būti aktyvesniais ir šiek tiek geriau pasirengusiais, kad jie sakytu, aha, ir lietuviai gali šį tą.“ (9 i.p.) / „Ta baimė galbūt netgi iš lenkų nuskambėjo, šnekamės, sakau, ar jūs buvote Lietuvoje <...> sako, tik pravažiudamas. Vat pernai vasara mes keliavome Pabaltijū, sako aplink Baltijos jūrą, tai man sako buvo svarbiausia prašyti Lietuvą. <...> Tiesiog pas juos tokia yra nuostata. Jie bijo, bijo truputėlį. Nu, nėra, kad taip jau labai bijo, bet kažkur išlenda tokia baimė. <...> Bet sakau, tie, kurie buvo, ar gailisi? Ne, niekas nesigaili.“ (6 i.p.)

Taigi gebėjimas suprasti ir interpretuoti kitų šalių atstovų nuostatas yra svarbus dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementas. Šis gebėjimas siejasi ir su kitais tarpkultūrinės

kompetencijos elementais: gebėjimais (atrasti ir sąveikauti) – gebėjimu spręsti bei išvengti konfliktų; nuostatomis – realistiniu savęs vertinimu bei empatija.

Gebėjimas suprasti ir interpretuoti kitų šalių atstovų nuostatas, suprasti tai, kaip kiti mus supranta akcentuojamas ir mokslinėje literatūroje (Byram, 1997; Petkevičiūtė, Budaitė, 2005), todėl svarbu, kad ir dėstytojai atkreiptų į tai dėmesį.

Gebėjimas atpažinti etnocentrizmo apraiškas. Tai dar vienas gebėjimas, kuris glaudžiai siejasi su ką tik aptartais gebėjimais interpretuoti ir sieti. Tai **gebėjimas atpažinti etnocentrizmo apraiškas vienos ar kitos kultūros atstovų elgesyje, išsakomose nuomonėse ar pasireiškiančias įvairiuose dokumentuose.**

„Reiktų žinoti, sakysim, bent jau maždaug, kokia tai yra kultūra ir, ko galima tikėtis, sakysim, aš koki įvaizdį turėjau apie austrus, tai jis šimtu procentų pasivirtino, kiek aš ten bevažiuočiau, <...> jie, pakankami uždara kultūra, kurie sako: „taip mes demokratai, atviri ir visa kita“, bet iš tikrųjų jie bijo rytu europiečių, jie bijo turku, jie bijo visų, kurie yra ne austrai ir viskas. Ir iš tikrųjų tas kiekvieną kartą pasivirtina, ir nepaisant to, kad jie ten gali sakyti, kad ne, mes nieko nebijom ir mes esam atviri, bet kai nueini ir pabendrauji asmeniškai jie sako, taip, mes jūsų bijom ir turkų mes bijom, ir rumunų, ir visų. <...> tiesiog kitokie... ir labai susidūriau su tokiu požiūriu, kad yra blogai dėl to kad jie yra kitaip negu Austrai.“ (24 i.p.)

Gebėjimą atpažinti etnocentrizmo apraiškas vienos ar kitos kultūros atstovų elgesyje, išsakomose nuomonėse įvardijo tik vienas tyrime dalyvavęs dėstytojas, tačiau tai nėra prielaida manyti, jog šis gebėjimas nesvarbus aukštam dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos lygiui. Be to, mokslinės literatūros analizė (Byram, 1997) rodo, kad šis gebėjimas yra būtinas tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementas.

Gebėjimas interpretuoti Europos Sąjungos ir kt. dokumentus, reglamentuojančius švietimą ir aukštąjį mokslą. Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad, kai kurių tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone, **kompetentingas dėstytojas turi būti susipažinęs su Europos Sąjungos ir kt. dokumentais reglamentuojančiais švietimą ir aukštąjį mokslą, gebėti juos analizuoti, interpretuoti.** Tai reikalinga tam, kad būtų galima sekti kaitą, lyginti Lietuvos situaciją su bendru Europos Sąjungos kontekstu; suprasti dėstytojo studento vaidmenį studijų procese ir pan.

„Pagal visus tuos, jūs turbūt žinot, pagal Bolonijos proceso dokumentus, pagal tuos, tas visas aukštojo mokslo, universitetų nuostatas. Dėstytojas nėra mokytojas ir jam nereikia pasakoti tų dalykų ir pristatyti tai kaip teorijos. Teorija yra knygoje, ir autoriai už ją atsako, aš, kaip dėstytoja, esu interpretatorius tos teorijos.“ (9 i.p.) / „...ruošiu dalykus ir tas kontekstas plečiasi šiandieninei kaitoj, va šiandieniniame virsme, pavyzdžiui, ir mes jau dabar, jeigu lyginom su bolševikais, sakykim, pavyzdžiui, tai mes dabar lyginam su Europos Sąjungos šalimis, reiškia vėlgi, tada reikia vieną dalyką labai gerai žinoti, gal reikia ir kitą dalyką labai gerai žinoti – Europos Sąjungos kontekstą, <...> aš labai turiu daug reikalo su tais europiniais dokumentais visais, Europos Sąjungos: atskaitom, pranešimais, nes ten iš viso galima pamatyti Lietuvą tam kontekste, lyginant su mūsų situacija.“ (10 i.p.)

Nors tyrime dalyvavę dėstytojai labiau akcentavo gebėjimus atrasti ir sąveikauti, ne mažiau aukštam dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos lygiui svarbūs yra ir gebėjimai interpretuoti ir sieti. Juo labiau, kad ir mokslinės literatūros analizė rodo šių įgūdžių svarbą.

Tyrimo dalyvavusių dėstytojų išskirti **įgūdžiai atrasti ir sąveikauti bei įgūdžiai interpretuoti ir sieti** susisteminti į lenteles (13, 14 lentelės).

IĞŪDŽIAI ATRASTI IR SĄVEIKAUTI	Užsienio kalbos mokėjimas	Dėstytojas pakankamai gerai moka užsienio kalbą, nes tai svarbu ne tik bendraujant, skaitant paskaitas, bet ir joms ruošiantis.
	Gebėjimas bendrauti su auditorija	Dėstytojas geba bendrauti su auditorija. Išmano didaktiką, psichologiją; yra komunikabilu, turi oratorinių gebėjimų, geba įveikti auditorijos baimę; geba pasirinkti tinkamus dėstomo dalyko turinio pateikimo metodus ir pan.
	Gebėjimas pasinaudoti auditorijos įvairumu	Dėstytojas geba pasinaudoti auditorijos įvairumu / multikultūriškumu. Tai leidžia ne tik studentams įgyti naujų žinių apie kitas kultūras, bet kartu tai yra ir nauja patirtis dėstytojui.
	Gebėjimas užmegzti ryšius	Dėstytojas geba užmegzti ryšius yra atviras naujiems kontaktams, ieško naujų bendradarbiavimo galimybių.
	Gebėjimas sėkmingai išlaikyti ir plėtoti ryšius	Dėstytojas geba išlaikyti ir plėtoti užmegztus ryšius ilgesnį laiką.
	Elgesio lankstumas	Dėstytojas geba prisitaikyti, elgtis pagal situaciją, geba atsižvelgti į plačią elgesio būdų visumą. Tai ypač svarbu paskaitų metu bei tada, kai yra paprašoma koreguoti pasirengtą paskaitų turinį.
	Greita orientacija	Dėstytojas geba greitai orientuotis įvairiose situacijose. Gebėjimas greitai orientuotis reikalingas tiek paskaitų metu, tiek bendraujant su priimančiosios institucijos atstovais, o ypačingai kelionės metu.
	Vadybiniai gebėjimai	Dėstytojas turi vadybinių gebėjimų. Jis geba organizuoti kelionę į šalį partnerę; gyvenimo bei maitinimo dalykus; laisvalaikio leidimą šalyje.
	Gebėjimas įgyti žinias ir jas taikyti	Dėstytojas geba įgyti žinių ir jas taikyti. Dėstytojas geba mokytis iš kitų dėstytojų (ypatingai iš partnerinių institucijų), o įgytas žinias taikyti vedant paskaitas. Geba semtis kelionės organizavimo, bendravimo su partnerinėmis institucijomis ir kitokios patirties iš kolegų, kurie į šalį partnerę vyksta nebe pirmą kartą.
	Gebėjimas spręsti bei išvengti konfliktų	Dėstytojas geba išvengti konfliktų, į iškilančias konfliktines situacijas reaguoja ramiai.
	Kiti gebėjimai	Kritinis mąstymas; gebėjimas orientuotis informacinėje aplinkoje; gebėjimas naudotis informacinėmis technologijomis.

13 lentelė: Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija – įgūdžiai atrasti ir sąveikauti

IĞŪDŽIAI INTERPRETUOTI IR SIETI	Gebėjimas interpretuoti šalies partnerės žiniasklaidos pranešimus apie Lietuvą	Dėstytojas geba paaiškinti, pakomentuoti šalies partnerės žiniasklaidos pranešimus apie Lietuvą, geba pateikti realią esamą situaciją.
	Gebėjimas suprasti ir interpretuoti kitų šalių atstovų nuostatas	Dėstytojas geba suprasti ir interpretuoti kitų šalių atstovų nuostatas Lietuvos (kaip šalies), lietuvių (kaip tam tikros kultūros atstovų) atžvilgiu.
	Gebėjimas atpažinti etnocentrizmo apraiškas	Dėstytojas geba atpažinti etnocentrizmo apraiškas vienos ar kitos kultūros atstovų elgesyje, išsakomose nuomonėse ar pasireiškiančias įvairiuose dokumentuose.
	Gebėjimas interpretuoti Europos Sąjungos ir kt. dokumentus, reglamentuojančius švietimą ir aukštąjį mokslą	Dėstytojas yra susipažinęs su Europos Sąjungos ir kt. dokumentais reglamentuojančiais švietimą ir aukštąjį mokslą, geba juos analizuoti, interpretuoti. Tai reikalinga tam, kad būtų galima sekti kaitą, lyginti Lietuvos situaciją su bendru Europos Sąjungos kontekstu; suprasti dėstytojo, studento vaidmenį studijų procese ir pan.

14 lentelė: Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija – įgūdžiai interpretuoti ir siėti

Kita svarbi tarpkultūrinės kompetencijos dalis yra nuostatos. Kai kurie autoriai (Byram, 1997; Bollmann ir kt., 1998 ir kt.) nuostatas laiko vienu svarbiausiu tarpkultūrinės kompetencijos dimensijų. Tai, kad šiame darbe, remiantis interviu protokolų analize, didžiausias dėmesys buvo skiriamas žinioms nėra prielaida manyti, kad nuostatos yra mažiau svarbios dėstytojo tarpkultūrinei kompetencijai.

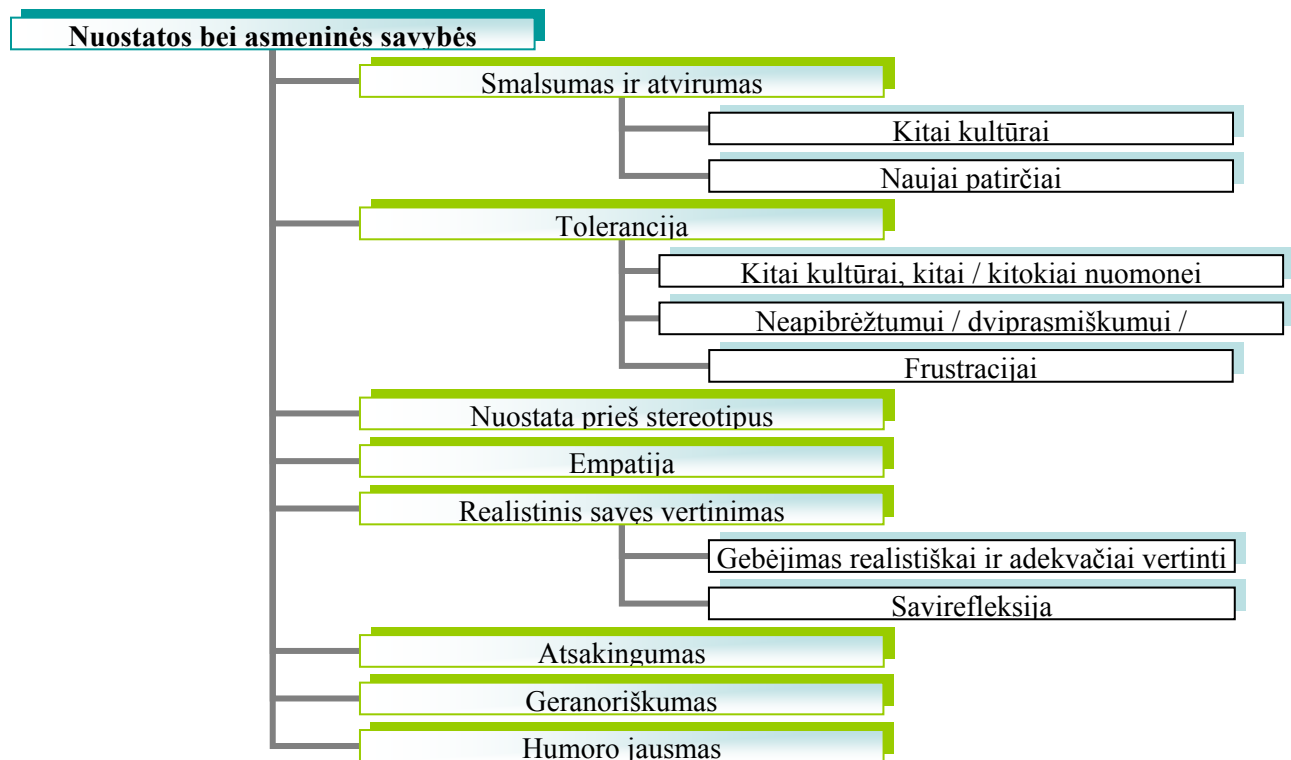
Tyrimė dalyvavusių dėstytojų nuomonėmis konstruojamo dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensija – nuostatos bus aptariamoms sekančiame skyriuje.

2.3.3. Nuostatos – Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija

Remiantis interviu protokolų analize galima teigti, kad tyrime dalyvavę dėstytojai nuostatas laiko svarbia dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija. Nagrinėjant nuostatas šiame skyriuje bus aptarta ir keletas tyrime dalyvavusių dėstytojų akcentuojamų dėstytojui būtinų asmeninių savybių. Nes kaip rodo literatūros analizė tiek nuostatos, tiek individo asmeninės savybės įtakoja elgesį.

Interviu protokolų analizė rodo, kad tyrime dalyvavę dėstytojai didžiausią dėmesį skyrė tokioms nuostatoms, kaip smalsumas ir atvirumas kitoms kultūroms; smalsumas ir atvirumas naujai patirčiai bei tolerancijai kitai (kitokiai) nuomonei, pažiūroms, elgesiui. Tyrime dalyvavę dėstytojai svarbiomis laiko ir kitas nuostatas: toleranciją neapibrėžtumui, dviprasmybei / daugiaprasmybei bei toleranciją frustracijai; realistinį savęs vertinimą ir pan.

Interviu protokolų analizė leidžia išskirti ir kitas nuostatas bei asmenines savybes: atsakomybę, neapsimetinėjimas, nuostata prieš stereotipus, nuoširdumas, geranoriškumas. Apibendrinat nuostatas bei asmenines savybes galima pateikti schemą, pagal kurią bus atliekama analizė (paveikslas Nr. 30).

Paveikslas Nr. 30 Nuostatos bei asmeninės savybės

Interviu protokolų analizės metu paaiškėjo, kad tyrime dalyvavę dėstytojai svarbiausiomis laiko šias nuostatas: smalsumą ir atvirumą kitai kultūrai bei naujai patirčiai, toleranciją kitai nuomonei, pažiūroms, elgesiui bei toleranciją neapibrėžtumui, dviprasmiškumui / daugiaprasmiškumui.

Smalsumas ir atvirumas kitoms kultūroms. Viena labiausiai interviu protokolų turinio analizės metu išryškėjusi nuostata, kuri dėstytojų nuomone būtina dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modeliui – smalsumo ir atvirumo kitoms kultūroms nuostata.

Vieni tyrime dalyvavę dėstytojai tiesiogiai pabrėžia šios nuostatos būtinumą.

„Tai pirmiausiai jisai turi turėti norą. Norą pamatyti kaip yra ten, norą pamatyti, sakykime, kas ten yra kitokio nei pas mus.“ (17 i.p.)

Kiti šią nuostatą įvardija netiesiogiai, bet kaip rodo interviu protokolų analizė, ši nuostata dažnai pasireiškia tyrime dalyvavusių dėstytojų išsakytose mintyse apie dalyvavimo mainų programose motyvus, požiūrį į kitų kultūrų tradicinius dalykus kaip tradicinės šventės, tradicinius patiekalus ar institucijų tradicijas.

„Susipažinti su kita kultūra, akademinė kultūra <...> kitos kultūros norisi, akademinės kultūros, aišku, ir tos tikrosios kultūros kitos pažinti.“ (1 i.p.) / „Susipažinti su kitos šalies, <...> universiteto kažkokia kultūra, dėstomais dalykais, tai ką, <...> aš dėstau, ką, kažkokių panašumų ten rasim palyginti, <...> atrasti kažką naujo.“ (12 i.p.) / „Susipažinti su šalimi, <...> su kultūra.“ (16 i.p.)

Mums buvo labai gražus dalykas – mes buvom gruodžio pradžioje, pataikėm į labai gražią jų tradicinę šventę – Nikolašą, <...> prisipažinsiu, kad nebuvau girdėjęs apie tokią šventę.“ (18 i.p.)

„...kokį renkiesi, tradicinį maistą, ar kinų maistą, ar ką... <...> aš visada renkuosi jų šalies, nacionalinį tradicinį, tai danai dažnai sako einam į kiniečių, sakau kai aš būsiu Kinijoje, tada aš eisiu į kiniečių, o dabar į danišką. Ir Portugalijoje mes nuėjom į tą portugališką.“ (6 i.p.) / „Aišku, mėgstu valgyt tradicinius valgius.“ (32 i.p.)

„Man tai buvo labai gražu, aš pirmą kartą mačiau, kad pas juos visi absolventai, kurie yra baigę, prie aukštosios mokyklos, kur yra šaligatviai jie yra surašyti.“ (18 i.p.)

Taigi smalsumas ir atvirumas kitai kultūrai yra būtina nuostata siekiant aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio. Ši nuostata taip pat ir mokslinėje literatūroje (Byram, 1997, Bollmann ir kt., 1998 ir kt.) akcentuojama kaip viena pagrindinių tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementų.

Smalsumas ir atvirumas naujai patirčiai. Su ką tik nagrinėta smalsumo ir atvirumo kitoms kultūroms nuostata glaudžiai susijusi yra kita interviu protokolų analizės metu išryškėjusia nuostata. Tai smalsumas ir atvirumas naujai patirčiai. Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai smalsumą ir atvirumą naujai patirčiai įvardija tiesiogiai, teigdami, kad tik **ši nuostata padeda įgyti daugiau žinių.**

„Reikia būt <...> tokiam smalsiam, nu vat taip pasiprašyt, gal galėčiau aš dalyvaut kokioj nors paskaitoj. <...> ir šiaip, vat, jeigu ten kažką užsimeni, kad va aš norėčiau ten bibliotekoj pusdienį praleisti, nu tai irgi ten suorganizuoja <...> reikia būt tokiam, nu vat lyg ir jeigu tau kažko reikia, tai taip kažkaip ir užsiminti kažkaip, ten negalvoti, kad aš va atvažiavau atskaitysiu ir jau dingsiu namo, nu ne <...> reiktų taip nu būt tokiam atviram.“ (4 i.p.) / „Reikia būti atviram, ir kaip jau minėjau anksčiau, turi būti aktyvus, energingas, ir tada tiesiog tu pasiimsi tiek kiek tau reikia iš tos vietos, ir pakankamai gaus iš tavęs. Tai vat reikia būt, nu pakankamai atviram, bendraujančiam, tas yra svarbiausia.“ (23 i.p.)

Kiti tyrime dalyvavę dėstytojai, kaip rodo interviu protokolų analizė, šios – smalsumo ir atvirumo naujai patirčiai nuostatos, tiesiogiai neįvardija, tačiau analizuojant jų išsakytas mintis ši nuostata dažnai aptinkama.

„Poreikis yra pabūt kalbinėj aplinkoj <...> Aišku, tas yra didelis profesinis interesas <...> kvalifikacijų kėlimas, tarkim, kažkokių mokslinių įgūdžių, sakykim mokslinės literatūros paieška, kurios čia, sakykim, aš negaliu gaut. <...> pažiūrėt, kaip yra dirbama tam tikra nauja tema.“ (2 i.p.) / „Norėjos pažiūrėt, o kaip ten pas juos. Kaip ten viskas atrodytų, jeigu aš ten nuvykčiau ir, kaip ten mane priimtų, nu grynai toks žingeidumas kažkoks buvo.“ 4 i.p.) / „Aš visada ir galvoju: va atvažiavau, paskui galbūt nebeatvažiuosiu ir, jeigu aš nesužinosiu, tai ir viskas, aš nesužinosiu. Tai ir prašai tada. Ir kai prašai tai, jei visą laiką labai geranoriški ir jokių problemų (6 i.p.) „Visų pirma žinoma, tai susipažinti su tos šalies švietimo sistema, kas man yra labai aktualu, antra tai, aišku, bendravimas su..., ne tik su studentais, bet ir bendravimas ir su dėstytojais, kuris aišku daug duoda. Ir ne tik su dėstytojais, kuomet yra lankomos mokyklos, universitetai ir faktiškai tiesiog viską gali vizualiai pamatyti, susipažinti, klausti tai, kas tinka, tai ką tu nori.“ (7 i.p.)

Taigi kaip rodo interviu protokolų analizė smalsumas ir atvirumas naujai patirčiai naujoms žinioms yra svarbi tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomonėmis konstruojamo dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio komponentė.

Tačiau kaip jau minėta aptariant formalaus ir neformalaus bendravimo situacijas, interviu protokolų analizė rodo, kad kai kurie dėstytojai stokoja smalsumo ir atvirumo naujai patirčiai, naujoms žinioms.

„Žinokit aš visai nebendravau su kitais dėstytojais, visiškai, aš tikitai šiek tiek bendravau su organizatoriais...“ (16 i.p.) / „Ir atvirai kalbant jei nori to bendravimo, tai tu jo turėsi. Aš, kadangi neturėjau gerų pažįstamų, tai ir nelabai pageidavau.“ (8 i.p.) / „Neformalioje aplinkoje aš bendravau su koordinatoriumi, kuri koordinuoja ryšius su studentais, ten buvo jauna mergaitė. Jinai man aprodė miestą, pabendravome.“ (19 i.p.).

Uždarumas naujai patirčiai, naujoms žinioms lemia žemą dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos lygį. Tuo labiau, kad žinios, kaip matyti iš interviu protokolų analizės, sudaro dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos branduolį.

Kita svarbi tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone formuojamo dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio nuostata yra tolerancija. Tai tolerancija kitai kultūrai, kitai / kitokiai nuomonei, pažiūroms, elgesiui; tolerancija neapibrėžtumui, dviprasmiškumui / daugiaprasmiškumui; tolerancijai frustracijai.

Tolerancija kitai kultūrai kitai / kitokiai nuomonei, pažiūroms, elgesiui. Tolerancija kitai kultūrai, kitai / kitokiai nuomonei, pažiūroms, elgesiui yra labai svarbi nuostata bendraujant su kitų kultūrų atstovais. Tai pabrėžia daugelis mokslininkų (Bollmann ir kt., 1998; Petkevičiūtė, Budaitė, 2005), nagrinėjusių tarpkultūrinę kompetenciją. Tolerancijos kitai kultūrai, kitai / kitokiai nuomonei, pažiūroms, elgesiui reikšmė, bei būtinumas išryškėja ir nagrinėjant interviu protokolus. Dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų vienaip ar kitaip atkreipia dėmesį į šią nuostatą. Labiausiai **tyrime dalyvavę dėstytojai akcentuoja toleranciją kitai kultūrai.**

„Jų gyvenimas, jų kultūra yra tokia kokia yra. Aš tikitai galiu pateikti palyginimą, kad kažkokie tai dalykai, panašūs, vyksta kiek kitaip.“ (1 i.p.) / „Tiesiog būti atviras viskam, būti tolerantiškas... <...>, pagarba vienas kitam, pasitikėjimas, nu vis tiek kitoj šaly turi <...> atsižvelgt į tuos gal, jeigu kitos šalies didesni kultūriniai išskirtinimai, į tą jų kultūrą ir, kaip minėjau, pagarbą jaust, neišsišokt ten tiesiog būt... stengtis pritaapt, aš manau, prie tos... neišsišokt su savo kažkokiais tai...“ (5 i.p.) / „Tolerantiškas, priimti, suprasti, kad tikrai ten bus kitokie žmonės, kad tu, gal tu esi nesusidūręs, su sakykim vertinimais tam tikrais ir taip toliau, arba pamatysi kažką tokio, kas tau yra, arba, sakykim, kažkokias reiškia mažumų tradicijas, ar nacionalinių, ar seksualinių, ar dar kažkokių, ta prasme, kad tu nepasirodytum kažkaip, reiškia, tai neapsimetimo dalykai, bet, reiškia, tai jau, manau, kaip tam tikra išsiugdyta kompetencija, arba jau savybe tapusi.“ (9 i.p.) / „Jeigu tu žinai, kad ta šalis, kur laiko sąvoka yra reliatyvi, tai tu turi priimti tai, kaip žaidimo taisyklės. Juk, jeigu aš einu į naktinį klubą, kuriame vyksta varjete programa ir aš žinau, kur aš einu, tai aš nesipiktinu, kad tos merginos laksto pusnuogės, tai yra varjete ar ne, jeigu aš einu į bažnyčią, aš nesitikiu, kad kažkas ten su barškučiais žais. Yra skirtingi kontekstai, tu važiuoji ir tu turi žinoti. <...> Tu negali svečioje šalyje tapti šeiminku ir diktuoti sąlygas.“ (21 i.p.) / „Reikia priimt, kad tai yra kitokia kultūra, nes, sakysim, ispanai, jie irgi yra labai uždara kultūra, ir tik paskutinius gal šešis metus tik visuomenei atsiveria, kad va užsieniečiai yra normalūs žmonės ir visa kita, nes jų tas pasaulis irgi yra Ispanija, ir ispaniškai kalbančios šalys, o ten kažkokia Lietuva jų sąmonėje visiškai neegzistuoja.“ (24 i.p.)

Interviu protokolų analizė leidžia išskirti ir kai kurių tyrime dalyvavusių dėstytojų toleranciją tikikiam elgesiui. **Tolerancija kitokiam elgesiui palengvina bendravimą, padeda išvengti konfliktų, nes kitoks elgesys nėra priimamas kaip priešiškas ar netinkamas.**

„Jie jaučiasi, kad jie tokie lyg lygiaverčiai partneriai. Pas mus studentai gal jie truputį yra kuklesni <...> o ten, suprantat, nu kitas lietuvius gal netgi pavadintų, kad tai yra akiplėšiški, bet kai žinai, kad ten tokie yra žmonės ir jie visa tokie buvo, ir reikia juos priimti tokius, kokie jie <...> žinai, kad jie ten tokie yra ir priimi juos tokius, kokie jie yra.“ (4 i.p.)

Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai mano, jog svarbu tolerancija ir kitokiai nuomonei, kitokiam požiūriui. **Nuostata, kad esama daugybė požiūrių, kurie taip pat gali būti teisingi, kaip ir savas požiūris, kaip ir tolerancija kitokiam elgesiui palengvina bendravimą su kitų kultūrų atstovais bei atveria galimybės naujai patirčiai, naujoms žinioms įgyti.**

„Kad ir tos diskusijos kai vyksta, labai įdomu pamatyti kitokią kultūrą, kitokį požiūrį į panašius reiškinius, kitokį, sakykim, supratimą tų reiškinių – skirtingą kai kada.“ (1 i.p.) / „Reikia mokėt priimti kitokį požiūrį kaip galima, <...> jisai yra paprasčiausiai kitoks tas dalykas. <...> pirmiausia tai nereikia būti tokiam dogmatiškam pirmiausia, neturėt tokių įsitikinimų, kad yra gerai, tik taip, kaip aš manau, kad yra gerai, nes gerai gali būt visaip.“ (24 i.p.) / „Ir nevažiuk žmogus nusiteikęs, kad tu esi vienturys savo temoj. Gal tiesiog sudomino tik kai kurie jūsų nagrinėjamo kurso aspektai, gal žmonės kitais aspektais išmano. Tai žodžiu, važiuodamas mokyti, galvok, kad važiuoji mokyti. Tai patys svarbiausi dalykai.“ (31 i.p.)

Tolerancija kitai kultūrai, kitai / kitokiai nuomonei, pažiūroms, elgesiui yra būtina nuostata tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone konstruojamam dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modeliui.

Nuostata prieš stereotipus. Analizuojant interviu protokolus išryškėjo dar viena nuostata labai artima tolerancijai kitai kultūrai, kitai / kitokiai nuomonei, pažiūroms, elgesiui. Tai nuostata prieš stereotipus. Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai mano, kad dėstytojas vykdamas į kitą šalį / kitą kultūrą **neturi turėti stereotipinių nuostatų kitos kultūros atžvilgiu.**

„Prieš važiuodama į Portugaliją aš girdėjau tokių, reiškia, daugybę tokių visokių, sakykim, nuostatų, kad Portugalai vėluoja labai smarkiai, kad jie reiškia ten į pirmas paskaitas neina, jeigu jos ir suplanuotos, kad jie labai, sakykim, impulsyvūs, nu vat daug tokių vat, sakykim, stereotipinių nuostatų, ir kad šitoj situacijoje tai labai skiriasi nuo švedų studentų. Galbūt na mes galim, kažkokias tai bendras, bendrus taškus rasti tarp vienu ir kitų, reiškia, ir paskui jau tarp jų ieškot, bet aš sakyčiau, kad tikrai vat, kad visur yra visko, negalima dėti tokių šampū, kad čia yra švedų studentai, kad čia yra portugalų studentai, todėl, kad vat tais pačiais pavyzdžiais kiek aš važiuoju kartu, ir Portugalijoje esu mačiusi visko, visokių studentų ir visokių aukštųjų mokyklų, ir dabar vėl važiuosim šį pavasarį nežinau kiek tie dalykai pasitvirtins, tai ten niekas nevelavo, studentai buvo labai aktyvūs ir labai mandagūs, labai domėjosi lygiai taip pat kaip Švedijoje, gal Švedijoje ne tokie sakykim jie aktyvūs, ne taip garsiai kalba, ne taip reiškia, bet jie pakankamai aktyvūs savo mintimis, jie dalyvauja labai, tai lygiai tas pats aktyvumas yra, tik išraiška kitokia.“ (9 i.p.) / „Neturiu jokių išankstinių nuostatų. Aš žinau tą jų „manjana“, bet jinai akademineje sferoje, universitete, nu kaip tu gali pasakyti „manjana“, jeigu tau šiandien užsiėmimas 15:45 val.“ (13 i.p.) / „Savo prisistatymą apie savo valstybę, pavyzdžiui, turkai pradėjo nuo tokio neiginio. Sako daugelis dalykų, ką jūs žinote apie mus yra netiesa. Toks labai savotiškas pasakymas. Reiškia iš karto žmogus ateina su nuostata, kad mes čia nusistatę Turkijos atžvilgiu neigiamai, ir jo uždavinys yra tą neigiamą paneigti, paversti į teigiamą. Tai mes pirmiausia turėjom jį nuraminti, kad mes tikrai nesam nusiteikę priešiški nei Islamo atžvilgiu nei Turkijos kaip valstybės atžvilgiu, o juo labiau turko studento, jauno vaikiuko, kuris atvažiavo čia.“ (25 i.p.)

Taigi nuostata prieš stereotipus – tai dar viena dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio komponentė.

Tolerancija neapibrėžtumui, dviprasmiškumui / daugiaprasmiškumui. Kitas svarbus tolerancijos aspektas, išryškėjęs analizuojant interviu protokolus – tai tolerancija neapibrėžtumui, dviprasmiškumui / daugiaprasmiškumui. Dauguma tyrime dalyvavusių dėstytojų mano, kad tai būtina nuostata vykstant į kitą šalį (kitokią kultūrą). Dėstytojas, išsiugdęs šią nuostatą, **toleruoja nenumatytas**

situacijas tiek pačios kelionės metu, tiek bendraudamas su priimančiosios institucijos atstovais (paskaitų metu ir pan.), tiek situacijas iškilusias buityje.

„Vis tiek žinai, ar ne, kad gali būt va visokių nenumatytų situacijų.“ (4 i.p.) „Jeigu jau važiuojate, tai nusiteikite viskam. Jeigu, nu čia pajuokausiu, „dzin“ budizmą įtikėti turi, na visko gali tikėtis, nes jeigu tu pradėsi dėl smulkmenų nervuotis, viskas.“ (6 i.p.) / „Ir nesitikėti, kad viskas vyks taip, kaip yra plane. Visą laiką būna netikėtumų.“ (1 i.p.)

„Portugalijoje tai iš viso buvo bjauri situacija <...> bet reikia pasiruošti ekstrymamas. Tai visa laimė, kad vežiaus skaidres. <...> man paskaitą paskyrė ketvirtą valandą, darbas jiems iki penkių. Kol sujunginėjo multimediją atėjo penkios, reiškia jis ją vėl išjungė ir išėjo ir aš palikau dvi su puse valandos su pilna auditorija, su studentais be nieko.“ (6 i.p.) / „Tikrai primą kart važiuojant yra labai nedrąsu, nes tu nežinai kas ten tavęs laukia, ko tikėtis, bet aš manau, <...> kai tu pamatai, kad ten irgi ne kažkokie dievybės, o paprasti eiliniai žmonės, kurie iš to pačio interneto, iš tų pačių knygų ir viso kito gyvena, ir mokosi ir tobulinasi, tai tau pasidaro lengviau.“ (17 i.p.)

„Visų pirma, reikia visiškai nebijoti situacijų keitimosi, ramiai į viską žiūrėti, ir turbūt pasiruošti visokiems išbandymams, nes gali būti, kad tave apgyvendina, kaip mane viename apgyvendino nei arbatinuko, nei šilto vandens. Gali būti, kad bus ir lovos nepatogios, gali būti, kad šaldytuvo nebus. Tiesiog gali būti, kad tu nuvažiuosi naktį ir nebus kur dėtis, tiesiog svarbiausia yra turbūt neturėti kompleksų ir nebijoti nieko.“ (6 i.p.) / „Nu visų pirma turi būt nusiteikęs, kad dali būt visko, ir visokių ir netikėtumų, ir nu ramiai turi būt nusiteikęs, bendraut nusiteikęs, ir, kad ne viskas kad ir buityj ne viskas tiks, ne viską galbūt gausi.“ (33 i.p.)

Taigi kaip rodo interviu protokolų analizė tolerancija neapibrėžtumui, dviprasmiškumui / daugiaprasmiškumui, tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone, yra būtina nuostata dėstytojo tarpkultūrinei kompetencijai. Juo labiau, kad ir mokslinės literatūros analizė taip pat rodo, kad tolerancija neapibrėžtumui, dviprasmiškumui / daugiaprasmiškumui yra viena svarbiausių nuostatų būtinų aukštam tarpkultūrinės kompetencijos lygiui. tokią nuostatą išsiugdę žmogus supranta, kad visada galima neapibrėžtumo, dviprasmiškumo / daugiaprasmiškumo galimybė. Pasitaikius tokiai situacijai, geba ją toleruoti ir rasti tinkamą išeitį (Byram ir kt., 2004).

Tolerancija frustracijai. Tolerancija frustracijai labai artimai susijusi nuostata su tolerancija neapibrėžtumui, dviprasmiškumui / daugiaprasmiškumui. Analizuojant interviu protokolus paaiškėjo, kad daugelis tyrime dalyvavusių dėstytojų vienaip ar kitaip **akcentuoja tolerancijos nemalonioms psichologinėms būsenoms būtinybę. Dažnai tai įvardijama psichologinio barjero įveikimu, savęs nugalėjimu, streso valdymu ir pan.**

„Aš vadinu tą dėstymą, tai iššūkiu kažkokiu tai: nugalėt save. Nes tu atsiduri prieš kitą auditoriją, visiškai svetimą, tarptautišką, <...> tu turi save nugalėt ir tą vis tiek psichologinį barjerą, nes tai nėra tavo studentai, tai nėra tavo įprasta aplinka. Tai vat aš tą visada priimu irgi kaip iššūkį.“ (2 i.p.) / „Viena vertus stresas yra visą laiką, kai tu prieš auditoriją kažką turi daryti, o jeigu ta auditorija dar yra ir ne iki galo pažįstamoj šaly... kita kultūra, visai kita aplinka, tai čia yra dvigubas, trigubas, o gal net ir didesnis stresas.“ (3 i.p.) / „Reikia priimti tą situaciją, kokia ji yra ir niekad nesinervuoti, nes juk nieko negali pakeist, o jei labai pergyvensi arba labai kelsi sau didelius reikalavimus, tai tada irgi labai išgyvensi. Jeigu tu matai, kad nesiseka, tai tuo atveju žinok, kad jeigu tu kitą kartą važiuosi, kitaip padarysi. <...> Nu tiesiog aš manau reikia nuryti tam kartui, nes jeigu tu paskui nervuosiesi, tai pačiam bus sunkiau. Aš tai taip, nes man ten irgi nebuvo lengva, tikrai nebuvo lengva ir aš mačiau, kad kai kuriems ten ir nelabai įdomu, ypatingai paskaitos, tie visi praktiniai užsiėmimai, visos tos užduotys viskas labai gerai.“ (16 i.p.) / „Nereikia bijoti. Pradžioj, aišku, gali būti psichologinis barjeras toksai, baugu važiuoti, neaišku, kas ten kaip, bet iš tiesų, tai visur žmonės mielai kontaktuoja.“ (29 i.p.)

Taigi gebėjimas valdyti stresą bei kitas nemaloniais psichologines būsenas – kitaip tariant tolerancija frustracijai – yra svarbi tyrime dalyvavusių dėstytojų konstruojamo dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos komponentė. Psichologinis pasiruošimas (Bollmann ir kt. 1998), psichologinis palaikymas (Petkevičiūtė, Budaitė, 2005): tolerancija frustracijai, tolerancija stresui, baimei akcentuojama ir mokslinėje literatūroje kaip svarbūs tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementas.

Empatija. Interviu protokolų analizė leidžia išskirti dar vieną svarbią nuostatą - empatiją. Tai **gebėjimas įsijausti į kito padėtį, gebėjimas suvokti kito asmens elgesį vienoje ar kitoje situacijoje.** Tyrime dalyvavę dėstytojai šios nuostatos neįvardijo, tačiau atliekant interviu protokolų analizę buvo aptikta keletas šios nuostatos apraiškų, todėl galima daryti prielaidą, kad dėstytojai visgi linkę manyti, kad empatija yra svarbi dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos turinio komponentė.

„Ir nuvažiavau aš į stotį pasitikt irgi girdžiu sako, traukinys vėluoja ten penkiolika ar dvidešimt minučių, pagalvojau, kad tik neišliptų <...>, nes jis į laikrodį pasižiūrėjo, be penkiolikos aštuonios <...> lipu, viskas. <...> Ir išlipo <...> jis pasižiūrėjo į laikrodį, kad jau laikas man lipt, ir jam nei į galvą, kad traukinys gali dvidešimt minučių vėluot. Nes vokiečiam čia yra sensacija kažkokia.“ (4 i.p.) / „Ir, kad suprastų, kad visi žmonės, tiek užsienio dėstytojai, tiek studentai. Jiem taip pat ir skauda ir šalta, jie taip pat būna ir geros nuotaikos ir nelabai...“ (14 i.p.) / „va Čekijoje, jeigu važiuojant tai reikėtų atkreipti dėmesį žmonės tokie pat kaip mes, truputėli kompleksuoti ir labai sunkiai atsiveriantys labai sunku su jais, jeigu dar tu truputėlį irgi pribijai kompleksuoti, tai labai sunku kontaktą, labai sunku kontaktą, tai vat turi kažkaip jau pats imtis iniciatyvos.“ (6 i.p.)

Mokslinės literatūros analizė rodo, kad empatija laikoma vienu svarbiausių tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementų (Johann, 1998; Leenen, 2002; Byram ir kt., 2004; Petkevičiūtė ir Budaitė, 2005 ir kt.). Gebėjimas bei noras įsijausti į kito padėtį, gebėjimas bei noras suprasti, ką kitas asmuo jaučia ir galvoja vienoje ar kitoje situacijoje, gebėjimas atsižvelgiant į kitų elgesį keisti savo elgesio perspektyvas yra labai svarbūs dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementai.

Realistinis savęs vertinimas. Realistinis savęs vertinimas – tai dar viena nuostata išryškėjusi tyrimo metu, kaip būtina dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos nuostata. Šią nuostatą galima skirti į dvi dalis: 1) nuostatą ir gebėjimą realistiškai ir adekvačiai vertinti save ir 2) savirefleksiją.

Nuostata ir gebėjimas realistiškai ir adekvačiai vertinti save. Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai mano, kad reikia **gebėti realistiškai ir adekvačiai vertinti savo (šalies, miesto, universiteto) situaciją ir gebėti ją realistiškai pateikti šalies partnerės atstovams.**

Nes mes turim suprasti, kad jie turi tokią informaciją ir nuostatas, ir nuostatos ne taip greit keičiamos. Mes turim gražiai parodyti, kad mes suprantam tuos dalykus, bet tokia situacija reali yra, ir mes taip elgiamės ir elgsimės, nes nėra kaip kitaip dabar, šiandien.“ (9 i.p.) / „Neįsitempt. Tiesiog pasiruošt, nes mes vis tiek pristatom savo kultūrą ir kiek mes to savo likimo beturetumėm, mes jį vis tiek pristatom savimi, čia nieko tu žmogus nepadarysi, tai tiesiog reikėtų neįsitempt, nebandyt ten parodyt, kad kažkas yra geriau, negu iš tikrųjų yra, tiesiog natūrali situacija.“ (24 i.p.)

Analizuojant interviu protokolus pastebėta, jog kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai svarbiu laiko ir gebėjimą **realistiškai ir adekvačiai vertinti savo žinias.** Pasak tyrime dalyvavusių dėstytojų reikia gebėti pasakyti, kad vienas ar kitas dalykas dėstytojui nėra žinomas.

„Paprasčiausias dalykas <...> visą laiką vadovaujuos – neapsimetinėju, jeigu aš nežinau ir per paskaitą, va, sakykime, aš vedu paskaitą, <...> ir klausia vat, ar šitą žinote, sakau ne nežinau. <...> jeigu aš nežinau, aš ir sakau, aš nežinau.“ (6 i.p.) / „Kita vertus, jeigu tu nežinai to dalyko, ko tavęs klausia, tai manyčiau tikrai reikia pasakyti, kad kitas dėstytojas už tai atsako ir tikrai tai ne mano sritis, nesakyti ko nežinai.“ (9 i.p.) / „Turi būt pasirengęs atsakyti į daugelį klausimų, bet aš nebijau šito ir aš dažnai sakau: „Šiai minutei aš negaliu atsakyti jums į šitą klausimą, mes vis tiek su jumis susitiksime rytoj ir aš jums atsakysiu“ ir jeigu jau pasakei šitokią frazę, tai būtinai turi parengti namų darbus.“ (21 i.p.) / „Jeigu taip atsitiktų, kad tavęs klausia kažko tai, ko tu nežinai, nu tai nereikia apsimesti, tai paprastas klausimas, visi suprantam, ir tas studentas nėra jau toks iš tavęs kategoriškas, kad tu čia ir dabar turi atsakyti jam, ir tu ramiai galėtum pasakyti, kad tu to klausimo nežinai, bet tu pasistengsi surinkti informaciją. Gali būti, kad tavęs klausama dalyko, kuris tikrai neįeina į tavo programą, taigi vėl taip pat, žmogus nėra visažinis, ir jeigu jūs nesat to dalyko specialistas jūs vėlgi labai gražiai ramiai pasakote, kad jūs nežinote to dalyko, tai yra ne jūsų sritis ar kryptis tokia, nes jeigu manęs klausų apie chirurgijos arba mikrochirurgijos ypatybes, tai tikrai nesimčiau kažką tai aplinkui taukšti, kad kaip čia... Kadangi tai ne mano sritis.“ (25 i.p.)

Gebėjimą realistiškai save vertinti, toleruoti savo kultūrinę priklausomybę išskiria ir W. R. Leenen (2002), priskirdamas tai tarpkultūriškai svarbioms socialinėms kompetencijoms. Kiti autoriai išskiria **nuostatą teigiamai vertinti save** (plg. Bollmann ir kt. 1998). Ši tendencija pastebima atliekant ir interviu protokolų analizę.

Kartais, kartais reikia na nesusimenkinti, jeigu neturi, na nesakyti, kad aš nu neturiu, negaliu. Pasakyti šiuo momentu šito aš negaliu. Nes niekada nežinai, kas rytoj bus. Vis tiek gyvenimas gerėja, finansų ateina ir įstaiga vis tiek juda į priekį. Tai, jeigu tu šiandien negali, jeigu tu šiandien neturi tų pinigų, tai nereiškia, kad rytoj neturėsi. Aš tai vengiu visada sakyti: ne, mes to nepadarysime, ne tai ne mūsų jėgomis. Šiuo metu mes apsiribojame tuo...“ (6 i.p.) / „Tiesiog reikia nebijoti, oriai, drąsiai jaustis, nes mes esam tokie pat europiečiai, kaip ir jie – tokie pat geri dėstytojai, kaip ir jie. Nereikia būt kukliems lietuviams, reikia oriai pasirodyti visada.“ (13 i.p.) / „Savigarbos klausimas, nes mums lietuviukams labai būdingas tas toks nusikuklinimas, kad čia mes tokie mažičiai, mes nieko neturime. Bėdų yra visur. Ir politikinių, ir visokių turtinių ir dorovinių, ir niekuo ta mūsų valstybė nėra blogesnė už kitas. Jeigu mes patys sugebėtume tikrai parodyti, ir tikrai tie mūsų žmonės yra ir pakankamai darbštūs, ir pakankamai imlūs, ir nereikia manyti, važiuoti į kitą valstybę su tokiu mažiškumu su kumečio, kaip aš vadinu, kompleksu, su kumečio mąstysena.“ (25 i.p.)

Taigi tiek realistinis savęs bei savo kultūros vertinimas, tiek teigiamas savęs bei savo kultūros vertinimas yra svarbūs elementai dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelyje. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad teigiamas savęs bei savo kultūros vertinimas neturi peraugti į perdėtą pasitikėjimą savąja kultūra, kuris skatintų nepasitikėjimą kitomis kultūromis (plg. Byram, 1997).

Savirefleksija. Savirefleksija – tai savęs (asmens) vertinimas. Tai **gebėjimas pažvelgti į save iš šalies, noras bei gebėjimas analizuoti savo patirtį, savo elgesį** ir pan.

„Tai tiesiog buvo ir išbandymas, <...> tai buvo daugiau kaip savęs patobulinimas, ir įvertinimas mano gebėjimo dirbti su tarptautine studentų grupe.“ (30 i.p.) / „naudinga, gerai ir tam pasižiūrėjimui, ir savianalizei, ir savo kompetencijų, ir savo žinių, savo lygio pasitikrinimui.“ (18 i.p.) / „...dažniausiai priverčia į patį save pažiūrėt kitaip...“ (32 i.p.)

Nors šį gebėjimą įvardijo tik keletas tyrime dalyvavusių dėstytojų, tai nėra prielaida manyti, kad savirefleksija nereikalinga aukštam tarpkultūrinės kompetencijos lygiui. Juo labiau, kad ir mokslinės literatūros analizė rodo (Johann ir kt. 1998), kad šis gebėjimas yra būtinas tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementas.

Atsakingumas. Interviu protokolų analizė rodo, kad kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai išskiria atsakingumo aspekto svarbą dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelyje.

„Žinoma turi turėti, aš manau, pakankamai tokią atsakomybės jausmą, tai kas be ko, žinoti ką tu darai.“ (9 i.p.) / „Ir aišku nepadaryt savo šaliai gėdos. Ar pats nenueiti, ar vėluoti, ar kokius šposus iškrėtinėti, ar ten nepagarbiai ką nors kalbėti, ar juokauti netinkamai. Na, vis tiek savyje žinoti, kad dabar atstovauji Lietuvai, Šiaulių universitetui ir, kad nebūtų galima spekuliuoti to universiteto pavadinimu.“ (15 i.p.)

Atsakomybė ir tinkamas savo šalies, savo universiteto atstovavimas buvo jau ne kartą akcentuojamas šiame darbe, ypač aptariant žinių apie Lietuvą svarbą. Taigi atsakomybė **yra svarbi individo savybė**, leidžianti siekti aukšto tarpkultūrinės kompetencijos lygio.

Geranoriškumas. Kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai mano esant svarbiomis ir tokias asmenines savybes kaip **nuoširdumas, draugiškumas, geranoriškumas. Šios savybės, tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone, palengvina bendravimą.**

„Paprastumas, nuoširdumas, visą laiką šypsotis, ypatingai užsienyje ir būti draugiškam. Jeigu draugiškas būsi: paprašysi gražiai, padėkosi už viską, manau, kad tikrai galima su tom savybėm <...> išsisukti, tiek su studentais, tiek su dėstytojais, tiek su vadovybe ar dar kažku.“ (20 i.p.) / „Pirmiausia nuostata, kaip ir bet kuriam bendravime geranoriškumas ir pasitikėjimas.“ (25 i.p.)

Humoro jausmas. Analizuojant interviu protokolus pastebėta, kad keletas tyrime dalyvavusių dėstytojų teigė, jog svarbi asmeninė savybė – humoro jausmas.

„Humoro jausmas, taip pat pažiūrėti į tuos dalykus kažkaip jau lengviau, paprasčiau.“ (9 i.p.) / „Humoro jausmas visada padeda, bet kokiom situacijom: ar dėstytum kokį dalyką, ar palyginant kažkokį dalyką.“ (20 i.p.)

Tačiau tuo pačiu kai kurie tyrime dalyvavę dėstytojai teigia, kad **reikia būti atsargiems renkantis frazes, atkreipti dėmesį į jų turinį** ir pan.

„Gal kartais sunkiau būna su humoru. Tu atrodo pajuokaut norėjai, tu ir pasakai, kad tu juokavai, jie lieka nesupratę. Tai greičiau ne gal humoro jausmo neturėjimas, tai gal greičiau, nu per kitą kalbą pasakyti tą juoką, kartais būna, nu nejuokingai skamba ir viskas.“ (17 i.p.) / „...aišku lyginti irgi nereikia kaip ten sako: „Ramus, kaip belgas“ ar dar kažkas tokio, aišku reikėtų vengti, bet nu truputėlį humoro tiktai padės.“ (20 i.p.)

Galima daryti prielaidą, kad **humoro jausmas yra teigiama dėstytojo savybė, tik būtina atkreipti dėmesį į frazių, anekdotų turinį** lygiai taip pat, kaip ir gebėjimas pasirinkti tinkamą temą pokalbiui.

Taigi kaip teigiama mokslinėje literatūroje, visi tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementai yra glaudžiai vienas su kitu susiję (Hinz-Rommel, 1994). Tai matyti ir analizuojant interviu protokolus – kiekviena tarpkultūrinė interakcija reikalauja tam tikrų žinių, įgūdžių bei nuostatų; ir visi šie komponentai glaudžiai siejasi tarpusavyje.

Apibendrinant tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone konstruojamo dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensiją – **nuostatas**, jos buvo susistemintos į lentelę (15 lentelė).

NUOSTATOS IR ASMENINĖS SAVYBĖS	Smalsumas ir atvirumas	Kitai kultūrai	Dėstytojas yra smalsus ir atviras kitai kultūrai. Domisi tiek bendra šalies kultūra, tiek akademinė priimančiosios institucijos kultūra. Noriai dalyvauja šventėse, ragauja nacionalinius šalių patiekalus ir pan.
		Naujai patirčiai	Dėstytojas yra smalsus ir atviras naujai patirčiai. Ši nuostata padeda įgyti daugiau žinių.
	Tolerancija	Kitai kultūrai, kitai / kitokiai nuomonei	Dėstytojas yra tolerantiškas kitai kultūrai, kitai / kitokiai nuomonei, elgesiui. Tolerancija kitokiam elgesiui palengvina bendravimą, padeda išvengti konfliktų, nes dėstytojas kitokį elgesį priima ne kaip priešišką ar netinkamą, o tik kaip kitokį. Dėstytojo nuostata, kad esama daugybė požiūrių, kurie taip pat gali būti teisingi, kaip ir savas požiūris atveria galimybės naujai patirčiai, naujoms žinioms įgyti.
		Neapibrėžtumui / dviprasmiškumui / daugiaprasmiškumui	Dėstytojas supranta nenumatytų dviprasmiškų / daugiaprasmiškų situacijų galimybę; jas toleruoja tiek pačios kelionės metu, tiek bendraudamas su priimančiosios institucijos atstovais (paskaitų metu ir pan.), tiek buitėje.
		Frustracijai	Dėstytojas toleruoja nemaloniais psichologines būsenas, geba įveikti psichologinius barjerus, valdyti stresines būsenas.
	Nuostata prieš stereotipus		Dėstytojas vykdamas į kitą šalį / kitą kultūrą neturi turėti stereotipinių nuostatų kitos kultūros / kitos kultūros atstovų atžvilgiu.
	Empatija		Dėstytojas geba įsijausti į kito padėtį, geba suvokti kito asmens elgesį vienoje ar kitoje situacijoje.
	Realistinis savęs vertinimas	Gebėjimas realistiškai ir adekvačiai vertinti save	Dėstytojas geba realistiškai ir adekvačiai vertinti savo (šalies, miesto, universiteto) situaciją ir geba ją realistiškai pateikti šalies partnerės atstovams. Dėstytojas geba realistiškai ir adekvačiai vertinti savo žinias; geba pripažinti, kad vienas ar kitas dalykas jam nėra žinomas.
		Savirefleksija	Dėstytojas geba pažvelgti į save iš šalies, analizuoti savo patirtį, savo elgesį.
	Atsakingumas		Dėstytojas jaučia atsakomybę tiek už savo veiklą, tiek už tinkamą šalies bei Šiaulių universiteto atstovavimą.
	Geranoriškumas		Dėstytojas yra nuoširdus, draugiškas, geranoriškas. Šios savybės padeda sėkmingiau bendrauti su kitos kultūros atstovais.
	Humoro jausmas		Dėstytojas turi humoro jausmas; taip pat geba pasirinkti tinkamas frazes bei anekdotų turinį, kad nepakliūtų į nemalones situacijas.

15 lentelė: Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija – nuostatos ir asmeninės savybės

2.3.4. Kultūrinis sąmoningumas – Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija

Išanalizavus interviu protokolus pastebėta, kad kultūrinis sąmoningumas kaip dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija tyrime dalyvavusių dėstytojų nėra įvardijamas. Analizuojant protokolus aptikta tik keletas kai kurių tyrime dalyvavusių dėstytojų minčių užuomazgų, kurias būtų galima interpretuoti kaip kultūrinio sąmoningumo apraiškas.

„...suvokimą bent jau, kur tu čia atsidūrei ir jų tą mentalitetą suvokt yra labai didelis dalykas.“ (29 i.p.) / „sakysim ispanai, jie irgi yra labai uždara kultūra, ir tik paskutinius gal 6 metus tik visuomenei atsiveria, kad va užsieniečiai yra normalūs žmonės ir visa kita, nes jų tas pasaulis irgi yra Ispanija, ir ispaniškai kalbančios šalys, o ten kažkokia Lietuva jų sąmonėje visiškai neegzistuoja (24 i.p.)

Nepaisant to, kad atliktas tyrimas neatskleidžia turime dalyvavusių dėstytojų konstruojamame dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelyje kultūrinio sąmoningumo komponento, tai nėra prielaida manyti, kad šis komponentas nereikalingas aukštam dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos lygiui. Tuo labiau, kad mokslinėje literatūroje šis komponentas akcentuojamas kaip vienas pagrindinių (Byram, 1997). Kai kurie autoriai (Risager, 1994) kultūrinį sąmoningumą prilygina pačiam aukščiausiam tarpkultūrinės kompetencijos lygiui, teigdami, kad jis apima žinias, nuostatas bei elgesį. Remiantis į K. Risager (1994) kultūrinio sąmoningumo sąvokos aiškinimu galima teigti, kad tik

pasiekus aukštą tarpkultūrinės kompetencijos (žinios, nuostatos, gebėjimai) lygį tikslinga kalbėti apie kultūrinio sąmoningumo (išsi)ugdymą. Kultūrinis sąmoningumas brandinamas mokantis visą gyvenimą. Todėl nenuostabu, kad ir naujoji Švietimo mainų paramos fondo programa pavadinta „Mokymosi visą gyvenimą programa“.

2.4. BENDRASIS TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS MODELIS IR ŠIAULIŲ UNIVERSITETO DĖSTYTOJO TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS MODELIS: LYGINAMOJI ANALIZĖ

Atlikus Šiaulių universiteto dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos struktūros ir raiškos tyrimo analizę, išryškėjo specifinis – profesinį kontekstą atspindintis – dėstyto tarpkultūrinės kompetencijos modelis (16 lentelė).

Iš esmės hipotetinio bendrojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio (5 lentelė, p. 30), sudaryto remiantis mokslinės literatūros analize, ir Šiaulių univetsiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensijos išlieka tos pačios. Skiriasi tik kai kurių tarpkultūrinės kompetencijos dimensijų struktūra. O kultūrinio sąmoningumo dimensija, kuri aiškiai pasireiškia hipotetiniame bendrajame tarpkultūrinės kompetencijos modelyje, dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelyje praktiškai neaptinkama. Analizuojant interviu protokolų turinį buvo galima aptikti tik nedaugelio dėstytojų minčių, kurias būtų galima interpretuoti kaip kultūrinio sąmoningumo užuomazgas, tačiau platesnės šios tarpkultūrinės kompetencijos dimensijos raiškos neaptikta.

Lyginant abu – bendrąjį ir dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos – modelius paaiškėja, kad profesinį kontekstą (o šiuo konkrečiu atveju dalyvavimo akademinių mainų programose kontekstą) atspindintis dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelis yra platesnis (neskaitant kultūrinio sąmoningumo dimensijos) – papildantis bendrąjį tarpkultūrinės kompetencijos modelį; daugelis dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensijų yra nulemtos konteksto. Labiausiai išryškėja žinių kontekstualumas. Bendrojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensija – žinios daržniausiai apsiriboja bendru kultūrinių skitrtumų, reikalingų sėkmingam bendravimui, žinojimu, o tuo tarpu ši dėstytojo tarpkultūrinės kompetetencijos dimensija apima labai platų žinių spetktrą: pradedant žiniomis apie bendrus kultūrinius ypatumus ir baigiant žiniomis apie švietimo sistemas, mokslo institucijas, dėstomo dalyko pateikimo turinį bei metodus.

Profesinio ir dalykinio konteksto įtaka pasireiškia ir kitose dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensijoje: įgūdžiuose atrasti ir sąveikauti bei įgūdžiuose interpretuoti ir sieti. Čia atsiranda nauji tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementai taip gebėjimas bendrauti su auditorija, gebėjimas pasinaudoti auditorijos įvairove, gebėjimas interpretuoti Europos Sąjungos ir kt. dokumentus, reglamentuojančius švietimą ir aukštąjį mokslą.

Aiškiausiai dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensijų kontekstualumą galima atpažinti dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos dimensijų turinio matricose (6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15 lentelės) sudarytose apibendrinant tyrimo medžiagą.

Taigi dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensijos turi specifinę – profesinį kontekstą atspindinčią raišką.

ŠIAULIŲ UNIVERSITETO DĖSTYTOJO TARP KULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS MODELIS	Nuostatos bei asmeninės savybės	Smalsumas ir atvirumas	Naujai patirčiai Kitai kultūrai		
		Tolerancija	Kitai kultūrai Kitai / kitokiai nuomonei, pažiūroms, elgesiui Neapibrėžtumui / dviprasmiškumui / daugiaprasmiškumui Frustracijai		
			Realistinis savęs vertinimas	Gebėjimas realistiškai ir adekvačiai vertinti save Savirefleksija	
				Nuostata prieš stereotipus	
			Atsakomybė		
		Empatija			
		Geranoriškumas			
		Humoro jausmas			
		Žinios	Apie šalį partnerę	Bendros žinios: kultūrinės, istorinės, politinės, socialinės Švietimo sistema Priimančioji institucija	
				Apie Lietuvą	Bendros žinios: kultūrinės, istorinės, politinės, socialinės Švietimo sistema: bendrasis lavinimas, aukštasis mokslas Šiaulių universitetas
					Dalyko pateikimo žinios
	Buitiniams dalykams spręsti				
	Etiketo žinios				
	Igūdžiai interpretuoti ir stėti		Gebėjimas interpretuoti šalies partnerės žiniasklaidos pranešimus apie Lietuvą		
			Gebėjimas suprasti ir interpretuoti kitų šalių atstovų nuostatas		
		Gebėjimas atpažinti etnocentrizmo apraiškas			
		Gebėjimas interpretuoti Europos Sąjungos ir kt. dokumentus, reglamentuojančius švietimą ir aukštąjį mokslą			
	Igūdžiai atrasti ir saveikauti	Komunikaciniai gebėjimai	Užsienio kalbos mokėjimas Gebėjimas bendrauti su auditorija Gebėjimas pasinaudoti auditorijos įvairumu Gebėjimas užmegzti ryšius Gebėjimas sėkmingai išlaikyti ir plėtoti ryšius		
			Elgesio lankstumas		
			Greita orientacija		
			Vadybiniai gebėjimai		
			Gebėjimas įgyti žinias ir jas taikyti		
		Gebėjimas spręsti bei išvengti konfliktų			
		Kiti gebėjimai	Kritinis mąstymas // Gebėjimas orientuotis informacinėje aplinkoje // Gebėjimas naudotis informacinėmis technologijomis		
		Kultūrinis sąmoningumas	Neįvardijamas		

16 lentelė: Šiaulių universiteto dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelis

DISKUSIJA

Šiaulių universiteto dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos tyrimas yra unikalus ne tik savo rezultatais, bet ir tyrimo atlikimo metodika, kuri leido atskleisti, kokia, tyrime dalyvavusių dėstytojų nuomone, yra tarpkultūrinės kompetencijos struktūra, bei leido užfiksuoti tarpkultūrinės kompetencijos raišką. Be to, tyrimo metu apklausti 33 dėstytojai sudaro didžiąją daugumą mainų programose dalyvaujančių dėstytojų.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad aukštosios mokyklos dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelis yra tapatus bendrajam tarpkultūrinės kompetencijos modeliui, kuris atskleistas nagrinėjant Lietuvos ir užsienio šalių mokslinę literatūrą, tačiau išryškėja specifinė – profesinį kontekstą atspindinti tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensijų raiška.

Atliekant interviu protokolų turinio analizę labiausiai išryškėjęs dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementas buvo žinios. Mažiausiai tyrimo metu atskleistas dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementas – kultūrinis sąmoningumas. Tai leidžia teigti, kad didžiausias dėmesys skiriamas žinioms, tačiau ne visada pakankamai atsižvelgiama į nuostatas bei įgūdžius (ypač įgūdžius interpretuoti ir sieti), o toks tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementas kaip kultūrinis sąmoningumas dažniausiai visai neakcentuojamas. Šis tyrimo atradimas leidžia diskutuoti apie dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos sampratą konkrečiame profesiniame kontekste.

Tyrimo metu gauti duomenys yra informatyvūs ir išsamūs, patvirtinantys iškeltą hipotezę, tačiau atliekant tyrimą pastebėta tyrimo atlikimo metodo trūkumų. Vienas jų yra tas, kad tyrime dalyvavę dėstytojai nenoriai išsakė patiriamas problemas. O, jeigu ir išsakė, tai priežastys, dėl ko kyla problemos, dažniausiai priskiriamos ne sau, o kitiems (Šiaulių universitetui, priimančiosios institucijos atstovams ar pan.). Tam gali būti keletas priežasčių: savirefleksijos stoka, neigiamo vertinimo baimė ar pan.

Atsižvelgiant į tai, kad iš ~500 Šiaulių universiteto dėstytojų akademinių mainų programoje SOCRATES ERASMUS aktyviausiai dalyvauja ~30-40 dėstytojų (o jų dauguma ir dalyvavo tyrime) būtų galima teigti, kad šie dėstytojai yra tarpkultūrinės kompetencijos ekspertai ir geriausiai gali atskleisti dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos struktūrą bei jos raišką. Tačiau atliekant tyrimą paaiškėjo, kad ne visų tyrime dalyvavusių dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos lygis yra pakankamai aukštas. Tokią prielaidą leidžia daryti kai kurių tyrime dalyvavusių dėstytojų išsakytos mintys apie vienų ar kitų tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementų nereikalingumą. Todėl dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos tobulinimui būtų tikslinga rengti mokymo programą ir organizuoti kursus tarpkultūrinei kompetencijai ugdyti. Nes tik patyrę dėstytojai turi išsiugdę visas tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensijas, o tam, kad aukštą tarpkultūrinės kompetencijos lygį turėtų visi Šiaulių universiteto dėstytojai būtina jiems suteikti žinių, aiškinti tarpkultūrinės kompetencijos

struktūrą, organizuoti mokymus panaudojant įvairias tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo priemones³⁶, kurios padėtų formuoti gebėjimus, nuostatas, kultūrinį sąmoningumą.

Kitas tyrimą apsunkinęs veiksnys yra tai, kad interviu klausimai atviri: tyrime dalyvavę dėstytojai gana dažnai išsako panašų turinį, tačiau labai skirtingomis formuluotėmis. Dėl to darbe daug citatų iš interviu protokolų (o tai labai išplėtė šio darbo apimtį).

Manau tikslinga būtų vykdyti ir kitų Šiaulių universiteto dėstytojų, dalyvaujančių kitose akademinio mobilumo programose bei įvairiuose tarptautiniuose projektuose bei dirbančių su studentais užsieniečiais Šiaulių universitete, tarpkultūrinės kompetencijos struktūros, raiškos bei vertinimo tyrimus. Tokie tyrimai leistų patikrinti šio tyrimo rezultatus, be to gautus rezultatus būtų galima lyginti ir interpretuoti bei atskleisti, kokią reikšmę dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos struktūrai bei raiškai, o taip pat ir jos (išsi)ugdymo lygiui turi dalyvavimas akademinėse mainų programose.

³⁶ Simuliacinius, vaidmenų žaidimus, situacijų analizes ir pan.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados suformuluotos remiantis teoriniais ir empiriniais duomenimis.

Išanalizavus tiek Lietuvos tiek užsienio šalių mokslinę literatūrą, tiriančią tarpkultūrinės kompetencijos konceptą pagrindinėse – edukologijos bei verslo / vadybos – srityse aiškiai matyti, kad tarpkultūrinės kompetencijos įgijimas, šios kompetencijos ugdymas yra būtinybė kiekvienam su globalizacijos procesais susiduriančiam žmogui; tuo labiau aukštosios mokyklos dėstytojui, kuris yra atsakingas ne tik už savo asmeninės tarpkultūrinės kompetencijos, bet ir už studentų tarpkultūrinės kompetencijos ugdymą.

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad tarpkultūrinė kompetencija tiek edukologijos / socialinio darbo srityje, tiek (tarptautinio) verslo / vadybos srityse nagrinėjama labai panašiai; skiriasi tik požiūris į kultūrų sąveiką (distancija). Edukologijos / socialinio darbo srityje kultūrų sąveika atitinka santykį: mažumos kultūra / daugumos kultūra (visada šalia ir viena kitą įtakoja); o (tarptautinio) verslo / vadybos srityje į kitos kultūros atstovus žvelgiama iš didesnės distancijos; kultūrų sąveika atitinka santykį kultūra / kultūra.

Šiaulių universiteto dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos struktūros ir raiškos tyrimui atlikti, remiantis moksline literatūra, akademinų mainų specifika (SOCRATES ERASMUS) bei informacija, surinkta Šiaulių universiteto dėstytojų „Apskritojo stalo“ diskusijoje, buvo sukurtas pusiau standartizuotas tiriamasis interviu klausimynas (su laisvai formuluojamais atsakymais, kur neribojamas nei turinys, nei forma).

Atlikta interviu protokolų turinio analizė leidžia daryti šias išvadas ir teikti tokias rekomendacijas:

- Buvo **patvirtinta tyrimo pradžioje iškelta hipotezė** apie tai, kad lyginant bendrąjį tarpkultūrinės kompetencijos modelį su dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modeliu išryškėja specifinė – profesinį kontekstą atspindinti dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos modelio dimensijų raiška.

- Tyrimas parodė, kad **didžiausias dėmesys visgi koncentruojamas į vieną aukštosios mokyklos dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementą žinias**; kiek mažiau dėmesio skiriama įgūdžiams (ypač įgūdžiams interpretuoti ir sieti), nuostatomis (bei asmeninėms savybėms); mažiausiai akcentuojamas ir kultūrinis sąmoningumas. Tačiau kaip rodo mokslinės literatūros bei interviu protokolų turinio analizė, visi tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementai yra glaudžiai vienas su kitu susiję. Taigi nagrinėjant dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos ugdymo galimybes būtina atkreipti dėmesį į visas tarpkultūrinės kompetencijos turinio dimensijas.

- Tyrimo metu išaiškėjo, kad **dėstytojais nenoriai išsako patiriamas problemas dalyvaujant akademinų mainų programoje ERASMUS**. O įvardintų problemų priežastys dažniausiai priskiriamos ne sau, o kitiems (Šiaulių universitetui, priimančiosios institucijos atstovams ar

pan.). Be to, dalis tyrime dalyvavusių dėstytojų buvo įsitikinę, kad jiems netrūksta nei žinių, nei įgūdžių ar kitų tarpkultūrinės kompetencijos turinio elementų (arba kai kurie elementai nereikalingi). Toks požiūris yra didžiausias trikdys neleidžiantis siekti aukštesnio tarpkultūrinės kompetencijos lygio. Taigi būtina skatinti dėstytojų savirefleksiją (skatinti dalyvavimo akademinė mainų programose veiklos savianalizę ir pan.); būtina kurti dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos (įsi)vertinimo instrumentus ir pan. Be to, panašų dėstytojo tarpkultūrinės kompetencijos struktūros ir raiškos tyrimą vertėtų atlikti taikant kitokį – anoniminės apklausos raštu metodą bei palyginti šių tyrimų rezultatus.

- Tyrimas parodė, kad daugelis dėstytojų **akcentuoja patirties sklaidos būtinybę**, todėl vertėtų Šiaulių universiteto tinklapyje steigti forumą, kuriame dėstytojai galėtų pasidalinti savo patirtimi, pateikti rūpimus klausimus, diskutuoti.

- Tyrimas atskleidė, kad **dėstytojai turi skirtingą (dėstytojo) tarpkultūrinės kompetencijos sampratą, skirtingai suvokia tarptautinių akademinė mainų esmę**. Todėl būtų tikslinga parengti programą (paskaitų ciklą) dėstytojų tarpkultūrinės kompetencijos ugdymui, kurios metu būtų aiškinamos (dėstytojo) tarpkultūrinės kompetencijos dimensijos bei sudaromos sąlygos šios kompetencijos ugdymui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adamonienė, R. ir kt. (2001). Profesinio ugdymo pagrindai. Vilnius
2. Andrikienė, R. M., Anužienė, B. (2006). Andragoginiai kompetencijų tobulinimo aspektai tęstiniame profesiniame mokyme. Klaipėda
3. Auernheimer, G. (2004). Gleichheit und Anerkennung als Leitmotive interkultureller Pädagogik [žiūrėta 2007-03-15] prieiga per internetą <http://www.uni-koeln.de/ew-fak/paedagogik/interkulturelle/publikationen/bern.html>
4. Auernheimer, G. (Hrsg.), (2002). Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität. Hemsbach (cituoti autoriai: M. do Mar Castro Varela; A. Knapp; W.R. Leener ir kt., P. Mecheril, E. Hoffman)
5. Auernheimer, G. (1999) Interkulturelle Bildung als politische Bildung. (in: Politisches Bildung, Heft 3/4) [žiūrėta 2007-04-24] prieiga per internetą http://www.erzwiss.uni-hamburg.de/Personal/koerber/Lehre/2005wise/PolDid/VS/AUERNHEIMER_1999_Interkulturelle_Bildung_als_Politische_Bildung_1.pdf
6. Baumer, T. (2002). Handbuch Interkulturelle Kompetenz. Zürich
7. Bitinas, B. (2006). Edukologinių tyrimų metodologiniai vingiai. [žiūrėta 2007-05-13] prieiga per internetą <http://www.cceol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=6026D836-37D9-4253-8947-4DC52D28FE7B>
8. Byram, M. (1997). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon
9. Byram, M. ir kt. (2004). INCA Assessorenhandbuch [žiūrėta 2006-11-15] prieiga per internetą www.incaproject.org
10. Bollmann, A., ir kt. (1998). Interkulturelle Kompetenz als Lernziel. //Duisburger Arbeitspapiere Ostasienswissenschaften Nr. 17 [žiūrėta 2006-05-13] prieiga per internetą <http://www.uni-duisburg.de/Institute/OAWISS/publikationen/arbeitspapiere/paper17.html>
11. Bolten, J. (2001). Interkulturelle Kompetenz. Thüringen
12. Bolten, J., Schröter, D. (2001). Interkulturelle Kommunikation. Berlin
13. Bootz, I., Hartmann, Th. (1997). Kompetenzentwicklung statt Weiterbildung? Mehr als nur neue Begriffe // Zukunft Qualifikation (die Zeitschrift für Erwachsenenbildung) Nr. 4, P. 22 [žiūrėta 2007-02-24] prieiga per internetą <http://www.diezeitschrift.de/497/index.asp>
14. Būdvytytė-Gudienė, A., Mažeikienė, N. (2005). Tarpkultūrinė verslo komunikacija. Šiauliai
15. Chreptavičienė, V. (1999). Dalykinė komunikacinė kompetencija ir jos ugdymo gairės universitetinėse studijose. // Socialiniai mokslai, Nr. 2(19), P. 32
16. Clement, U., Arnold, R. (2002). Kompetenzentwicklung in der beruflichen Bildung. Hemsbach

17. Demorgon, J., Lipiansky, E., Müller, B., Nicklas, H. (2001). Europakompetenz lernen. Inerkulturelle Ausbildung und Evaluation. Frankfurt/New York
18. Foster, D. (2004). Europos šalių etiketas. Vilnius
19. Geistmann, Ch. (2002). Interkulturelle Kompetenz – Eine wichtige und förderbare Fähigkeit in der internationalen Zusammenarbeit. Norderstedt
20. Gesteland, R. (1997). Kaip išgauti taip. Menas bendrauti ir derėtis įvairiose kultūrose. Vilnius
21. Hinz-Rommel, W. (1994). Interkulturelle Kompetenz. Ein neues Anforderungsprofil für die soziale Arbeit. Münster/New York
22. Hofstede, G. (1997). Cultures and Organization: Software of the Mind. New York
23. Johann, E., Michely, H., Springer, M. (1998). Interkulturelle Pädagogik. Berlin
24. Jovaiša L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas
25. Kardelis, K. (2005). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai
26. Knoll, J. (1997). Kompetenzentwicklung statt Weiterbildung? Mehr als nur neue Begriffe // Zukunft Qualifikation (die Zeitschrift für Erwachsenenbildung) Nr. 4, P. 30 [žiūrėta 2007-02-24] prieiga per internetą <http://www.diezeitschrift.de/497/index.asp>
27. Krüger-Potratz, M. (2005). Interkulturelle Bildung. Eine Einführung. Münster
28. Lanfranchi, A. (2002). Interkulturelle Kompetenz als Element pädagogischer Professionalität – Schlussfolgerungen für die Lehrerbildung [žiūrėta 2006-11-15] prieiga per internetą http://www.hfh.ch/webautor-data/79/3Art_interkultKompetenz.pdf
29. Laužackas, R., Dienys, V. (2004). Profesijos mokytojų strateginių kompetencijų nustatymo ir jų kvalifikacijos tobulinimo modulių rengimo metodika. Vilnius
30. Laužackas, R., Teresevičienė, M., Stasiūnaitė, E. (2005). Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi. Kaunas
31. Laužackas, R. (2005). Profesinio rengimo metodologija. Kaunas
32. Laužackas R. (2005). Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas. Kaunas
33. Lietuvos Respublikos Aukštojo mokslo įstatymas (Žin., 2000, Nr. 27-715)
34. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas (Žin., 1991, Nr. 23-593)
35. Lepaitė, D. (2003). Kompetencijų plėtojanti studijų programų lygio nustatymo metodologija. Kaunas
36. Lewis, R. R. (2002). Kultūrų sandūra. Kaip sėkmingai bendrauti su kitų tautų ir kultūrų atstovais. Vilnius
37. Lipinskienė, D. (2002). Edukacinė studentų įgalinanti studijų aplinka. Daktaro disertacija. Kaunas
38. Liubinienė, V. (2002). Kultūra ir visuomenė. Kaunas

39. Majauskienė, L., Leliūgienė, I., Baršauskienė, V. (2003). Tarpkultūrinių kompetencijų ugdymas rengiant socioedukacinių profesijų specialistus besivystančiai Europai. // Socialiniai mokslai (Ugdymas, kūno kultūra, sportas) Nr. 1 (46), P. 61-69
40. Maletzke, G. (1996). Interkulturelle Kommunikation. Opladen
41. Martinkus, B., Neverauskas, B., Sakalas, A. (2002). Vadyba: Specialistų rengimo kiekybinis ir kokybinis aspektas. Kaunas
42. Misevičius, V. (1998). Tarptautinio bendravimo protokolas. Kaunas
43. Mytzeck, R., Schömann, K. (2004). Transparenz von Bildungsabschlüssen in Europa. Sektorale Studien zur Mobilität von Arbeitskräften. Berlin
44. Mockutė, R., Tamošiūnienė, R. (2002). Reikalavimai tarptautinių projektų marketingo specialistams: teoriniai ir praktiniai aspektai. // Verslas, vadyba ir studijos`2002
45. Nohl, A. M. (2006). Konzepte interkultureller Pädagogik. Eine systematische Einführung. Kempten
46. Opitz, S. (Hrsg.), (1997). Interkulturelle Kompetenz. Skandinavien – Deutschland. Düsseldorf
47. Palinskaitė, A., Pukelis, K. (2001). Lietuvos profesijos pedagogų formalios pedagoginės kvalifikacijos ir realių pedagoginių kompetencijų tyrimas. // Pedagogika, Nr. 51, P. 51-58
48. Petkevičiūtė, N., Budaitė, R. (2005). Vadovų tarpkultūrinė kompetencija Lietuvos organizacijose. // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 36, P. 133-150
49. Probst G., Deussen, A., Eppler M., Raub, S. (2000). Kompetenz-Management. Wie Individuen und Organisationen Kompetenz entwickeln. Wiesbaden
50. Pruskus, V. (2004). Multikultūrinė komunikacija ir vadyba. Vilnius
51. Radzevičienė, A. (2004). Tarptautinių ryšių specialistų funkcijos ir kompetencijų ugdymas aukštojo mokslo institucijose. // Verslas, vadyba ir studijos`2004
52. Risager, K. (2000). The teacher's intercultural competence. // Sprogforum. Tidsskrift for sprog- og kulturpaedagogik, Nr. 18, P. 14-20. [žiūrėta 2007-01-13]. Prieiga per internetą <http://inet.dpb.dpu.dk/infodok/sprogforum/Espr18/risager.html>
53. Risager, K. (1994). Cultural understanding in language teaching - where now? // Sprogforum. Tidsskrift for sprog- og kulturpaedagogik, Nr. 1, P. 7-13. [žiūrėta 2007-04-23] prieiga per internetą <http://inet.dpb.dpu.dk/infodok/sprogforum/Espr1/Risager1.html>
54. Saugėnienė, N. (2003). Lietuvos tautinių mažumų švietimas multikultūriškumo vertybiniame kontekste. Kaunas
55. Schneider, N. F. (2001). Berufsmobilität und Lebensform – sind berufliche Mobilitätserfordernisse in Zeiten der Globalisierung noch mit Familie vereinbar? [žiūrėta 2006-11-06]. Prieiga per internetą <http://www.soziologie.uni-mainz.de/schneider/wwwbmlf.html>

56. Seifarth, J. (2004). Souvenir. Geschichtsbilder und Identitätsreferenzen im Kontext von Sprache und Nationalkultur (Quebec). [žiūrėta 2007-04-23] prieiga per internetą <http://edoc.hu-berlin.de/dissertationen/seifarth-joerg-2004-07-07/PDF/seifarth.pdf>
57. SOCRATES Europos bendrijos švietimo programa (2000-2006). Kandidatų vadovas. ERASMUS: aukštasis mokslas. (2001). Kaunas
58. Strambi, A., Mrowa-Hopkins, C. (2006). Socializing learners into emotion communication in a L2: Establishing a link between research data and classroom based activities. [žiūrėta 2007-04-22] prieiga per internetą http://ehlt.flinders.edu.au/humanities/exchange/asri/linq_pdf/session2/LInC%20-%20Strambi-Mrowa%202.pdf
59. Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai. Bolonijos-Bergeno laikotarpis 1999-2005 m. (2005). LR Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius
60. Tamošiūnas, T., Šutininė, I., Krukauskienė, E., Trinkūnienė, I., Bubelienė, J. (2003). Mokykla etniškai mišriuose regionuose. Vilnius
61. Ulich, M. (2002) Interkulturelle Kompetenz – Erziehungsziele und pädagogischen Alltag. //Kinder Ausländischer Herkunft 2000 Nr. 1. [žiūrėta 2007-04-23] prieiga per internetą <http://liga-kind.de/fruehe/100.php>
62. Vaitkevičiūtė, V. (2002). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius
63. Vengrauskas, V. Langvinienė, N. (2005). Tarptautinis verslas. Kaunas
64. Virgailaitė-Mečkauskaitė E., Zubilina O. (2006). Šiaulių universiteto magistrantų mokslinės kompetencijos tarptautinis aspektas (magistro darbas). Šiauliai
65. Žukauskas, P. (2006). Kompanijų veiklos internacionalizacija. Kaunas

Interviu klausimynas

INFORMACIJA APIE RESPONDENTĄ

Interviu Nr. _____

Lytis	Amžius	Pareigos	Mokslinis laipsnis
☐ moteris	Iki 30 m. ☐		
☐ vyras	31-40 m. ☐		
	41-50 m. ☐		
	51-60 m. ☐		
	Virš 60 m. ☐		

Fakultetas	Katedra	Dėstomi dalykai (ŠU)	

Nuo kelintų metų dalyvauja mainų programose?	Į kokią (-ias) šalį (-is) vyko?	Kiek kartų (iš viso) vyko?	Kiek kartų vyko vidutiniškai per metus?
	1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. _____ 5. _____		
Mobilumo programa, pagal kurią vyko (Pvz.: Erasmus, IP, kt.)	Institucijos (-jų), į kurią (-ias) vyko tipas	Dėstomi dalykai (dalyvaujant mobilumo programoje)	Kalba, kuria dėsto

BENDRI KLAUSIMAI

Jūsų motyvai, kodėl Jūs dalyvaujate mainų programose?

Kokią šalį mieliau rinktumėtės? Tą, kurioje jau buvote ar kitą? Kodėl?

Jei į šalį vykstate pirmą kartą, kaip manote, ką reikia apie šią šalį žinoti (bendra informacija)?

Kur ir kaip reikėtų ieškoti šios informacijos?

PASKAITOS**Turinys**

Ką, Jūsų manymu, dėstytojas turėtų dėstyti? Kokia medžiaga būtų įdomi? Iš ko ši medžiaga turėtų susidėti?

Kokios gali kilti problemos renkantis tai, ką dėstyti?

Remiantis savo patirtimi, ką galėtumėte patarti kitiems dėstytojams dėl pasirinkimo, ką jie turėtų dėstyti, kad tai būtų įdomu kitos šalies studentams?

Kaip Jūs rinkotės tai, ką reikia dėstyti? (apie ką dėstėte? kodėl rinkotės būtent tai?)

Ar studentams buvo įdomus Jūsų dėstomas dalykas?

Taip – Kas ten buvo tokio, kad sudomino studentus?

Ne – Kaip Jūs manote, kodėl?

Ar dėstėte būtent tai, ką buvote pasiruošęs, ar teko turinį koreguoti, keisti?

Taip - Kokiomis aplinkybėmis buvo keičiamas turinys?

Ar tai buvo sudėtinga? Ar buvote tam pasirengęs?

Ne - Jei būtų reikėję kaip nors keisti, koreguoti turinį, ar tai būtų buvę sudėtinga? Kodėl?

Ar derinant turinį nepasitaikė problemų (nesusikalbėjimo atveju) dėl skirtingų komunikacijos sistemų?

Jei taip, gal galite įvardinti konkrečiai?

Kaip tai, ką Jūs dėstote, galėtų sietis su kitos šalies kultūros realijomis? (įv. pož. instituc., šalies)

Ką, Jūsų manymu:

- dėstytojui reikia žinoti apie Lietuvos švietimo sistemą, aukštojo mokslo sistemą (kontekstas dabartiniu ir istoriniu požiūriu)?
- dėstytojas turi žinoti apie dalykinę sritį (kurioje dirba) (nacionalinis kontekstas)?
- dėstytojas turėtų žinoti apie savo instituciją (ŠU)?
- dėstytojas turi žinoti apie priimančios šalies aukštojo mokslo sistemą, instituciją, į kurią vyksta ir kam šios žinios reikalingos?
- dėstytojas turėtų žinoti iš Lietuvos istorijos? Kultūros? Socialinio gyvenimo? Politikos?

Metodai

Ką dėstytojas turi (iš viso) žinoti apie tai, kaip dėstyti, kaip pateikti medžiagą,

Kaip bendrauti su studentais?

Ką galėtumėte kitiems dėstytojams patarti, kaip dėstyti, kaip pateikti medžiagą,

Kaip bendrauti su studentais? (Ar yra skirtumai tarp šalių?)

Kokios gali kilti problemos renkantis tai, kaip dėstyti? Gal galite pateikti kokia situaciją?

Kaip Jūs dėstote? Kokius metodus renkatės?

Ar studentams visada priimtini Jūsų pasirinkti dėstymo metodai?

Taip - Kas įtakojo Jūsų dėstymo metodų pasirinkimą? Kokie tai buvo metodai?

Ar prieš vykdamas į šią instituciją žinojote, kokie dėstymo metodai ten priimtinausi?

Kaip manote, kodėl Jūsų pasirinkti metodai studentams buvo priimtini?

Ne - Kas įtakojo Jūsų dėstymo metodų pasirinkimą? Kokie tai buvo metodai?

Ar teko juos keisti?

Jei taip, ar tai buvo sudėtinga? Jei ne, kodėl nusprendėte, jų nekeisti?

Ar prieš vykdamas į šią instituciją žinojote, kokie dėstymo metodai ten priimtinausi?

Kaip manote, kodėl Jūsų pasirinkti metodai studentams nebuvo priimtini?

Auditorija

Kaip galėtumėte apibūdinti studentus?

Ar jie skiriasi nuo Šiaulių universiteto (Lietuvos) studentų?

Taip - Kokius esminius skirtumus galėtumėte paminėti?

Kaip Jūs manote, kas įtakoja šiuos skirtumus?

Ar vykdamas į šią instituciją jau žinojote, kad Jūsų laukia visai kitokie studentai nei Šiaulių universitete? (Jei taip, iš kur apie tai sužinojote?)

Kaip jautėtės matydamas visiškai kitokią auditoriją nei įprasta? Ar galėtumėte kaip nors pavadinti šiuos jausmus?

Ne - Kas, Jūsų manymu, įtakoja tai, kad didelių skirtumų tarp studentų nėra?

Ar vykdamas į šią instituciją jau žinojote, kad didelio skirtumo tarp Šiaulių (Lietuvos) iš šios šalies studentų nėra? (Jei taip, iš kur apie tai sužinojote?)

Kaip jautėtės matydamas visiškai tokią pačią auditoriją kaip įprasta? Ar galėtumėte kaip nors pavadinti (įvardinti) šiuos jausmus?

Kaip manote, dėl ko galimi nesusipratimai, nesusikalbėjimo atvejai tarp (atvykusio) dėstytojo ir (vietinio) studento?

Kokie galimi konfliktai? Ar galėtumėte pateikti situaciją (iš savo patirties)? Ar galėtumėte paaiškinti, kodėl jie taip elgėsi (manė)? Kaip Jūs keitėte savo elgesį? Kaip jūs jautėtės?

Ar teko skaityti paskaitas, kai auditoriją sudaro studentai iš skirtingų kultūrų? Kuo ši auditorija ypatinga?

Ar teko stebėti konfliktų tarp skirtingų kultūrų studentų?

Taip - Ar bandėte išsiaiškinti šių konfliktų priežastis? Ar Jums tai pavyko?

Ar galėtumėte paaiškinti dėl ko kilo vienas ar kitas konfliktas?

Kokių asmeninių savybių, įgūdžių, žinių turėtų turėti studentai, kad išvengtų konfliktų su kitos kultūros atstovais?

Ne - Kaip Jūs manote, ar konfliktų tarp skirtingų kultūrų studentų nebūna, ar Jūs jų paprasčiausiai nepastebėjot?

Kokių asmeninių savybių, įgūdžių, žinių turi turėti studentai, kad išvengtų konfliktų su kitos kultūros atstovais?

Ar teko skaityti paskaitas, kai auditorija – ne vien studentai, o kartu ir kolegų dėstytojai?

Taip - Kuo ši auditorija ypatinga?

Ar tai, kad paskaitą klauso kolegų, turėjo Jums kokios įtakos (pvz., metodų pasirinkimui, emocinei būsenai, etc.)?

Ne - Ar manote, kad tokia auditorija būtų kuo nors ypatinga?

S. Gal galėtumėte pateikti situaciją kai paskaitų metu Jūs pats patyrėte (arba teko stebėti, kaip kiti patiria) kokių tai sunkumų?

BENDRAVIMAS SU KOLEGOMIS. FORMALI APLINKA

Kaip Jūs manote, kokios galimos bendravimo situacijos su kolegomis?

/apie ką kalbama? ką reikia žinoti? etc./

Į kokias bendravimo situacijas Jums teko patekti?

Ar buvo kokių sudėtingų, komplikuočių situacijų, kurioms nebuvote pasirengęs?

Kaip reagavote? Jautėtės? Elgėtės?

Ką svarbu žinoti apie sveikinimosi, mandagumo formas, kreipinius, ritualus, aprangą?

Ar visa tai skiriasi nuo lietuviams įprastų formų, aprangos etc.?

Ar Jums tai buvo nauja? Ar apie tai jau žinojote prieš vykdamas? (jei taip, iš kur apie tai sužinojote?)

Ar Jūs stengėtės perimti šias formas, reikalavimus aprangai ir pan.? (ar tai buvo sudėtinga?)

Ar likote prie Jums įprastų (lietuviškų)?

Ką galėtumėte, iš savo patirties, patarti kitiems dėstytojams (ką jie turėtų žinoti, kaip elgtis)?

Kokias elgesio taisykles, normas reikia žinoti? Ką svarbu žinoti apie dovanas?

Kokių gali pasitaikyti problemų nežinant šių taisyklių, normų, etiketo?

Gal Jums teko pakliūti į kokią tai problemišką situaciją dėl vienos ar kitos taisyklės nežinojimo ar nepaisymo? Kokia tai buvo situacija? Kaip tada jautėtės ir kaip elgėtės?

Gal matėte, kaip kiti patenka į problemišką situaciją? Kaip į tai reagavote? Ar pastebėjote, kaip į tai reaguoja kiti? Kodėl jie taip reaguoja?

Gal teko kada matyti, pajauti, suprasti (iš elgesio, tono, gestų, etc.), kad kolegų jus išskiria (įvertina, nuvertina) kaip kitos (aukštesnės/žemesnės) kultūros atstovą?

Taip - Gal galėtumėte pateikti konkrečią situaciją?

Gal galėtumėte apibūdinti, kaip tada jautėtės?

Kokia buvo Jūsų reakcija?

Kas, Jūsų nuomone, įtakoja tokį kolegų požiūrį?

Kaip Jūs manote, ar tai buvo vieno asmens nuomonė, ar tai atspindi bendrą tendenciją?

Ne - Gal Jūs galėtumėte įsivaizduoti tokią situaciją – tokį požiūrį būtent iš šios kultūros ir šios institucijos atstovų?

Jei taip, kas galėtų įtakoti tokį jų požiūrį?

Gal bandėt kada kritikuoti kolegas / išsakyti nuomonę, kuri visiškai skiriasi nuo jų nuomonės?

Taip - Kokia buvo jų reakcija?

Kuo remiantis galėtumėt paaiškinti jų tokią reakciją?

Ne - Ar manote, kad, esant progai, galėtumėte tai padaryti?

Kokią įsivaizduojate jų reakciją?

Gal prisimenate situacijų, kada jūs nesupratote, arba buvote nesuprastas vien tik dėl to, kad kultūrose vartojamos skirtingos bendravimo (komunikacijos) strategijos? Kokios tai situacijos?

Kaip jos įtakojo tolimesnį bendravimą? Kaip sprendėte susidariusią situaciją?

S. Gal galėtumėte papasakoti kokią tai situaciją (be jau minėtų), kai Jūs pats patyrėte (arba teko stebėti, kaip kiti patiria) sunkumų bendraudami su dėstytojais (formalioje aplinkoje)?

BENDRAVIMAS SU KOLEGOMIS. NEFORMALI APLINKA

Ką dėstytojas turi žinoti ir gebėti, kad galėtų sėkmingai bendrauti su kolegomis bei kitais asmenimis (neformalioje aplinkoje)?

Kokios galimos neformalaus bendravimo situacijos?

Kokiose situacijose teko būti jums?

Kuo skiriasi bendravimas su dėstytojais formalioje ir neformalioje aplinkoje?

Kaip keičiasi sveikinimosi, kreipimosi, mandagumo formos; reikalavimai aprangai?

Kokios mėgstamiausios pokalbių temos? Kaip manote, kodėl būtent šios temos mėgiamos?

Kokios temos yra tabu? Kaip ir iš kur Jūs sužinojote, kad būtent šios temos yra tabu?

Kaip Jums sekėsi šių temų išvengti? Ar nepasitaikė kokių nemalonių situacijų dėl nežinojimo?

Gal galėtumėte paaiškinti kodėl būtent šios temos yra tabu šioje šalyje (šioje kultūroje)?

Etiketas. Elgesio taisyklės. Ką reikia žinoti?

Pvz., einant į svečius; priimant kvietimą; atsisakant kvietimo; priimant svečius, sutarto laiko paisymas/nepaisymas, elgesys pietaujant/ vakarienėjant, etc.

Ar Jums šie dalykai buvo žinomi prieš važiuojant ten 1-ą kartą? Jei taip, iš kur?

Kaip Jums sekėsi prisitaikyti prie tokių reikalavimų/ juos ignoruoti?

Kokių gali pasitaikyti problemų nežinant šių taisyklių, normų, etiketo?

Gal Jūs esate pakliuvęs į kokią tai problemišką situaciją dėl vienos ar kitos taisyklės nežinojimo ar nepaisymo? Kokia tai buvo situacija? Kaip tada jautėtės ir kaip elgėtės?

Gal matėte, kaip kiti patenka į problemišką situaciją? Kaip į tai reagavote? Ar pastebėjote, kaip į tai reaguoja kiti? Kodėl jie taip reaguoja?

S. Gal galėtumėte papasakoti kokią situaciją (be jau minėtų), kai Jūs pats patyrėte (arba teko stebėti, kaip kiti patiria) sunkumų bendraudami su dėstytojais ar kitais asmenimis (neformalioje aplinkoje)?

PRAKTINIAI, BUITINIAI, KELIONĖS IR LAIKO PRALEIDIMO ASPEKTAI

Kokių žinių ir gebėjimų, nuostau reikia turėti, kad būtų galima sėkmingai susitvarkyti visa tai, kas susiję su kelione, praktiniais buitinais dalykais, laiko praleidimu.

Kokių gali pasitaikyti probleminių situacijų susijusių su šiais dalykais?

/bilietu užsakymas, viešbučio užsakymas, atsiskaitymas už viešbučio paslaugas, nuvykimas iki viešbučio, nuvykimas iki oro uosto, valgymas, pinigų keitimas, buvimas viešbutyje, orientavimasis mieste/teritorijoje, etc./

Kokių probleminių situacijų pasitaikė Jums? Kaip jautėtės patekęs į tokią situaciją?

Ką Jums reikėjo žinoti, gebėti padaryti, kad viskas išsispęstų sėkmingai?

Kaip ir kokią išeitį radote iš susidariusios situacijos?

Ar teko naudotis viešojo transporto, taksi ar pan. paslaugomis?

Taip - Ar šios paslaugos skiriasi nuo tokio pobūdžio paslaugų Lietuvoje?

Ar apie tai žinojote iš anksto? (iš kur?)

Kiek laiko prireikė, kad lengvai suprastumėte, kaip visa ši sistema veikia?

Ar pasitaikė kokių keblumų?

Ne - Kodėl šiomis paslaugomis nesinaudojote?

S. Gal galėtumėte papasakoti kokią tai situaciją, kai Jūs pats patyrėte (arba teko stebėti, kaip kiti patiria) sunkumų naudojantis visuomeniniu transportu, perkant kokias tai paslaugas ar pan.?

ASMUO, VYKSTANTIS Į KITA ŠALI

Koks, Jūsų manymu, turėtų būti žmogus (dėstytojas), apsisprendęs vyksti dėstyti į kitą šalį?

Kokių asmeninių savybių jis turėtų turėti ir kodėl? Kokias nuostatas bei įgūdžius turėtų būti išsiugdęs ir kodėl?

Kokių žinių (jau be aptartų) jam dar reikėtų turėti?

Gal ko nors dar nepaklausiau, kas Jūsų nuomone, yra svarbu, dalyvaujant akademinė mainų programose?

Ačiū už atsakymus ir sugaištą laiką.

Europos kalbų lygmenys – įsivertinimo lentelė

	A1	A2	B1	B2	C1	C2	
S U P R A T I M A	Klausymas	Gebu suprasti žinomus žodžius ir pačias bendriausias frazes apie save, šeimą bei artimiausią aplinką, jeigu žmonės kalba lėtai ir aiškiai.	Gebu suprasti frazes ir dažniausiai vartojamus žodžius, susijusius su būtiniausiomis reikmėmis, pvz.: paprastą informaciją apie asmenį ir šeimą, apsipirkimą, gyvenamąją vietą, įsidarbinimą. Suprantu trumpų, aiškių ir paprastų žinučių bei	Gebu suprasti esmę, kai aiškiai kalbama bendrine kalba gerai žinomomis temomis, kuriomis tenka bendrauti darbe, mokykloje, poilsiaujant ir pan. Gebu suprasti daugelio radijo ir televizijos laidų apie kasdienes dalykus, asmeninėmis ar profesinėmis temomis esmę, kai kalbėjimo	Gebu suprasti išplėtotą kalbą ir paskaitas bei sekti net sudėtingą samprotavimą, jeigu tema neblogai žinoma. Gebu suprasti daugumą TV žinių ir laidų apie kasdienes dalykus. Gebu suprasti daugumą filmų bendrine kalba.	Gebu suprasti išplėtotą kalbą, net jei jos struktūra nėra visiškai aiški, o ryšiai tik numanomi, bet nepateikiami akivaizdžiai. Gebu be didelių pastangų suprasti televizijos programas ir filmus.	Nesunkiai suprantu bet kokią sakytinės kalbos atmainą, tiek girdimą tiesiogiai, tiek transliuojamą, net kai kalbama natūraliai greitu tempu, jeigu turiu šiek tiek laiko priprasti prie akcento.
	Skaitymas	Gebu suprasti įprastinius pavadinimus, žodžius ir labai paprastus sakinius, pvz., iš skelbimų, plakatų ar katalogų.	Gebu skaityti labai trumpus, paprastus tekstus. Gebu rasti specifinę, numatomą informaciją paprastuose kasdieniuose tekstuose: skelbimuose, reklaminiuose lapeliuose, meniu, tvarkaraščiuose, ir gebu suprasti trumpus, paprastus asmeninius laiškus.	Gebu suprasti tekstus, kuriuose daug dažnai vartojamų žodžių ir gramatinių formų bei konstrukcijų, susijusių su kasdieniu gyvenimu ar darbu. Gebu suprasti įvykių, jausmų ir norų aprašymus asmeniniuose laiškuose.	Gebu skaityti straipsnius ir pranešimus, kuriuose keliamos šiuolaikinės problemos, reiškiamas tam tikras rašytojo požiūris ir nuomonė. Gebu suprasti šiuolaikinę prozą.	Gebu suprasti ilgus ir sudėtingus informacinius ar grožinės literatūros tekstus, suvokti stilių skirtumus. Gebu suprasti specializuotus straipsnius ir ilgesnes technines instrukcijas, net jei jie nesusiję su mano veiklos sritimi.	Gebu lengvai skaityti beveik visų rašytinės kalbos atmainų tekstus: santraukas, struktūriškai ar kalbos atžvilgiu sudėtingus tekstus, pvz.: vadovėlius, specialybės straipsnius ar grožinės literatūros tekstus.
	Bendravimas žodžiu	Gebu bendrauti paprasta kalba, jeigu pašnekovas pasirengęs pakartoti ar perfrazuoti, pasakyti lėčiau ir padėti suformuluoti mintį. Gebu klausti ir atsakyti į paprastus klausimus apie būtiniausius poreikius arba gerai žinomus dalykus.	Gebu bendrauti atliikdamas (-a) įprastines nesudėtingas užduotis, kai reikia tiesiogiai pasikeisti informacija gerai žinomomis temomis. Gebu kalbėti trumpais sakiniais buitinėmis temomis, nors ne visada suprantu tiek, kad galėčiau palaikyti pokalbį.	Gebu bendrauti daugelyje situacijų, į kurias galiu patekti keliaudamas po šalį, kurioje kalbama ta kalba. Gebu nepasirengęs įsitraukti į pokalbį žinomomis, dominančiomis arba kasdienio gyvenimo temomis, pvz., apie šeimą, pomėgius, darbą, keliones ir naujausius įvykius.	Gebu gana laisvai ir spontaniškai bendrauti, todėl galiu normaliai bendrauti su asmenimis, kuriems ta kalba yra gimtoji. Gebu aktyviai dalyvauti diskusijose, kurių kontekstas gerai žinomas, pateikti ir pagrįsti savo nuomonę.	Gebu bendrauti laisvai ir spontaniškai beveik nieiškodamas (-a) posakių. Gebu veiksmingai ir lanksčiai vartoti kalbą socialiniais ir profesiniais tikslais. Gebu tiksliai formuluoti idėjas ir nuomones, sumaniai susieti savo ir pašnekovų nuomones.	Gebu be pastangų dalyvauti bet kuriame pokalbyje ir diskutuoti vartodamas (-a) idiomias ir šnekamosios kalbos posakius. Gebu laisvai reikšti mintis, tiksliai perteikti reikšmių atspalvius. Jei iškyla sunkumų, gebu pradėti iš naujo ir lengvai persakyti kitaip, kad pašnekovas net nepastebėtų sutrikimo.
	Informacijos pateikimas žodžiu	Gebu vartoti paprastas frazes ir sakinius gyvenamajai vietai ir pažįstamiems žmonėms apibūdinti.	Gebu vartoti paprastų frazių ir sakinių rinkinį apibūdindamas (-a) savo šeimą ir kitus žmones, gyvenimo sąlygas, savo išsilavinimą ir dabartinį arba buvusį darbą.	Gebu paprastai sieti frazes, kad apibūdintiau patirtį, įvykius, svajones, viltis ir siekius. Gebu trumpai pateikti nuomonių ir planų priežastis ir paaiškinimus. Gebu pasakoti arba atpasakoti knygos ar filmo siužetą, išreikšti savo požiūrį.	Gebu aiškiai, detalai apibūdinti daug dalykų, susijusių su savo interesų sfera. Gebu paaiškinti požiūrį į tam tikrą sritį, pateikti įvairių nuomonių privalumus ir trūkumus.	Gebu aiškiai, detalai apibūdinti sudėtingus reiškinius, sujungti smulkesnes temas, išskirti specifinius aspektus bei apibūdinti, pateikdamas atitinkamas išvadas.	Gebu aiškiai ir sklandžiai apibūdinti ar argumentuoti, pasirinkdamas stilių, kuris atitinka situaciją ir tinkamą, logišką struktūrą, todėl pašnekovas gali pastebėti ir įsiminti svarbiausius dalykus.
R A Š Y M A S	Rašymas	Gebu užrašyti paprastą, trumpą tekstą ant atviruko, pvz., šventinį sveikinimą. Gebu į nustatytos formos dokumentus įrašyti asmens duomenis, pvz., viešbučio registracijos lapelyje įrašyti savo pavardę, tautybę, adresą.	Gebu rašyti trumpas, paprastas pastabas ar žinutes. Gebu parašyti labai paprastą asmeninį laišką, pvz., kam nors už ką nors padėkoti.	Gebu parašyti paprastą rišlų tekstą gerai žinomomis ar dominančiomis temomis. Gebu rašyti asmeninius laiškus, apibūdinti patirtį ir įspūdžius.	Gebu parašyti aiškų detalų tekstą daugeliu temų, susijusių su mano interesais. Gebu parašyti rašinį ar atskaitą ir pateikti duomenis ar priežastis, kurios paremia ar paneigia tam tikrą požiūrį. Gebu rašyti laiškus ir pabrėžti įvykių ir patirties svarbą man.	Gebu išreikšti savo mintis aiškiais ir gerai struktūrizuotais tekstais bei gana išsamiai apibūdinti savo požiūrį. Gebu rašyti apie sudėtingus dalykus laiškuose, rašiniuose ir ataskaitose, pabrėžti, mano nuomone, svarbiausius dalykus. Gebu rašyti įvairius tekstus, atsižvelgdamas (-a) į skaitytoją.	Gebu parašyti aiškų, sklandų tinkamo stiliaus tekstą. Gebu rašyti sudėtingus laiškus, atskaitas ar straipsnius, kuriuose aiškiai išdėstyta tema, jį yra tinkamos, logiškos struktūros, todėl skaitytojas gali pastebėti ir įsiminti svarbiausius dalykus. Gebu rašyti specialybės ar grožinės literatūros tekstų santraukas ir apžvalgas.

